

דוח מצב החברה החרדית

2024

איתן רגב, יהודית מילצקי

דוח
מצב
החברה
החברדית
2024

דוח זה רואה אור הודות לסיוע של כלל צוות המכון, ובפרט בזכות עבודתם המסורה והמקצועית של אליה יכין, אדם נשרי ואלעד ראובני מיחידת המחקר והנתונים של המכון, אשר סייעו רבות בנייתוח ובעיבוד הנתונים המנהליים. כמו כן, נבקש להודות לעובדי היחידה להנגשת מידע למחקר בלמ"ס ובייחוד לג'וליה וידר, סיגלית מזא"ה, יפעת קלופשטוק, הלן ברוסילובסקי ודייוויד גורדון, על יצירתם והנגשתם של הנתונים הגולמיים שעליהם מבוססים רוב הניתוחים בדוח זה.

כל הזכויות שמורות למכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

הקמת מרכז הנתונים ע"ש וואהל התאפשרה
תודות לתמיכה האדיבה של קרן וואהל

תוכן העניינים

117	חינוך
120	התפלגות התלמידים במערכת החינוך לפי מגזר
121	המעמד המשפטי בחינוך החרדי היסודי
128	התפלגות הילדים במערכת החינוך לפי יישוב מגורים
132	שיעור הזכאים לתעודת בגרות
134	תקצוב תלמידים במערכת החינוך

137	השכלה גבוהה
140	שיעור בעלי השכלה גבוהה
151	התשואה על ההשכלה האקדמית: תעסוקה ושכר
155	השכלה אקדמית: שעות עבודה
157	השכלה אקדמית: שינוי בשכר הריאלי

161	כלכלת משק הבית
164	מבנה ההכנסות של משק הבית
167	מבנה ההוצאות
168	תשלומי מיסים
170	התפלגות ההוצאות על צריכה
172	תרומות
173	חלוקת משקי הבית לפי עשירוני הכנסה
174	שיעור העוני

177	דיגיטציה
180	השימוש באינטרנט
181	תדירות השימוש באינטרנט
182	חיבור לאינטרנט בבית
183	החזקת מחשב
185	סוגי השימוש באינטרנט
186	השירותים המקוונים של קופות חולים
187	החזקת טלפון חכם
188	שימוש בווטסאפ

191	מקורות
-----	--------

19	דמוגרפיה
22	התפלגות האוכלוסייה בישראל
27	פריסה גאוגרפית של האוכלוסייה החרדית
33	צמיחתן של הקהילות החרדיות בישראל
37	מצב משפחתי
40	גודל משפחה ממוצע
42	פיריון ילודה

47	דיור
50	שיעור בעלי הדירות
51	שיעור בעלי המשכנתאות
53	גובה המשכנתה הממוצע
55	תשלום שכר הדירה הממוצע
57	מאפייני הדירות הנרכשות

71	תעסוקה
74	שיעור התעסוקה
76	שכר ממוצע
82	שעות עבודה
85	התפלגות ענפית
88	שכר ממוצע לפי ענפים כלכליים
90	שכר שעתי לפי ענפים כלכליים
94	שיעורי תעסוקה לפי יישובים
98	שכר לפי יישובים
102	שיעור תעסוקה לפי זרמים
105	שכר לפי זרמים חרדיים
109	שיעור תעסוקה לפי קבוצות גיל
112	שכר לפי קבוצות גיל

עמיתים וחברים יקרים,

אני גאה להציג בפניכם את "דוח מצב החברה החרדית בישראל" לשנת 2024, המהווה נדבך נוסף במחויבותנו המתמשכת להובלת אסטרטגיה ומדיניות מותאמת לחברה החרדית בישראל, ולקידום שגשוגה בתוך כלל החברה בישראל. דוח שנתי זה, השני בסדרה, הוא פרי עבודה מאומצת של צוות המכון, ובו אנו מציגים ממצאים חדשניים, המעידים על תזוזות משמעותיות בתוך החברה החרדית.

המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית השקיע מאמצים ומשאבים רבים בהקמת תשתית ידע פורצת דרך בהיקפה וברמת הדיוק שלה, תוך אינטגרציה חדשנית של מאגרי מידע מגוונים, כולל אלו של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מסמך זה מציג את יכולות הנתונים והידע הייחודיות של מרכז הנתונים ע"ש וואהל, אשר הולכים ומתפתחים כל שנה שעוברת, ומהווים סטנדרט חדש במחקר נתונים.

לצד הנתונים החיוניים הנדרשים, אנו שמים במסמך זה גם דגש מרכזי על ההסברים הסוציולוגיים המעמיקים, המאפשרים לנו להבין לעומק את המאפיינים, הערכים וההקשרים התרבותיים העומדים בבסיס המגמות הנצפות. הבנה זו היא הכרחית כדי לגבש מענים מדויקים ואפקטיביים לצרכים הייחודיים של החברה החרדית בתוך המגוון האנושי הרחב של החברה הישראלית.

בשנה שחלפה מאז פרסום הדוח הקודם, הפך דוח מצב החברה החרדית של המכון לכלי עבודה מרכזי בקרב גופים שונים, וזכה להערכה רבה על תרומתו לשיח הציבורי ולקביעת מדיניות מושכלת. אנו שמחים לראות גם כי מודל העבודה שלנו, המבוסס על ניתוח נתונים מנהליים, זכה להכרה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ואומץ על ידי גורמים ממשלתיים, באופן המעיד על ההשפעה של המחקר והעשייה שלנו.

דוח מצב החברה החרדית מעלה השנה בבירור כיצד לחצים כלכליים גוברים מתחילים להשפיע על דפוסי החיים וההתנהלות של הקהילה החרדית. הנתונים מצביעים על שינויים עמוקים, מעין "לוחות טקטוניים" שזזים, המחייבים אותנו כחברה להתבונן ולהבין את המגמות המתהוות.

אנו מאמינים כי דווקא בשל השינויים והאתגרים שאנו רואים, החברה החרדית נושאת עימה פוטנציאל גדול לצמיחה ולשגשוג. דוח זה נועד לשמש כלי עבודה חיוני עבור קובעי מדיניות, אנשי אקדמיה, ארגוני חברה אזרחית, ובכלל - כל מי שמעוניין לקדם חברה שוויונית ומשגשגת יותר. כל זאת מקבל חשיבות כפולה ומכופלת לנוכח האתגרים החברתיים והכלכליים המורכבים שאנו צפויים להתמודד איתם בעשור הקרוב בעקבות מלחמת "חרבות ברזל", והצורך במענים מדויקים ובבחינה מתמשכת של המגמות בנושאים הרלוונטיים, הופך להיות קריטי יותר מאי פעם. אתגרים חברתיים וכלכליים אלה העומדים בפני מדינת ישראל הביאו את המכון לפתח תוכניות שונות המבקשות לרתום את החברה החרדית להתמודדות עימם. בין היתר, המכון פועל בימים אלה לבחינה מחודשת של אתגרי התעסוקה של החברה החרדית, בניסיון לספק מענים התואמים את אתגרי הביטחון של מדינת ישראל. קידום תוכניות ותהליכים אלו מתאפשרים הודות לבסיס נתונים ייחודיים הקיימים במרכז הידע של המכון, אשר חלקם מוצגים במסמך זה

אני מבקש להודות מעומק הלב לצוות המכון המסור, ובראשם לפרופ' שי שטרן, ראש המכון, לר"ר איתן רגב וליהודית מילצקי, שמאמציהם הבלתי נלאים הביאו אותנו לרגע זה.

אנו מביטים קדימה בציפייה ואופטימיות, מתוך אמונה כי שימוש מושכל בנתונים המוצגים בדוח, יוביל לעיצוב מדיניות מיטבית, שתתמוך בפריחה הכלכלית והחברתית של האוכלוסייה החרדית ותחזק את החברה הישראלית כולה. אנו מתחייבים להמשיך ולעדכן את הדוח מדי שנה, ולפרסמו גם באנגלית, כדי לאפשר נגישות רחבה ככל הניתן לממצאים אלו.

אני מזמין אתכם להצטרף אלינו במסע החשוב הזה, בידיעה כי יחד נוכל לעצב עתיד טוב יותר לכולנו.

בכבוד רב,

אלי פלאי

נשיא קרן פלאי, ומייסד המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

דוח מצב החברה החרדית לשנת 2024 המוצג בפניכם נוצר במטרה להמשיך ולספק נתונים מדויקים, ככל האפשר, אודות החברה החרדית בישראל. הדוח פורס שורה ארוכה של נתונים סטטיסטיים, לצד ניתוחים סוציולוגיים, המקנים לקוראים תמונה רחבה ככל הניתן על מצבה של החברה החרדית במגוון רחב של תחומים: דמוגרפיה, תעסוקה, חינוך, השכלה גבוהה, צרכנות ודיגיטציה. נתונים אלה הכרחיים, להבנתנו, ליצירת תמונה שלמה ומקיפה אודות החברה החרדית ומאפייניה, כמו גם אודות האתגרים העומדים בפניה בעת הנוכחית. תמונה זו חשובה גם כבסיס מהימן לקביעת מדיניות, וחשיבותה מתחדדת שעה שמדינת ישראל מצויה בימים אלה בצומת הכרעות משמעותי בכל הקשור ליחסיה עם החברה החרדית.

אירועי השנה האחרונה הפכו את האתגרים החברתיים והכלכליים העומדים בפני מדינת ישראל ללוחצים ומשמעותיים מאי פעם. דוח מצב החברה החרדית מאפשר למקבלי החלטות, כמו גם לציבור הישראלי כולו, לבסס עמדות ותוכניות שונות על נתונים מהימנים ומדויקים. זהו הדוח המקיף והמדויק ביותר מבחינה סטטיסטית המוצג כיום למקבלי ומקבלות החלטות, חוקרים וחוקרות באקדמיה, ארגוני חברה אזרחית, ולמעשה עבור כל גורם בחברה הישראלית ומחוצה לה, המעוניינים להעמיק את ידיעותיהם אודות החברה החרדית, מאפייניה וצרכיה.

המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית חרט על דגלו, בעשור השנים מאז שהוקם על ידי מייסדו, מר אלי פלאי, להיות ראש החץ במערכה לשינוי תפיסת התכנון ועיצוב המדיניות בישראל. המכון, שהיה שותף בשנים האחרונות לעיצובן של מספר תכניות אסטרטגיות ולאומיות עבור החברה החרדית בישראל, פעל בשנים האחרונות באופן עקבי לאימוצן של מתודולוגיות חדשניות, אשר באמצעותן ניתן יהיה לספק נתונים מדויקים ככל הניתן אודות החברה החרדית בישראל. בין היתר, חנך המכון בשנה החולפת את מרכז הנתונים ע"ש וואהל, ופעל להנגיש אותו למקבלי החלטות, חוקרים וחוקרות באקדמיה, וכן לציבור הרחב. המתודולוגיות אשר פותחו במכון, לרבות השימוש בנתונים מנהליים המאפשרים דיוק רב בזיהוי תנודות ותמורות החלות בחברה החרדית, זכו להכרה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והפכו, במידה רבה, לבסיס איתן

לגיבושן של תוכניות אסטרטגיות ומקצועיות. זוהי הזדמנות לומר תודה ויישר כוח למחברי הדו"ח, ד"ר איתן רגב וגב' יהודית מילצקי, על העשייה המאומצת, ועל ההתעקשות המתמדת לעבודה יסודית, בסטנדרטים המקצועיים הגבוהים ביותר. תודתי נתונה גם למר אלי פלאי, נשיא קרן פלאי ומייסד המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית, על דבקותו בחזון לפעול לשגשוגה של החברה החרדית יחד עם החברה הישראלית כולה, וזאת תוך השקעת משאבים אישיים וכלכליים להגשמתו.

אנו, במכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית, מאמינים כי בכוחם של מספרים לשנות מציאות, וחשוב לא פחות, לעשות זאת באופן ראוי ויעיל. בימים אלה, כאשר החברה הישראלית מצויה בפתחה של תקופה בה תעצב מחדש את מאפייניה ותפיסותיה, חשיבות ההיכרות המעמיקה עם כלל חלקי האוכלוסייה הישראלית - ובכלל זאת, החברה החרדית, הופכת הכרחית מאי פעם. המסע לחברה ישראלית משגשגת מתחיל בהיכרות והכרה בחשיבותן של כל הקהילות המרכיבות אותה. דוח המצב המוצג בפניכם, ומרכז הנתונים שפיתח המכון החרדי בתמיכתה האדיבה של קרן וואהל, מהווים צעד ראשון, אך הכרחי, להיכרות עם החברה החרדית בישראל, ולהכרה בפוטנציאל העצום הגלום בה.

בכבוד רב,

פרופ' שי שטרן

ראש המכון

מבוא

מדינת ישראל עומדת בפתחו של הרבעון הרביעי לקיומה. בשלושת הרבעונים הקודמים היא עברה שינויים חברתיים, כלכליים וביטחוניים דרמטיים. 25 השנים הקרובות צפויות להציב בפני החברה הישראלית אתגרים משמעותיים לא פחות, ונדרשת חשיבה מדויקת וברורה על המגמות החברתיות-כלכליות הנוכחיות, כדי לתכנן את העתיד הקרוב באופן הנכון והמועיל ביותר להמשך קיומה המוצלח של החברה הישראלית.

החברה החרדית היא אחת הקבוצות הבולטות בפסיפס הישראלי המורכב. חלקה עומד כיום כ-12.5% מאוכלוסיית המדינה, וכ-15.6% מהאוכלוסייה היהודית בישראל. היא מונה כ-1.26 מיליון איש, המרוכזים בכ-245,000 בתי אב. אורח החיים הייחודי של החברה החרדית נובע מעקרונותיה הדתיים והאידיאולוגיים, לצד נורמות וערכים חברתיים ותרבותיים האופייניים לה. מאפיינים אלו משפיעים על כל היבטי החיים שלה: דיור, חינוך, השכלה, בריאות, כלכלה, תעסוקה ועוד.

בשל מאפייניה הייחודיים של האוכלוסייה החרדית, לצד קצב הגידול המהיר שלה בעשורים האחרונים, למגמות בקרבה יש השלכות אסטרטגיות על כל סוגיות הליבה של ישראל. השלכות אלו מחייבות היערכות ותכנון מותאמים לטובת המשך קיומה של ישראל כחברה מגוונת ועשירה.

דוח זה מבקש להניח את תשתית הנתונים המדויקים והמקיפים ביותר על החברה החרדית בישראל, כדי לאפשר לייצר דיון מבוסס ומקצועי, לצורך היערכות ותכנון אסטרטגיים מושכלים. בדוח מוצגים נתונים עדכניים ומגמות לאורך זמן בנושאים מהותיים בחיי היום-יום - דיור, חינוך, תעסוקה, דיגיטציה ועוד. באמצעות הממצאים משרטט המסמך תמונה כוללת של פני החברה החרדית כיום, ומאפשר לשער לאן פניה מועדות. אנו סבורים כי היכרות כזו היא הכרחית כדי לתכנן מדיניות שתטיב עם האוכלוסייה החרדית בפרט, ועם החברה הישראלית כולה.

מתודולוגיה

שלא כמו דוחות דומים בנושא החברה החרדית, אשר לרוב מתבססים על איגום של נתונים ומדדים קיימים ממקורות שונים, הנתונים המוצגים בדוח זה מרחיבים את בסיס הידע על החברה החרדית, ומתבססים ברובם על עיבודים מקוריים של צוות המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לקובצי נתונים מנהליים. הקבצים הללו הורכבו ביחידה להנגשת מידע למחקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והם משלבים נתונים ממספר רב של מקורות ממשלתיים, לרבות מרשם האוכלוסין, נתוני רשות המיסים, משרד החינוך, מוסדות אקדמיים, המועצה להשכלה גבוהה, קבצי כרמן (נדל"ן) ועוד. השימוש במקבץ הנתונים המנהליים מאפשר להגיע לרזולוציות ולרמות דיוק גבוהות מאלו המתאפשרות בסקרים הרגילים, למשל במדידת שיעורי בעלי התארים באוכלוסייה, וכן למדוד מגמות לאורך זמן בנושאים כמו שיעור הפריזון.

זיהוי האוכלוסייה החרדית בקבצים אלו בוצע על בסיס אלגוריתם משופר שפותח במכון, המשלב בין זיהוי לפי משתנים המוכרים כמנבאי חרדיות (למשל מקום מגורים) ובין למידת מכונה, המתבססת על הצלבה בין מספר גדול של מקורות מידע רלוונטיים, ומסייעת לזיהוי חרדיות ברמת דיוק גבוהה מאוד. אלגוריתם זה כולל גם זיהוי של השתייכות לזרמים בתוך החברה החרדית (חסיד, ליטאי, ספרדי או חב"ד) - חלוקה שיש לה משמעות רבה בשל השוני המהותי בין הזרמים הללו. זיהוי הזרמים מתבסס על עבודת מיפוי מקיפה ויסודית של אלפי מוסדות חינוך הקיימים כיום, או התקיימו בעשור האחרון, בפיקוח ממלכתי-דתי וחרדי (להרחבה ראו יכין ורגב, 2024).

השימוש במתודולוגיות חדשות ובמאגר נתונים משולב ממקורות רבים מניב תובנות חדשות ומפתיעות בסוגיות מדיניות מרכזיות הנוגעות לאוכלוסייה החרדית, ולחברה הישראלית כולה. לדוגמה, הזיהוי המדויק של האוכלוסייה החרדית באמצעות אלגוריתם מבוסס למידת מכונה מצביע על כך שחלקה של החברה החרדית בכלל האוכלוסייה בישראל נמוך בכ-10% מן הנתון המוכר כיום, וכך גם קצב הגידול של החברה. משמעות הדבר היא שגודלה העתידי של החברה החרדית בשנת 2065 יהיה נמוך בהרבה אפילו מהצפי בתרחישים הנמוכים של התחזיות המקובלות כיום. גילויים חדשים מסוג זה יוצגו כאן לראשונה גם בתחומי מדיניות אחרים, כגון השכלה גבוהה, דיור, פריזון ילודה, תעסוקה ושכר.

החברה החרדית ב-2024: תמונת המצב והמגמות העיקריות

החברה החרדית היא אחת מקבוצות האוכלוסייה הגדולות בישראל. היא דוגלת באורח חיים דתי אדוק, ויש לה מאפיינים תרבותיים רבים השונים ממאפייני האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית. חברה זו מאמצת שלושה עקרונות מרכזיים: כפיפות לדעת תורה, התבדלות מרחבית ותרבותית ומתן חשיבות רבה ללימודי תורה בקרב גברים (מודל "חברת הלומדים"). לצד זאת האוכלוסייה החרדית הטרוגנית ומורכבת ממספר רב של קהילות הנבדלות זו מזו באידאולוגיה ובאורחות החיים שלהן, מחינוך והשכלה ועד מקומות המגורים ומידת ההשתלבות בשוק העבודה ובכלכלה הישראלית.

בדוח זה מוצגים נתונים ומגמות המעידים על מצבה של החברה החרדית לעומת החברה הכללית - יהודים שאינם חרדים וערבים - בתחומי הדמוגרפיה, הדיור, החינוך, ההשכלה הגבוהה, התעסוקה, הכלכלה והדיגיטציה. נוסף על כך הדוח מאפשר גם התעמקות בהבדלים פנימיים בחברה החרדית, ובסוגיות נבחרות מוצגים הנתונים בחלוקה לשלושת הזרמים החרדיים המרכזיים: ליטאים, ספרדים וחסידים, וכן נבחנות המגמות בחסידות חב"ד, הקטנה בהרבה מהזרמים שהוזכרו, שיש לה מאפיינים ייחודיים המבדלים אותה משאר החסידויות ומן הזרמים האחרים.

הנתונים המוצגים בדוח זה משרתים שתי מטרות אסטרטגיות חשובות. מטרה אחת היא הנחת מסד נתונים מקיף ומעודכן המכיל מידע מדויק ככל האפשר על החברה החרדית בתחומים חיוניים לשגשוג כלכלי-יחברתי של חברה זו ושל כלל האוכלוסייה בישראל. המטרה השנייה היא להעניק לקוראים ולציבור הרחב היכרות מקיפה ומעמיקה יותר עם החברה החרדית ועם מגוון הזרמים המרכיבים אותה ולהעמיק את הבנתם ואת ידיעותיהם על המאפיינים הסוציולוגיים הייחודיים העומדים מאחורי הנתונים היבשים. הנתונים המוצגים בדוח זה מספקים הצצה לסולם הערכים של החברה החרדית ולאופן שבו ערכים אלו באים לידי ביטוי באורחותיה ובבחירותיה הייחודיות.

נתוני הדוח מעידים בין השאר על מרכזיות מוסד המשפחה בחברה החרדית ועל היותה אבן יסוד מרכזית בחיי הפרט החרדי, אשר מעניקה יציבות ומסגרת פרטית איתנה במרחב הקהילתי. מאחר שהחברה החרדית מייחסת ערך רב להקמת משפחה בגיל צעיר למדי, גיל הנישואים בחברה החרדית הוא הצעיר ביותר מכלל קבוצות האוכלוסייה בישראל, ובכל קבוצות הגיל שיעור הנישואים החרדים הוא הגבוה מכלל הקבוצות. נתון נוסף המשלים את התמונה על חשיבות המשפחה בחברה החרדית הוא גודל המשפחה החרדית. המשפחה החרדית הממוצעת היא הגדולה ביותר בקבוצות האוכלוסייה בישראל, וגודלה עומד על 5.11 נפשות, לעומת 2.8 בקרב יהודים שאינם חרדים ו-4.13 נפשות בממוצע במשפחות

ערביות. גם פריון הילודה הגבוה, שעומד על 6.1 ילדים לאישה בממוצע בחברה החרדית (לעומת 2.3 בקרב יהודים שאינם חרדים ו-2.6 בקרב ערבים), מעיד על הערך הרב שהחברה החרדית מייחסת למוסד המשפחה ולגודלה. המשפחה משמשת מנגנון מרכזי להעברת ערכים דתיים ותרבותיים לדורות הבאים כדי להבטיח את המשך קיומה של חברה זו בצביונה הנוכחי.

גם לחינוך יש מקום מרכזי בסולם הערכים החרדי, כפי שבא לידי ביטוי בין השאר בשיעורם הגבוה והיציב של התלמידים במוסדות המשתייכים למערכות החינוך הוותיקות, הכוללות את מוסדות הפטור ואת רשתות החינוך של החברה החרדית (החינוך העצמאי ורשת מעיין החינוך התורני). מרכזיות החינוך בחברה החרדית וחשיבותו מתבטאות גם בהוצאה פרטית גבוהה למדי של משפחות חרדיות על חינוך חרף אתגרי התקציב שעימם הן מתמודדות. החינוך הוא סעיף ההוצאה היחיד שבו משפחה חרדית ממוצעת מוציאה יותר ממשפחות המשתייכות לקבוצות אוכלוסייה אחרות. משק בית חרדי מוציא כ-2,283 שקלים בממוצע על חינוך, תרבות ובידור, כ-15% מסך הוצאות הצריכה שלו. משק בית יהודי שאינו חרדי מוציא כ-2,044 שקלים בממוצע על סעיף זה, ומשק בית ערבי מוציא עליו 1,398 שקלים בלבד (11% ו-8% מסך ההוצאות בהתאמה).

הוצאות החינוך של משקי בית חרדיים גבוהות מהוצאות משקי בית אחרים בישראל, גם משום שבמשק הבית החרדי מספר הילדים גבוה מהממוצע, אך בעיקר מאחר שמרבית התלמידים החרדים לומדים במערכת שאינה רשמית, הנשענת על תשלומי הורים גבוהים למדי, בעיקר בחינוך העל-יסודי. הוצאות החינוך הגבוהות של משקי הבית החרדים, על אף רמת ההכנסה הנמוכה בהרבה מבקבוצות האוכלוסייה האחרות - ממחישות את חשיבותו הגדולה של החינוך בסדר העדיפויות של המשפחה החרדית. משפחה חרדית מוכנה להוציא סכומים גדולים על חינוך עצמאי, גם על חשבון הצטמצמות בסעיפי הוצאה אחרים, כדי להבטיח חינוך המותאם לערכים ולתפיסות העולם של החברה החרדית.

עוד מאפיין בולט של אורח החיים החרדי הוא החשיבות המיוחסת לרכישת דירה. אף שרמת ההכנסות של משקי הבית החרדיים נמוכה למדי, ולמרות עליית יוקר המחיה ומחירי הדיור, שיעור בעלי הדירות בחברה החרדית גבוה למדי ועומד על כ-65%, לעומת כ-61% בקרב יהודים שאינם חרדים. כדי להתמודד עם הקושי הגובר ברכישת דירה החרדים קונים דירות קטנות יותר וזולות יותר ונוודים לפריפריה, בדגש על צפון הנגב, אזור חיפה וצפון הארץ. משמעות הדבר היא פריסה גאוגרפית נרחבת יותר של החברה החרדית ברחבי הארץ. מגמה זו משתקפת בזינוק החד שחל בשני העשורים האחרונים בחלקם של התלמידים החרדים ביישובים פריפריאליים רבים, ובהם קריית מלאכי, ערד, אשדוד ואופקים, ומגמה זו מצריכה היערכות מותאמת של הרשויות המקומיות.

החברה החרדית מאורגנת סביב מודל חברת הלומדים, שבו גברים רבים מתמסרים ללימודים תורניים, והנשים נושאות בדרך כלל בעול הפרנסה. מודל זה מקבל את ביטויו המרכזי במאפייני התעסוקה של הציבור החרדי. שיעור התעסוקה של גברים חרדים עומד על 54%, נמוך בפער ניכר משיעור התעסוקה

של גברים ערבים (75%) ושל גברים יהודים שאינם חרדים (87%). שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עומד על 80%, והוא דומה מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות (82%) וגבוה בהרבה משיעור התעסוקה של נשים ערביות (46%).

נוסף על כך יש פערי שכר ניכרים בין עובדות ועובדים חרדים לעובדות ועובדים יהודים שאינם חרדים. גבר חרדי משתכר כ־49% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי. השכר הממוצע של גברים חרדים עמד בשנת 2022 על 10,157 שקלים, ואילו שכרו של גבר יהודי שאינו חרדי עמד על 20,838 שקלים, ושל גבר ערבי - על 11,657. אישה חרדית משתכרת כ־71% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית. שכרה הממוצע של אישה חרדית עומד על 9,496 שקלים, לעומת שכרה של אישה יהודית שאינה חרדית, שעומד על 13,400 שקלים, ושכרה של אישה ערבית - על 8,032 שקלים.

מאפייני התעסוקה של החברה החרדית מקבלים ביטוי גם בכלכלת משקי הבית החרדיים, והנתונים מעלים פערי הכנסה ניכרים בין משקי הבית החרדיים למשקי בית אחרים. הכנסת משק בית חרדי עומדת על 15,324 שקלים בממוצע - כ־58% מהכנסתו של משק בית יהודי שאינו חרדי, העומדת על 26,532 שקלים. ההכנסה נטו מעבודה של משק בית חרדי עומדת על 10,730 שקלים בממוצע - כ־52% מההכנסה מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי, העומדת על 20,670 שקלים. אם כן, במשק בית חרדי חלקן של ההכנסות נטו מעבודה הוא 70% מסך ההכנסות, לעומת 78% במשק בית יהודי שאינו חרדי ו־80% במשק בית ערבי. נתונים אלו משקפים שיעורי עוני גבוהים מאוד בחברה החרדית: כ־40% ממשקי הבית החרדיים והערביים נמצאים מתחת לקו העוני, לעומת 11% בלבד ממשקי הבית היהודיים שאינם חרדיים. שיעור העוני של ילדים בחברה החרדית עומד על כ־47%, ובחברה הערבית על כ־49%, לעומת 13% בחברה היהודית שאינה חרדית.

מגמות

הממצאים מעידים על שני צירי פעילות מרכזיים אשר מניעים שינויים במאפייניה ובאורחותיה של החברה החרדית בתחומים רבים. בציר הראשון לחצים כלכליים הולכים וגוברים מתחילים לגרום שינויים של ממש באורחות חייה של החברה החרדית. לחצים אלו גורמים בין השאר לירידה עקבית בפיריון הילודה ובגודל המשפחה הממוצע, לתנועה של משפחות חרדיות מהחינוך החרדי שאינו רשמי לחינוך הממלכתי-חרדי, לירידה בשיעור הבעלות של משפחות חרדיות על דירות, לעלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה ולהגירה מוגברת אל יישובי הפריפריה עקב מצוקת הדיוור. החמרת הדוחק הכלכלי של משפחות חרדיות רבות מצריכה שיח מחודש על הצרכים ועל הפתרונות הקיימים, היערכות לקראת המשך המגמה בעתיד הנראה לעין ולהשלכותיה האפשריות.

בציר השני ניכרת השתלבות מוגברת בכלכלה הישראלית: שיעורי השכלה ותעסוקה גבוהים מאי-פעם ושינויים במבנה ההכנסות וההוצאות של משק הבית החרדי: צמיחת החינוך הממלכתי-חרדי, שעשויה לגרום לשינויים במאפייני ההשכלה והתעסוקה של בוגריה; הישענות גבוהה יותר על הכנסות מעבודה,

עלייה בתשלומי החובה של משק הבית החרדי וירידה בהישענות על תמיכות וקצבאות ממשלתיות.

נוסף על כך המגמות לאורך השנים מצביעות על אתגרים ממשיים של האוכלוסייה החרדית בתחומי הכלכלה, ההשכלה והתעסוקה. פערי השכר בין נשים וגברים חרדים לנשים וגברים יהודים שאינם חרדים אינם מצטמצמים ואף מתרחבים; שיעור הגברים החרדים האקדמאים נמצא בסטגנציה ארוכה, וגם מגמת העלייה בשיעור התעסוקה שלהם נעצרה. שיעורי העוני בחברה החרדית אומנם במגמת ירידה בשנים האחרונות, אך קצב הירידה איטי מאוד.

בחינת המגמות שהוזכרו לעיל במבט על מלמדת על שינויי עומק ועל תהליכים הדרגתיים המתחוללים בחברה החרדית בשנים האחרונות ובאים לידי ביטוי בהיבטים רבים. **בהיבט הדמוגרפי** ניכר כי בשנים האחרונות החברה החרדית מצטרפת למגמות בחברה הכללית בישראל. הנתונים מצביעים על עליית גיל הנישואים ועל ירידה מתמשכת בגודל משק הבית ובפריון הילודה בחברה החרדית. מגמה זו עשויה לנבוע מכמה גורמים אפשריים, ובעיקר מהתמודדות הולכת וגוברת עם אתגרים כלכליים וחברתיים הכרוכים בגידול משפחות גדולות, במיוחד לנוכח יוקר המחיה בישראל. כמו כן שינויים מסוימים באורח החיים החרדי, כגון כניסת נשים רבות יותר למעגל העבודה ולתפקידים ומקצועות תובעניים יותר, וכן מודעות גוברת לרווחתן הנפשית והפיזית של הנשים, עשויים להשפיע על פרוץ הילודה ועל גודל המשפחה הממוצעת.

גם **בתחום החינוך** מתחוללים שינויים המעידים על לחצים כלכליים הולכים וגוברים על משק הבית החרדי, וכן על נכונות מסוימת להשתלב בתעסוקה, בכלכלה ובחברה הישראלית. בשנה האחרונה חלו התפתחויות ממשיות במסגרות החינוך הממלכתי-חרדי. שיעור התלמידים החרדים הלומדים במסגרות אלו מכלל התלמידים (הבנים) הלומדים במערכת החינוך החרדית זינק מ-4% ל-8%. גידול זה נובע מפעילויות ומיזמות של כמה גופים ומנהיגי קהילות, אך בבסיסן עומדים ככל הנראה בעיקר מניעים כלכליים: רמות התקצוב הגבוהות יותר למוסדות המשתייכים לחינוך הממלכתי-חרדי בהשוואה למוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי, לצד קושי של משפחות רבות לעמוד בתשלומי ההורים הגבוהים בחינוך החרדי שאינו רשמי.

השלכותיה של מגמה זו עשויות להיות רבות וניכרות. הן יכולות לבוא לידי ביטוי בשנים הקרובות, למשל בגידול בשיעור הניגשים לבגרות כאשר יגיעו בוגרי החינוך היסודי לשלב זה. השגת תעודת בגרות תאפשר להם בהמשך הדרך לרכוש מקצועות מתגמלים יותר ולהשתלב בתעסוקה איכותית יותר. כיום שיעור האקדמאים בחברה החרדית נמוך מאוד: בקרב גברים חרדים בגילי 25-49 עומד כיום שיעורם על 4% בלבד, לעומת 31% בקרב יהודים שאינם חרדים. שיעור האקדמאיות בקרב נשים חרדיות בגילי 25-49 עומד כיום על 14%, לעומת 45% בקרב יהודיות שאינן חרדיות.

הממצאים והמגמות **בתחום הדיור** מצביעים על שינויים של ממש בדפוסי רכישת הדיירות בחברה החרדית ובאופן המימון: לאחר שבע שנים של יציבות בשיעורי הבעלות של משפחות חרדיות חלה בשנת 2022 ירידה ניכרת של ארבע נקודות אחוז בשיעורי הבעלות על דירות בחברה החרדית: מ-69% ל-65%.

זאת לצד עלייה ניכרת בשיעור המשפחות החרדיות הנוטלות משכנתה: מ-39.7% בשנת 2021 ל-42.9% בשנת 2022. ממצאים אלו מבטאים דוחק כלכלי גובר בחברה החרדית, וכן שיוצר קשיים המשפיעים על כלל הקבוצות בחברה זו. דוחק זה התגבר עוד יותר בעקבות עליות הריבית בשנים 2022-2023, אשר ייקרו מאוד את המשכנתאות והעצימו את הירידה בשיעורי הבעלות.

בתחום התעסוקה ניכרות מגמות גוברות של השתלבות החרדים בכלכלה הישראלית: בעשור האחרון צמצמו נשים חרדיות את הפער בשיעורי התעסוקה בינן ובין נשים יהודיות שאינן חרדיות מ-10 נקודות אחוז ל-2 נקודות אחוז בלבד. עם זאת לאחר שש שנות קיפאון ושנתיים של עלייה שב וירד שיעור התעסוקה של גברים חרדים בשנה האחרונה מ-55% ל-54%. מנגד, קצב הגידול בשיעור התעסוקה של גברים חרדים צעירים בני 20-24 הוא הגבוה ביותר בקבוצות הגיל למיניהן, והוא שילש עצמו בתוך 17 שנה, מ-10% ב-2005 ל-30% ב-2022. נתון זה מצביע על שינויים בתפיסותיהם של צעירים חרדים בנוגע להשתלבות בשוק העבודה.

ואולם מגמות השכר מלמדות על פערים גדולים בין גברים חרדים ליהודים שאינם חרדים, ופערים אלו הולכים ומתרחבים עם השנים. בשנת 2005 היה שכרו של גבר חרדי כ-70% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי, וכיום הוא עומד על פחות מ-50%. לעומת זאת פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות אינם מצטמצמים ונותרים יציבים לאורך השנים הן ברמה החודשית והן ברמה השעתית: בשנת 2005 עמד שכרה של אישה חרדית על כ-73% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית, ובשנת 2022 - על כ-71%. התרחבות פערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נובעת ככל הנראה מצמיחת ענפים כלכליים במשק הישראלי המציעים תעסוקה בפריון גבוה, ובהם מקצועות טכנולוגיים, פיננסיים והנדסיים נוספים. במקצועות אלה נדרשים כישורים מתקדמים והשכלה גבוהה, וגברים חרדים, אשר מרביתם חסרי הכשרה מקצועית בסיסית, מתקשים להשתלב במקצועות אלה ונותרים לעבוד בענפים בפריון נמוך, וכך פערי השכר הולכים ומתרחבים.

פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות עשויים לנבוע הן ממאפייני ההכשרה של נשים חרדיות, אשר רוכשות לרוב הכשרה מקצועית ולא השכלה אקדמית, והן מפנייה להכשרה במקצועות מסוימים המאופיינים ברמות שכר נמוכות למדי, כמו הוראה, אדמיניסטרציה ורווחה. פערי השכר נובעים גם מפנייה של נשים חרדיות למשרות חלקיות ולמספר שעות עבודה שבועיות נמוך בשל מרכזיות מוסד המשפחה בחברה החרדית ותפקידן החשוב בגידול הילדים ובטיפול במשק הבית. נתונים אלה מעידים כי השתלבותם של החרדים בשוק העבודה עדיין טעונה שיפור בהיקפה, וביתר שאת באיכותה.

נתונים המחזקים מסקנה זו באים לידי ביטוי במגמות בתחום ההשכלה של החברה החרדית, המעידות כי יש בתחום קשיים ופערים גדולים בין חרדים ללא חרדים. שיעור בעלי התארים מקרב הגברים החרדים בגילי 25-49 עלה רק ב-1.5 נקודות אחוז בעשורים האחרונים. זאת לעומת שיעור בעלות התארים מקרב הנשים החרדיות בגילי 25-49, שעלה ב-10 נקודות אחוז לערך בשני העשורים האחרונים. בהיבט

התעסוקותי, שכרם הריאלי הממוצע של נשים וגברים חרדים בעלי תואר כמעט לא עלה בעשור האחרון, בניגוד לשכרם הממוצע של נשים וגברים יהודים שאינם חרדים בעלי תואר. שכרן הממוצע של נשים חרדיות בעלות תואר גדל ב־8% לערך בעשור האחרון, ושל גברים חרדים בעלי תואר - ב־4% לערך. שכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות גדל ב־33% לערך בתקופה זו, ושל גברים יהודים שאינם חרדים - ב־38% לערך.

מגמת ההשתלבות הגוברת של החברה החרדית בכלכלה הישראלית באה לידי ביטוי גם **בכלכלת משק הבית החרדי**: בשנים האחרונות גדלו ההכנסות הממוצעות נטו מעבודה של משק בית חרדי בשיעור גבוה למדי לעומת משקי בית אחרים: ההכנסה הממוצעת נטו מעבודה של משק הבית החרדי עלתה בין 2014 ל־2022 ב־57%, לעומת גידול של 46% בהכנסות מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי. בשנים אלו גדלו גם תשלומי החובה של משק בית חרדי בשיעור הגבוה מכל המגזרים: 65% בין 2014 ל־2022, לעומת עלייה של 64% בתשלומים של משק בית יהודי שאינו חרדי ושל 62% במשק בית ערבי.

לבסוף, משק הבית החרדי הולך ונשען פחות על קצבאות ותמיכות ממשלתיות. בשנים 2014-2022 גדלה ההכנסה הממוצעת מקצבאות ומתמיכות ממשלתיות של משק בית חרדי בשיעור הנמוך ביותר מקבוצות האוכלוסייה, עלייה של 26% בין 2014 ל־2022, לעומת 32% במשק בית יהודי שאינו חרדי ובמשק בית ערבי. התמורות העוברות על החברה החרדית, בין השאר בכל הקשור להשתלבות המוגברת בשוק העבודה ובכלכלה הישראלית, באות לידי ביטוי גם בירידה בשיעור העוני בחברה החרדית. עם זאת הוא עדיין גבוה בהרבה משיעורו בחברה הכללית.

עוד חלק בלתי נפרד ממגמת ההשתלבות של החברה החרדית בכלכלה הוא לגיטימציה הולכת וגוברת לשימוש מבוקר באינטרנט. הרחבת ההשתלבות בתעסוקה ובהשכלה, וכן הפתרונות המותאמים שהתפתחו בחברה החרדית לסינון ולבקרה של תכנים וירטואליים, גרמו בעשור האחרון להכפלת הגישה לאינטרנט בחברה החרדית גם בחיבור לאינטרנט וגם בהחזקת מכשירי טלפון נייד חכמים: בשנת 2014 רק 39% מהחרדים השתמשו באינטרנט, ובשנת 2023 71% מהחרדים השתמשו באינטרנט. ואולם שיעור זה עודו נמוך לעומת שיעור השימוש באינטרנט בקבוצות אחרות בחברה הישראלית: 80% מהערבים ו־91% מהיהודים שאינם חרדים. עם זאת בהיבטים מסוימים החברה החרדית בוחרת להישאר מאחור. לדוגמה, שיעור החרדים המשתמשים בווטסאפ עומד על 39%, לעומת 72% מהערבים ו־88% מהיהודים שאינם חרדים. השימוש באינטרנט מוגבל לרוב לצרכים בסיסיים כמו דואר אלקטרוני וחיפוש מידע.

מכלול הנתונים המוצגים בדוח זה מדגישים כי החברה החרדית מצויה בעת של תמורות ניכרות במגוון רחב של היבטי חיים, אך עדיין יש פערים שאינם מצטמצמים למרות המאמצים והמשאבים הרבים המוקצים לשם כך. אלה יחד מבהירים את ההכרח לגבש מדיניות ממוקדת שתיתן מענה לאתגרים ולהזדמנויות הייחודיות שיוצרים שינויים אלו, ובפרט לאתגר צמצום הפערים בהון האנושי ובפריון העבודה..

01

חברה הישראלית מגוונת ומורכבת מקבוצות אוכלוסייה רבות ושונות זו מזו, והחברה החרדית היא אחת הגדולות שבהן. לפיכך יש חשיבות רבה למדידה ולניתוח של מגמות דמוגרפיות ודפוסי צמיחה של החברה החרדית. משקלה של החברה החרדית בכלל האוכלוסייה חורג מעבר לסטטיסטיקה הדמוגרפית בלבד. בשל אורחות חייה המובחנים והשפעתם על מערכות המדינה יש למגמות הדמוגרפיות בציבור

החרדי השפעות חברתיות, כלכליות ופוליטיות על כלל החברה הישראלית.

מדינות רבות בעולם מתמודדות עם אתגרים הקשורים לירידה דרמטית בשיעורי הילודה ולהזדקנות האוכלוסייה. לעומת זאת החברה החרדית מאופיינת בשיעורי ילודה גבוהים ובהרכב גילים צעיר. קצב הגידול של החברה החרדית

עמד בעשורים האחרונים על כ-4% לשנה - כפול מקצב הגידול של שאר האוכלוסייה בישראל.

הנתונים המוצגים בפרק זה מצביעים על מרכזיות מוסד המשפחה החרדית בחיי הפרט החרדי, הבאה לידי ביטוי

דמוגרפיה

בגיל הנישואים הצעיר ובהקמת משפחות מוקדם ככל האפשר, וכן בחשיבות שהחברה החרדית מייחסת לגודלה של המשפחה, כפי שניכר מגודל המשפחה הממוצע ומפריון הילודה הגבוה. ואולם המגמות לאורך זמן מצביעות על שינויים חברתיים וכלכליים המתרחשים בחברה החרדית: גודל המשפחה החרדית נמצא בירידה בשנים האחרונות, וכן יש ירידה מתמשכת בפריון הילודה בכל הקהילות החרדיות. ירידה זו עלולה לנבוע הן מסיבות כלכליות של עלויות החזקת המשפחה והן מסיבות חברתיות, כמו תעסוקת נשים חרדיות בענפים הדורשים שעות עבודה ארוכות והיעדרות ממושכת מן הבית, לצד חלחול מודעות גוברת, גם של פוסקי הלכה, למחירים הפיזיים והנפשיים של גידול משפחה מרובת ילדים ונשיאה בעול הפרנסה. מגמות אלו גורמות לראשונה לתחזית דמוגרפית הצופה שיעור נמוך יותר של חרדים באוכלוסייה לעומת התחזיות המקובלות. לממצא זה השלכות רבות בהיבטים של תכנון מדיניות ארוך טווח אשר מביא בחשבון את הרכב האוכלוסייה העתידי.

נתונים מרכזיים

החרדים הם 12.5% מכלל האוכלוסייה ו-16% מהאוכלוסייה היהודית בישראל

1.26

מיליון חרדים

מתגוררים בישראל בשנת 2024

56%

מהאוכלוסייה החרדית

נמצאת מתחת לגיל 19, לעומת 30% מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית

כ-390,000

חרדים

נמצאים בגילי העבודה (25-64), לעומת כ-3.1 מיליון יהודים שאינם חרדים, משמע: החרדים הם כ-11% מכוח העבודה היהודי

איש בזרם הליטאי (34% מהחרדים) **433,000**

איש בזרם הספרדי (32% מהחרדים) **408,000**

איש בזרם החסידי (29% מהחרדים) **369,000**

5.11

נפשות

במשפחה חרדית ממוצעת. המשפחה החרדית היא הגדולה ביותר, במשפחה יהודית שאינה חרדית 2.8 נפשות ובמשפחה ערבית 4.13 נפשות

מהחרדים בגילי 18-24 נשואים. החרדים נישאים בגיל הצעיר ביותר, לעומת 6% בחברה הערבית ו-4% בחברה היהודית שאינה חרדית **34%**

7

פריון הילודה בזרם החסידי

בתוך החברה החרדית פריון הילודה הגבוה ביותר נרשם בקרב הזרם החסידי. בזרם הליטאי שיעור הפריון הוא 6.4, ובזרם הספרדי - 5.2

6.1

פריון הילודה בחברה החרדית

בחברה החרדית פריון הילודה הוא הגבוה ביותר, בקרב ערבים פריון הילודה הממוצע עומד על 2.6, ובקרב יהודים שאינם חרדים - 2.3

מגמות מרכזיות

קצב הגידול האורגני של האוכלוסייה החרדית (ילודה פחות תמותה) עומד כיום על כ־3.85% בשנה, אך בשקלול העזיבה נטו (עזיבה פחות הצטרפות למגזר) קצב הגידול עומד על כ־3.45%.

קצב הגידול

לפי מגמות הילודה וקצב העזיבה נטו, בשנת 2065 צפויה האוכלוסייה החרדית להיות כ־22% מאוכלוסיית ישראל.

מספר החרדים

גיל הנישואים בחברה החרדית נמצא בעלייה: שיעור הנישואים בקבוצת הגיל 18-24 ירד מאז שנת 2014 מ־46% ל־34%.

גיל הנישואין

גודל משק הבית החרדי הממוצע נמצא במגמת ירידה מאז 2020: מ-5.25 נפשות במשק בית חרדי בממוצע, ל-5.11.

גודל המשפחה

פריון הילודה בחברה החרדית נמצא במגמת ירידה מאז שנת 2004, ובשנת 2023 הגיע לשפל של 43 שנה: 6.1 ילדים למשפחה.

פריון הילודה

בעשור האחרון עזבו את העיר ירושלים כ־74,000 חרדים (כרבע ממספר החרדים בעיר כיום).

ירושלים

בעשור האחרון היגרו אל העיר בית שמש כ־39,000 חרדים (כ־37% ממספר החרדים בעיר כיום).

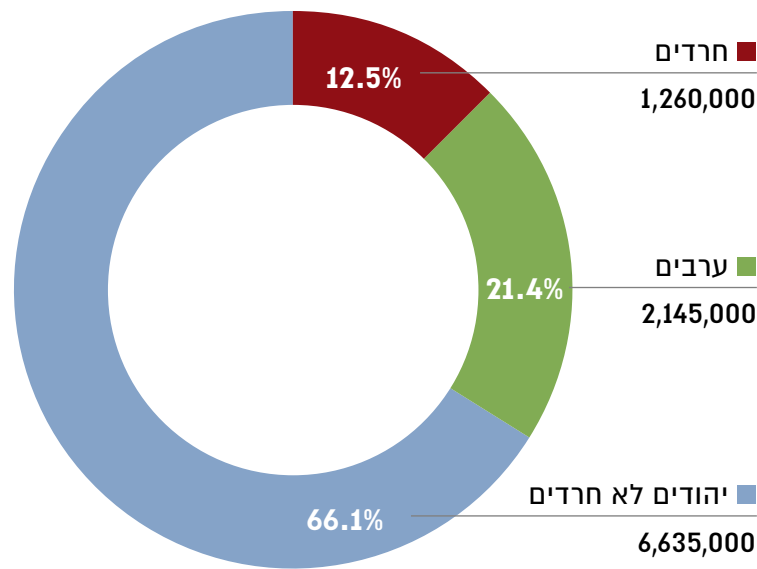
בית שמש

התפלגות האוכלוסייה בישראל

בסוף שנת 2024 מניינה של אוכלוסיית ישראל הוא כ־10,040,000 איש: כ־6.63 מיליון יהודים שאינם חרדים (ואחרים), שהם כ־66.1% מכלל האוכלוסייה; כ־2.1 מיליון ערבים, שהם כ־21.4% מכלל האוכלוסייה; וכ־1.3 מיליון חרדים, שהם כ־12.5% מכלל האוכלוסייה וכ־16% מהאוכלוסייה היהודית בישראל. נתון זה מבוסס על אומדני הלמ"ס לגודלן של האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית בסוף 2024 ועל אומדני המכון החרדי לגודלה העדכני של האוכלוסייה החרדית על סמך קצב הגידול שלה בשלוש השנים האחרונות.

תרשים 1

התפלגות התושבים בישראל לפי קבוצת אוכלוסייה, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטטוטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולפרסומי הלמ"ס

בשנים הראשונות להקמת מדינת ישראל היה מניינה של האוכלוסייה החרדית כמה עשרות אלפים, אך קצב הגידול שלה היה מהיר במיוחד ועמד על 7% בשנה, חלקו בשל פרויקט ילודה גבוה וחלקו בשל עלייה ארצה של קהילות אורתודוקסיות, בעיקר מאירופה. כך גדל מספר החרדים פי שישה בתוך שני עשורים בלבד, ובסוף שנות השישים היה מניינה של האוכלוסייה החרדית כ־130,000 איש.

משנות השבעים ועד היום, תחילת המאה ה־21, עמד קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית על כ־4.3% לשנה בממוצע. עם זאת מגמת פרויקט הילודה בחברה החרדית, המצויה בירידה בשני העשורים האחרונים, גרמה להאטה הדרגתית בקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית.

תחזיות לגודל האוכלוסייה החרדית, המוצגות בתרשים 2, מתארות ארבעה תרחישים אפשריים עד ל־2065. בתרחיש הראשון, שבו קצב גידול החברה החרדית הוא הגבוה ביותר, מוצג מצב (היפותטי) שבו פרויקט הילודה של החברה החרדית נותר יציב על 6.2 ילדים, כפי שהיה נכון לשנת 2022. בתרחיש זה, ולפי שיעורי העזיבה וההצטרפות הנוכחיים, קצב הגידול הממוצע של האוכלוסייה החרדית בארבעים השנים הבאות, יעמוד על כ־3.45% בשנה, ועד לשנת 2065 יהיה

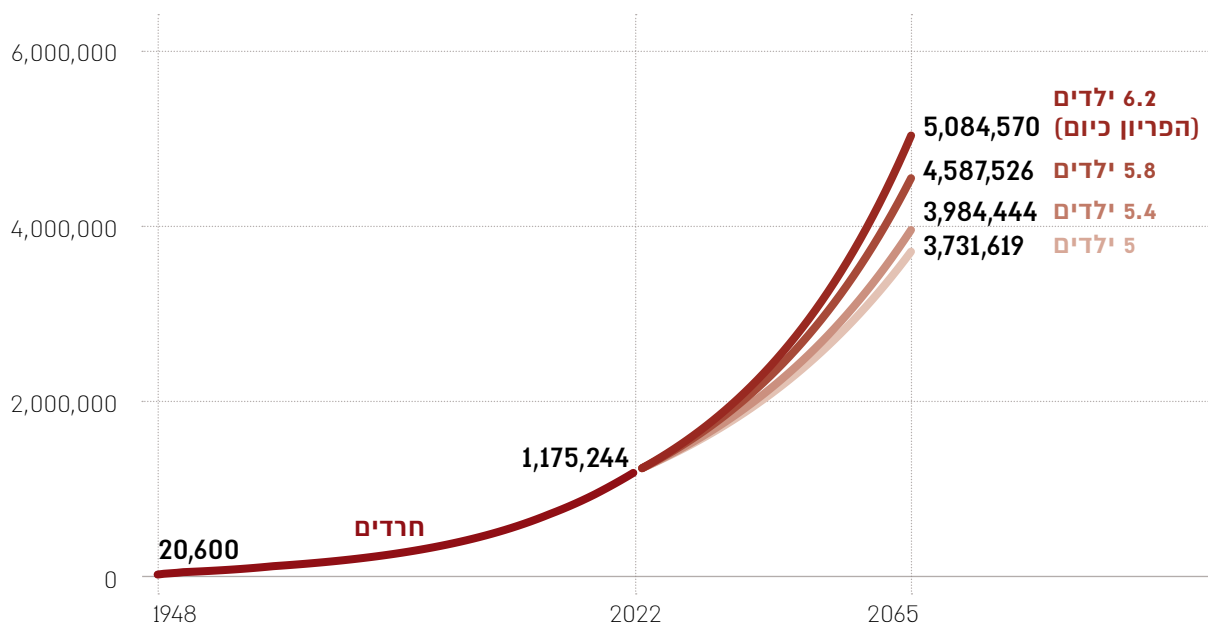
מניינה של האוכלוסייה החרדית כחמישה מיליון איש, ושיעורה יהיה כ־22.6% מכלל האוכלוסייה בישראל. האומדן לגודלן העתידי של החברה הערבית ושל החברה היהודית שאינה חרדית מסתמך גם הוא על קצב הגידול הנוכחי שלהן (2.34% ו־1.49% בהתאמה) ועל קצב המעברים הנוכחי (נטו) בין החברה החרדית לחברה היהודית שאינה חרדית. כלומר בתרחיש של "עסקים כרגיל", בלא שינוי בקצבי הגידול של הקבוצות למיניהן בארבעים השנים הקרובות, יהיה שיעורה של החברה החרדית בשנת 2065 פחות מ־23% מאוכלוסיית ישראל. בהקשר זה יש לציין כי בקצב הגידול של החברה היהודית שאינה חרדית לא נצפתה האטה בשלושת העשורים האחרונים, והוא אף עלה במקצת בשני העשורים האחרונים.

תרחיש שני מתבסס על צפי בהמשך מגמת הירידה בפריון הילודה הממוצע באוכלוסייה החרדית עד ל־5.8 ילדים לערך בממוצע רב־שנתי (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). במקרה זה עד לשנת 2065 יהיה מניינה של האוכלוסייה החרדית כ־4.5 מיליון איש, ושיעורה כ־21% מהאוכלוסייה בישראל. בתרחיש השלישי פריון הילודה הממוצע באוכלוסייה החרדית בשנים 2024-2065 צפוי לעמוד על כ־5.4 ילדים (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). כך יהיה מניינה של האוכלוסייה החרדית בשנת 2065 כ־3,980,000 איש, ושיעורה בכלל האוכלוסייה בישראל יהיה כ־19%.

תרשים 2

אומדן לגודל אוכלוסייה חרדית, 1948-2065

תחזיות לפי תרחישי פיריון ילודה (בממוצע רב שנתי), בשקלול יציאה בשאלה (13.5%), וחזרה בתשובה (1.5%)

אומדני המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית על בסיס נתונים מנהליים

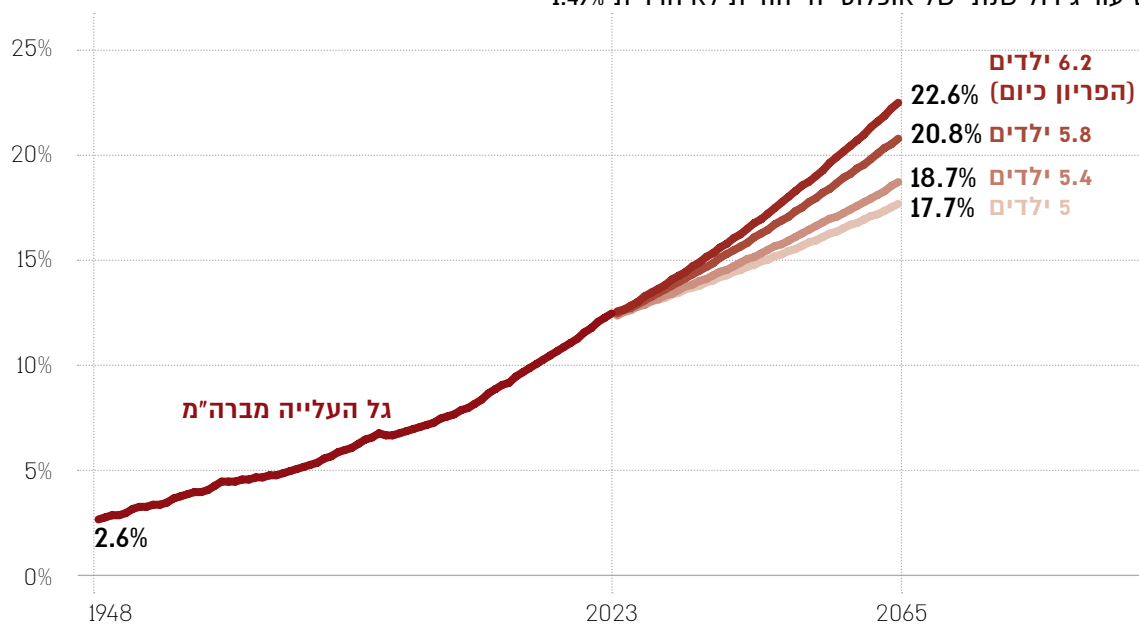
בתרחיש שלפיו גידול החברה החרדית הוא הנמוך ביותר, פריון הילודה של האוכלוסייה החרדית צפוי לרדת ולעמוד על כ־5 ילדים בממוצע בשנים 2024-2065 (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). במקרה זה יהיה מניינה של האוכלוסייה החרדית בשנת 2065 כ־3,730,000 איש, ושיעורה בכלל האוכלוסייה בישראל צפוי לעמוד על 18% עד 2065.

נתונים אלו מראים שהאומדן המקובל עד לא מכבר, המתבסס על התחזית הבינונית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וצופה כי ב־2065 יעמוד שיעור החרדים באוכלוסיית ישראל על 32% מכלל האוכלוסייה, אינו צפוי להתמש. המגמות הדמוגרפיות הנוכחיות הולמות תחזיות נמוכות יותר, והן מדגישות את הצורך לעקוב אחר מגמות פיריון הילודה בקבוצות למיניהן ולעדכן את תחזיות התפלגות האוכלוסייה בהתאם למעקבים.

תרשים 3

שיעור החרדים מכלל אוכלוסיית ישראל, 1948-2065

תחזיות לפי תרחישי פיריון ילודה (בממוצע רב שנתי), בשקלול עזיבת החברה החרדית (13.5%), והצטרפות לחברה החרדית (1.5%) שיעור גידול שנתי של אוכלוסייה ערבית 2.34%, שיעור גידול שנתי של אוכלוסייה יהודית לא חרדית 1.49%

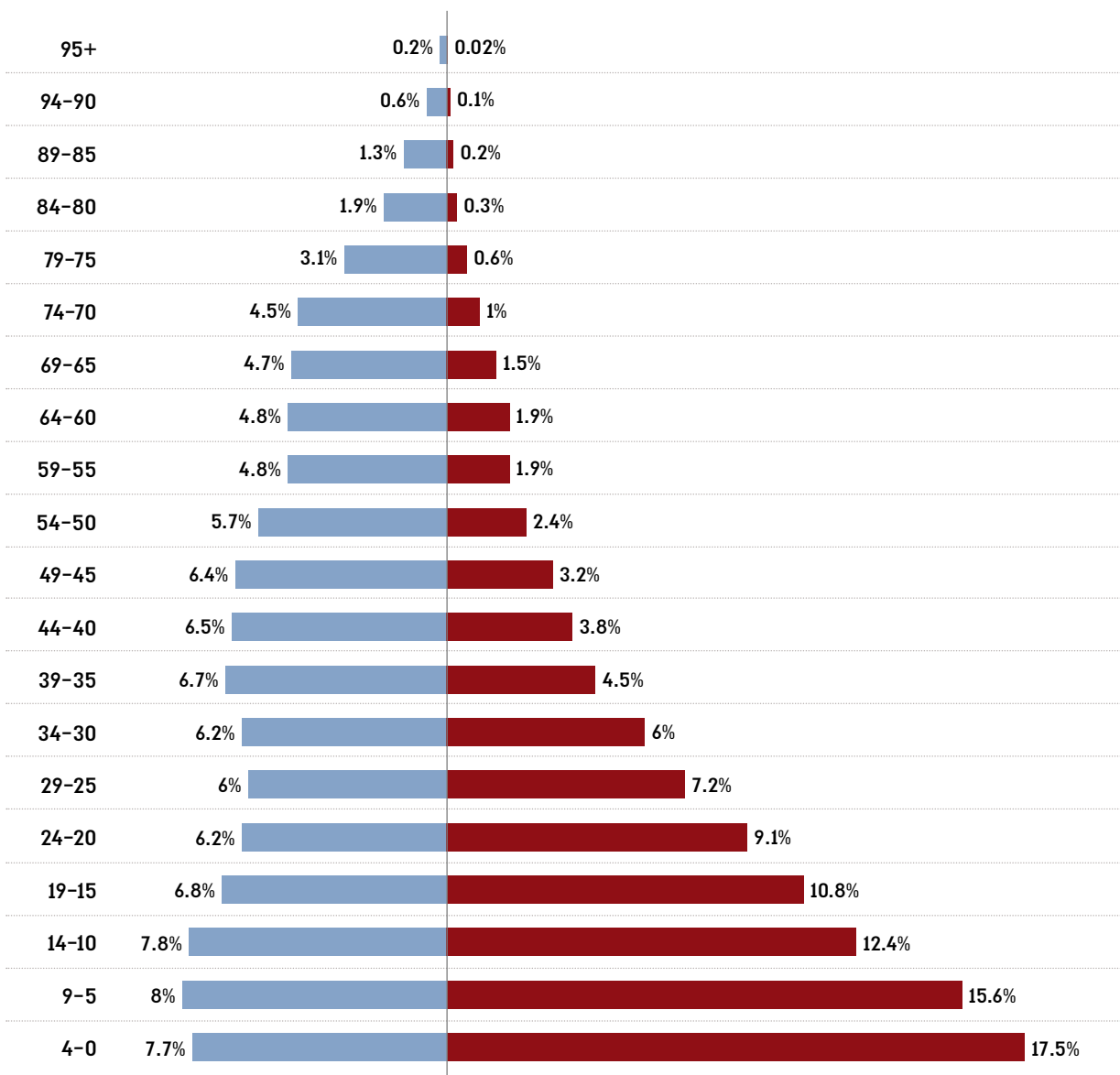

אומדני המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית על בסיס נתונים מנהליים

קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית יוצר גם מבנה גילים ייחודי: כ־56% מהאוכלוסייה החרדית מתחת לגיל 19, לעומת כ־30% מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית. בגילי העבודה (25-64) המגמה הפוכה: כ־47% מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית נמצאת בקבוצת גיל זו, לעומת כ־13% בלבד מהאוכלוסייה החרדית. נכון לשנת 2024 יש כ־390,000 חרדים בגילי העבודה, לעומת כ־3.1 מיליון יהודים שאינם חרדים.

התפלגות גילאים לפי מגזר, 2023

יהודים לא חרדים ■ חרדים ■

עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

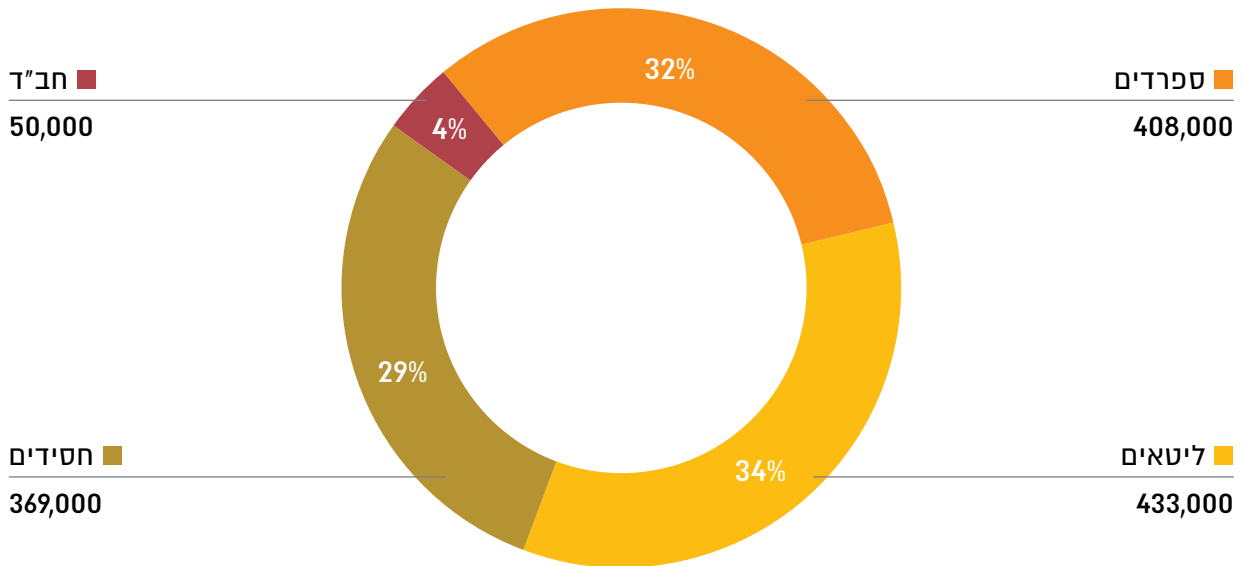
החברה החרדית בישראל מורכבת משלושה זרמים מרכזיים - הליטאים, החסידיים והספרדים - שלכל אחד מהם מאפיינים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים ייחודיים. הזרם הליטאי התגבש במזרח אירופה במאה ה'18 וה'19 ושם דגש בלימוד תורה ובעקרונות אינטלקטואליים, והוא מאופיין במבנה קהילתי הייררכי אחיד המשותף לכל הליטאים. הזרם החסידי, שנולד אף הוא במזרח אירופה במאה ה'18, שם דגש בחוויית עבודת ה' ובחיי קהילה חזקים. בזרם החסידי מגוון חצרות חסידיות. בראש כל חצר עומד אדמו"ר, ולכל חצר חסידית תת-מאפיינים ייחודיים. לעומת זאת הזרם הספרדי מאגד קבוצות מגוונות של יהודים שמוצאם מארצות צפון אפריקה ומן המזרח התיכון, והוא מתאפיין בגישה מסורתית לקיום המצוות בהתאם למורשת המקומית.

שלושת הזרמים המרכזיים בחברה החרדית מחזיקים בערכי ליבה דומים, ובהם שמירת מצוות אדוקה, אך לכל זרם מאפיינים תרבותיים וחברתיים ייחודיים היוצרים לזרם אורחות חיים משלו ומשפיעים על תפיסות ועל פרקטיקות הנוגעות בין השאר לחינוך, להשכלה, לתעסוקה ולממשק עם החברה הישראלית.

משלושת הזרמים הזרם הליטאי הוא הגדול ביותר, כ־433,000 איש, ושיעורו כ־34% מהחברה החרדית. הזרם הספרדי הוא השני בגודלו, כ־408,000 איש, שהם כ־32% מהאוכלוסייה החרדית. הזרם החסידי (ללא חב"ד) קטן מעט יותר, כ־369,000 איש, ושיעורו כ־29% מהחברה החרדית. שיעורה של חסידות חב"ד כ־4% מכלל החרדים, ומניינה כ־50,000 איש..

תרשים 5

התפלגות זרמים בחברה החרדית, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

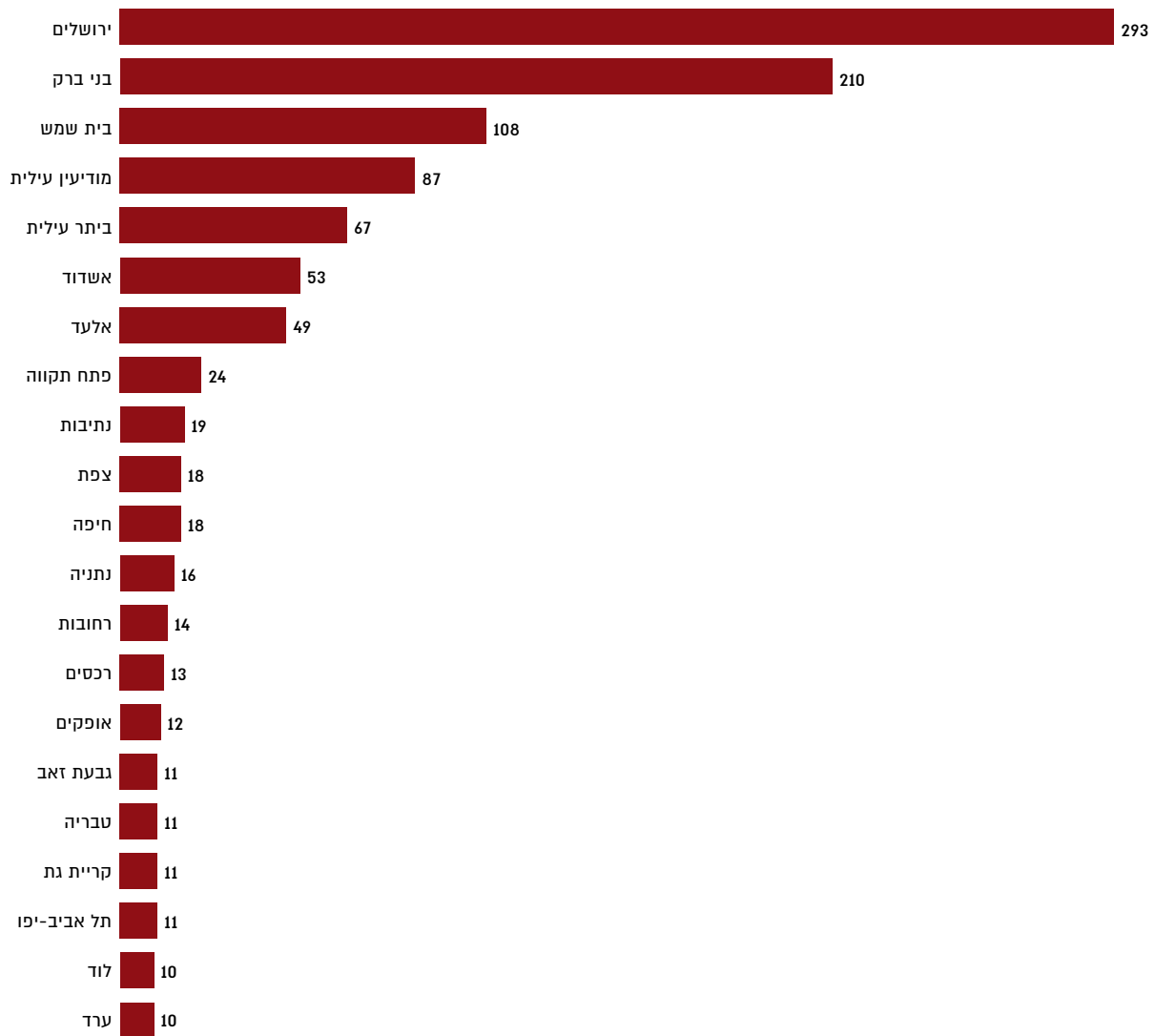
פריסה גאוגרפית של האוכלוסייה החרדית

הפריסה הגאוגרפית של האוכלוסייה החרדית בישראל משקפת את מאפייניה הייחודיים ומשמשת מראה לשינויים החברתיים, הדמוגרפיים והכלכליים שהיא עוברת. מוקדי ההתיישבות החרדיים המסורתיים התרכזו בערי הראשה החרדיות, ירושלים ובני ברק, אך בעשורים האחרונים חלה מגמת התרחבות לערים נוספות ולאזורי פריפריה. מגמה זו נובעת משילוב של כמה גורמים: הגידול המהיר באוכלוסייה החרדית לצד העלייה ביוקר הדיור באזורי הביקוש מעודדים משפחות חרדיות להקים קהילות חדשות בערים שבהן עלויות המחיה נמוכות יותר. התרחבות מתמשכת זו יוצרת הזדמנויות ואתגרים הן לחברה החרדית, שנדרשת יותר מבעבר להסתגל לחיים בערים ושכונות מעורבות, והן לרשויות המקומיות, שצריכות להתאים את התשתיות ואת השירותים לצרכים הייחודיים של אוכלוסייה זו. עקב מספרם הגדול של האזרחים שהיו או עודם מפונים מביתם בגין מלחמת חרבות ברזל קשה לאמוד במדויק את גודלן של אוכלוסיות הקבע של היישובים בשנת 2024 ואת ההתפלגות המגזרית בהם. לפיכך מוצגים להלן אומדנים לשנת 2023 (טרם אירועי שבעה באוקטובר).

רוב הציבור החרדי מרוכז בשבעה יישובים מרכזיים:

- ירושלים היא הריכוז החרדי הגדול ביותר: נכון לשנת 2023 התגוררו בה כ־293,000 חרדים, שהם כ־24% מכלל החרדים החיים בישראל וכ־29% מתושבי ירושלים.
- היישוב החרדי השני בגודלו הוא העיר בני ברק, שבה גרים כ־210,000 חרדים - כ־17% מכלל החרדים החיים בישראל וכ־95% מתושבי העיר.
- בית שמש היא היישוב עם הריכוז החרדי השלישי בגודלו. גרים בה כ־108,000 חרדים, שהם 9% מכלל החרדים החיים בישראל וכ־73% מתושבי העיר.
- במודיעין עילית גרים כ־87,000 חרדים - כ־7% מכלל החרדים החיים בישראל וכ־100% מתושבי העיר.
- בביתר עילית יש כ־67,000 תושבים חרדים, שהם כ־5.5% מכלל החרדים המתגוררים בישראל וכ־100% מתושבי העיר.
- באשדוד ובאלעד גרים כ־50,000 תושבים בכל יישוב, שהם כ־4% מכלל החרדים המתגוררים בישראל. באשדוד שיעור החרדים הוא 22% מתושבי העיר, ובאלעד - 94%.

מספר תושבים חרדים בערים מרכזיות (אלפים), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

טבלה 1

התפלגות אוכלוסייה לפי מגזר ויישוב, 2023

שם יישוב	חרדים	יהודים לא חרדים ואחרים	ערבים	סך כל האוכלוסייה ביישוב	שיעור החרדים ביישוב	שיעור מסך החרדים בארץ
סה"כ	1,211,668	6,550,331	2,080,000	9,842,000	12.3	100.0
ירושלים	292,634	330,875	389,230	1,012,740	28.9	24.2
בני ברק	209,710	18,535	112	221,134	94.8	17.3
בית שמש	108,054	42,990	106	147,597	73.2	8.9
מודיעין עילית	86,601	746	-	87,347	99.1	7.1
ביתר עילית	67,147	1,010	-	68,157	98.5	5.5
אשדוד	52,587	183,173	425	235,273	22.4	4.3
אלעד	48,733	4,578	-	51,634	94.4	4.0
פתח תקווה	23,571	238,159	542	262,650	9.0	1.9
נתיבות	18,585	25,647	56	43,769	42.5	1.5
צפת	18,280	20,458	807	39,014	46.9	1.5
חיפה	17,521	240,560	35,627	294,469	6.0	1.4
נתניה	15,968	216,196	589	233,285	6.8	1.3
רחובות	13,616	139,734	383	153,962	8.8	1.1
רכסים	13,269	1,488	-	14,301	92.8	1.1
אופקים	11,611	23,838	233	35,398	32.8	1.0
גבעת זאב	11,391	9,792	25	20,858	54.6	0.9
טבריה	11,327	36,756	743	48,619	23.3	0.9
קריית גת	11,005	52,113	79	63,075	17.4	0.9
תל אביב-יפו	10,960	451,181	22,996	487,126	2.3	0.9
לוד	9,577	50,886	25,527	86,029	11.1	0.8
ערד	9,509	18,464	978	28,717	33.1	0.8
כוכב יעקב	7,079	3,068	-	9,916	71.4	0.6
כפר חב"ד	6,935	381	-	7,077	98.0	0.6
קריית יערים	6,474	486	-	6,737	96.1	0.5
קריית מלאכי	6,341	19,743	88	26,052	24.3	0.5
עפולה	6,077	54,714	649	61,506	9.9	0.5
חולון	5,335	199,098	341	205,589	2.6	0.4
באר שבע	5,150	207,503	6,398	219,943	2.3	0.4
אשקלון	5,084	149,236	403	155,297	3.3	0.4
חדרה	4,510	98,940	975	104,771	4.3	0.4
ראש העין	4,468	69,881	54	74,599	6.0	0.4
ראשון לציון	4,280	261,983	277	267,708	1.6	0.4
עמנואל	4,205	492	-	4,552	92.4	0.3
חריש	4,048	23,681	409	28,117	14.4	0.3
מגדל העמק	3,687	23,410	12	27,100	13.6	0.3

שם יישוב	חרדים	יהודים לא חרדים ואחרים	ערבים	סך כל האוכלוסייה ביישוב	שיעור החרדים ביישוב	שיעור מסך החרדים בארץ
קריית אתא	3,619	58,647	140	62,575	5.8	0.3
בת ים	3,524	126,404	1,041	131,486	2.7	0.3
חצור הגלילית	2,618	7,554	46	10,166	25.8	0.2
רמת גן	2,615	172,275	1,020	176,689	1.5	0.2
זכרון יעקב	2,558	22,196	62	24,839	10.3	0.2
נוף הגליל	2,441	27,783	14,070	44,412	5.5	0.2
תפרח	2,284	119	-	2,323	98.3	0.2
יבנאל	2,235	2,459	-	4,631	48.3	0.2
כרמיאל	2,231	44,000	1,834	48,216	4.6	0.2
אור יהודה	1,674	36,454	77	38,330	4.4	0.1
גני מודיעין	1,547	1,298	-	2,799	55.3	0.1
בית חלקיה	1,544	17	-	1,561	98.9	0.1
רמלה	1,329	59,504	19,822	80,999	1.6	0.1
באר יעקב	1,299	29,577	99	31,080	4.2	0.1
ירוחם	1,281	9,838	359	11,485	11.1	0.1
רעננה	1,247	80,128	60	81,794	1.5	0.1
גבע בנימין	1,246	4,852	19	6,098	20.4	0.1
גני תקווה	1,126	22,416	12	23,628	4.8	0.1
יסודות	1,074	22	-	1,096	98.0	0.1
יבנה	1,035	54,452	76	55,800	1.9	0.1
בית שאן	1,023	18,422	174	19,678	5.2	0.1
מעלה אדומים	1,013	37,876	56	39,100	2.6	0.1
שאר היישובים	35,774	2,514,244	1,552,968	4,109,099	0.9	3.0

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מינהליים

בפריסתם הגאוגרפית של החרדים ניכרת נטייה להתקבצות לפי זרמים, הנובעת מההיסטוריה של התיישבות קהילות מזרמים מסוימים בכל מיני יישובים, וכן מתנועה מאורגנת של קהילות ליישובים מסוימים, ממידת ההתאמה של מוסדות החינוך והקהילה המוצעים ביישוב לזרם ועוד. טבלה 2 מציגה את התפלגותם של ארבעת הזרמים החרדיים בשנת 2023 ביישובים שהאוכלוסייה החרדית גדולה בהם מאלף איש.

טבלה 2

התפלגות האוכלוסייה החרדית לפי זרם ויישוב, 2023				מספר חרדים ביישוב	יישוב
שיעורו של הזרם מהאוכלוסייה החרדית ביישוב (%)					
חב"ד	חסידים	ליטאים	ספרדים		
4.0	29.3	34.4	32.4	1,211,668	סה"כ
2.2	27.6	42.5	27.6	292,634	ירושלים
0.8	30.1	40.3	28.8	209,710	בני ברק
2.3	42.9	37.9	16.9	108,054	בית שמש
0.4	16.8	64.6	18.3	86,601	מודיעין עילית
4.0	52.5	22.3	21.2	67,147	ביתר עילית
1.2	61.1	9.2	28.4	52,587	אשדוד
1.9	29.3	24.9	44.0	48,733	אלעד
3.0	12.6	42.0	42.4	23,571	פתח תקווה
1.6	7.2	11.2	80.0	18,585	נתיבות
15.0	33.5	12.8	38.7	18,280	צפת
5.1	43.9	29.0	22.0	17,521	חיפה
7.1	37.2	12.3	43.4	15,968	נתניה
9.4	16.6	21.7	52.4	13,616	רחובות
0.4	3.6	39.9	56.2	13,269	רכסים
1.3	6.1	40.2	52.4	11,611	אופקים
2.5	26.3	36.2	35.0	11,391	גבעת זאב
2.1	31.4	12.4	54.1	11,327	טבריה
9.6	59.1	4.4	26.9	11,005	קריית גת
14.3	8.4	25.9	51.4	10,960	תל אביב-יפו
25.5	3.4	40.0	31.2	9,577	לוד
2.0	89.2	5.8	2.9	9,509	ערד
3.9	10.4	33.3	52.3	7,079	כוכב יעקב
97.4	0.7	0.9	1.1	6,935	כפר חב"ד
0.6	7.0	69.9	22.5	6,474	קריית יערים
53.5	2.8	7.0	36.7	6,341	קריית מלאכי
3.0	27.5	35.1	34.4	6,077	עפולה
8.7	7.6	9.2	74.5	5,335	חולון
8.9	7.0	5.1	79.1	5,150	באר שבע
6.7	4.5	6.9	81.9	5,084	אשקלון

שיעורו של הזרם מהאוכלוסייה החרדית ביישוב (%)				מספר חרדים ביישוב	יישוב
חב"ד	חסידים	ליטאים	ספרדים		
7.0	5.2	30.1	57.7	4,510	חדרה
1.1	7.1	5.1	86.7	4,468	ראש העין
14.2	11.2	22.5	52.0	4,280	ראשון לציון
8.1	37.9	7.3	46.7	4,205	עמנואל
5.5	11.8	22.0	60.6	4,048	חריש
26.6	3.9	6.2	63.3	3,687	מגדל העמק
7.2	11.7	19.2	61.9	3,619	קריית אתא
3.5	19.5	6.5	70.5	3,524	בת ים
-	72.2	6.2	21.6	2,618	חצור הגלילית
6.2	9.6	34.8	49.3	2,615	רמת גן
1.3	4.5	42.6	51.6	2,558	זכרון יעקב
14.1	44.2	22.1	19.6	2,441	נוף הגליל
-	5.1	62.3	32.6	2,284	תפרח
3.8	29.3	9.2	57.7	2,235	יבנאל
1.6	3.7	72.2	22.4	2,231	כרמיאל
34.0	4.5	12.7	48.8	1,674	אור יהודה
3.3	9.5	19.2	68.0	1,547	גני מודיעין
-	20.8	71.7	7.5	1,544	בית חלקיה
11.9	7.9	10.9	69.3	1,329	רמלה
6.3	2.5	42.6	48.7	1,299	באר יעקב
-	7.2	28.5	64.3	1,281	ירוחם
4.2	10.3	36.2	49.3	1,247	רעננה
7.2	13.9	17.0	62.0	1,246	גבע בנימין
3.6	9.6	18.0	68.8	1,126	גני תקווה
-	10.0	62.7	27.2	1,074	יסודות
6.2	5.4	3.3	85.1	1,035	יבנה
4.9	7.2	2.2	85.6	1,023	בית שאן
4.4	6.0	20.0	69.6	1,013	מעלה אדומים
9.7	10.0	14.9	65.4	35,774	שאר היישובים

מקור: עיבודי המכון לאסטטוטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מינהליים

צמיחתן של הקהילות החרדיות בישראל

קצב הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית, לצד עלייה תלולה ביוקר המחיה בארץ בכלל, ובפרט במחירי הנדל"ן באזורי הביקוש המרכזיים של המגזר - בני ברק וירושלים - גרמו למשפחות חרדיות רבות קושי הולך גובר לרכוש דירות באזורים אלו. לפיכך בעשורים האחרונים ניכרות מגמות הגירה פנימית והתפרסות גאוגרפית מוגברת של האוכלוסייה החרדית ברחבי הארץ. נתונים חדשים ומדויקים מציגים לראשונה את גודלה ואת פריסתה הגאוגרפית ההיסטורית של החברה החרדית בכל עשור מאז שנות השבעים של המאה הקודמת ומשקפים את צמיחתה ואת התפרסותה ההדרגתית ברחבי הארץ.

בבחינת פריסתה הגאוגרפית של האוכלוסייה החרדית בשנת 1972 ניכר כי בתקופה זו היו הקהילות החרדיות מרוכזות בעיקר בירושלים, ובאזור המרכז בבני ברק ובערים הסמוכות לה. קהילות קטנות למדי היו פזורות באזור הצפון, בעיקר בצפת ובחיפה, ובאזור הדרום, בעיקר בנתיבות ובבאר שבע.

בשנת 1983 ניכרת צמיחתה הדמוגרפית של האוכלוסייה החרדית והתרחבות נוכחותה בערים למיניהן, אך אין מגמת התפרסות גאוגרפית אל יישובים חדשים.

בבחינת הפריסה הגאוגרפית של החברה החרדית בשנת 1995 ניכר גידולה של האוכלוסייה החרדית בעיקר בירושלים, בבני ברק, באשדוד ובבית שמש, וכן ניכרת התבססות והתרחבות של הערים החרדיות המרכזיות והקמת העיר ביתר עילית בפרברי ירושלים.

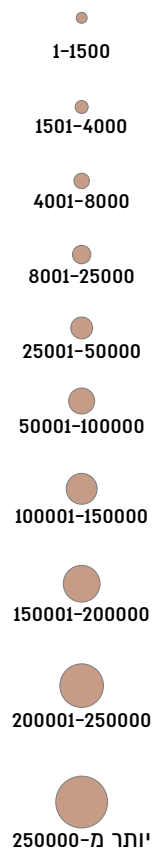
בשנת 2005 נוכחותה של האוכלוסייה החרדית ברחבי הארץ מקבלת נפח רב יותר והתפרסות נרחבת יותר עם הקמת הערים מודיעין עילית ואלעד בין ירושלים לבני ברק. הקהילות בירושלים, בבני ברק, באשדוד ובבית שמש נעשות בעלות נוכחות ניכרת יותר ויותר.

בבחינת נתוני שנת 2015 נראה שמרכז הארץ, במרחב שבין ירושלים ובני ברק, מתמלא בתושבים מן האוכלוסייה החרדית עם התעבות הקהילות בירושלים, בביתר עילית, במודיעין עילית, באלעד, בבית שמש ובבני ברק. בשנה זו ניכרת גם צמיחת האוכלוסייה החרדית באזור הצפון, בערים צפת וחיפה, כחלק מתנועת משפחות חרדיות לאזורי דיור מוזלים יותר.

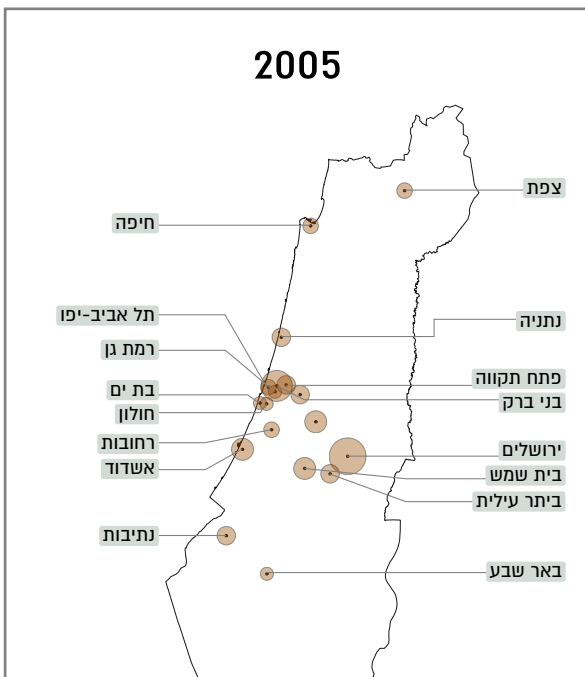
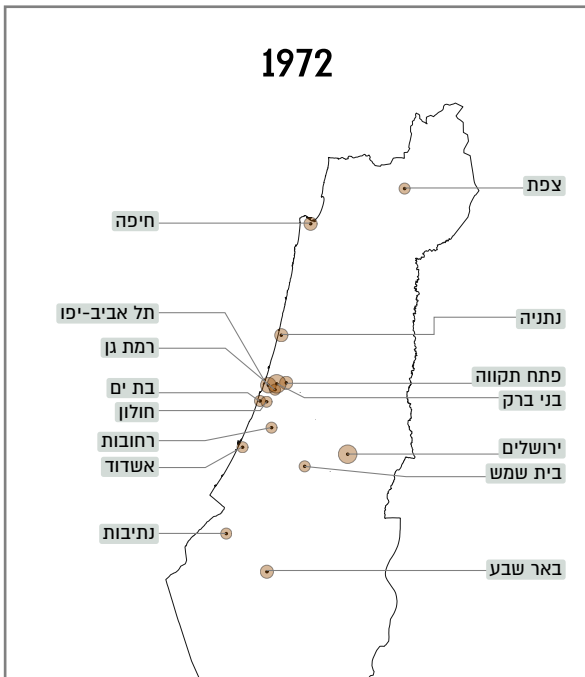
בשנת 2023 הנוכחות הדמוגרפית של האוכלוסייה החרדית בערים ירושלים ובני ברק מגיעה למספרי שיא למרות עלייה של ממש במחירי הדיור באזורי ביקוש אלה. הקהילות בבית שמש ובאשדוד צומחות מאוד, ונראית התייצבות במספר החרדים המתגוררים בערים החרדיות - מודיעין עילית, אלעד וביתר עילית - בשל ניצול מרבי של עתודות הקרקע והבנייה ביישובים אלו.

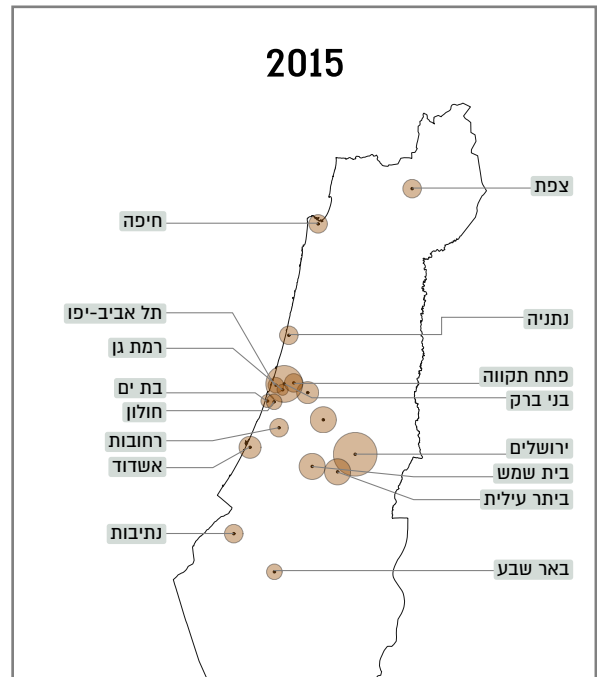
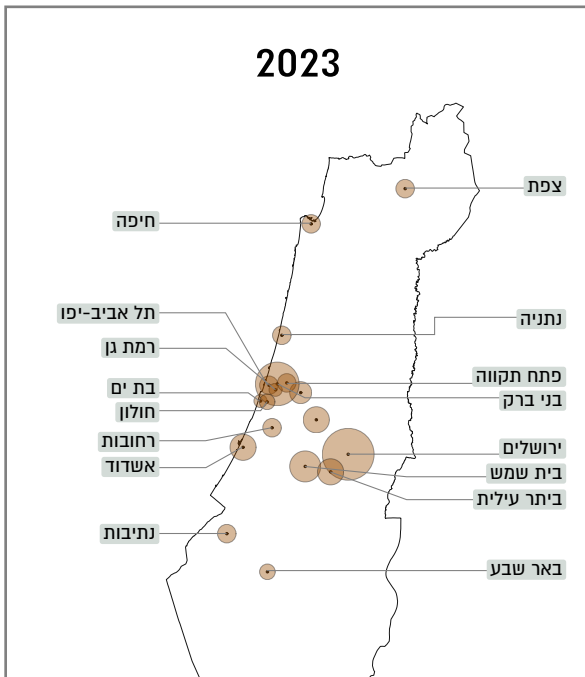
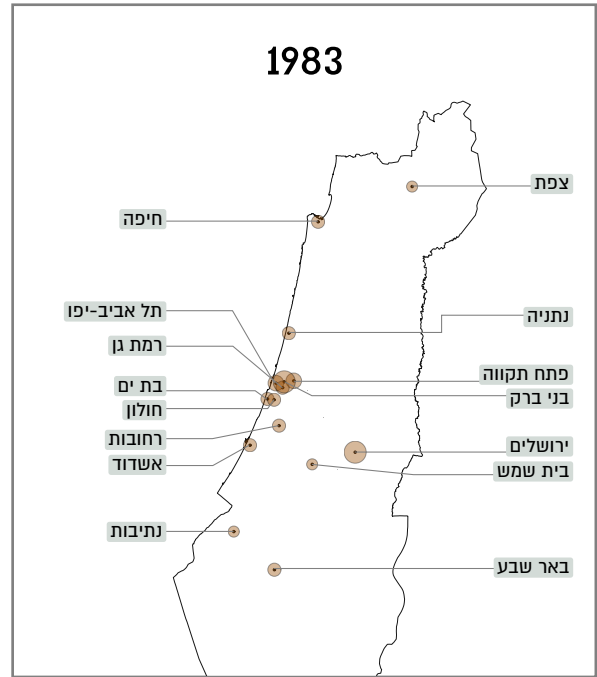
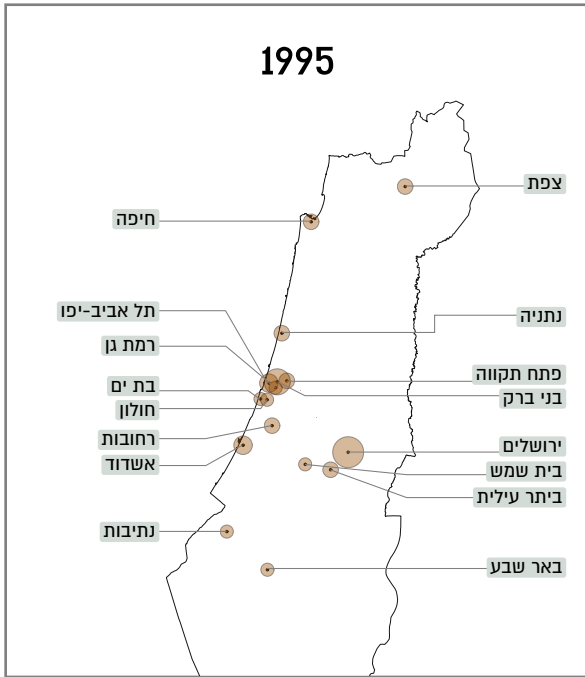
פריסה גאוגרפית של החברה החרדית

מקרא
גודל האוכלוסיה החרדית

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

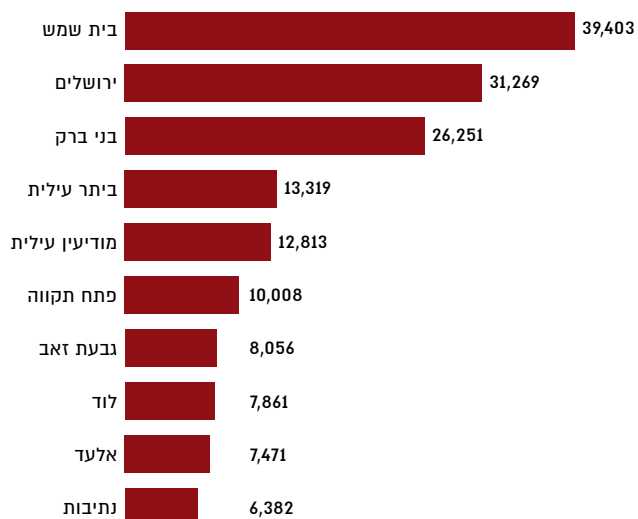

השלמת סיפור התפרסותה הגאוגרפית של החברה החרדית מתקבלת באמצעות נתוני ההגירה הפנימית של הציבור החרדי. חמשת יעדי ההגירה המובילים של הציבור החרדי בעשור האחרון הם בית שמש, שאליה היגרו כ־40,000 חרדים בעשור האחרון; ירושלים, שאליה היגרו כ־31,000 חרדים; בני ברק, שאליה היגרו כ־26,000 תושבים, וביתר עילית ומודיעין עילית, אשר אל כל אחת מהן היגרו כ־13,000 חרדים בשנים 2012-2022.

תרשים 7

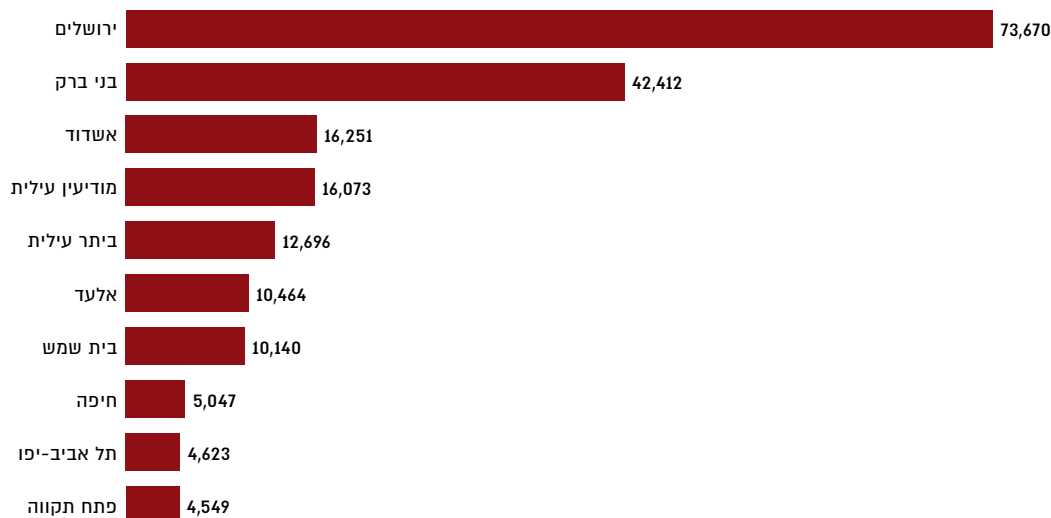
יעדי ההגירה המובילים של הציבור החרדי, 2012-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

תרשים 8

מוקדי ההגירה השלילית של הציבור החרדי, 2012-2022

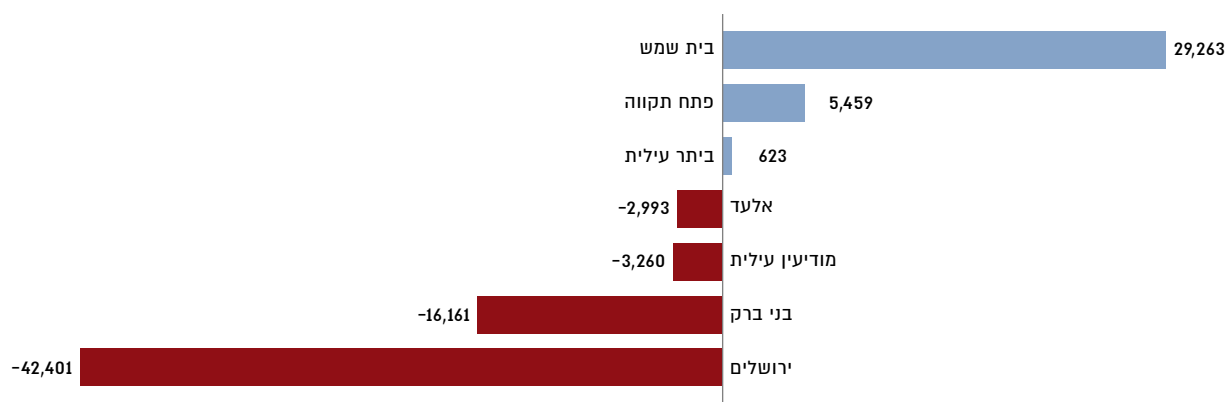
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

לצד ההגירה אל הערים החרדיות ניכרת גם הגירה שלילית מערים חרדיות, ובראשן ירושלים, שנרשמה בה הגירה שלילית של כ־74,000 חרדים בעשור האחרון (רבע ממספר החרדים בעיר כיום), ככל הנראה בשל עליית מחירים תלולה בעיר בכלל ובשכונות החרדיות בפרט. מסיבות דומות מוקד ההגירה השלילית השני בגודלו הוא העיר בני ברק, שנרשמה בה הגירה שלילית של כ־42,500 חרדים בעשור האחרון.

ביעדי הגירה למוקדי הגירה שלילית מאזן ההגירה החיובי הגבוה ביותר הוא בעיר בית שמש, שהייתה בה צמיחה נטו של כ־30,000 תושבים חרדים בשנים 2012-2022. נתון זה מצביע על ההתרחבות הניכרת של הקהילות החרדיות בעיר, שמתאפשרת הודות לתנופת הבנייה בעיר בשנים האחרונות, ועל מקומה הנוח במרכז הארץ, בין ירושלים לבני ברק. לעומת זאת הערים ירושלים ובני ברק נמצאות בעשור האחרון במאזן הגירה שלילי, והיקף ההגירה השלילית מירושלים הגיע ל־42,000 חרדים נטו. עם זאת מספר החרדים בעיר ממשיך לגדול מדי שנה בשל קצב הילודה והתרחבותן של משפחות חרדיות המתגוררות בעיר.

תרשים 9

מאזן ההגירה בקהילות החרדיות הגדולות ציבור החרדי, 2012-2022

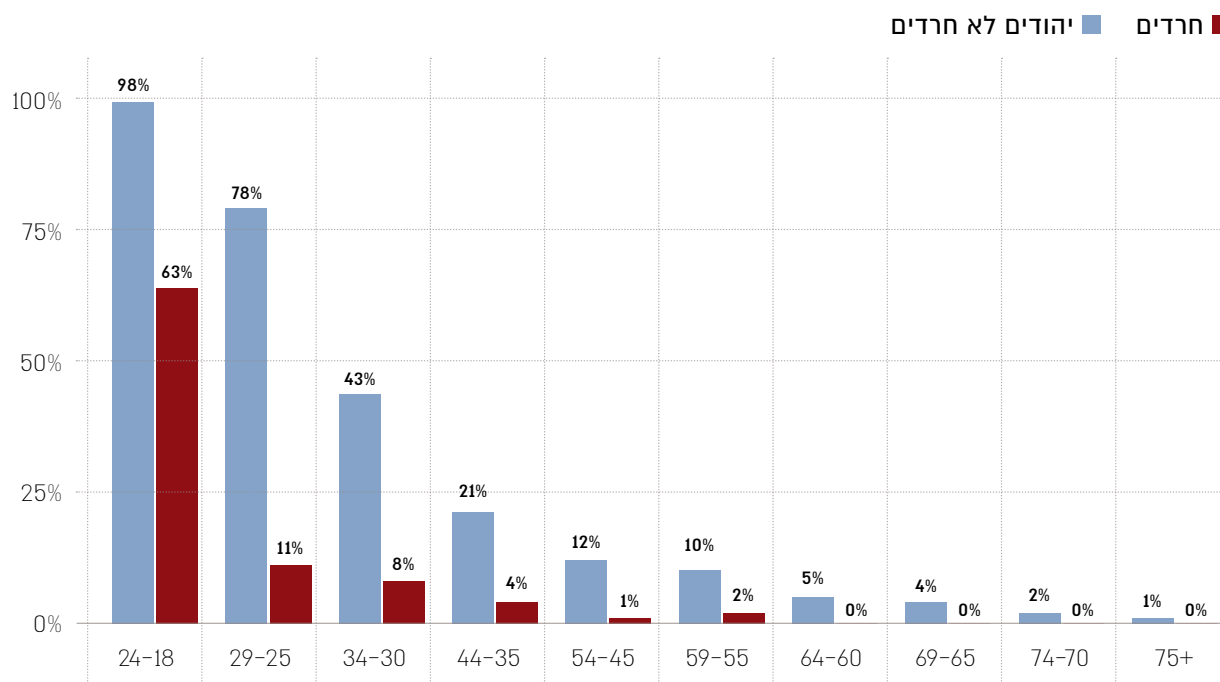

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מצב משפחתי

החברה החרדית מייחסת חשיבות רבה למוסד המשפחה ורואה בה אבן יסוד מרכזית בחיי הפרט. בפרט מיוחס ערך גבוה להקמת משפחה בגיל צעיר למדי. זוהי נורמה חברתית המלווה בציפייה ברורה של הקהילה ושל המשפחה המורחבת, כיוון שהמשפחה מעניקה יציבות, מסגרת ושיוך קהילתי חזק. נוסף על כך החברה החרדית רואה במשפחה מנגנון מרכזי להעברת ערכים דתיים ותרבותיים לדורות הבאים, שיבטיחו את המשך קיומה של החברה במבנה הנוכחי שלה. בהתאם לכך שיעור הרווקים בחברה החרדית נמוך בהרבה משיעורם בחברה היהודית שאינה חרדית. בקרב גברים בקבוצות גיל צעירות הפער גדול מאוד: בקרב בני 18-24 רק 63% מהחרדים רווקים, לעומת 98% מהיהודים שאינם חרדים. בקרב בני 25-29 שיעור הרווקים בחברה החרדית צונח ל־11%, לעומת 74% מהיהודים שאינם חרדים. כלומר רובם המוחלט של הגברים החרדים נישאים עד גיל 30. בקבוצות הגיל הבוגרות יותר הפערים בין קבוצות האוכלוסייה מצטמצמים: שיעור הרווקים בחברה החרדית בקרב בני 30-34 הוא 8%, ובקרב בני 35-44 - רק 4%. בחברה היהודית שאינה חרדית שיעור הרווקים בקבוצות גיל אלו יורד ל־43% ול־21% בהתאמה.

שיעור גברים רווקים לפי קבוצת גיל ומגזר, 2023

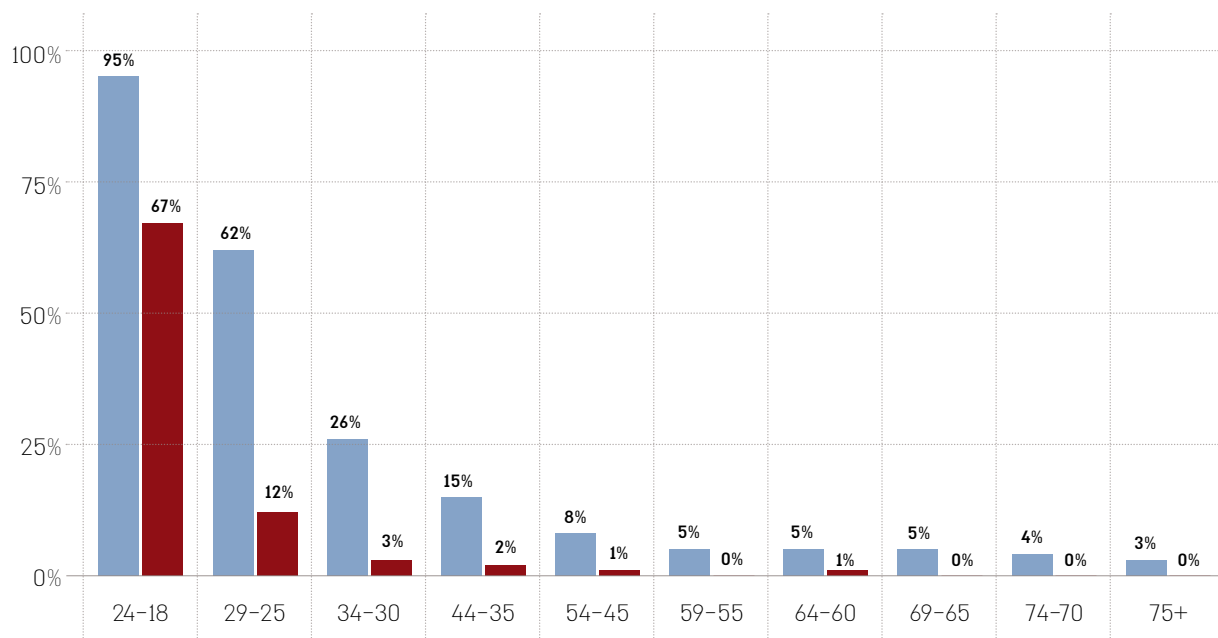

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

בקרב הנשים משתקפת מגמה דומה. בקבוצת הגיל 24-18 שיעור הרווקות בחברה החרדית עומד על 67%, ובחברה היהודית שאינה חרדית - על 95%. בקרב בנות 29-25 שיעור הרווקות בחברה החרדית צונח ל-12%, לעומת 62% מהיהודיות שאינן חרדיות. נתונים אלו מעידים שבשתי החברות נשים בגיל צעיר יותר מגבירות, אך הנשים החרדיות נישאות בגיל צעיר בהרבה מנשים יהודיות שאינן חרדיות. בקבוצות הגיל הבוגרות יותר הפערים בין קבוצות האוכלוסייה ממשיכים להצטמצם: שיעור הרווקות בחברה החרדית יורד ל-3% בקבוצת הגיל 34-30 ול-2% בקרב בנות 44-35. בחברה היהודית שאינה חרדית שיעור הרווקות בקבוצות גיל אלו עומד על 26% ועל 15%, בהתאמה.

שיעור נשים רווקות לפי קבוצת גיל ומגזר, 2023

■ חרדיות ■ יהודיות לא חרדיות

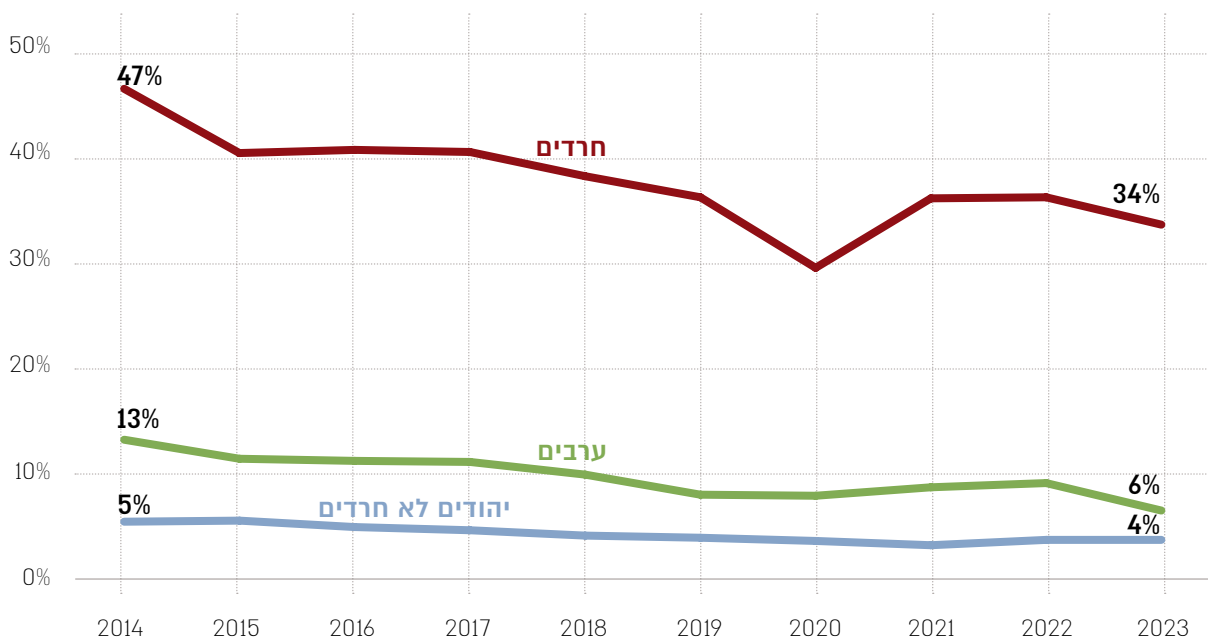
מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

אם כן, שיעור הנשואים בחברה החרדית (גברים ונשים) גבוה בהרבה משיעור הנשואים בקבוצות האוכלוסייה האחרות. בשנת 2023 עמד שיעור הנשואים בקרב חרדים בני 24-18 על 34%, לעומת 6% בחברה הערבית וכ-4% בלבד בחברה היהודית שאינה חרדית.

עם זאת לאורך השנים ניכרת מגמת ירידה בשיעור הנשואים בקבוצת גיל זו בכל המגזרים. בשנת 2014 עמד שיעור הנשואים בחברה החרדית בקרב בני 18-24 על כ-46%, והוא ירד בהדרגה עם השנים והגיע ל-34% לערך ב-2023. מעניין לציין כי בשנת 2020 חלה צניחה זמנית וחדה בשיעור זה, ככל הנראה בגלל מגבלות הקורונה. מגמת הירידה בשיעור הנשואים בחברה החרדית בקבוצת גיל זו אינה מצביעה על ירידה כללית בשיעור הנשואים אלא נובעת ממגמה גוברת להקים משפחות בגילים מבוגרים יותר, בדרך כלל מסיבות כלכליות. בשנים האחרונות הולך וגובר הצורך בהתבססות כלכלית, בעיקר של הנשים, שנושאות על פי רוב בעול הפרנסה בשנים הראשונות. נשים אלו משלימות בגילים אלו את הכשרתן. בעבר נטו צעירות חרדיות להינשא תוך כדי הלימודים המקצועיים, אך התובענות של ההכשרות המתקדמות הנדרשות היום לצורך כניסה לתפקידים ומקצועות איכותיים בענפים המתאפיינים בפריון גבוה יוצרת מגמה שבה נשים חרדיות נוטות להינשא רק לקראת סיום ההכשרה והתבססות ראשונית בעולם העבודה.

בחברה היהודית שאינה חרדית לא נצפתה מגמה בולטת בשיעור הנישאים בגיל צעיר, ולאורך כל התקופה הנמדדת נע הנתון בין 5% ל-4%. בחברה הערבית ניכרת מגמת ירידה דומה למגמה שבחברה החרדית: שיעור הנשואים בקבוצת גיל זו ירד בהדרגה מ-13% בשנת 2014 עד ל-6% לערך כיום, בדומה לשיעורם בחברה היהודית שאינה חרדית.

שיעור הנשואים לפי מגזר, 2014-2023, גילי 18-24

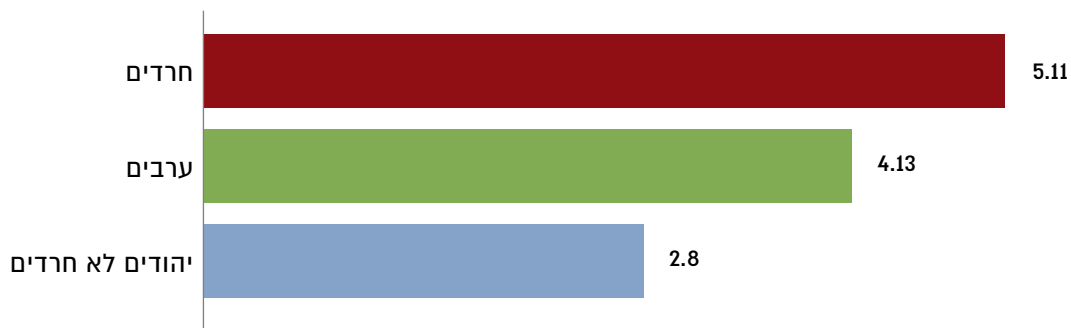

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

גודל משפחה ממוצע

החשיבות שהחברה החרדית מייחסת למוסד המשפחה באה לידי ביטוי גם בהקמתן של משפחות גדולות, מרובות ילדים. עיקרון זה נובע מציווי התורה "פרו ורבו" ומהשקפה הרואה במשפחות גדולות הרחבה וביסוס של חיי המשפחה והקהילה. המשפחות החרדיות הגדולות נוטות להתמודד עם אתגרים כלכליים ניכרים בשל צרכים מרובים והכנסה מוגבלת, כפי שיוצג בהרחבה בפרק התעסוקה, אך הערך של משפחות גדולות נשאר יסוד חשוב בזהות החרדית ומייצג את המחויבות הדתית והקהילתית. לפיכך המשפחה החרדית הממוצעת היא הגדולה ביותר בקבוצות האוכלוסייה למיניהן.

גודל משפחה ממוצע לפי מגזר, 2023

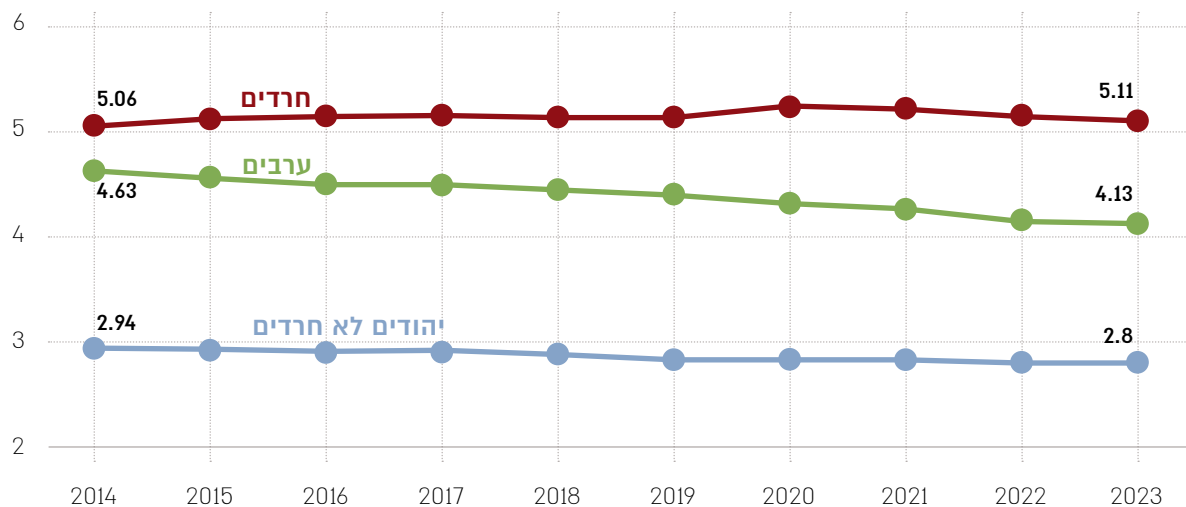

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

כיוון שהמשפחה החרדית הממוצעת היא משפחה צעירה למדי, בה מספר הילדים קטן יחסית, והיא טרם הגיעה לסיון שלב הילודה, עמד גודלה הממוצע בשנת 2023 על 5.11 נפשות, לעומת 2.8 בקרב יהודים שאינם חרדים ו-4.13 במשפחה בחברה הערבית.

לאורך השנים, בשל מגמות חברתיות וכלכליות רבות, חלו שינויים בגודל המשפחות בכל קבוצות האוכלוסייה. מאז שנת 2014 חלה ירידה מתמשכת אך מתונה בגודל המשפחות של יהודים שאינם חרדים (מ-2.94 ל-2.8 נפשות במשפחה בממוצע) ושל ערבים (מ-4.63 ל-4.13). לעומת זאת בחברה החרדית נצפתה עלייה מתונה בגודל המשפחה הממוצע בשנים אלו, מ-5.06 נפשות בשנת 2014 ל-5.25 בשנת 2020. החל משנת 2020 נצפית מגמת ירידה מתונה בגודל המשפחות החרדיות עד ל-5.11 נפשות במשפחה בממוצע.

גודל משפחה ממוצע לפי מגזר, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

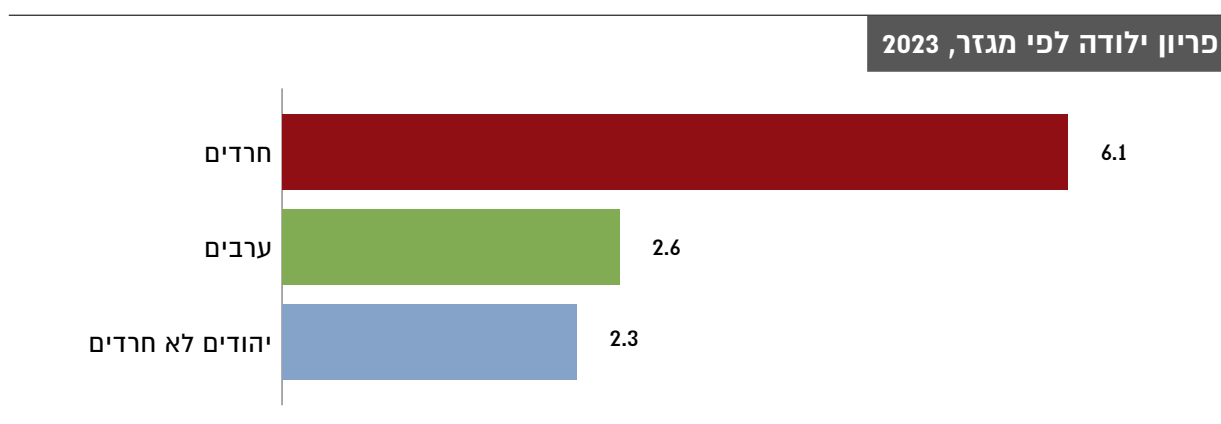
אם כך, בשנים האחרונות ניכר שהחברה החרדית מצטרפת למגמות הקיימות בירידה בגודל המשפחות בחברה הכללית בישראל. מגמת ירידה זו בגודל המשפחה החרדית הממוצע עשויה לנבוע מכמה גורמים אפשריים, ובעיקר מהתמודדות הולכת וגוברת עם אתגרים כלכליים וחברתיים הכרוכים בגידול משפחות גדולות, במיוחד לנוכח יוקר המחיה בישראל. נוסף על כך שינויים מסוימים באורח החיים החרדי, כגון כניסת נשים רבות יותר למעגל העבודה ולתפקידים ומקצועות תובעניים יותר, עשויים להשפיע על גודל המשפחה הממוצע.

למרות הירידה המתונה מספר הנפשות הממוצע למשפחה בחברה החרדית נותר גבוה בהרבה ממספרו באוכלוסיות אחרות בישראל וממשיך להיות מאפיין ייחודי של החברה החרדית. נתון זה ממחיש את המחויבות הבסיסית של הקהילה לערך המשפחה, אך גם את הצורך בהתמודדות עם אתגרים נלווים בכלכלת משק הבית הגדול.

פריון ילודה

גודל המשפחה הממוצע נשען כמובן על פריון הילודה של הנשים. בחברה החרדית פריון הילודה הוא הגבוה ביותר ועומד על 6.1 לידות לאישה בממוצע. בקרב יהודים שאינם חרדים פריון הילודה הממוצע נמוך בהרבה ועומד על 2.3 לידות לאישה. בחברה הערבית תמונת הפריון די דומה לאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית, והוא עומד על 2.6 לידות לאישה בממוצע.

תרשים 15

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בדומה לגודל המשפחה הממוצע גם פריון הילודה בקבוצות האוכלוסייה למיניהן משתנה לאורך השנים. בקרב נשים חרדיות חלה עלייה הדרגתית בפריון הממוצע, מ-4.8 בשנת 1955 - שיעור הפריון הנמוך ביותר שנמדד בחברה החרדית בטווח שנים אלו - עד 7.3 בשנת 2003, שנה שבה נמדד שיא פריון הילודה של נשים חרדיות. החל משנת 2003 החלה מגמת ירידה מתמשכת בפריון הילודה של נשים חרדיות, ובשנת 2023 נמדד הפריון הנמוך ביותר באוכלוסייה החרדית זה 43 שנה: 6.1 ילדים בממוצע. כפי שהוזכר קודם, הירידה בפריון הילודה, ובשלה גם הירידה בגודל המשפחה החרדית הממוצע, עשויות לנבוע מגורמים כלכליים-חברתיים, ובהם יוקר המחיה והקושי לכלכל משפחות גדולות, וכן ממגמות תעסוקה ומכניסת נשים חרדיות לענפים בפריון גבוה והשתלבות בתפקידים ובמקצועות תובעניים.

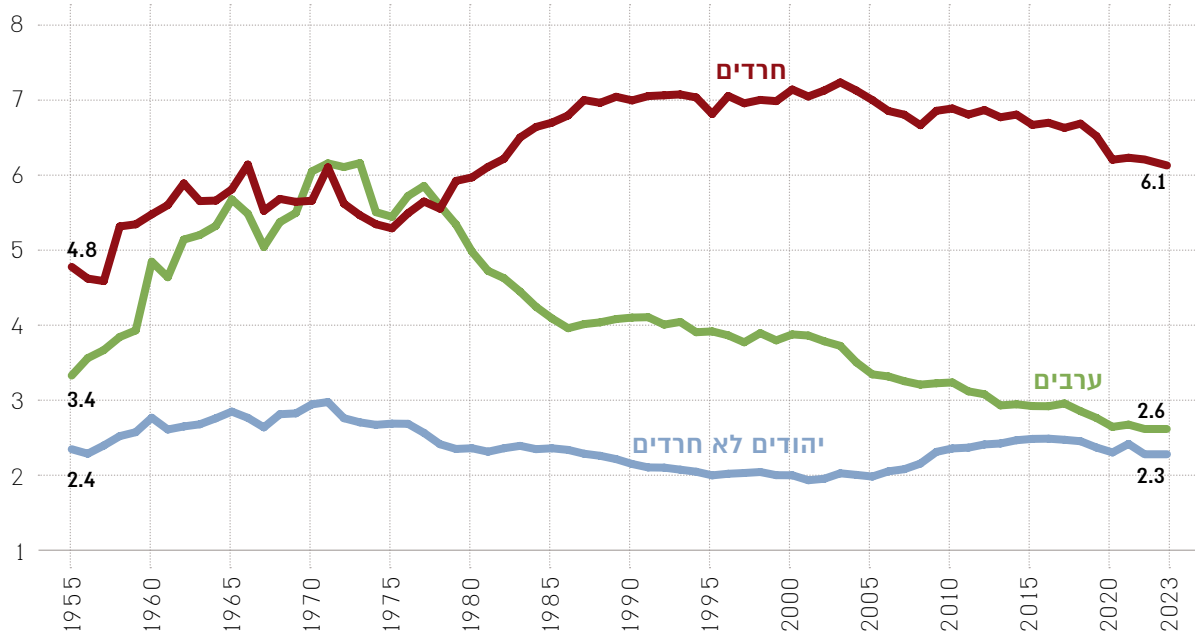
בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות לא השתנה בהרבה פריון הילודה הממוצע בשבעים השנים האחרונות. בשנת 1955 עמד פריון הילודה בקבוצה זו על 2.4, דומה מאוד למספרו כיום (2.3). בין השנים הללו היו עליות ומורדות: בשנת 1971 נקבע שיא הפריון של נשים יהודיות שאינן חרדיות - 3 ילדים - ובשנים 1999-2005 נקבע שפל הפריון בחברה זו - 2

ילדים. מאז עלה הפריון מעט ל-2.3.

בחברה הערבית נראית מגמה מעניינת: עלייה ניכרת בפריון הילודה בשנים 1955-1973, מ-3.4 ל-6.2 (בשנים 1970-1978) היה פריון הילודה בחברה הערבית גבוה אף יותר מפריון הילודה בחברה החרדית), ולאחר מכן נרשמה מגמת ירידה מתמשכת. בשנת 2023 הגיע הפריון בחברה הערבית לשפל של 2.6 ילדים בממוצע.

תרשים 16

פריון ילודה לפי מגזר, 1955-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מבט פנים-מגזרי

כאמור, החברה החרדית מורכבת מכמה זרמים, ויש ביניהם הבדלים גדולים גם בפריון הילודה. נכון לשנת 2023 פריון הילודה הגבוה ביותר נרשם בזרם החסידי - 7 ילדים בממוצע; בזרם הליטאי פריון הילודה הממוצע נמוך מעט, ועומד על 6.4. פריון הילודה הנמוך ביותר בחברה החרדית נמצא בזרם הספרדי - 5.2 ילדים בממוצע.

לאורך השנים ניכרו כמה מגמות בפריון הילודה גם בתוך החברה החרדית. מעניין לראות כי בשנות החמישים ובראשית שנות השישים היה פריון הילודה בזרם הספרדי הגבוה ביותר, ועמד על כ-7 ילדים בממוצע. בהמשך שנות השישים ובשנות השבעים חלה ירידה דרמטית בפריון הילודה בזרם זה, והוא צנח ל-4.9 בלבד (מגמה התואמת את הירידה הכוללת בפריון הילודה בקרב עדות המזרח). משנות השמונים עד ראשית שנות האלפיים חלה עלייה מחודשת, והפריון הגיע ל-6.9 ילדים לערך ב-2003. בשני העשורים האחרונים נרשמה ירידה חדה בפריון הילודה של הזרם הספרדי, והוא עומד כיום על 5.2 ילדים בלבד.

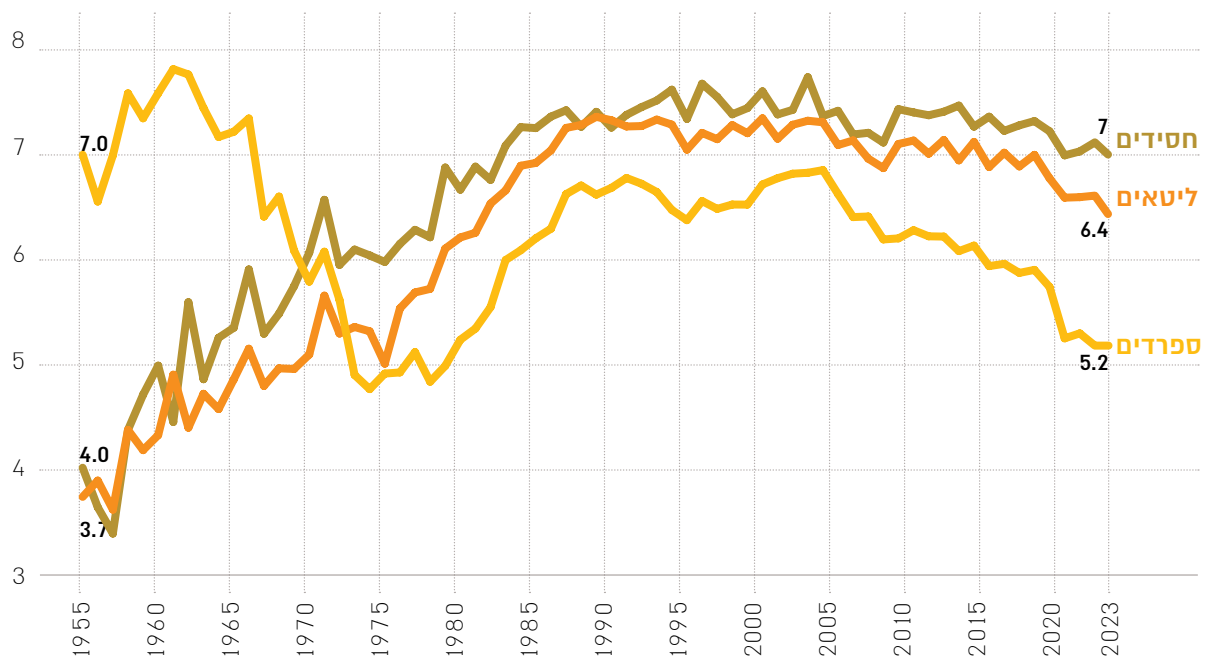
בשאר הזרמים בחברה החרדית חלה מגמת עלייה מתמשכת בפריון עד תחילת שנות האלפיים. בזרם הליטאי חלה עלייה מ-3.7 ילדים בשנת 1955 עד לשיא של 7.4 ילדים בממוצע בשנת 2000. לאחר מכן החלה מגמת ירידה איטית עד להתייצבות על כ-6.6 ילדים משנת 2020. בזרם החסידי נצפית מגמה דומה: בשנת 1955 עמד פריון הילודה הממוצע

על 4 ילדים, ועלה בהדרגה עד לשיא של 7.8 בשנת 2003. כמו בזרם הליטאי, לאחר מכן החלה מגמת ירידה איטית עד להתייצבות על כ־7 ילדים בממוצע משנת 2020.

אם כן, החל משלהי שנות השבעים, עם התבססות מודל חברת הלומדים, נצפו בשלושת הזרמים החרדיים מגמות דומות למדי: עלייה מהירה בילודה עד ראשית שנות האלפיים, ומשנת 2004 ואילך, כנראה בגין קיצוץ קצבאות הילדים, ירידה הדרגתית ועקבית בילודה עד ימינו. נראה כי בשני העשורים האחרונים קצב ירידת הפרייון בזרם הספרדי מהיר יותר, והפער בינו ובין הזרמים האחרים גדל.

תרשים 17

כריון ילודה לכי זרם חרדי, 1955-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

02

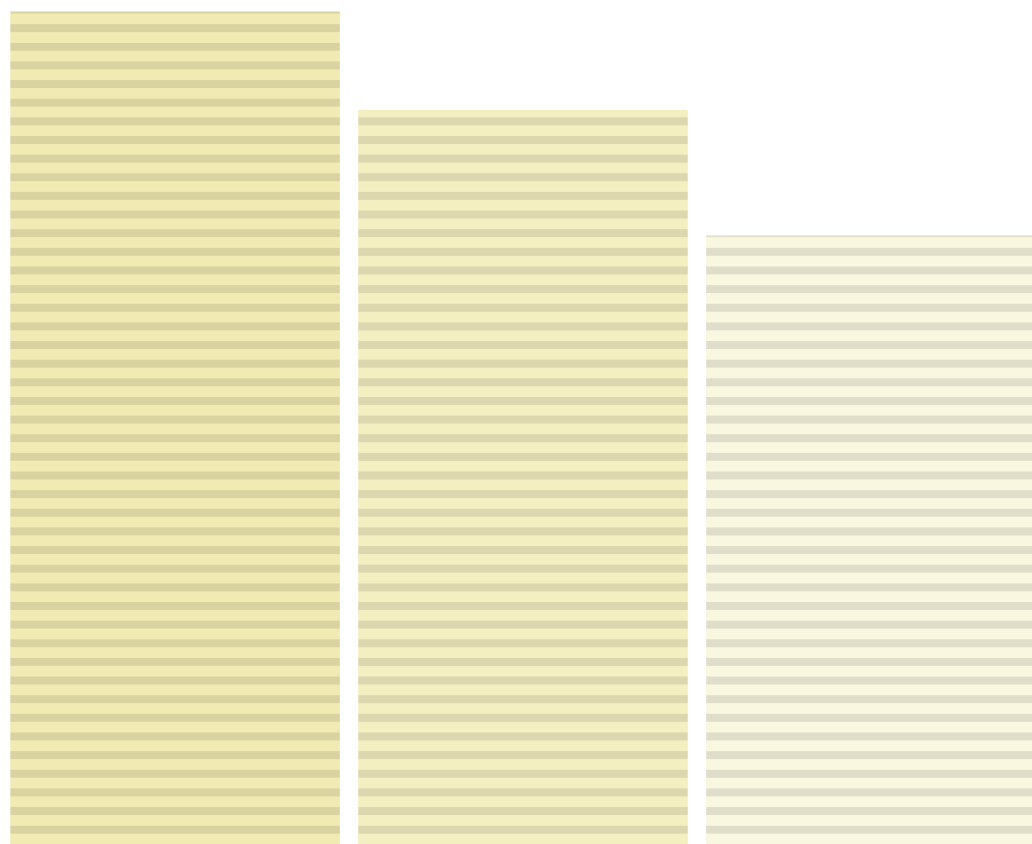

וגייט הדיור היא אחד הנושאים הכלכליים-חברתיים הנפיצים והחשובים בחברה הישראלית. עליית מחירי הדירות והמחסור ביחידות דיור פנויות באזורי הביקוש הולידו אפקט אדווה אשר הכריח כל מיני אוכלוסיות בחברה הישראלית, לרבות חרדים, להגר לשכונות וליישובים הסמוכים לאזורי הביקוש בחיפוש אחר דיור זמין ובר השגה.

בית המגורים, המרחב החברתי והסביבה העירונית משמשים יחד ולחוד מרכיב חיוני בזהותה של המשפחה החרדית. על פי רוב ירכוש הזוג החרדי הממוצע את דירתו בעת הנישואין, ובכל מקרה בשלבים מוקדמים למדי של חיי הזוג. כמו כן הענקת דירה למתנת נישואין (או סיוע ברכישתה) היא חלק ממוסכמה חברתית רחבה בקרב החברה החרדית. רקע זה מסביר מדוע שיעור הבעלות על דירה בחברה החרדית גבוה לעומת האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית, וכן מדוע גיל רוכשי הדירות הממוצע בחברה החרדית נמוך לעומת הממוצע בחברה הכללית.

בשל מצבו החברתי-כלכלי של הציבור החרדי משפחות חרדיות נכונות לרכוש דירות קטנות וזולות מאלו הנרכשות בחברה הכללית. כאמור, מצוקת הדיור משפיעה אף על מאפייני הדיור בחברה החרדית, ובשנים האחרונות ניכרת מגמה רחבה יותר של רכישת דירות לזוגות צעירים חרדים דווקא בפריפריה, ובייחוד בצפון הארץ בכלל ובאזור חיפה בפרט. עם זאת היציאה אל מחוץ לערי הראשה ולערי הלוויין החרדיות מותנית בקיומם של מוסדות חברתיים וקהילתיים התואמים את מאפייני החברה החרדית, ובפרט את הזרם החרדי שאליו משתייכים רוכשי הדירות. מסיבה זו אפשר לראות כי רכישות הנדל"ן החרדיות בפריפריה מתמקדות בערים כגון חיפה, עפולה ונוף הגליל, אשר הוקמו בהן בשנים

האחרונות תשתיות קהילתיות חרדיות.

הקמת תשתיות חרדיות בריכוזים חדשים בארץ עלולה ליצור התנגשויות חברתיות עם האוכלוסיות הוותיקות באותו מרחב. בהנחה שמצוקת הדיור בישראל בכלל ובחברה החרדית בפרט עתידה להימשך, יש להיערך להתרחבות מגמת ההתפרסות הגאוגרפית של החברה החרדית, להידרש לתכנון ולהיערך ליצירת מרחבים ציבוריים המותאמים לחיים המשותפים בהיבטי חינוך, שירותים קהילתיים ועוד.

הממצאים והמגמות העולים מנתוני הפרק מצביעים על שינויים ניכרים בתהליכי רכישה ומימון של דירות בחברה החרדית: לאחר שבע שנים של יציבות בשיעורי הבעלות של משפחות חרדיות חלה בהם ירידה ניכרת בשנת 2022, וכן נראית עלייה של ממש בשיעור המשפחות החרדיות הנוטלות משכנתה. ממצאים אלו מבטאים דחק כלכלי גובר בחברה החרדית, והעניין המתבטא אף במגמות כגון שיעורי ההשתלבות הגוברים של גברים חרדים בשוק העבודה בישראל. החמרת הדוחק הכלכלי של משפחות חרדיות רבות מצריכה שיח מחודש על הצרכים ועל הפתרונות הקיימים, הכנה לקראת המשך המגמה בעתיד הנראה לעין ולהשלכותיה האפשריות.

עם זאת ראוי לציין כי המגמות המוצגות בפרק זה עשויות להשתנות שינוי ניכר בשנים הקרובות בשל השלכות הרבות וארוכות הטווח של אירועי שבעה באוקטובר והמלחמה המתנהלת במועד כתיבת מסמך זה בדרום הארץ ובצפונה. השלכות כלכליות, חברתיות וביטחוניות, וכן האטת תהליכי בנייה עקב מצוקת כוח האדם בענף, צפויות להשפיע מאוד על תהליכי הרכישה והמכירה של דירות בכל קבוצות האוכלוסייה ובכל רחבי הארץ.

נתונים מרכזיים

43%

ממשקי הבית החרדיים נטלו משכנתה

חרדים נוטלים יותר משכנתאות מיהודים
לא חרדים. רק ל-28% מהיהודים
שאינם חרדים יש משכנתה

65%

מהחרדים בעלי דירות

לעומת 61% בקרב יהודים שאינם
חרדים ו-76% בקרב ערבים

1.6

מיליון שקלים

עלות דירה ממוצעת בקרב חרדים. חרדים רוכשים
דירות זולות יותר: עלות דירה בקרב חרדים
עומדת על כ-85% בממוצע מעלות דירה בקרב
האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית (1.95 מיליון
שקלים). יחס זה נותר יציב יחסית במשך השנים

83

מ"ר

שטח חציוני של דירות
שרוכשים חרדים.
חרדים קונים דירות
קטנות יותר: השטח
החציוני של דירות
שרוכשים יהודים לא
חרדים עומד על 94 מ"ר

27

שנים

גיל דירה חציוני שרוכשים חרדים.
הדירות שקונים חרדים ישנות יותר:
גיל הדירה החציוני שרוכשים יהודים
שאינם חרדים עמד על 13 שנה בלבד

3,688

שקלים

שכר דירה ממוצע
של חרדים.
חרדים משלמים שכר
דירה נמוך מיהודים
שאינם חרדים:
יהודים שאינם
חרדים משלמים
שכר דירה של 3,978
שקלים בממוצע

3,836

שקלים

משכנתה ממוצעת
של חרדים.
חרדים משלמים
משכנתה ממוצעת
נמוכה מיהודים
שאינם חרדים: גובה
משכנתה ממוצעת של
יהודים שאינם חרדים
הוא 5,130 שקלים

29

גיל חציוני של רוכשי דירות חרדים. החרדים
קונים דירות בגיל צעיר יותר: הגיל החציוני
של קונים יהודים לא חרדים היה 41

חיפה	אשדוד	בני ברק	ירושלים	בית שמש	מספר הדירות שקנו
2,007 דירות	2,909 דירות	5,736 דירות	8,338 דירות	8,997 דירות	חרדים בשנים 2019-2022

מגמות מרכזיות

ירידה בשיעור בעלי הדירות בחברה החרדית - בשנים 2021 ו־2022 חל מפנה ממשי, ולצד הירידה במגמה הקיימת בחברה הכללית בשיעור בעלי הדירות, חלה ירידה ראשונה וניכרת של ארבע נקודות האחוז בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית: מ־68.8% ל־64.8%.

בעלי דירות

עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים נוטלי המשכנתאות - בשנת 2022 חלה לראשונה זה חמש שנים עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה, ושיעורם עלה מ־39.7% בשנת 2021 ל־42.9% בשנת 2022.

משכנתה

עלייה בגובה ההחזר החודשי - בשנת 2022 חלה עלייה בגובה החזר המשכנתה החודשי של משקי הבית החרדיים ב־11%: מ־3,445 שקלים בשנת 2021 ל־3,836 שקלים בשנת 2022. בקרב משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים זינק גובה ההחזר החודשי ב־23%: מ־4,158 שקלים בשנת 2021 ל־5,130 שקלים בשנת 2022.

גובה ההחזר החודשי

שיעור בעלי הדירות

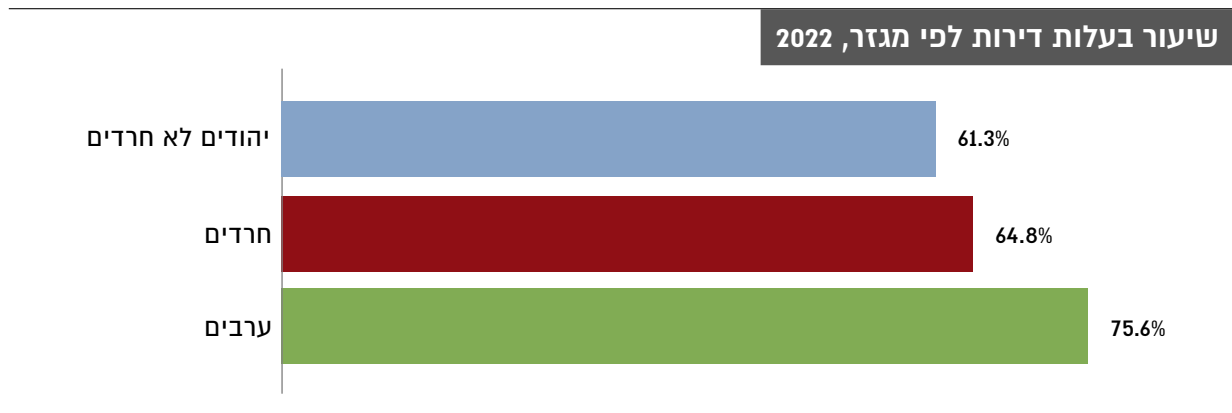
המשפחה החרדית מייחסת חשיבות רבה לבית המגורים. הבית מבחינתה אינו מקום מגורים בלבד אלא מייצג עוגן של יציבות וביטחון חברתיים וכלכליים למשפחה החרדית הצעירה. רכישת דירה לזוג צעיר שנישא היא חלק ממוסכמה חברתית בקהילות החרדיות ונתפסת הכרחית ליצירת בסיס איתן לחיי המשפחה. לפיכך רכישת דירה היא נדבך חשוב במסלול החיים השגרתי של תא משפחתי חדש בחברה החרדית.

המוסכמה החברתית הקיימת בחברה החרדית על חשיבות הבעלות על דירת המגורים בהקשרים חברתיים וכלכליים ממקמת את תהליך רכישת הדירה בשלב חיים די מוקדם של זוג צעיר. האפשרויות הכלכליות המוגבלות למדי בשלב חיים מוקדם זה, לצד החשיבות הרבה של רכישת דירה, יצרו מוסכמה חברתית שבה מקובל כי שני זוגות ההורים של הזוג הצעיר, ולפעמים אף הסבים והסבות, מעניקים לזוג הצעיר סיוע כלכלי ניכר במימון רכישת הדירה.

נוסף על תמיכה זו יש בחברה החרדית מוסדות פיננסיים התומכים במוסכמה החברתית הרחבה בעניין ומעניקים במגוון אמצעים סיוע כלכלי לזוג הצעיר ולהורים. לדוגמה, בקהילות החרדיות למיניהן פועלים גמ"חים, קרנות הלוואה בלא ריבית, העומדים לרשות חברי הקהילה במימון מגוון הוצאות, לרבות רכישת דירות. הגמ"חים ממומנים מתרומות חברי הקהילה וכן מתרומות אנשים פרטיים, ומציעים הלוואות בתנאים נוחים. לצד הגמ"חים פועלות גם קרנות צדקה ואף קופות צדקה פרטיות המציעות סיוע במימון רכישת דירות באמצעות הלוואות, מענקים וכל מיני תמיכות כספיות.

קיומה של מוסכמה חברתית המעודדת רכישת דיור בשלב מוקדם למדי בחיי הנישואין של זוגות צעירים בחברה החרדית גורם להבדלים בשיעורי הבעלות על דירה בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית בישראל. כיום שיעור בעלי הדירות בחברה החרדית די גבוה ועומד על כ־65%, לעומת כ־61% בקרב יהודים שאינם חרדים. עם זאת בחברה הערבית שיעור בעלי הדירות הוא הגבוה ביותר ועומד על כ־76%, בעיקר בשל בנייה עצמית בנחלות משפחתיות קיימות.

תרשים 18

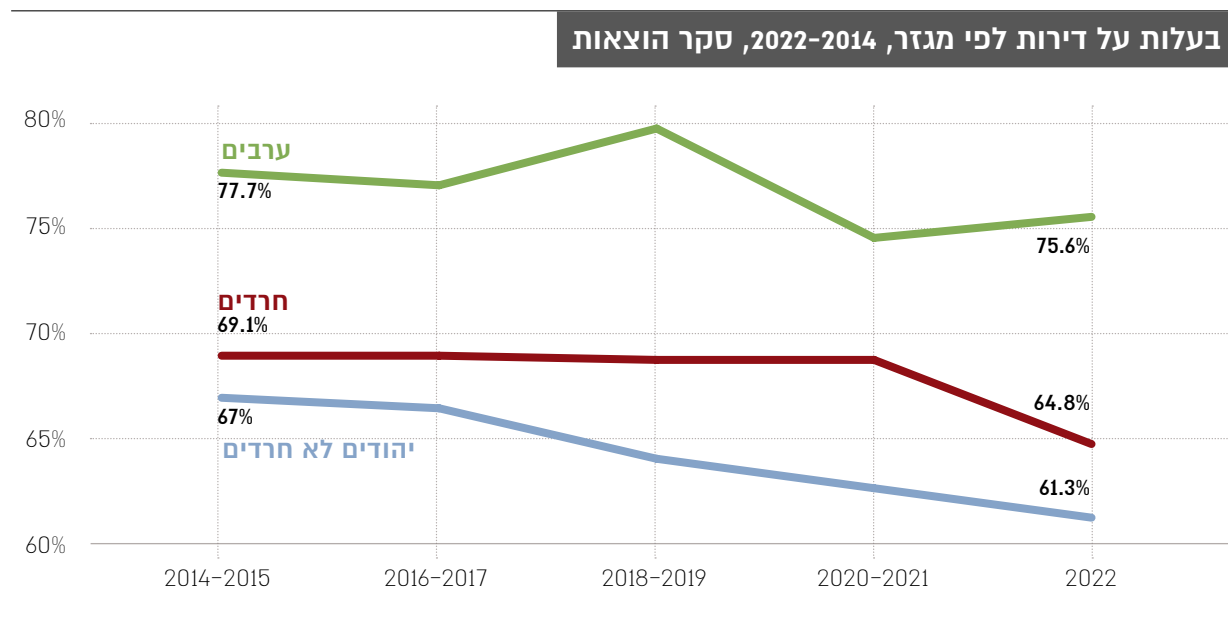
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

בשנים 2014-2022 נשמרו הפערים בבעלות על דיור בין החברה החרדית ובין החברה היהודית שאינה חרדית ובין החברה הערבית. בשנים אלו היה שיעור בעלי הדירות בחברה החרדית גבוה מעט משיעורם בחברה היהודית שאינה חרדית ונמוך בהרבה משיעורם של בעלי הדירות בחברה הערבית. עד שנת 2021 חלו שינויים מועטים בשיעור בעלי הדירות בחברה החרדית, ואילו בחברה היהודית שאינה חרדית חלה ירידה מתמשכת בשיעור הבעלות על דירה, מ־67% בעלי דירות ועד 62% בשנים הרלוונטיות.

בשנת 2022 חל מפנה של ממש, ולצד המשך מגמת הירידה בשיעור בעלי הדירות בחברה היהודית שאינה חרדית, חלה ירידה ראשונה וניכרת של ארבע נקודות האחוז בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית: מ-68.8% ל-64.8%. אם כך, החרדים מצטרפים לראשונה למגמת הירידה הקיימת באוכלוסייה הכללית בישראל בשיעור בעלי הדירות. עם זאת עקב גודלו הקטן למדי של המדגם (כ־600 משפחות חרדיות), מוקדם לקבוע אם המגמה ברורה ויציבה.¹

ירידה זו שנצפתה בשיעור בעלי הדירות בחברה החרדית לראשונה בעשור האחרון, נובעת ככל הנראה מעלייה גדולה במחירי הדיור בישראל, וכן מעליית הריבית במשק. ממצא זה עשוי להיות עדות ראשונית לדוחק הכלכלי הגובר שמשפחות חרדיות רבות חוות, אשר עשויה להיות לו השפעה ניכרת על היבטים חברתיים-כלכליים רבים נוספים, דוגמת תעסוקה, השכלה, צרכנות ועוד.

תרשים 19

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

שיעור בעלי המשכנתאות

במקרים רבים רכישת דירה מלווה בנטילת הלוואה המגובה במשכנתה על הנכס הנרכש. מאחר ששיעור הבעלות על דירות בחברה החרדית גבוה משיעורו בחברה היהודית שאינה חרדית, גם שיעור משקי הבית החרדיים אשר נוטלים משכנתה גבוה יותר משיעורם בקרב יהודים שאינם חרדים. בשנת 2022 שילמו משכנתה כ־43% ממשקי הבית החרדיים, בהשוואה ל־28% בלבד בקרב יהודים שאינם חרדים. לעומת זאת במגזר הערבי תמונת הדיור שונה לגמרי: למרות השיעור הגבוה של בעלי הדירות, שיעור משקי הבית אשר נוטלים משכנתה נמוך ועומד על כ־7% בלבד.

השיעור הגבוה של נוטלי המשכנתאות החרדים מבטא את הנורמה הקיימת של רכישת דירות בחברה החרדית, המלווה ביכולת כלכלית מוגבלת למדי ובהישענות גבוהה יותר על נטילת משכנתה.

תהליך נטילת משכנתה בחברה החרדית שונה מאוד מתהליך נטילת המשכנתה בחברה היהודית הכללית בישראל. לנוכח החשיבות הרבה שהחברה החרדית מייחסת לבעלות על דירה ולנוכח תפיסת הבעלות כהזדמנות ליצירת יציבות כלכלית,

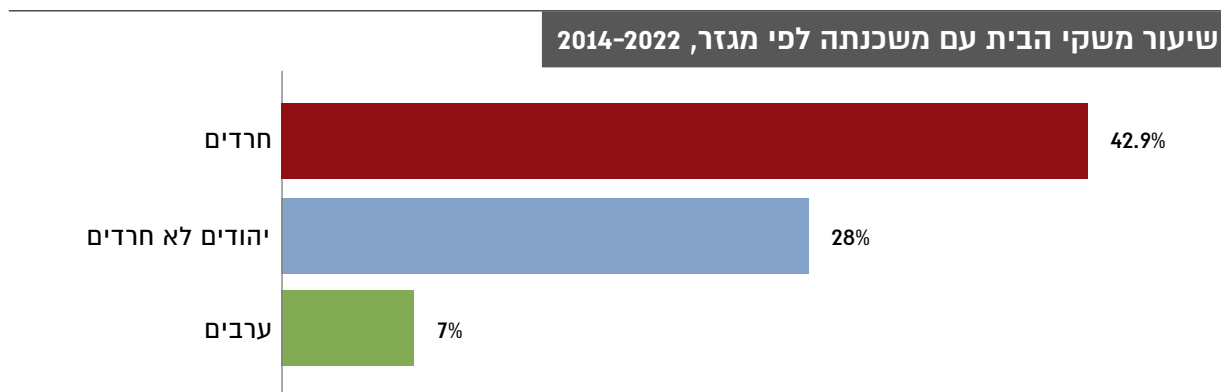
1 הירידה בשיעורי הבעלות בחברה החרדית מובהקת ברמת סמך של 94%, אך לא ברמת סמך של 95%.

כמה גורמים מעורבים בתהליך נטילת המשכנתה. כאמור, הורי הזוג ולפעמים אף סביהם משתתפים במימון הדירה, בין שבאמצעות חיסכון מוקדם מגיל צעיר ובין שבסיוע מתמשך לצורך עמידה בהחזרי המשכנתה החודשיים. כפי שאפשר להיווכח, לתמיכה זו חלק ניכר במימון הדירה.

נטילת משכנתה בחברה החרדית היא תהליך ייחודי המושפע מהעדפות תרבותיות, מערכים כלכליים וממבנה חברתי משפחתי. בתרבות החרדית הערך הניתן לבעלות על דירה גבוה מאוד, כאמור, ובייחוד לקראת מעמד הנישואין, ורכישת דירה לזוג הצעיר נחשבת לעיתים צעד הכרחי נדרש להבטחת יציבות כלכלית וחברתית. כמו כן עקב רמות ההכנסה הנפשו, הנמוכות לעומת החברה הכללית, יש קושי בגיוס הון עצמי גבוה, ומשפחות חרדיות רבות נעזרות במסלולי משכנתה המאפשרים שיעור מימון גבוה. לעיתים המשפחות אף פונות לגיוס כספים ממקורות קהילתיים או נעזרות בהלוואות משפחתיות בלא ריבית כדי להגדיל את ההון הראשוני.

כמו כן חרדים רבים פונים ליועצי משכנתאות חרדים, מוכרים בקהילה, המכירים את התרבות החברתית ומבינים את צורכי המשפחה הייחודיים. יועצים אלה מסייעים בבניית תמהיל הלוואות ההולם את יכולותיה הכלכליות של המשפחה, על פי רוב בתנאים נוחים לעומת התנאים המוענקים לרוכשי דירה בחברה הכללית. לדוגמה, נהוג בחברה החרדית להאריך את תקופת החזר המשכנתה ככל האפשר כדי להפחית את גובה התשלום החודשי. נוהג זה מאפשר עמידה בהחזרים החודשיים, אך גם מגדיל מאוד את הסכום הכולל שמשפחות אלו משלמות עד לסילוק המשכנתה.

תרשים 20

לצד המאפיינים הייחודיים לחברה החרדית בתהליך מימון רכישת הדירה, בשל מגמות חברתיות וכלכליות בישראל בכלל, ובחברה החרדית בפרט, חלו לאורך השנים תמורות בשיעור משקי הבית נוטלי המשכנתאות בכל קבוצות האוכלוסייה. בשנים 2014-2017 חלה עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה מ-40% ל-45% לערך. בשנים אלו נותר יציב שיעור משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים שנטלו משכנתה, כ-32%. משנת 2018 ועד 2021 ניכרה מגמה הפוכה, של ירידה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה, עד כ-39% בלבד. מגמה דומה ניכרה גם בקרב משקי הבית היהודיים אשר אינם חרדיים, שבהם ירד שיעור נוטלי המשכנתאות ל-28% לערך.

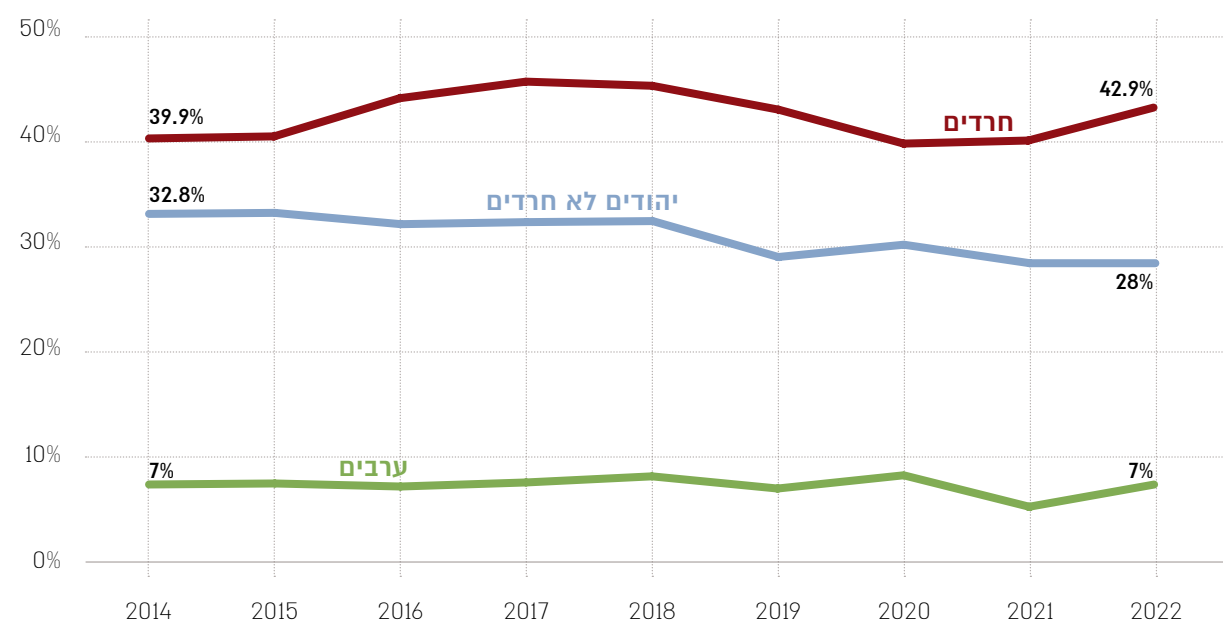
בשנת 2022 ניכר שינוי במגמה זו, ולאחר חמש שנים חלה עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה, ושיעורם זינק מ-39.7% בשנת 2021 ל-42.9% בשנת 2022. ראוי לציין כי בשנה זו שיעור משקי הבית הנוטלים משכנתה בקרב היהודים אשר אינם חרדים לא השתנה כלל ונותר 28%. עם זאת בגין גודלו הקטן של המדגם התוצאה אינה מובהקת, ולכן גם במקרה זה מוקדם לקבוע אם נצפתה כאן תחילתה של מגמה.

העלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה לצד הירידה בשיעור בעלי הדירות בחברה החרדית משקפות

ככל הנראה שני כוחות כלכליים ניכרים הפועלים בשוק רכישת הדירות בישראל: האחד הוא עליית מחירי הדירות, והשני הוא עליית הריביות של הלואות משכנתה. בשל כוחות אלה משפחות מעטות מבעבר מסוגלות לרכוש דירה, והמשפחות שכן מצליחות לרכוש דירה נאלצות ליטול משכנתאות גדולות מבעבר. גם משפחות מבוססות יותר, אשר התאפשר להן בעבר לממן את רכישת הדירה ללא משכנתה, נוטלות כיום משכנתה. אומנם היא די נמוכה, אך הן עדיין מצטרפות לשוק משלמי המשכנתאות. ממצא זה מחזק את ההשערה על קיומו של קושי כלכלי גובר בחברה החרדית, שכן אמצעי הסיוע במימון הדירות נעשים מוגבלים, ומשקי בית רבים מבעבר נאלצים ליטול משכנתה כדי לממן את רכישת הנכס. לעומת זאת שיעור משקי הבית נוטלי המשכנתאות בחברה הערבית נותר יציב בשנים 2014-2022 ועומד על כ-7% בלבד. רק בשנת 2021 נראתה ירידה זמנית ל-5% לערך (ואותה אפשר לייחס לגודלו הקטן למדי של המדגם). כאמור, שיעור נמוך זה הוא פועל יוצא של השיעור הנמוך של רוכשי הדירות בחברה הערבית (שהם רק כ-2% מכלל עסקאות הנדל"ן בישראל) ושל התופעה הרווחת בחברה זו: בנייה עצמית בנחלה קיימת.

תרשים 21

שיעור משקי הבית עם משכנתה לפי מגזר, 2014-2022

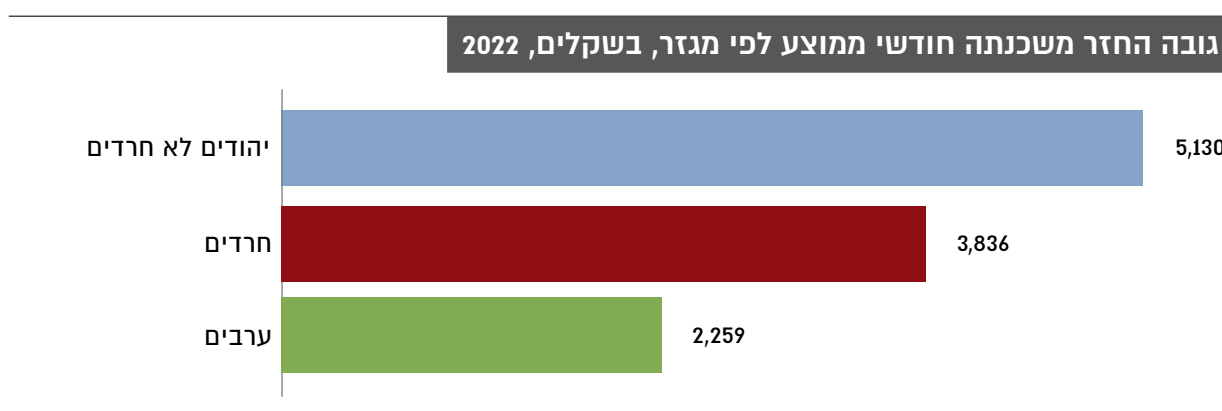
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

גובה המשכנתה הממוצע

שיעור החרדים בעלי הדירות ושיעור משקי הבית החרדיים נוטלי המשכנתאות גבוהים משיעוריהם בחברה היהודית שאינה חרדית, אך גובה החזר ההלוואה החודשי בקרב משקי הבית החרדיים נמוך מעט מההחזר החודשי בחברה היהודית הלא חרדית. חרדים משלמים משכנתה חודשית ממוצעת של 3,836 שקלים, לעומת 5,130 שקלים בממוצע שמשלמים משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים. החזר המשכנתה החודשי בקרב ערבים הוא הנמוך ביותר, ועומד על 2,259 שקלים.

ההחזר החודשי הנמוך למדי עשוי לנבוע מגובה סך ההלוואה הכללית לצורך רכישת דיור שהמשפחות החרדיות נוטלות, אשר עשוי להיות נמוך מסך ההלוואה הממוצעת בחברה היהודית שאינה חרדית. על פי הסבר זה, משפחות חרדיות צפויות ליטול הלוואה לרכישת דיור בהיקף נמוך יותר מזו שנוטלים יהודים שאינם חרדים, בשל המאפיינים הייחודיים של רכישת דיור בחברה החרדית: ראשית, משקי הבית החרדיים נוטים לרכוש דירות קטנות, ישנות וזולות (ראו תרשימים בהמשך הפרק). שנית, גובה ההחזר החודשי מושפע מהתמיכה הכלכלית שהמשפחה והקהילה נותנות לצורך רכישת הדירה. עוד הסבר לשיעור ההחזר החודשי הנמוך למדי בחברה החרדית נעוץ במגבלות הכלכליות הייחודיות למשק הבית החרדי, אשר נובעות משיעורי תעסוקה ורמת הכנסה נמוכים לעומת החברה הכללית. מגבלות אלה מובילות לפריסת תשלומי משכנתה לתקופה הארוכה ביותר המתאפשרת, ולכן גובה ההחזר החודשי הנדרש נמוך לעומת גובהו בחברה הכללית ומאפשר עמידה בתשלומים, אך גם מגדיל את סך הסכום המשולם עד סילוק המשכנתה.

תרשים 22

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

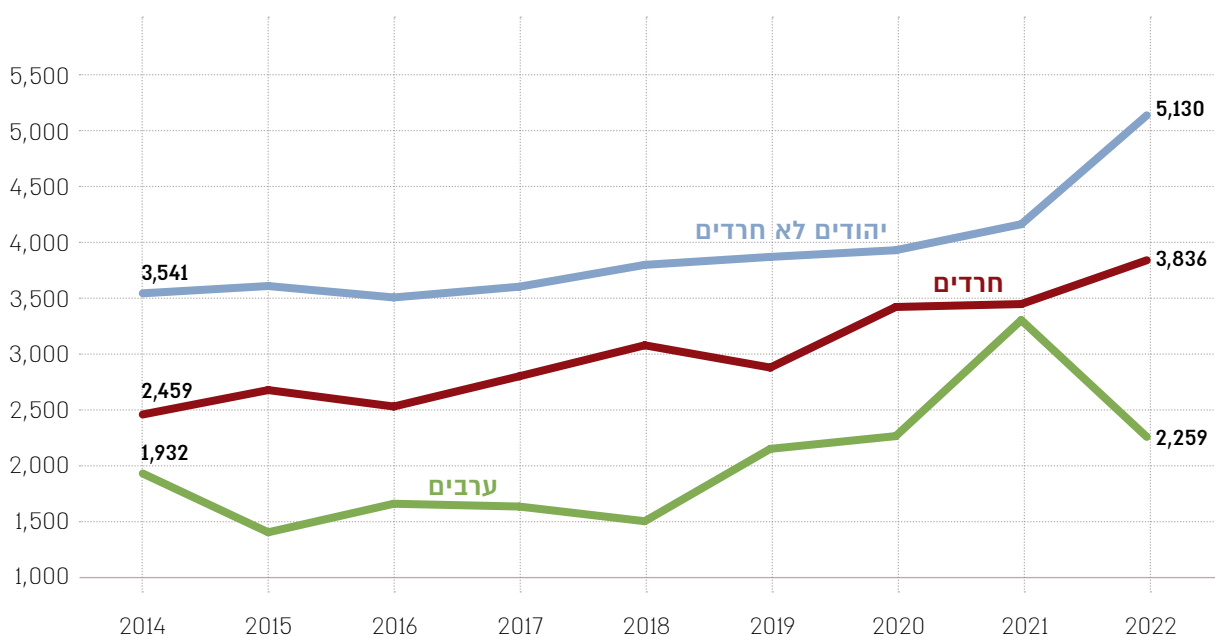
בשנים 2014-2022 הייתה המשכנתה הממוצעת שנטלו יהודים שאינם חרדים גבוהה מזו שנטלו חרדים, אך מהנתונים עולה כי לצד מגמת העלייה הכללית בגובה ההחזר החודשי של משקי הבית אשר נוטלים משכנתאות בישראל, הפערים בהחזר החודשי שבין הקבוצות בחברה היהודית הלכו והצטמצמו. בשנת 2014 עמד פער המשכנתה בין חרדים ובין יהודים שאינם חרדים על כ־1,000 שקלים, ובין חרדים לערבים על כ־500 שקלים. בשנת 2021 הצטמצם הפער שבין החרדים ליהודים שאינם חרדים ב־40% לערך ועמד על כ־700 שקלים, ובין חרדים לערבים נסגר הפער כמעט לחלוטין, ועמד אז על כ־100 שקלים בלבד.

העלייה ההדרגתית בשיעור הריבית במשק אשר החלה בשנת 2022, גרמה לעלייה ניכרת בגובה ההחזר החודשי בקרב מרבית נוטלי המשכנתאות בישראל ולהרחבת הפער שבין גובה ההחזר החודשי במשקי הבית החרדיים ובין גובהו במשקי הבית היהודיים שאינם חרדיים. ההחזר החודשי של משקי הבית החרדיים גדל ב־11%, מ־3,445 שקלים בשנת 2021 ל־3,836 שקלים בשנת 2022. לעומת זאת במשקי הבית היהודיים שאינם חרדיים זינק ההחזר החודשי ב־23%, מ־4,158 שקלים בשנת 2021 ל־5,130 שקלים בשנת 2022. עלייה זו גרמה כמעט להכפלה של פער ההחזר החודשי בין משקי הבית החרדיים ובין משקי הבית היהודיים אשר אינם חרדיים, מ־700 שקלים לערך בחודש ל־1,300 שקלים לערך. הבדל זה בין שיעור הגידול של החזר המשכנתה החודשי במשקי בית חרדיים ובין שיעור גידולו במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים נובע ככל הנראה מכמה גורמים הממתנים את העלייה בגובה ההחזר החודשי בחברה החרדית. גורם אפשרי אחד מקורו בקושי של רוב המשפחות החרדיות לעמוד בעלייה גדולה מ־20% בתשלומי המשכנתה עקב רמת ההכנסה

הנמוכה שלהן. קושי זה מוביל אותן לתהליכי מחזור משכנתה ולשינויים בתמהיל ההלוואות ואף לפריסתה מחדש לשנים רבות. עוד גורם ממתן עשוי להיות הביקוש הגמיש למדי בחברה החרדית לרכישת נכס: במקרים רבים הרכישה נעשית לצורך השקעה ולא לצורך מגורים. במצב של עלייה במחירי הדירות ובריבית המשכנתאות סביר שמשפחות חרדיות רבות פונות לרכוש נכסי השקעה זולים יותר, וכך מתמתנת העלייה הממוצעת בגובה ההחזר החודשי. לכל אורך התקופה הנבחנת ניכרת תנודתיות רבה בגובה ההחזר החודשי במשקי בית ערביים. תנודתיות זו מיוחסת בעיקר לעובדה ששיעור משקי הבית הערביים נוטלי המשכנתאות נמוך מאוד, ולכן ייצוגם בסקר הוצאות משקי בית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מתבסס על מדגם קטן במיוחד.

תרשים 23

גובה החזר משכנתה חודשי ממוצע לכי מגזר, בשקלים, 2014-2022

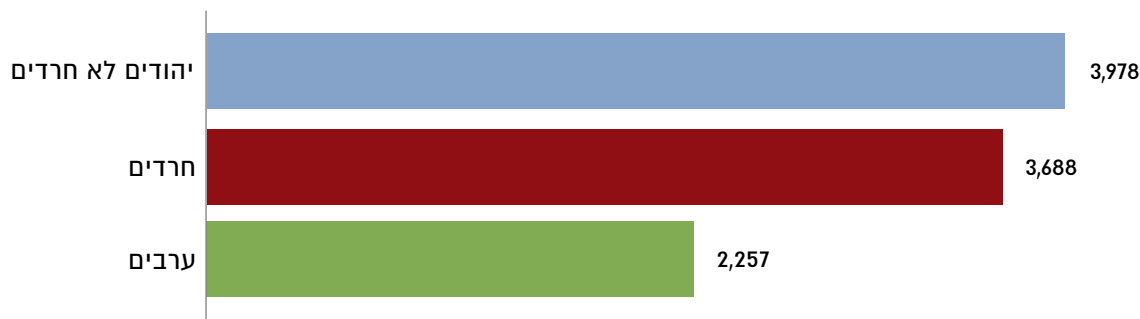

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות

תשלום שכר הדירה הממוצע

שיעורי הבעלות על דירות בחברה הישראלית מעידים שחלק ניכר מהאוכלוסייה בישראל, לרבות מקצת בעלי הדירות, מתגורר בדירות שכורות. גובה שכר הדירה הממוצע בחברה החרדית נמוך מעט מגובהו בקרב יהודים שאינם חרדים: חרדים משלמים שכר דירה ממוצע של 3,688 שקלים, ואילו יהודים שאינם חרדים משלמים 3,978 שקלים בממוצע. גובה שכר הדירה הממוצע בחברה הערבית הוא הנמוך ביותר ועומד על 2,257 שקלים.

גובה שכר דירה ממוצע, לפי מגזר, בשקלים, 2022

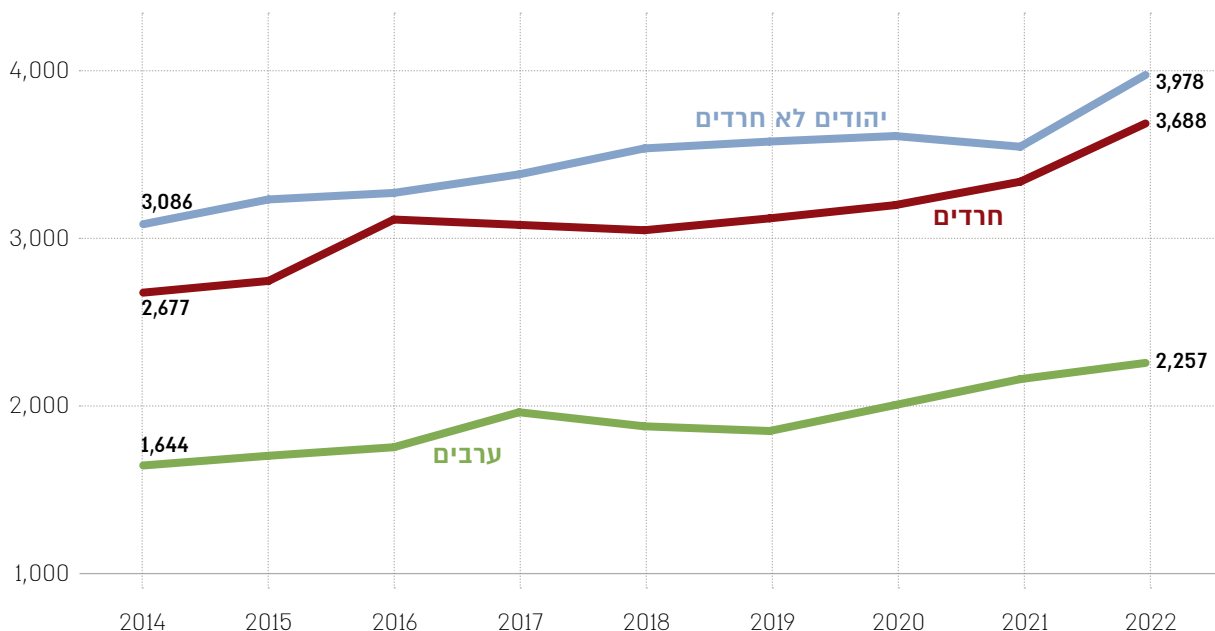
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות

בשנת 2014 החלה האצה במגמת עליית מחירי הדירות בישראל, והיא מתבטאת בין השאר בעלייה מהירה מבעבר בגובה שכר הדירה הממוצע. לעליית הריבית יש כמובן השפעה על עליית מחירי השכירות בשל התייקרות ההחזר החודשי להלוואת המשכנתה. סביר להניח כי בעלי הדירות, אשר נדרשים לעמוד בהחזרים חודשיים גבוהים, יגלמו זאת בהעלאת שכר הדירה.

לאורך כל השנים היה תשלום שכר הדירה הממוצע של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים הגבוה ביותר, אך המגמות מעידות כי שיעור הגידול בתשלום שכר הדירה הממוצע במשקי בית חרדיים הוא הגבוה ביותר: בשנת 2014 עמד שכר הדירה הממוצע בקרב חרדים על 2,677 שקלים, ועד שנת 2022 גדל בקרוב ל-40%, עד 3,688 שקלים. בתקופה זו עלה שכר הדירה הממוצע בקרב יהודים שאינם חרדים ב-30% בלבד, מ-3,086 שקלים בשנת 2014 ל-3,978 שקלים בשנת 2022. כלומר בשנים 2014-2022 הצטמצם הפער בגובה שכר הדירה בין חרדים ליהודים שאינם חרדים.

מגמה זו של צמצום פערים שונה מהמגמה שנצפתה בגובה ההחזר החודשי של תשלומי המשכנתה, שבה גדל הפער בין המגזרים. ככל הנראה הסיבה לצמצום הפער היא העובדה שגובה שכר הדירה תלוי במידת הביקוש לנדל"ן במקום הדירה בשוק. רוב האוכלוסייה החרדית מתגוררת באזורי הביקוש הגבוה בישראל, בדומה לרוב האוכלוסייה הכללית, ולכן שיעור הגידול בשכר הדירה היה דומה בין קבוצות האוכלוסייה. כמו כן בשונה מגובה ההחזר החודשי של הלוואת המשכנתה, שאותה אפשר לשנות בהתאם לתמהיל ההלוואה ולפרוס פריסה אחרת לאורך שנות ההלוואה, בשכר דירה אין פריסות מחדש ומגוון מסלולי תשלום, והדיירים נאלצים לשלם את שכר הדירה שקובע בעל הדירה המסוימת.

גובה שכר דירה ממוצע, לפי מגזר, בשקלים, 2014-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

מאפייני הדירות הנרכשות

שיעור הבעלות הגבוה על דירות בחברה החרדית נובע בין השאר מתפיסה תרבותית שמייחסת חשיבות רבה לבעלות על נכס פרטי. נתון זה מעלה לרוב את השאלה כיצד משפחות חרדיות מצליחות לרכוש דירות למרות מגבלות כלכליות אופייניות, דוגמת רמת הכנסה נמוכה ושיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה מאלה הנוהגים באוכלוסייה היהודית שאינה חרדית. התשובה על כך טמונה ראשית במנגנוני רכישת הדירה בחברה החרדית, הנשענים על תמיכה משפחתית וקהילתית ניכרת, ותוארו בהרחבה לעיל. כמו כן מאחורי הנתונים על בעלות דירה בחברה החרדית עומדים גם הבדלים רבים במאפייני הדירות הנרכשות בחברה החרדית: מחירן, גודלן, מקומן וגילן.

מחירי הדירות

מחיר הדירה הנרכשת הוא הנתון המרכזי אשר עשוי להסביר את ההבדלים בגובה שיעורי הבעלות על דירה בין החברה החרדית לחברה היהודית שאינה חרדית. בשנת 2022 עמד מחיר דירה ממוצע שרכשה משפחה חרדית על 1.49 מיליון שקלים, לעומת משפחה יהודית שאינה חרדית, שרכשה דירה בשנה זו במחיר ממוצע של 1.77 מיליון שקלים. נתונים אלה מעידים שהציבור החרדי נאלץ לרכוש דירות זולות, שמחירן הממוצע הוא כ־85% מעלות דירה שרוכש הציבור היהודי שאינו חרדי.

מחיר דירה ממוצע בעת הרכישה לפי מגזר, בשקלים, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

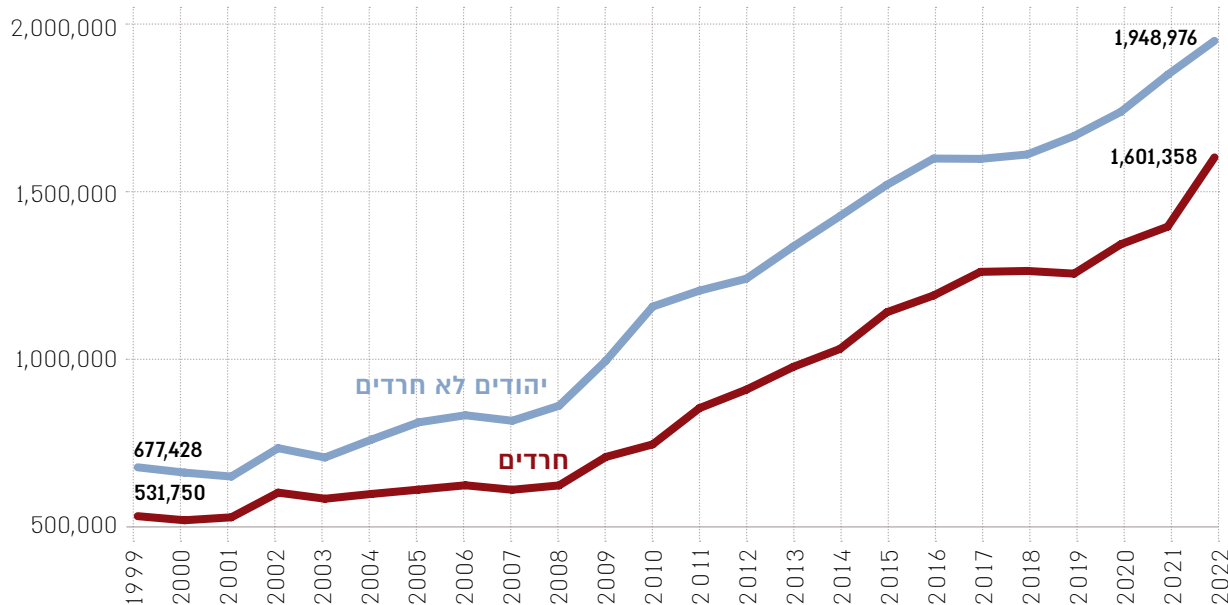
לאורך השנים נרשמה עלייה תלולה ומתמשכת במחירי הדירות בישראל: מאז 1999, וביתר שאת משנת 2008, עלו בהתמדה מחירי הדירות הנרכשות הן בקרב חרדים והן בקרב יהודים שאינם חרדים. בשנים אלו חלו תהליכים כלכליים, כמו עליית מחירי הקרקעות והתשומות לבנייה, וכן תהליכים ביורוקרטיים, כמו הוזלת הריביות על משכנתאות, אשר תרמו יחד להתרחבות הפער בין קצב הגדלת היצע הדירות לקצב הגידול בביקוש לדירות למגורים ולהשקעה, והובילו לעלייה דרמטית במחירי הדירות בישראל.

מחיר דירה ממוצעת שרכש אדם חרדי בשנת 1999 עמד על כ־532,000 שקלים. עד שנת 2008 עלה המחיר ל־623,000 שקלים, ובשנים 2008-2021 נרשמה עלייה של כ־7% בממוצע בכל שנה במחיר הדירה הנרכשת. עם זאת בשנת 2022 חל שינוי דרמטי: מחיר דירה ממוצעת אשר רכשו חרדים זינק ב־15% לערך, והגיע ל־1.6 מיליון שקלים. בשנים אלו חלה עלייה בשיעור דומה במחירי הדירות אשר רכשו יהודים שאינם חרדים: מחיר דירה ממוצעת שרכש אדם יהודי שאינו חרדי בשנת 1999 עמד על כ־677,000 שקלים, והחל משנת 2008 נרשמה עלייה של כ־6% בממוצע בכל שנה במחיר הדירה הנרכשת. עם זאת הזינוק אשר נצפה במחירי הדירות שנרכשו בחברת החרדית בשנת 2022 לא ניכר בחברה היהודית שאינה חרדית. סיבה אפשרית לכך יכולה לנבוע מן ההכרח החרדי לרכוש דירות, כחלק הכרחי מהתבססות חברתית וכלכלית של משפחות צעירות, לעומת התנהלות גמישה יותר של האוכלוסייה הכללית בישראל בנוגע לרכישת דירות. שינויים במחירי חומרי הדירה ועיכובים בתהליכי התכנון והבנייה של דירות חדשות גרמו למשקיעים מושכלים מן השוק הכללי לשקול מחדש השקעות בשוק הנדל"ן, והססנותם גרמה לבלימה יחסית במחירי הדיור בחברה הכללית.

עם זאת במגמה כללית ניכר שבשני העשורים האחרונים התרחבו פערי המחירים בין הדירות שרוכשים חרדים ובין הדירות שרוכשים יהודים לא חרדים, אך היחס בין ממוצעי המחירים בכל קבוצה נותר יציב למדי לאורך השנים (למעט תנודות קלות), כ־75%. בשנה האחרונה הצטמצם פער זה והיחס בין ממוצעי המחירים בכל הדירות עלה ל־82% לערך. העלייה הגבוהה למדי במחירי הדירות שרוכשים חרדים היא שגורמת ככל הנראה לירידה בשיעור הבעלות על דירה בחברה החרדית, שנצפתה בתרשימים קודמים, ועשויה לנבוע מקושי גדל של חרדים למצוא דירות זולות באזורי הביקוש שלהם.

בבחינת המגמות ארוכות הטווח אפשר לראות כי בשנים 1999-2022 עלה מחיר הדירה הממוצעת של חרדים ב־201%, ובקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה עלייה נמוכה במעט, של כ־190%. כלומר בשתי הקבוצות עלה פי שלושה מחיר הדירה הממוצע ב־23 השנים האחרונות.

מחיר דירה ממוצע בעת הרכישה, לכי מגזר, בשקלים, 1999-2022

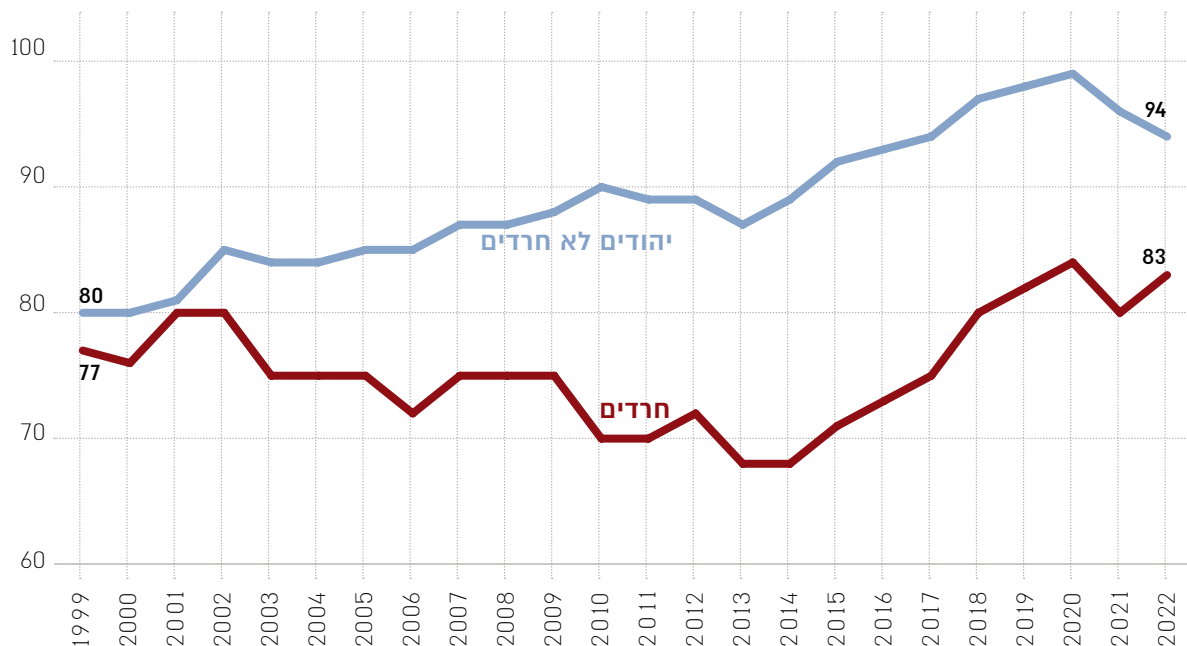
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גודל הדירה

מחיר הדירה הנרכשת מושפע בין השאר מגודלה, לכן גודל הדירות הנרכשות הוא עוד גורם עיקרי לפער בין מחירי הדירות הממוצעים בין קבוצות האוכלוסייה. שטח הדירה החציוני של דירות שרכשו חרדים בשנת 2022 עמד על 83 מ"ר, והוא נמוך בהרבה משטח הדירה החציוני של דירות שרכשו יהודים שאינם חרדים, שעמד על 94 מ"ר: פער ממוצע של 11 מ"ר. עם זאת הפער בשטח הדירה החציוני בין שתי הקבוצות הללו עמד בשנת 2021 על כ־16 מ"ר, וצמצומו עשוי להסביר גם את הצטמצמות פערי המחירים ב־2022.

בשנים 1999-2002 היו שטחי הדירות שקנו יהודים שאינם חרדים גדולים משטחי הדירות שרכשו חרדים, אך אפשר לראות כי עד שנת 2002 היה הפער זניח, וגודל הדירות הנרכשות היה דומה. עם השנים גדלו בהדרגה שטחי הדירות שרכשו יהודים שאינם חרדים, ואילו שטחי הדירות שרכשו חרדים קטנו בהדרגה מ־80 מ"ר לערך ב־2002 ל־68 מ"ר לערך ב־2014. החל מ־2015 חלה עלייה הדרגתית בשטחי הדירות שרכשו חרדים, והפער מן היהודים שאינם חרדים, שהגיע בשיאו ל־21 מ"ר, הצטמצם בהדרגה, וב־2022 עמד כאמור על 11 מ"ר, דומה לפער בשנת 2005.

שטח חציוני של דירות שנרכשו לפי מגזר, במ"ר, 1999-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

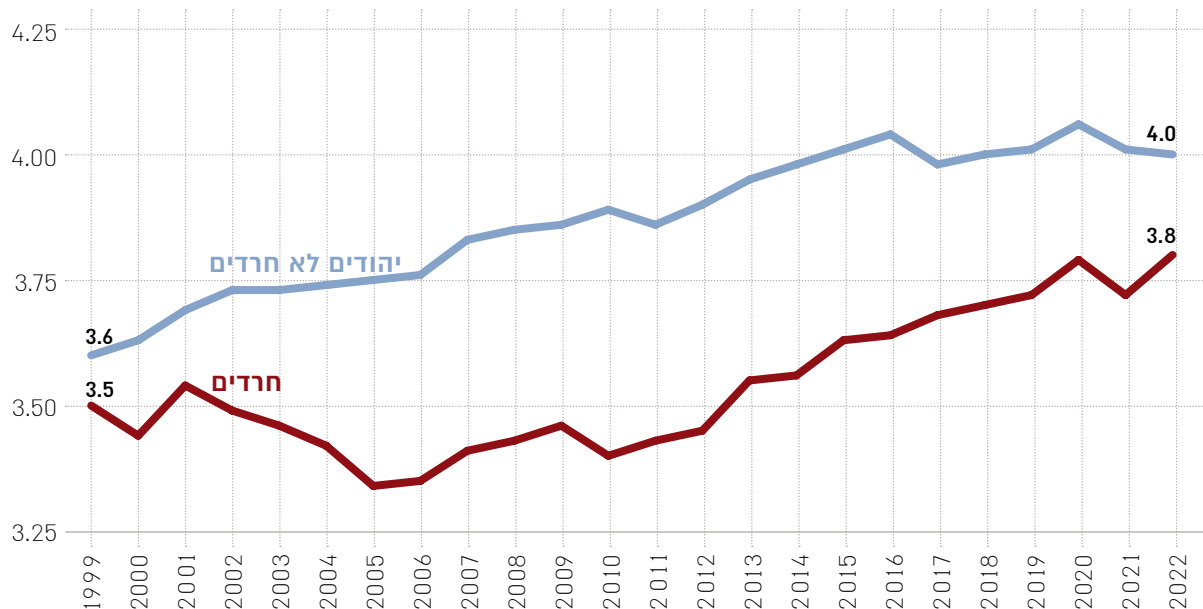
מספר החדרים

בהתאם לשטח הדירות הקטן יותר בקרב רוכשים חרדים, גם מספר החדרים הממוצע בדירות של חרדים קטן ממספר החדרים הממוצע בדירות של יהודים שאינם חרדים.

בשנת 2022 עמד מספר החדרים הממוצע בדירות שרכשו חרדים על 3.77, לעומת 3.95 בקרב יהודים שאינם חרדים. אומנם נראה כי פער זה אינו גדול במיוחד, אך בהתחשבות במספר הנפשות הממוצע במשק הבית החרדי, הגבוה בהרבה ממספר הנפשות הממוצע במשק הבית היהודי שאינו חרדי, אפשר להסיק כי חרדים המתגוררים בדירות שרכשו חיים בצפיפות רבה יותר מהצפיפות הממוצעת במשק הבית היהודי שאינו חרדי.

בראשית שנות האלפיים היה הפער במספר החדרים בדירות הנרכשות קטן מעט יותר. החל משנת 2004 גדל הפער אך במעט, ונותר יציב עד שנת 2016. הוא החל להצטמצם שוב בשנים 2017-2018, ובשנת 2022 קטן הפער מאוד וחזר למצב דומה לכפי שהיה בתחילת שנות האלפיים.

מספר חדרים ממוצע של דירות שנרכשו לפי מגזר, 1999-2022

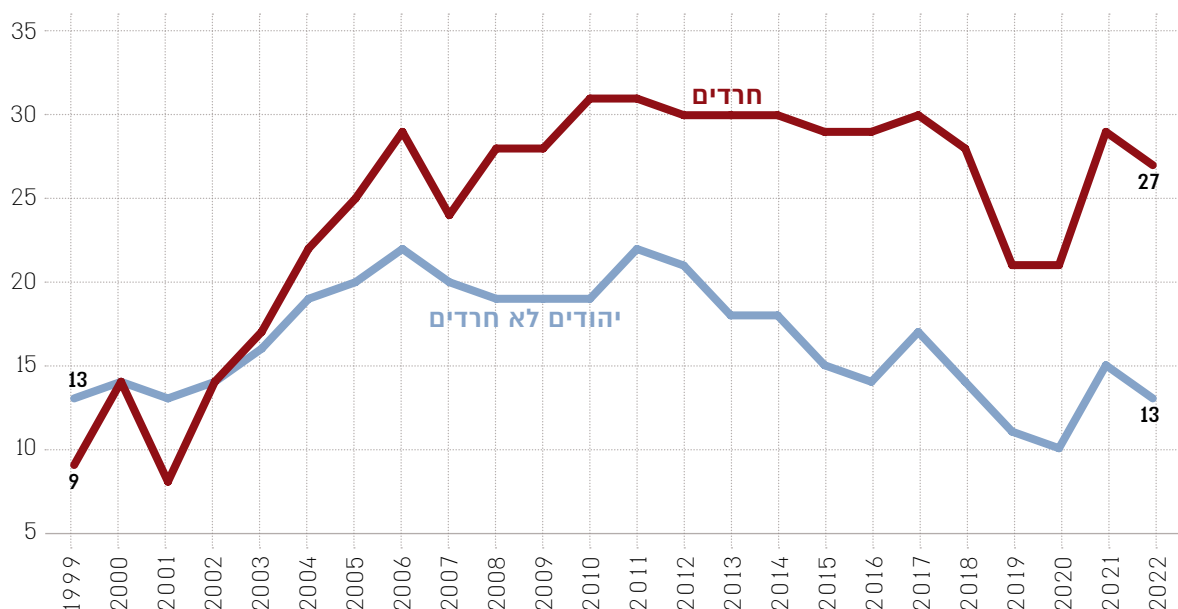

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גיל הדירות

עוד נתון אשר עשוי לסייע בהבנת הפערים בין מחירי הדירות שרוכשים חרדים למחירי הדירות שרוכשים יהודים שאינם חרדים הוא גיל הדירות הנרכשות. הגיל החציוני של דירה שרכשו חרדים עמד בשנת 2022 על 27 שנים. לעומת זאת בקרב יהודים שאינם חרדים עמד גיל הדירה החציוני בשנה זו על 13 שנה בלבד. כלומר בשנת 2022 היו הדירות שרכשו חרדים ישנות פי שניים מהדירות של יהודים שאינם חרדים. פערים אלו לא נצפו בתחילת המאה. בשנים 2004-2002 היו גילי הדירות הנרכשות דומים מאוד בשתי הקבוצות. נראה אפוא כי אחת הדרכים של האוכלוסייה החרדית להתמודד עם מחירי הדירות המאמירים היא רכישת דירות ישנות.

גיל דירה חציוני בעת רכישה לכי מגזר, בשנים 1999-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מקום הדירה

עוד מאפיין עיקרי המשפיע על מחירי הדירות הנרכשות הוא מקומן בישראל. אחת מדרכי ההתמודדות של האוכלוסייה החרדית עם העלייה המהירה במחירי הדיור, וכן עם יכולתם הכלכלית המוגבלת ברכישתם, היא רכישת דירות באזורי ביקוש נמוך. בתרשים 31 אפשר לראות את השינויים בשיעורי הבעלות של חרדים על דירות בכמה אזורים בישראל בהשוואה בין השנים 1999-2002 לשנים 2019-2022. בחלק מהאזורים חלה ירידה בשיעורי הבעלות של חרדים על דירות, ואילו אזורים אחרים משקפים עלייה.

הנתונים מצביעים על ירידה בשיעור החרדים הרוכשים דירות באזור המרכז ובמחוז תל אביב: בתחילת שנות האלפיים (1999-2002) היה שיעור רכישות הדירות של הציבור החרדי באזור המרכז ובמחוז תל אביב (שבו נמצאת העיר בני ברק) הגבוה ביותר, כ־36% מכלל הדירות הנרכשות. בשני העשורים האחרונים צנח שיעור הרכישות באזורים אלו ל־20% בלבד, ככל הנראה בשל עלייה ניכרת במחירי הדירות באזורים אלה, וכן בשל היווצרות היצע של דירות זולות יותר באזורים אחרים.

לצד הירידה בשיעור הרכישות באזור המרכז ובמחוז תל אביב ניכרת תנועה של רוכשים חרדים מאזור המרכז אל הפריפריה הדרומית והצפונית. בשנים 1999-2002 נרכשו במחוז הדרום, הצפון וחיפה כ־19% מכלל הדירות שרכשו חרדים. עשרים שנים אחר כך, בשנים 2019-2022, הוכפלה שכיחות הרכישות אשר עשו חרדים במחוזות אלו והגיעה לשיעור של 41%.

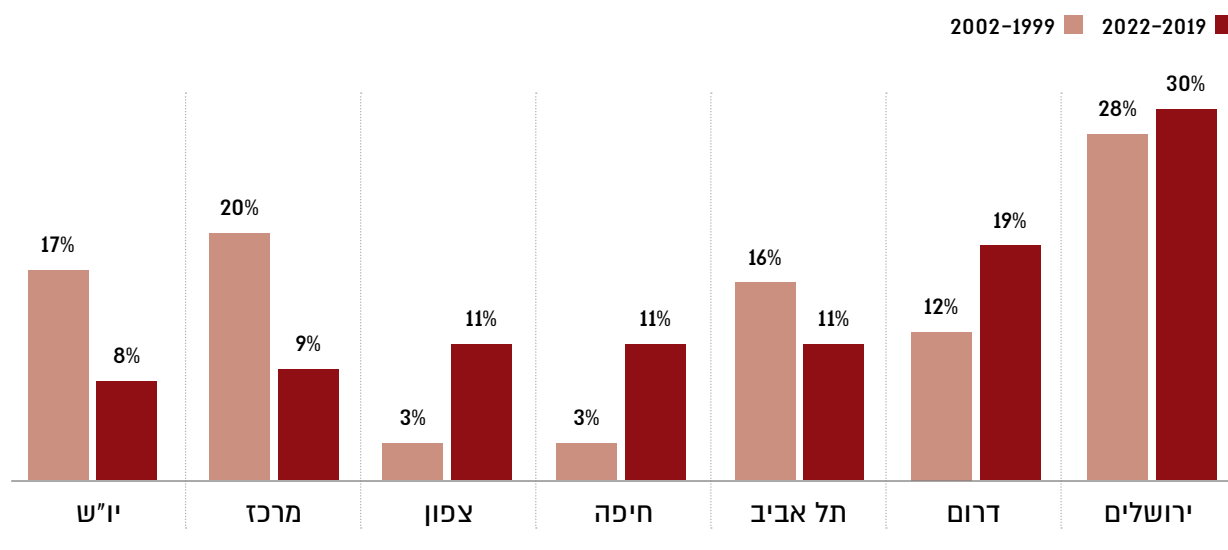
ירידה נוספת נרשמה בשיעור הבעלות על דירה במחוז יו"ש: בשנים 1999-2002 נרכשו בו כ־17% מכלל הדירות שרכשו חרדים, ובשנים 2019-2022 צנחה שכיחות הרכישות במחוז ל־8%. ירידה זו מיוחסת לניצול עתודות הקרקע בערים חרדיות הפרוסות במחוז, כמו מודיעין עילית וביתר עילית, ולאכלוסן המהיר בעשור האחרון.

שיעור הבעלות על דירות במחוז ירושלים, שלא כבשאר המחוזות, נותר יציב למדי בשתי התקופות הנמדדות, ואף עלה במקצת. שיעור הדירות הנקנות בו עומד על כ־30% מסך הרכישות. ההסבר לכך נעוץ בהיותה של העיר מוקד רוחני ותרבותי לאוכלוסייה החרדית, ולמרות העלייה במחירי הדירות חשיבותה הרבה הותירה אותה אטרקטיבית לרכישת דירות. נוסף על כך אוכלוסיית רוכשי הדירות החרדים בעיר מתאפיינת בריבוי תושבי חוץ, אשר יכולתם הכלכלית גבוהה בהרבה משל קבוצות אחרות בחברה החרדית. אף שהעיר ירושלים סבלה בעשור האחרון מהגירה שלילית ניכרת של תושבים חרדים, כפי שהוצג בפרק הדמוגרפיה, רבים מן העוזבים היגרו אל העיר בית שמש, המשתייכת אף היא למחוז ירושלים.

העיר בית שמש ופרבריה נעשו יעד אטרקטיבי למשפרי דיור מירושלים ואף מאזור המרכז בזכות תנופת הבנייה באזור ומשום שמחירי הדירות ברמות המקיפות את העיר היו בשנים אלו נמוכים בהרבה ממחירי הדיור בבית שמש עצמה. לפיכך היציבות בהיקפי רכישת הדיור במחוז ירושלים נובעת מתנועת רכישות פנים־מחוזית, כלומר חרדים שרכשו בעבר דירות בירושלים פנו לרכישת דירות ביישובי הלווין הסמוכים לצד רוכשים מאזורים אחרים, ולכן היקף רוכשי הדירות החרדים במחוז כולו נותר דומה.

תרשים 31

התפלגות רכישת דירות בקרב חרדים לפי מחוז ותקופה

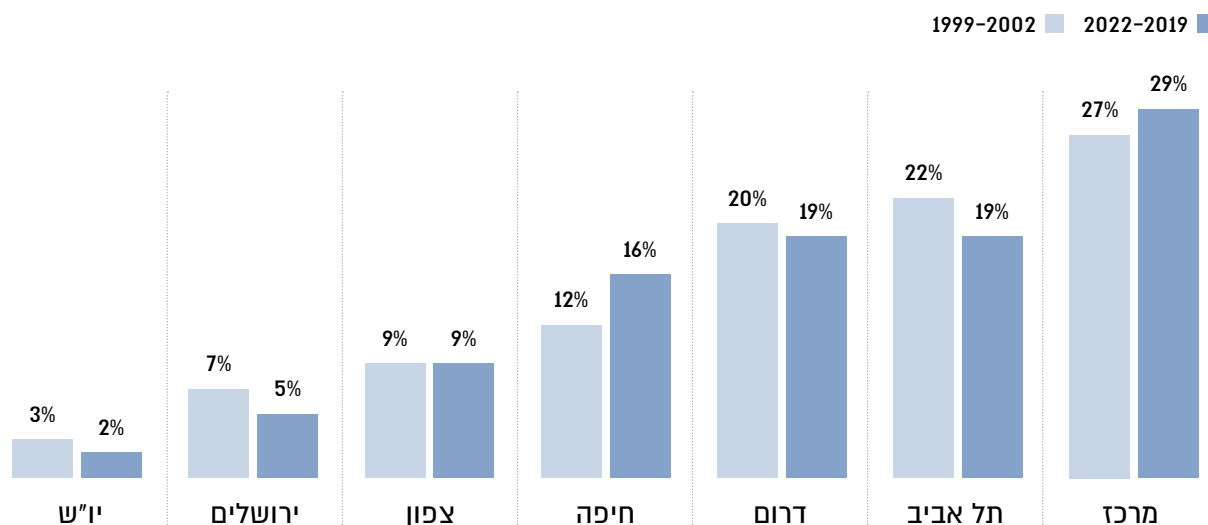
מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב יהודים שאינם חרדים היו המגמות בפריסת הדירות שנרכשו שונות לחלוטין. ראשית, בשנים 2022-1999 לא חלו שינויים נרחבים בהתפלגות בין המחוזות למיניהם. בכל התקופה הוביל מחוז המרכז ברכישת הדירות במגזר שאינו חרדי, ואף חלה עלייה קלה בשכיחות רכישת הדירות בו: מ־27% בתחילת התקופה ל־29% בסופה. לעומת זאת הצטמצם קמעה חלקם של רוכשי הדירות במחוז תל אביב, במחוז הדרום ובמחוז ירושלים, ואילו מחוז חיפה רשם עלייה מרשימה בחלקו היחסי מכלל רכישות הדירות של יהודים שאינם חרדים: מ־12% בשנים 2002-1999 ל־16% בשנים 2022-2019.

היציבות היחסית בפריסה הגאוגרפית של רכישות הדירות בחברה היהודית שאינה חרדית מעידה כי בחירות הדיור של הציבור הכללי הושפעו פחות מן האילוצים הכלכליים שהולידו העליות במחירי הדירות בארץ, וכי בהשוואה לחרדים, רכישת הדירות במגזר הכללי מוכוונת יותר למגורים ופחות להשקעה.

תרשים 32

התפלגות רכישת דירות בקרב יהודים שאינם חרדים לפי מחוז ותקופה

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

האוכלוסייה החרדית מרוכזת במספר יישובים מצומצם למדי עקב ביקוש למגורים באזורים שיש בהם קהילות חרדיות גדולות, וכן שירותי חינוך, דת ותרבות מותאמים לחרדים. מבט ממוקד יותר בחמש הערים המובילות בקניית דירות בקרב האוכלוסייה החרדית - ירושלים, בית שמש, בני ברק, אשדוד וחיפה - משלים את התמונה המחוזית שהוצגה בתרשימים הקודמים.

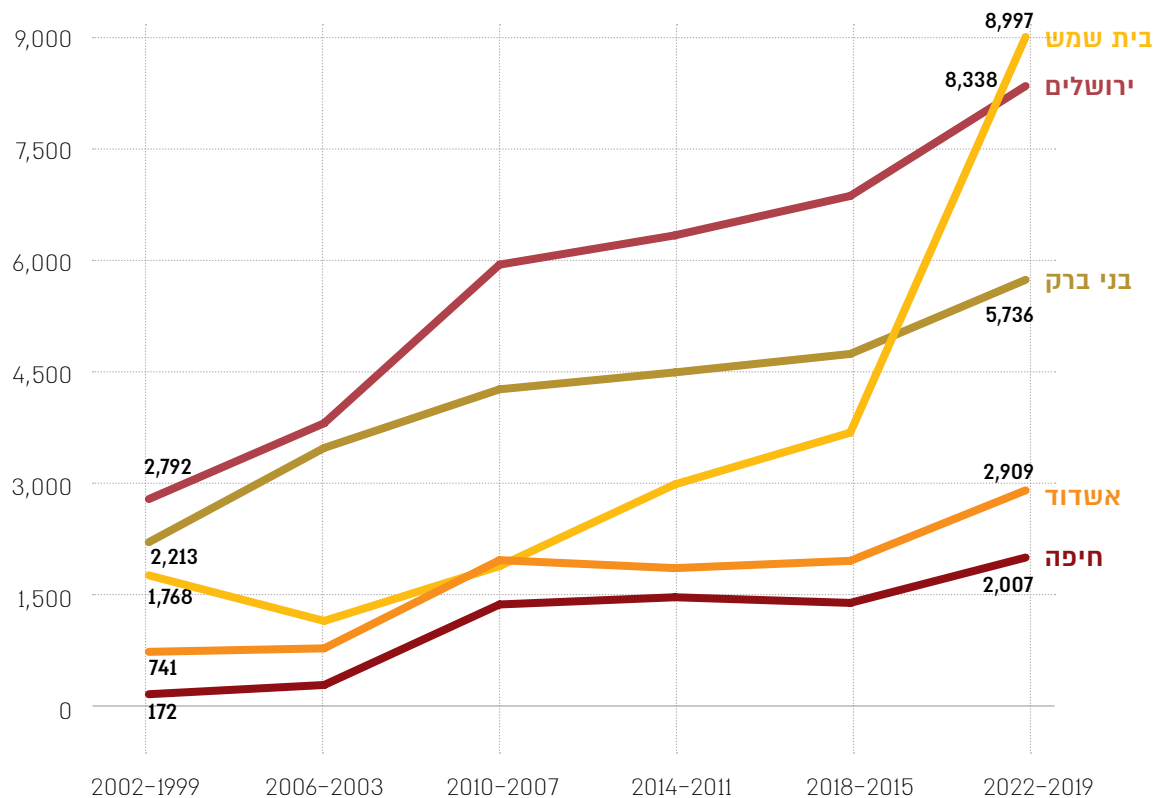
ירושלים נמצאת בראש רשימת הערים שחרדים קנו בהן דירות: כ־2,800 דירות נרכשו על ידי חרדים בעיר בשנים 2002-1999, ובשנים 2022-2019 נרכשו בה כ־8,400 דירות על ידי חרדים. בית שמש מובילה אף היא, ומספרי רכישת הדירות בעיר זינקו בחדות בשנים אלו. בשנים 2022-2019 נרכשו בה כ־9,000 דירות, אף יותר מבירושלים. תמונת רכישת הדירות בערים אלו, השייכות למחוז ירושלים, מסבירה את המגמה היציבה ברכישת הדירות של חרדים במחוז זה. מגמת הרכישות בעיר בית שמש מצביעה על תהליכי שינוי באופי האוכלוסייה המתגוררת בעיר או זאת אשר עתידה להתגורר בה בשנים הקרובות, ואף על תהליכי התכנון הנדרשים בהיבטי החינוך, התחבורה המסחר ועוד. הזינוק שחל בשנים האחרונות במספר הדירות שרוכשים חרדים בבית שמש עשוי להיות גורם מסביר חשוב בכמה מגמות שתוארו בתרשימים קודמים, כמו זינוק במחיר הדירה הנרכשת, וכן במספר השנים שחלף מבנייתה.

מגמת רכישת הדירות על ידי חרדים בעיר בני ברק מתונה יותר, אך גם בה ניכר גידול ממשי לאורך השנים, מ־2,200 דירות שרכשו בעיר חרדים בשנים 2002-1999 ל־5,700 דירות בשנים 2022-2019. גם באשדוד ניכרת מגמת גידול, והעיר היא הרביעית במספר רכישות דירות על ידי חרדים. בשנים 2022-1999 גדל מספר רוכשי הדירות בעיר פי ארבעה: מ־740 דירות בשנים 2002-1999 ל־2,900 דירות בשנים 2022-2019.

ממצא מפתיע בדבר יעדי הרכישה המועדפים על הציבור החרדי נוגע לעיר חיפה. אפשר לראות כי חיפה היא החמישית במספר הדירות שרכשו חרדים בשנים 2019-2022, כ־2,000 דירות, לעומת כ־170 דירות בלבד בשנים 1999-2002, עלייה של יותר מ־1,000%. ממצא זה תואם את הנתון שהוצג לעיל בדבר העלייה שחלה בשיעור החרדים הרוכשים דירות במחוז חיפה. חלק ניכר מן הדירות שרוכשים חרדים בחיפה בשנים האחרונות נרכש להשקעה ומושכר לציבור שאינו חרדי, אך ניכרת מגמת עלייה גם בשיעור החרדים המתגוררים בעיר.

תרשים 33

מספר דירות שנרכשו ע"י חרדים ב-5 יעדי הרכישה המובילים, 1999-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גיל הרוכשים

בהתאם להבדלים שתוארו במאפייני הדירות של קבוצות האוכלוסייה למיניהן, חשוב גם לבחון את מאפייני הרוכשים עצמם.

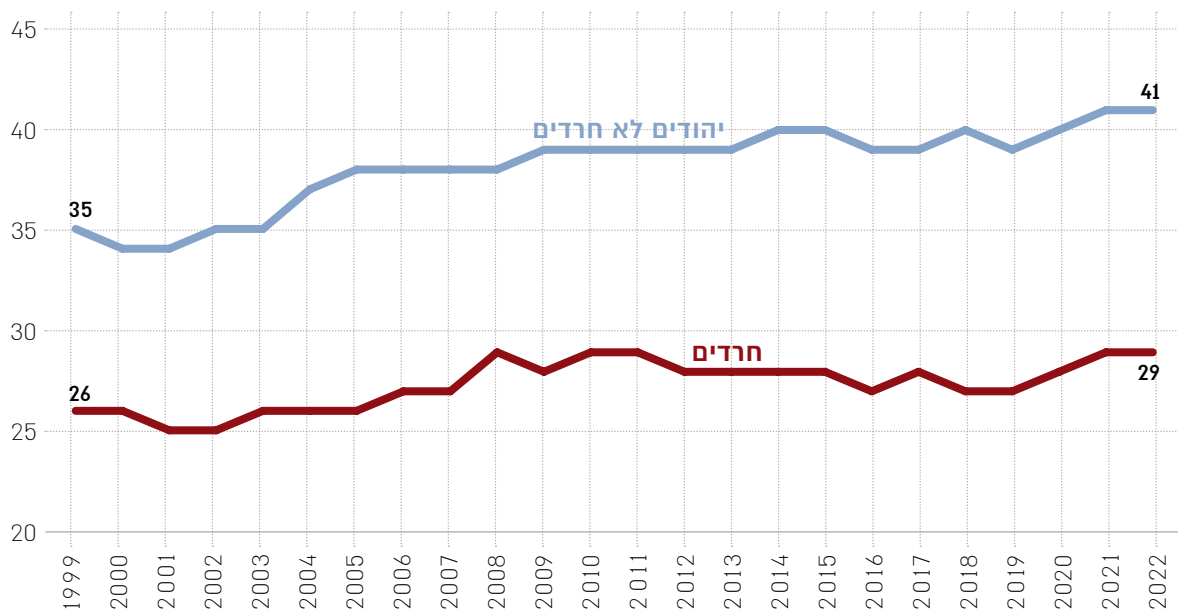
בשנת 2022 עמד על 29 הגיל החציוני לרכישת דירה בקרב חרדים, בין שזו הדירה הראשונה ובין שמדובר במשפרי דיור, לעומת 41 שנים בקרב יהודים שאינם חרדים. נתון זה משקף את דפוסי הרכישה המאפיינים את החברה החרדית: רכישת דירה בגיל צעיר למדי, קרוב ככל האפשר למועד הנישואים, בהתאם לסדרים החברתיים המקובלים. בעשורים האחרונים עלה רק במעט הגיל החציוני של קונה דירה חרדי, מ־26 בשנת 1999 ל־29 בשנת 2022. נתונים אלו מעידים שלמרות העלייה החדה במחירי הדירות, רכישה מוקדמת של דירה נותרה בעלת ערך רב בחברה החרדית,

ויש נכונות גבוהה להתמודד עם המחירים הגבוהים. עם זאת העלייה הקלה בגיל הרכישה עשויה להעיד שכיום זוגות צעירים חרדים משתתפים יותר מבעבר בתשלומי הדירה, ולכן יש עיכוב מסוים ברכישה עד להתייצבות כלכלית בשנים הראשונות שלאחר הנישואים.

מחירי הדיור השפיעו יותר על גיל רכישת הדירה בקרב יהודים שאינם חרדים: הגיל החציוני לרכישת דירה עמד על 35 שנים בשנת 1999, לעומת 41 שנים בשנת 2022 - הבדל של שש שנים.

תרשים 34

גיל קונה חציוני בעת הרכישה, לפי מגזר, 1999-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מאפייניהם של הדירות ושל רוכשי הדירות ביישובים שנרכשו בהם יותר ממאה דירות בידי חרדים בשנים 2021-2022 מסוכמים בטבלה שלהלן. המחיר הממוצע הגבוה ביותר של דירות שקנו חרדים ביישובים אלו הוא ברמת גן (כ־2.3 מיליון שקלים), והנמוך ביותר - בדימונה (כ־440,000 שקלים). המחיר הממוצע של דירה בירושלים עמד בשנים אלו על 2 מיליון שקלים, בבני ברק על כ־1.6 מיליון שקלים, ובאשדוד ובבית שמש על כ־1.55 מיליון שקלים. בחיפה, היעד החמישי ברכישת דירות על ידי חרדים, מחיר דירה ממוצעת נמוך בהרבה ועומד על כ־750,000 שקלים בלבד.

ככלל, שוב ניכר כי עליית מחירי הדיור גרמה לחרדים לרכוש בפריפריה הצפונית והדרומית, הזולות בהרבה מאזורי הביקוש הגבוה במרכז, והערים באזורים אלו נעשו יעדים מובילים בהיקפי רכישת הדירות בקרב חרדים. לפיכך הערים חיפה, טבריה, עפולה וצפת, מאזור הצפון, מופיעות בראש הטבלה, ואחריהן באר שבע, אשקלון ונתיבות, מאזור הדרום. כפי שהוצג לעיל, מספר החדרים הממוצע בדירות שנרכשו חרדים בתקופה זו עומד על כ־3.7, וההבדלים בין היישובים אינם גדולים: בגבעת זאב מספר החדרים הממוצע הוא הגבוה ביותר, 4.7, ובחיפה הנמוך ביותר - שלושה.

לעומת זאת בשטח הדירות שנרכשו נמצאו הבדלים גדולים מאוד בין היישובים. בגבעת זאב נרכשו בתקופה זו כ־300 דירות, ושטחן החציוני עומד על 119 מ"ר. בחמשת היעדים המובילים ברכישת דירות במגזר החרדי היו בבית שמש

הדירות הגדולות ביותר, ושטחן החציוני עומד על 91 מ"ר. בירושלים ובאשדוד עומד על כ־76 מ"ר השטח החציוני של הדירות שרכשו חרדים. בבני ברק השטח החציוני נמוך יותר, ועומד על 69 מ"ר, ובחיפה נקנו הדירות הקטנות ביותר, ושטחן החציוני עומד על 61 מ"ר בלבד.

גילן של הדירות הנרכשות בערים המובילות גם הוא מגוון מאוד. בבית שמש, עיר בתנופת בנייה נרחבת מאוד בשנים האחרונות, גילן הממוצע של דירות בעת רכישתן הוא חמש שנים בלבד. באשדוד גיל הדירות הנרכשות עומד על 28 שנים בממוצע. בבני ברק ובירושלים הדירות הנרכשות ישנות יותר, וגילן הממוצע עומד על 39 ועל 34 שנים, בהתאמה. הדירות הנרכשות בחיפה הן הדירות הישנות ביותר, וגילן הממוצע בתקופה זו עומד על 59 שנים.

אשר לגיל הרוכשים, בחמש הערים המרכזיות ברכישת דירות בקרב חרדים - בית שמש, ירושלים, בני ברק, אשדוד וחיפה - הגיל החציוני עומד על כ־28. רוכשי הדירות בחיפה הם הצעירים ביותר, בני 26 בממוצע, ובירושלים המבוגרים ביותר - בני 32 בממוצע.

מאפייני דירות של חרדים לפי יישובים, 2021-2022, בעת הרכישה

גיל ממוצע של דירה בעת רכישה	גיל הרוכש חציוני	שטח חציוני	מספר חדרים ממוצע	מחיר חציוני	מחיר ממוצע	מספר דירות שנרכשו	יישוב
31	32	76	3.70	2,000,000	2,021,753	4,782	ירושלים
5	28	91	3.76	1,529,950	1,540,747	3,668	בית שמש
35	29	69	3.52	1,710,000	1,616,674	3,238	בני ברק
25	27	77	3.73	1,520,000	1,554,860	1,678	אשדוד
54	26	61	3.02	758,334	781,352.4	1,163	חיפה
28	26	80	3.76	745,260	798,459.1	831	עפולה
12	27	85	3.70	1,695,000	1,622,019	844	מודיעין עילית
27	27	84	3.84	820,000	803,328.4	859	טבריה
36	31	72	3.60	755,000	811,430.8	824	באר שבע
38	29	76	3.71	829,953.5	918,151	828	צפת
39	31	78	3.79	1,650,000	1,627,040	807	פתח תקווה
9	31	102	4.33	1,800,000	1,815,639	749	ביתר עילית
29	30	77	3.57	905,903.5	942,785.1	753	אשקלון
10	30	96	4.02	982,500	1,038,885	682	נתניבות
1	27	100	4.26	1,250,000	1,254,684	672	חריש
41	30	67	3.54	720,000	814,118.4	648	קריית אתא
21	29	70	3.52	940,000	996,696.1	602	קריית גת
10	24	82	3.52	820,000	804,328.5	471	נוף הגליל
15	33	81	3.99	1,800,000	1,822,869	469	אלעד
37	26	68	3.77	595,000	710,926.7	481	ערד
30	28	97	3.95	1,550,000	1,469,717	458	לוד
22	28	83	3.79	780,000	810,279.7	475	אופקים
28	31	96	3.98	1,807,500	1,893,381	426	נתניה
25	31	95	4.02	1,315,895	1,296,288	406	קריית מלאכי
44	31	61.5	3.09	777,500	794,361.7	375	קריית ים
21	30	85	3.82	1,300,000	1,229,074	339	רנסים
39	25	75	3.69	440,000	501,625.2	307	דימונה
12	32	119	4.67	2,150,000	2,086,749	305	גבעת זאב

גיל ממוצע של דירה בעת רכישה	גיל חציוני של הרוכש	שטח חציוני	מספר חדרים ממוצע	מחיר חציוני	מחיר ממוצע	מספר דירות שנרכשו	יישוב
12	27	102.5	4.21	894,000	995,795.3	287	עימנואל
40	26	69	3.57	820,000	935,434.4	255	כרמיאל
28	30	97	4.15	787,554.5	803,623.6	237	מגדל העמק
44	31	61	3.28	750,000	725,945.1	182	קריית ביאליק
34	33	91	3.92	1,662,500	1,616,689	183	רחובות
42	31	64	2.90	705,000	628,557.6	147	קריית מוצקין
25	36	90	3.97	2,300,000	2,044,335	149	רמת גן
14	26	95	3.97	1,350,000	1,393,521	130	כוכב יעקב
38	34	103	4.22	1,440,000	1,438,318	130	חדרה
37	32	72	3.24	1,690,000	1,891,916	118	בת ים
8	31	120	4.61	1,348,324	1,428,528	117	ראש העין
6	30	107	3.95	1,370,000	1,501,580	111	באר יעקב
42	30	70	3.66	1,536,500	1,392,989	111	חולון

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

03

חברה החרדית בישראל מתאפיינת במודל חברתי ייחודי, המכונה "חברת הלומדים" ומעמיד במרכז מחויבות גבוהה ללימוד תורה. במסגרת המבנה החברתי יש חלוקת תפקידים ייחודית בין גברים לנשים בחברה החרדית: גברים רבים מקדישים את עיקר זמנם ללימודים תורניים, והנשים ממלאות תפקיד מרכזי בכלכלת משק הבית. רבות מהן נושאות באופן בלעדי בעול פרנסת המשפחה, בעיקר בתחילת דרכה.

מבנה חברתי ייחודי זה נובע מתפיסות ערכיות ודפוסים חברתיים שהתעצבו לאורך העשורים האחרונים, והוא מתבטא במגוון היבטים, בין השאר במאפייני מערכת החינוך החרדית (כפי שמתואר בפרק החינוך), אך מודל חברת הלומדים מקבל את ביטויו המרכזי במאפייני התעסוקה של הציבור החרדי. אם כך, שיעורי ההשתתפות של חרדים בשוק העבודה, שכרם הממוצע, ענפי התעסוקה שלהם ומגמות נוספות הם בעלי אופי ייחודי במשק הישראלי. למאפייני התעסוקה הייחודיים של החברה החרדית השלכות כלכליות נרחבות על המשק הישראלי, ועם צמיחת משקלה של החברה החרדית על החברה הישראלית הפכה סוגיית תעסוקת החרדים לאחת המרכזיות בשיח הכלכלי-חברתי במאה ה-21. צעדי מדיניות שננקטו כדי לעודד תעסוקת חרדים, וכן תהליכים חברתיים פנים-חרדיים ולחצים כלכליים, גרמו בהדרגה לשינויים במאפייני התעסוקה של הציבור החרדי ובהיקפה.

בעשורים האחרונים נרשמה עלייה ממשית בשיעורי התעסוקה של נשים חרדיות, וכיום הן משתתפות בשוק העבודה בשיעור דומה לזה של נשים יהודיות שאינן חרדיות. מגוון מגמות גרמו גם לכניסתן של נשים חרדיות לענפי תעסוקה חדשים בעולמות הייטק, הפיננסיים, הבריאות ועוד. שינויים אלו לוו גם בתמורות במערכי ההכשרה וההשכלה בחברה

תעסוקה

החרדית. למרות זאת עדיין נותרו פערי שכר לא זניחים בינן ובין נשים יהודיות שאינן חרדיות הן ברמה החודשית והן ברמה השנתית.

השפעתם של תהליכים אלו על התעסוקה של גברים חרדים הייתה מוגבלת יותר. בשנים 2004-2015 עלה בהדרגה שיעור התעסוקה של גברים חרדים, אך בה בעת התרחבו פערי השכר בינם ובין גברים יהודים שאינם חרדים. לאחר קיפאון של שש שנים (2015-2021) נרשמת בשנים האחרונות מגמת עלייה מתמשכת בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים, אך היא אינה יציבה, ובשנה האחרונה שוב חלה ירידה קלה בשיעור התעסוקה של גברים חרדים. התנודות התמשכות בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים משקפות את המורכבות שבהשתלבותם בשוק העבודה. לצד זאת נתוני השכר מצביעים על פערים הולכים וגדלים בין הגברים החרדים לגברים היהודים שאינם חרדים. תמונת המצב הכוללת של תעסוקת הגברים החרדים מצביעה על צורך בחשיבה מחודשת על הסוגיה.

בפרק התעסוקה מוצגים גם נתונים על פערי תעסוקה ופערי שכר בין חרדים המתגוררים ביישובים שונים, בין הזרמים בחברה החרדית ובין קבוצות הגיל של נשים חרדיות ושל גברים חרדים. נתונים אלה מצביעים על דפוסי תעסוקה ייחודיים המושפעים ממגוון גורמים: קהילתיים, גאוגרפיים, חברתיים ותרבותיים.

מאפייני התעסוקה הייחודיים של הציבור החרדי מציבים אתגרים והזדמנויות כאחד. פערי השכר הנרחבים בין חרדים ליהודים שאינם חרדים מצריכים עיסוק מקיף ויסודי כדי לאפשר השתלבות איכותית של צעירות וצעירים חרדים בשוק התעסוקה ולהניע צמיחה כלכלית. הפערים הפנימיים בשיעור התעסוקה וברמות השכר מעידים על הצורך במיקרומדיניות ובהתערבויות המותאמות לקהילה, לגיל וליישוב המגורים, כדי שיהיו ממוקדות ויעילות יותר.

נתונים מרכזיים

10,157
שקלים

שכר ממוצע של גברים חרדים.
גבר חרדי משתכר כ-49% משכרו של
גבר יהודי שאינו חרדי: שכרו של גבר
יהודי שאינו חרדי עמד על 20,838
שקלים, ושל גבר ערבי – על 11,657

9,496
שקלים

שכר ממוצע של נשים חרדיות.
אישה חרדית משתכרת כ-71% משכרה
של אישה יהודית שאינה חרדית: שכרה
הממוצע של אישה יהודית שאינה חרדית
עומד על 13,400 שקלים, ושכרה של
אישה ערבית – על 8,032 שקלים

87%

**מהשכר השעתי של
יהודיות לא חרדיות.**
נשים יהודיות לא
חרדיות מרוויחות
בממוצע 84 שקלים
לשעה, לעומת 73
שקלים בממוצע
בקרב החרדיות

59%

**מהשכר השעתי
של גברים יהודים
שאינם חרדים.**
גברים יהודים שאינם
חרדים מרוויחים
בממוצע 111 שקלים
לשעה, לעומת 66
שקלים בממוצע
בקרב חרדים

54%

**שיעור התעסוקה של גברים חרדים נמוך בפער
ניכר משיעור התעסוקה של גברים ערבים (75%)
ושל גברים יהודים שאינם חרדים (87%)**

80%

**שיעור התעסוקה של נשים חרדיות דומה
מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות
שאינן חרדיות (82%) וגבוה בהרבה משיעור
התעסוקה של נשים ערביות (46%)**

**גבר חרדי משתכר לשעה פחות מאישה
חרדית: שכר שעתי ממוצע של גבר חרדי
66 שקלים בממוצע, שכר ממוצע של
אישה חרדית 73 שקלים לשעה**

60% **משכרם של יהודים לא חרדים.**

במרבית הענפים גברים חרדים
משתכרים בממוצע פחות מ-60% משכרם של
גברים יהודים שאינם חרדים, לרבות בענף "מידע
ותקשורת", שנכללים בו שירותי ההיי-טק

70% **משכרן של יהודיות לא חרדיות.**

במרבית הענפים נשים חרדיות
משתכרות בממוצע כ-70% או פחות משכרן
של נשים יהודיות שאינן חרדיות, לרבות "מידע
ותקשורת"

**בפתח תקווה נמדד השכר הממוצע הגבוה ביותר של מועסקים חרדים:
12,824 שקלים בקרב גברים, ו-11,923 שקלים בקרב נשים**

מגמות מרכזיות

לאחר שש שנות קיפאון ושנתיים של עלייה ירד שיעור התעסוקה של גברים חרדים מ־55% ב־2023 ל־54% ב־2024.

תעסוקת גברים

בעשור האחרון צמצמו נשים חרדיות את הפער בשיעורי התעסוקה בין ובין נשים יהודיות שאינן חרדיות מ־10 נקודות אחוז ל־2 נקודות אחוז בלבד.

תעסוקת נשים

קצב הגידול בשיעור התעסוקה של גברים חרדים צעירים בני 20-24 הוא הגבוה ביותר בקבוצות הגיל למיניהן, ושולש מאז 2005: עלה מ־10% ל־30% ב־2022.

תעסוקת גברים צעירים

פערי השכר בין גברים חרדים ליהודים שאינם חרדים מתרחבים עם השנים: בשנת 2005 היה שכרו של גבר חרדי כ־70% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי, וכיום הוא עומד על כ־49%.

פערי שכר גברים

פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות נותרים יציבים לאורך השנים הן ברמה החודשית והן ברמה השעתית.

פערי שכר נשים

שיעור התעסוקה

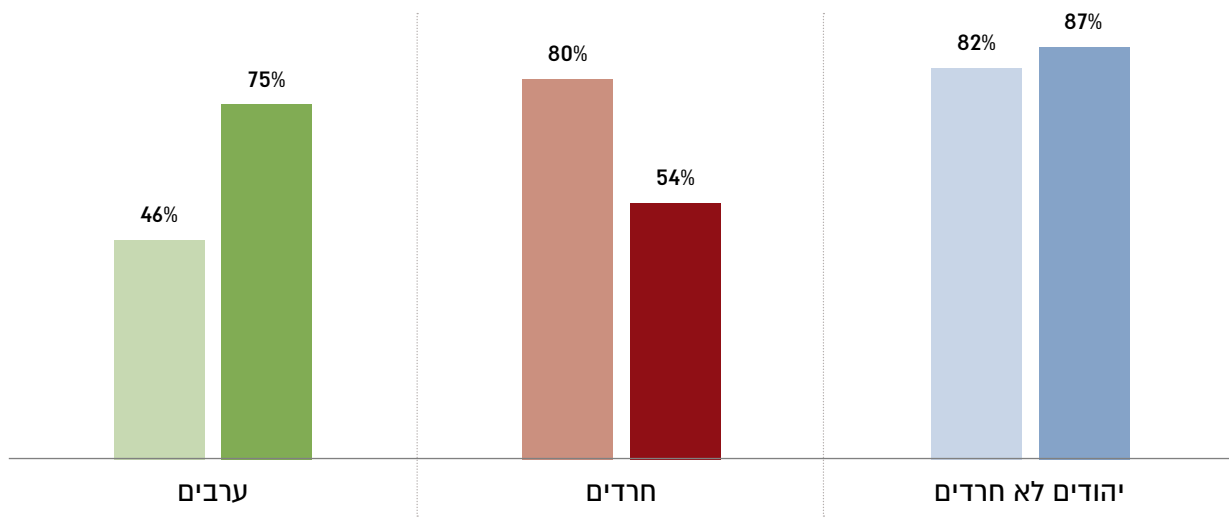
האוכלוסייה בישראל מורכבת מקבוצות בעלות רקע תרבותי, חברתי וכלכלי מגוון, ולרקע זה השפעה ניכרת גם על דפוסי ההשתתפות שלהן בשוק העבודה. לפיכך שיעורי התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה בישראל שונים מאוד זה מזה. נכון לשנת 2024 שיעור התעסוקה של גברים חרדים עומד על 54%, והוא נמוך בהרבה משיעור התעסוקה של גברים ערבים (75%) ושל גברים יהודים שאינם חרדים (87%). מנגד, שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עומד על 80% - דומה מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות, שעומד על 82%, וגבוה בהרבה משיעור התעסוקה של נשים ערביות, שעומד על 46% בלבד.

אם כן, בעוד בקרב יהודים שאינם חרדים שיעור התעסוקה של גברים ונשים דומה מאוד, בקרב חרדים שיעור התעסוקה של נשים גבוה בהרבה משיעור התעסוקה של גברים. בקרב ערבים התמונה המגדרית הפוכה, ושיעור התעסוקה של גברים גבוה בהרבה משיעור התעסוקה של נשים. עם זאת, כפי שיוצג בהמשך, בנייתו על סמך נתונים מנהליים, נמדדים שיעורי תעסוקה גבוהים יותר בקרב נשים ערביות, והפערים בין ובין הגברים הערבים הולכים ומצטמצמים.

תרשים 35

שיעור תעסוקה לפי מגדר ומגזר, 2024

■ גברים ■ נשים

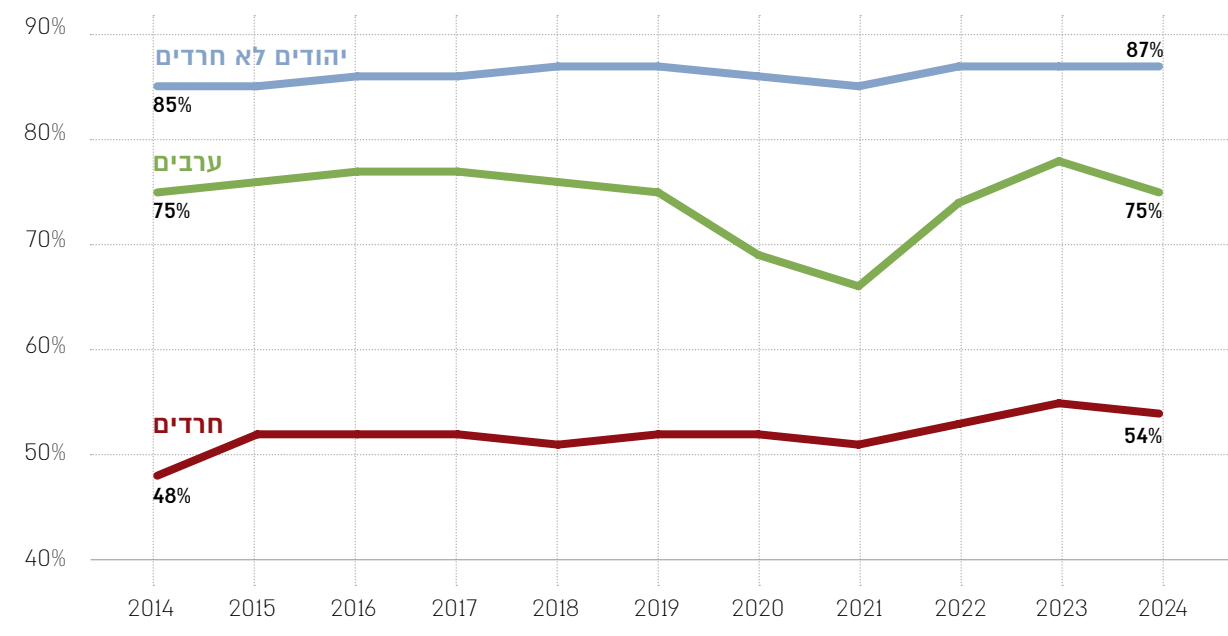
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

תהליכים חברתיים ולחצים כלכליים גרמו בשנים האחרונות לשינויים בשיעורי התעסוקה של קבוצות אוכלוסייה מסוימות. שיעורי התעסוקה של גברים חרדים נותרו נמוכים בהרבה משיעורי התעסוקה של גברים מקבוצות אחרות בחברה הישראלית לאורך כל העשור האחרון, אך נמצאים במגמת עלייה מתונה לאורך תקופה זו: מ-48% בשנת 2014 ל-54% בשנת 2024. העלייה ההדרגתית היא ככל הנראה תוצאה משולבת של מאמצים לעידוד תעסוקה במגזר החרדי של גורמים מן הממשלה, גורמי פילנתרופיה וארגונים נוספים, וכן של לחץ כלכלי הולך וגובר על משק הבית החרדי, בין השאר בשל עליית הריביות במשק. לעומת שנת 2023 ניכרת ירידה קלה בשיעור תעסוקת הגברים החרדים, מ-55%

ל-54%, ככל הנראה תוצאה של שני גורמים מרכזיים בשנה זו: האחד הוא ההשפעות הכלכליות של המצב הביטחוני ומלחמת חרבות ברזל, שכן שנת 2024 מסתמנת כשנה מהקשות שידעה כלכלת ישראל מעודה, כאשר המלחמה השפיעה על הצמיחה במשק, דירוג האשראי, תהליכי ייצוא והשקעות זרות. המיתון הכלכלי משליך באופן ראשוני ומיידי על אוכלוסיות חלשות, ולכן עובדים חרדים בתפקידים זוטרים וחסרי לא השכלה נפלטו משוק העבודה בשנה זו. הגורם השני שעשוי להשפיע לרעה על שיעור התעסוקה של גברים חרדים הוא חוק הגיוס, אשר עמד לדיון מחדש בשנה האחרונה בצל המלחמה והציב במרכז שיח על גיוס גברים חרדים עובדים שלא שירתו בצבא. סביר מאוד שהמיקוד בגיוס האוכלוסייה העובדת גרם לצעירים חרדים רבים להימנע מכניסה לשוק העבודה בשנה זו ולהישאר במסגרות התורניות למיניהן על מנת להימנע מגיוס. נוסף על כך ייתכן שהמיקוד בגיוס האוכלוסייה העובדת גרם למעבר של קבוצות חרדים עובדים לתעסוקה שאינה מוצהרת באופן רשמי. בקרב יהודים שאינם חרדים ניכר ששיעור התעסוקה נותר יציב למדי לאורך השנים, ומאז שנת 2014 נע בין 85% ל-87%. שיעורי התעסוקה של גברים ערבים נעו בתחילת העשור סביב 75%-78%, וצנחו דרמטית עד לשיעור תעסוקה של 66% בשנים 2020-2021 בשל משבר הקורונה. לאחר מכן ניכרת עלייה מחודשת לשיעור התעסוקה הגבוה ביותר שנמדד בקרב גברים ערבים בעשור האחרון - 78%. בשנה האחרונה החל שיעור התעסוקה של גברים ערבים לרדת שוב, והגיע ל-75%. ירידה זו נובעת ככל הנראה מהשפעות המצב הביטחוני ומהמתיחות שבין החברה היהודית לחברה הערבית בשנה האחרונה. בענפים רבים שמועסקים בהם גברים ערבים, כמו ענף הבנייה, חלה האטה של ממש בקצב העבודה, ונגרמה ירידה בשיעורי התעסוקה שלהם.

תרשים 36

שיעור תעסוקת גברים לפי מגזר, 2014-2024

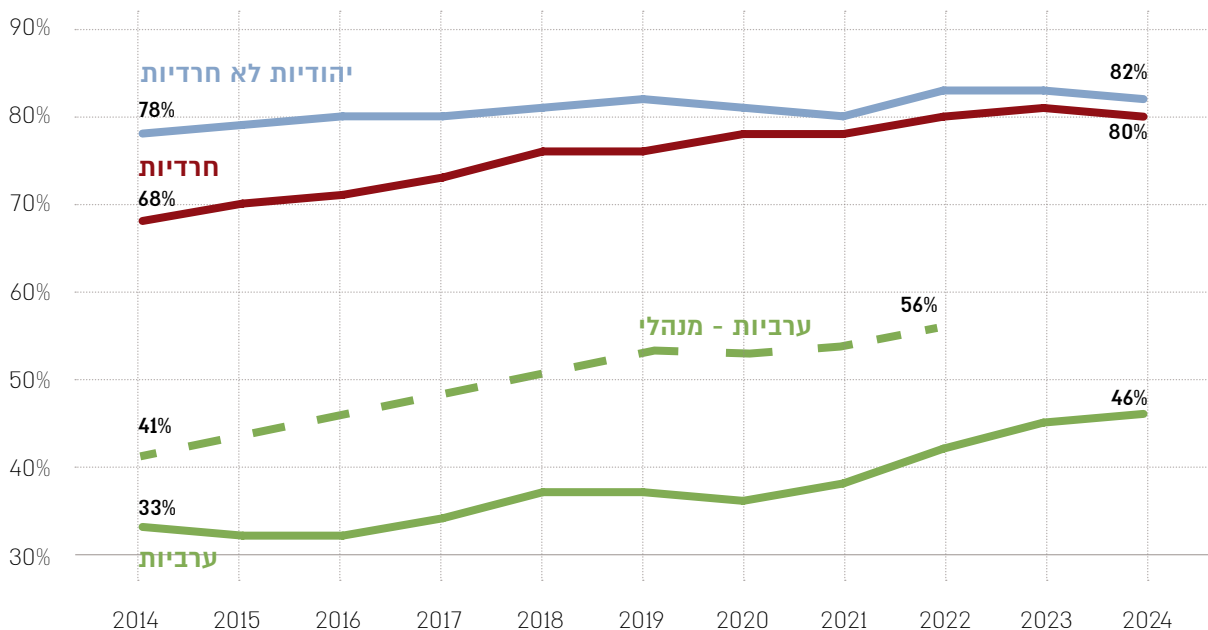
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

מגמות התעסוקה של הנשים לאורך השנים שונות במעט. שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עלה בעקביות מ-68% בשנת 2014 ל-80% בשנת 2024, תוצאות מתמשכות של תהליכים ממשלתיים והתגברות הלחץ הכלכלי על משק הבית החרדי. משנת 2020 נעשה שיעור התעסוקה של נשים חרדיות דומה מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות לא חרדיות, ולאורך העשור האחרון הן צמצמו את הפער בשיעורי התעסוקה ביניהן מ-10 נקודות אחוז ל-2 נקודות אחוז לערך בלבד. גם בקרב נשים ערביות חלה בשנים האחרונות עלייה ניכרת בשיעור התעסוקה, מ-33% ב-2014 ל-45% ב-2023.²

בשנה האחרונה ניכרת ירידה קלה בשיעור התעסוקה של נשים חרדיות וכן של נשים יהודיות שאינן חרדיות, ככל הנראה בשל המצב הביטחוני ומלחמת חרבות ברזל. גיוס גבוה של גברים לשירות מילואים ארוך והתערעורת המצב הביטחוני בדרום הארץ ובצפונה גרמו לאיציבות במערכת החינוך באזורים אלה ולמצב שבו נשים ואימהות לילדים קטנים מתקשות לשמור על יציבות תעסוקתית.

תרשים 37

שיעור תעסוקת נשים לפי מגזר, 2014-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

שכר ממוצע

לצד ההבדלים הקיימים בשיעורי התעסוקה של גברים ונשים מקבוצות שונות בחברה הישראלית ניכרים גם הבדלים במאפייני השכר, והפערים בגובה השכר הממוצע בין נשים לגברים ממגזרים שונים גדולים עוד יותר מהפערים בשיעורי התעסוקה.

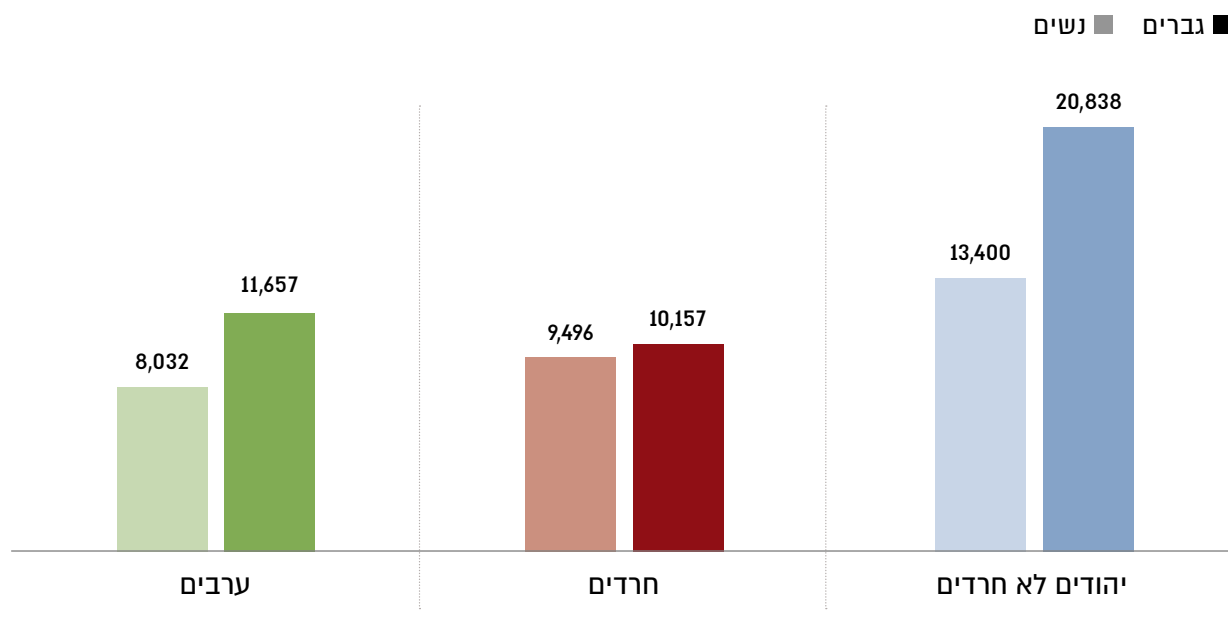
2 עם זאת, באמור, בבחינת מגמות התעסוקה של נשים ערביות על סמך נתונים מנהליים מתקבלים שיעורי תעסוקה גבוהים בהרבה מן הדיווח שלהן בסקרי כוח האדם של הלמ"ס (רגב וינין, 2024). לדוגמה, בשנת 2022 עמד על 42% שיעור התעסוקה הנמדד בקרב נשים ערביות על סמך דיווחיהן בסקר כוח האדם, אך שיעור התעסוקה שחושב על סמך נתונים מנהליים עמד על 56% (פער של 14 נקודות אחוז). יודגש כי פער זה אינו נובע מעבודה שאינה מדווחת לרשות המיסים אלא להפך: מדובר בעובדות ערביות שמועסקות כחוק ומשלמות מיסים, אך הן (או בעליהן) נמנעים מלדווח זאת בסקר (מסיבות חברתיות או תרבותיות).

השכר הממוצע של גבר חרדי עמד בשנת 2022 על 10,157 שקלים, שהם כ־49% בלבד משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי (20,838 שקלים בממוצע) וכ־87% משכרו הממוצע של גבר ערבי (11,657 שקלים). פערי שכר אלו נובעים מכמה סיבות כלכליות וחברתיות. בראש ובראשונה רובם המוחלט של הגברים החרדים אינם מחזיקים בתעודות הנכשרה מקצועית או בעלי השכלה גבוהה. היעדר הנכשרה והשכלה מתקדמת הוא חסם בכניסה למקצועות בענפים בפריור גבוה, מגביל את אפשרויות התעסוקה של הגברים החרדים ומוביל אותם להשתלבות במקצועות ותפקידים המתאפיינים ברמות שכר נמוכות למדי. כמו כן בשל מסלול החיים של הגברים החרדים, המכוון לעיסוק תורני בלעדי, חלק ניכר מהגברים החרדים נכנסים לשוק העבודה בשלב די מאוחר בחייהם. כניסה מאוחרת זו פוגעת בצבירת הניסיון התעסוקתי ובפוטנציאל ההשתכרות שלהם. לבסוף, גברים חרדים רבים פונים לתעסוקה בתוך הקהילה, אשר מתאימה לאורח חייהם ולכישורים שלהם - כמו תפקידי הוראה ומשרות נלוות בתחום החינוך. בסביבות עבודה אלה השכר לרוב נמוך בהרבה מן השכר בתפקידים מקצועיים ומתגמלים יותר.

גם בקרב הנשים יש פערים, אך הם קטנים יותר. שכרה הממוצע של אישה חרדית עומד על 9,496 שקלים, שהם כ־71% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית (13,400 שקלים), וגבוהה ב־18% לערך משכרה של אישה ערבית (8,032 שקלים). פערי השכר בין הנשים קטנים יותר מפערי השכר בין הגברים, מאחר שפערי ההשכלה וההכשרה המקצועית בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות קטנים יותר, ושלב הכניסה של נשים חרדיות לשוק העבודה אף מוקדם יותר משלב הכניסה של נשים יהודיות שאינן חרדיות (בשל איגיוסן לשירות צבאי בגילי שירות החובה). עם זאת יש פערי שכר בין הנשים החרדיות ליהודיות שאינן חרדיות, והם נובעים על פי רוב מעבודה במשרות חלקיות ובמספר שעות עבודה שבועיות נמוך, כפי שיפורט בהמשך. פערי השכר נובעים גם ממאפייני ההכשרה של נשים חרדיות: רוב החרדיות רוכשות הכשרה מקצועית ולא השכלה אקדמית, ורבות מהן רוכשות הכשרה במקצועות המאופיינים ברמות שכר נמוכות, כמו הוראה, אדמיניסטרציה, רווחה וסיעוד.

תרשים 38

שכר חודשי ממוצע של שכירים לפי מגדר ומגזר, בשקלים (ברוטו), 2022

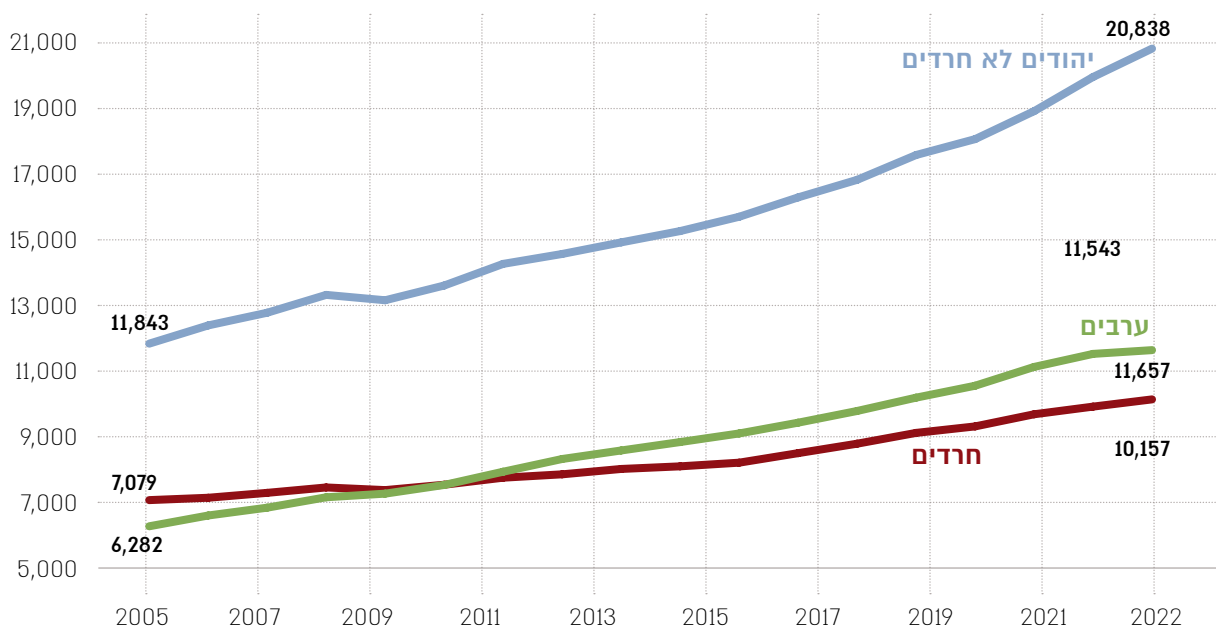
מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת מגמות השכר של גברים לאורך השנים מלמדת על פערים הולכים וגדלים בין הגברים החרדים לגברים היהודים שאינם חרדים. שכרם של גברים חרדים עמד בשנת 2005 על 7,079 שקלים, וטיפס בעשור וחצי האחרונים ב־43% לערך (נומינלית). לעומת זאת שכרם של גברים יהודים לא חרדים עלה בתקופה זו ב־76% לערך. שכרם של גברים ערבים היה נמוך משכרם של גברים חרדים בשנת 2005 (6,282 שקלים), אך צמיחה של כ־86% בשכרם הממוצע הובילה את הערבים לשכר הגבוה משכרם הממוצע של גברים חרדים החל משנת 2011. כלומר שכרם של גברים חרדים עלה בקצב האיטי ביותר בעשור וחצי האחרונים, ולכן התרחבו פערי השכר בינם ובין גברים יהודים שאינם חרדים ונפערו פערי שכר גם ביחס לגברים הערבים.

התרחבות פערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נובעת ככל הנראה מצמיחת ענפים כלכליים במשק הישראלי המציעים תעסוקה בפריון גבוה, ובהם מקצועות טכנולוגיים, פיננסיים והנדסיים נוספים. במקצועות אלה נדרשים כישורים מתקדמים והשכלה גבוהה, וגברים חרדים, אשר מרביתם חסרי הכשרה מקצועית רשמית בסיסית, מתקשים להשתלב במקצועות אלה ונותרים בענפים בפריון נמוך, וכך פערי השכר הולכים ומתרחבים.

תרשים 39

שכר חודשי ממוצע של עובדים שכירים לפי מגזר, בשקלים (ברוטו), 2005-2022

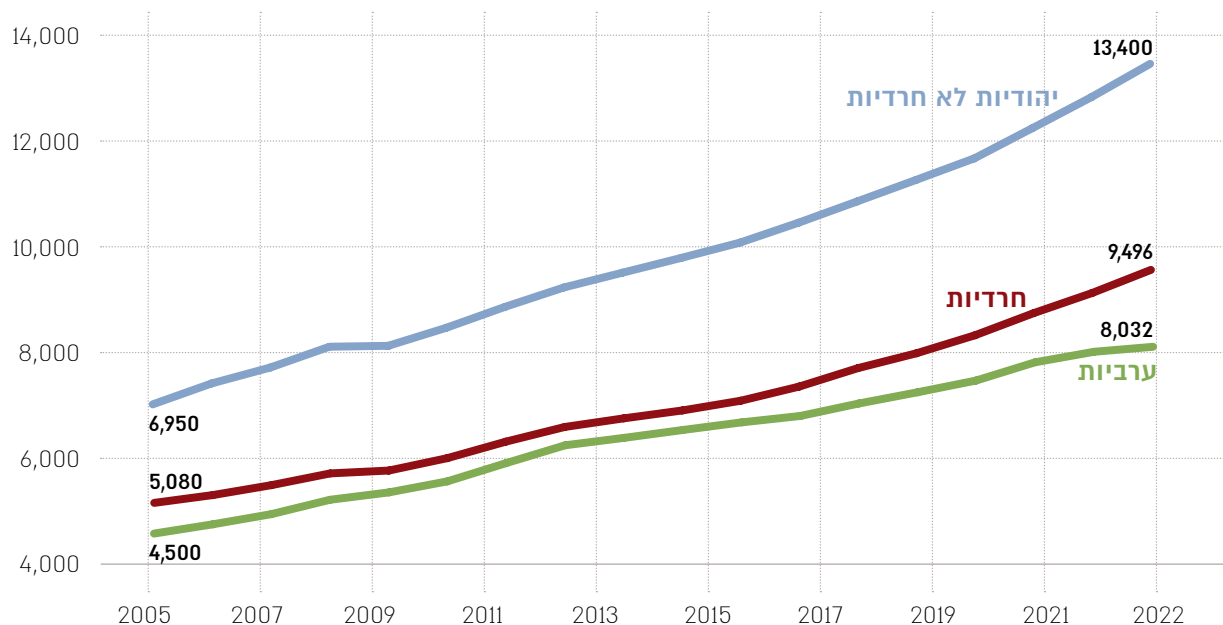
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

לעומת זאת בקרב נשים מגמות השכר בקבוצות שונות דומות יותר אלו לאלו. בשנת 2005 עמד שכרן הממוצע של אישה חרדית על 5,080 שקלים, שכרן של אישה יהודייה שאינה חרדית עמד על 6,950 שקלים, ושל אישה ערבייה - על 4,500 שקלים. קצב הגידול בשכר מאז 2005 היה דומה למדי בשלושת המגזרים; עד 2022 צמח שכרן של אישה חרדית ב־87% לערך, שכרן של אישה ערבייה - ב־79% לערך, ושכרן של אישה יהודייה שאינה חרדית - ב־93%. בשל כך פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות התרחב רק במעט: בשנת 2005 עמד שכרן של אישה חרדית על כ־73% משכרן של אישה יהודית שאינה חרדית, ובשנת 2022 - על כ־71%.

היעדר התרחבות של ממש בפערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות מתאפשר ככל הנראה בשל כניסתן של הכשרות מקצועיות איכותיות לנשים חרדיות המאפשרות להן השתלבות במקצועות ותפקידים רווחיים יותר בענפים בפריזם גבוה, כמו בענפי ההייטק והפיננסים, לצד התרחבות מגמות השכלה גבוהה בקרב נשים חרדיות. עם זאת ניכר שפעולות אלה, המורכבות מהשקעה ממשלתית ופילנתרופית רחבה, עדיין אינן מאפשרות צמצום של פערי השכר בין קבוצות אלה באוכלוסייה.

תרשים 40

שכר חודשי ממוצע של עובדות שכירות לפי מגזר, בשקלים (ברוטו), 2005-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

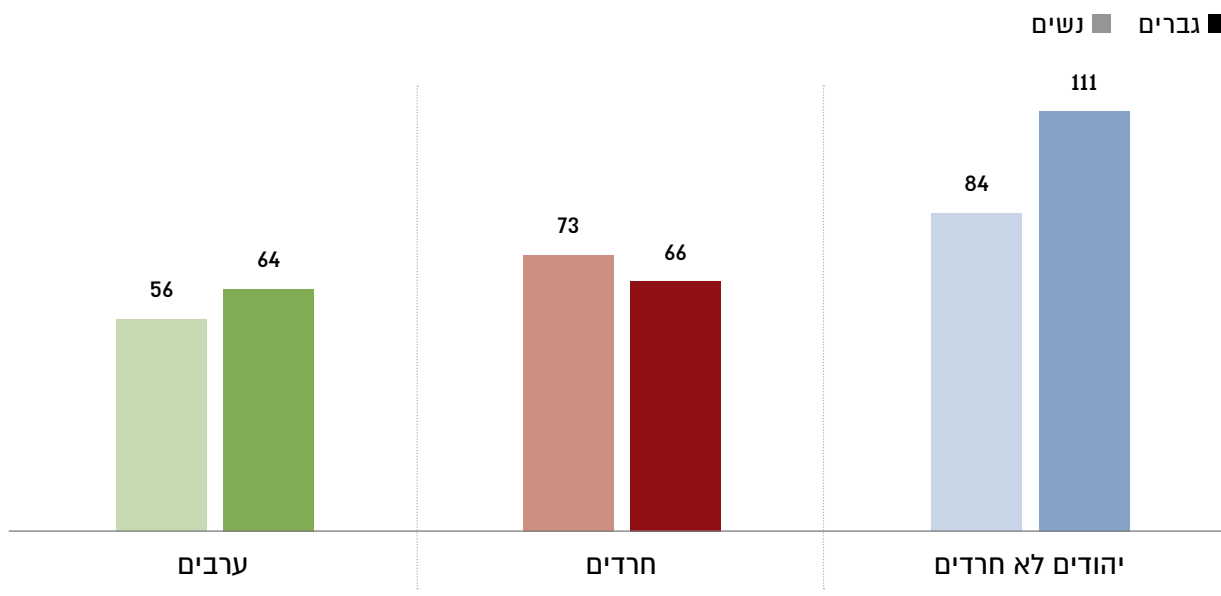
בדומה לשכר החודשי, גם בהיבט השעתי ניכרים פערים גדולים בין קבוצות האוכלוסייה, וכן פערים מגדריים בתוך הקבוצות. שכרו השעתי של גבר חרדי עמד בשנת 2022 על 66 שקלים - נמוך משכרה הממוצע של אישה חרדית - שעמד על 73 שקלים לשעה. מאפיין זה ייחודי לחברה החרדית, שכן בשאר קבוצות האוכלוסייה שכרם השעתי של גברים גבוה משכרן השעתי של נשים. אפשר לייחס זאת בין השאר לעלייה הניכרת בשיעור האקדמאיות החרדיות בשנים האחרונות ובכניסה של נשים חרדיות רבות למקצועות ותפקידים בענפים בפריזם גבוה במשק.

עם זאת עדיין יש פער בשכר השעתי בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות: שכרן השעתי של נשים יהודיות שאינן חרדיות עומד על 84 שקלים, ולכן שכרן השעתי של נשים חרדיות הוא כ־86% משכרן השעתי של נשים יהודיות שאינן חרדיות. פער זה ניכר, מאחר שעל פי רוב פערי השכר החודשי בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות מוסבר על ידי הבדלים בשעות העבודה ובכך שנשים חרדיות עובדות במשרות חלקיות. טענה זו נכונה חלקית, אך פערי השכר השעתי מצביעים על קיומן של סיבות נוספות לפערי השכר החודשי, הנובעות מההון האנושי של הנשים החרדיות, מרמת ההכשרה שלהן ומהשתלבותן בענפים ותפקידים המתאפיינים בשכר גבוה. שכרן השעתי של נשים ערביות הוא הנמוך ביותר בקרב הנשים המועסקות, ועומד על 56 שקלים לשעה, נמוך ב־25% לערך משכרן השעתי של נשים חרדיות

שכרם השעתי הממוצע של גברים יהודים שאינם חרדים עומד על 111 שקלים, גבוה ב־68% משכרם השעתי של גברים חרדים. בדומה לפערי השכר החודשי נתון זה מנכיח את פערי ההכשרה והידע ואת יכולתם הנמוכה של גברים חרדים להשתלב בענפים ותפקידים בפיריון גבוה במשק הישראלי. שכרם השעתי הממוצע של גברים ערבים דומה מאוד לשכרם השעתי הממוצע של גברים חרדים, ועומד על 64 שקלים (פער של כ־3% בלבד).

תרשים 41

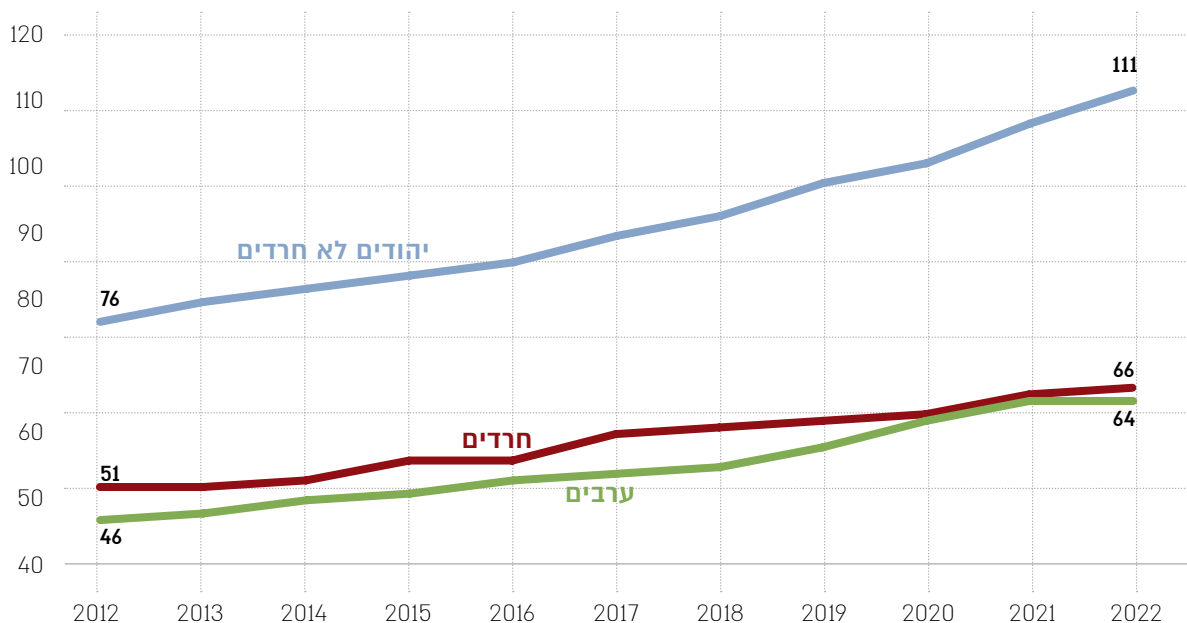
שכר שעתי ממוצע של שכירים לפי מגדר ומגזר, בשקלים (ברוטו), 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרוטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

פערי השכר המתרחבים בין גברים חרדים ליהודים שאינם חרדים ניכרים גם במגמות השכר השעתי בשנים 2012-2022. אצל גברים יהודים לא חרדים חלה עלייה של כ־46% בשכר השעתי בתקופה זו, מ־76 שקלים לערך ל־111 שקלים לערך. בקרב גברים ערבים נרשמה עלייה מתונה יותר, של כ־39%, מ־47 שקלים לערך ל־64 שקלים לערך, ואילו בקרב גברים חרדים עלה באותה תקופה השכר השעתי הממוצע ב־30% בלבד, מ־51 שקלים לערך ל־66 שקלים לערך. העלייה האיטית בשכרם השעתי של גברים חרדים, בדומה לעלייה האיטית בשכרם החודשי, משקפת גם היא את הפערים בהון האנושי, אשר מקשים עליהם להשתלב במשרות וענפים המתאפיינים בשכר גבוה ההופכים בשנים האחרונות למבוקשים יותר ויותר, ומצריכים מיומנויות, כישורים והשכלה גבוהה.

שכר שעתי ממוצע של עובדים שכירים לפי מגזר, בשקלים (ברוטו), 2012-2022

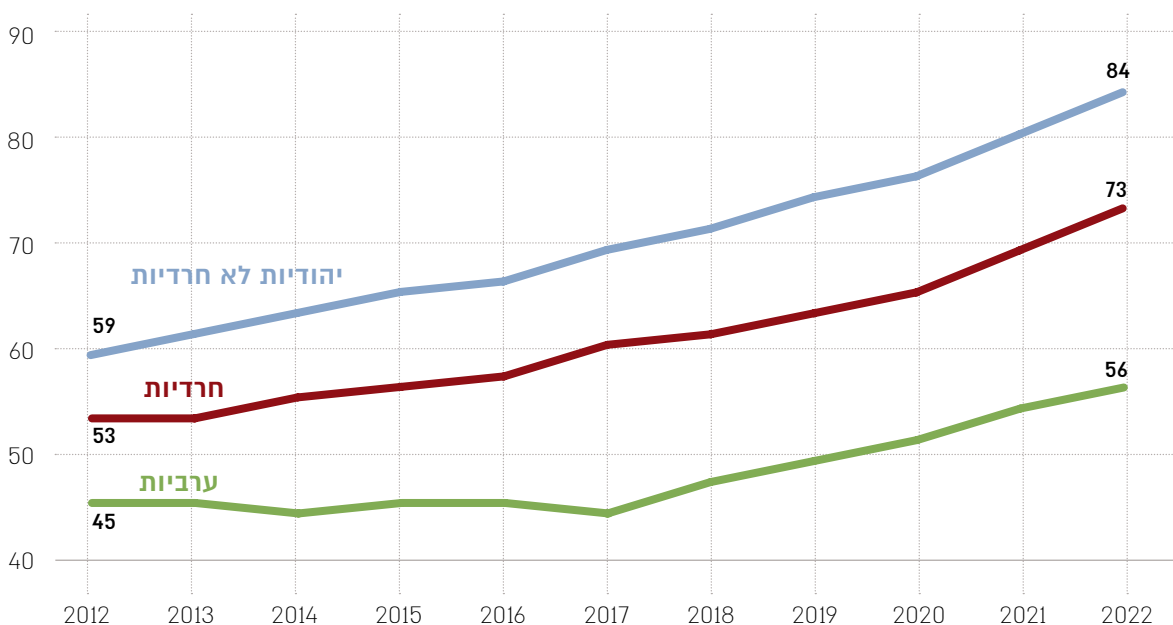
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקרי כוח אדם

מגמות השכר השעתי בקרב נשים דומות לאלו שנצפו בשכר החודשי. אצל נשים חרדיות חלה עלייה בשכר של כ-37%, מ-53 שקלים לערך ל-73 שקלים לערך. באותה תקופה עלה שכרן השעתי הממוצע של נשים יהודיות לא חרדיות בשיעור גבוה מעט יותר: מ-59 שקלים לערך ל-84 שקלים לערך, עלייה של 43%. בקרב נשים ערביות נרשמה העלייה הקטנה ביותר בשכר השעתי, כ-25%, מ-45 שקלים ל-56 שקלים.

בשל מגמות דומות בקצב הגידול בשכר השעתי של נשים חרדיות ונשים יהודיות שאינן חרדיות, פער השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות התרחב רק במעט: בשנת 2012 עמד שכרה של אישה חרדית על כ-90% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית, ובשנת 2022 - על כ-86%.

בדומה למגמות השכר החודשי, גם בשכר השעתי ניכר שמגמות חברתיות וכלכליות בחברה החרדית המאפשרות גישה להכשרות מקצועיות מתקדמות ולהשכלה גבוהה מונעות התרחבות ממשית של פערי השכר בין שתי הקבוצות, בשונה מן המצב בקרב הגברים. ואולם אי-צמצום של פערי השכר השעתי מצריך חשיבה על כלים נוספים שיאפשרו זאת בשנים הקרובות.

שכר שעתי ממוצע של עובדות שכירות לפי מגזר, בשקלים (ברוטו), 2012-2022

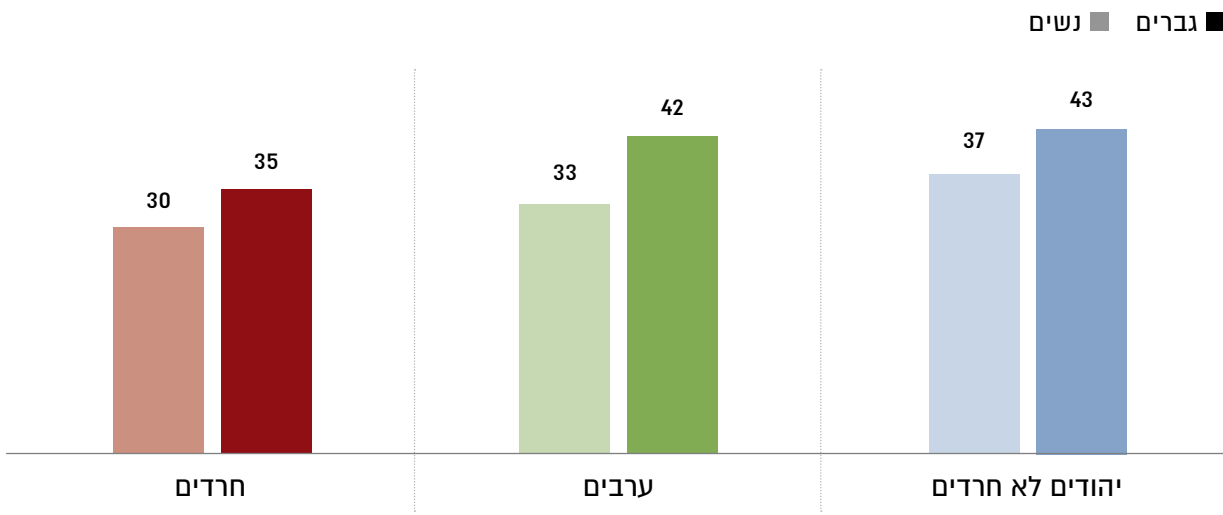

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקרי כוח אדם

שעות עבודה

מאפייני התעסוקה של הקבוצות למיניהן בחברה הישראלית מתבטאים גם בהיקף שעות העבודה השבועיות של כל קבוצה. שיעור המועסקים במשרה חלקית במגזר החרדי הוא הגבוה ביותר בקרב המגזרים שנבדקו: שכירה חרדית עובדת בממוצע כ־30 שעות בשבוע, לעומת כ־33 שעות בקרב נשים ערביות וכ־37 שעות בקרב יהודיות לא חרדיות. בקרב גברים הפערים גדולים אף יותר: שכיר חרדי עובד בממוצע כ־35 שעות בשבוע, לעומת כ־42 שעות בקרב ערבים ו־43 שעות בקרב יהודים לא חרדים. פערים אלו במספר שעות העבודה השבועיות אחראים לחלק ניכר מפער השכר החודשי בין יהודים שאינם חרדים לבין חרדים, בייחוד בקרב נשים, ונובעים ככל הנראה מתפיסה מסתייגת יותר בקרב נשים וגברים חרדים בנוגע להקדשת שעות מרובות לעבודה ופרנסה: הן בשל הצורך של גברים חרדים רבים לשלב בין העבודה ללימודים התורניים, העומדים בראש סולם הערכים שלהם, והן בשל הצורך של נשים וגברים חרדים לשלב בין העבודה לגידול משפחה מרובת ילדים המצריכה פניות, זמן ומשאבים מרובים יותר.

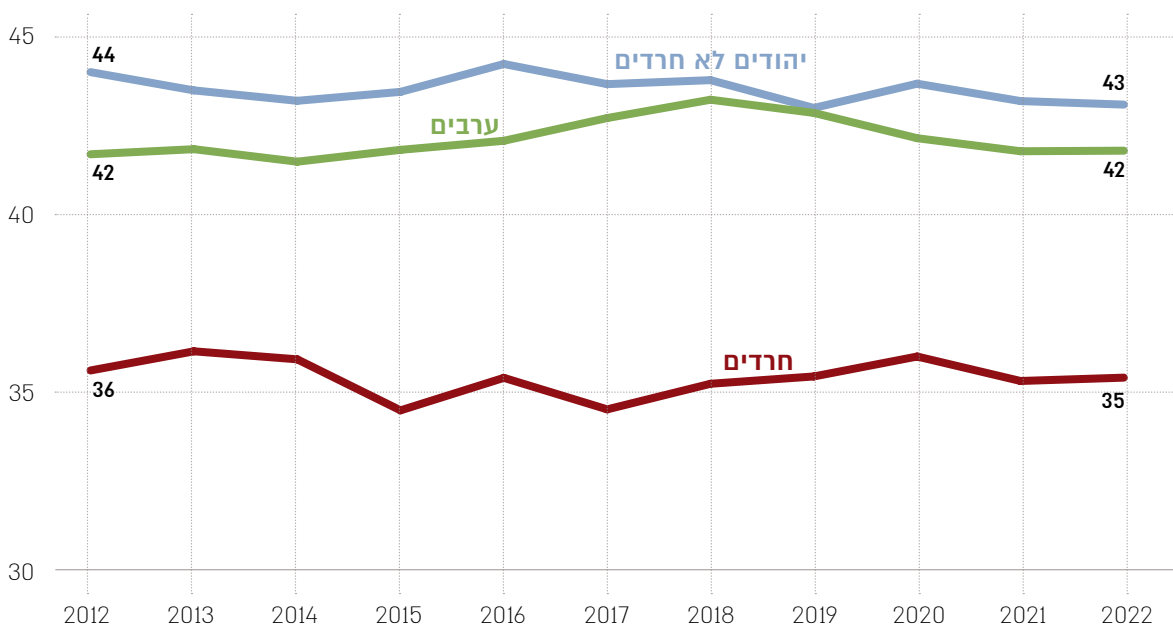
שעות עבודה שבועיות של עובדים שכירים לפי מגדר ומגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר כוח אדם

עם השנים חלו שינויים קלים במספר שעות העבודה השבועיות של העובדים החרדים. ב־2012-2014 עמד ממוצע שעות העבודה של גבר חרדי על כ־36 שעות בשבוע. החל משנת 2015 חלה ירידה קלה במספר שעות העבודה הממוצע, בהתייצבות על כ־35 שעות שבועיות. בתקופה זו נע ממוצע שעות העבודה של גברים יהודים שאינם חרדים בין 43 ל־44, ושל גברים ערבים - בין 42 ל־43.

שעות עבודה שבועיות של עובדים שכירים לפי מגזר, 2012-2022

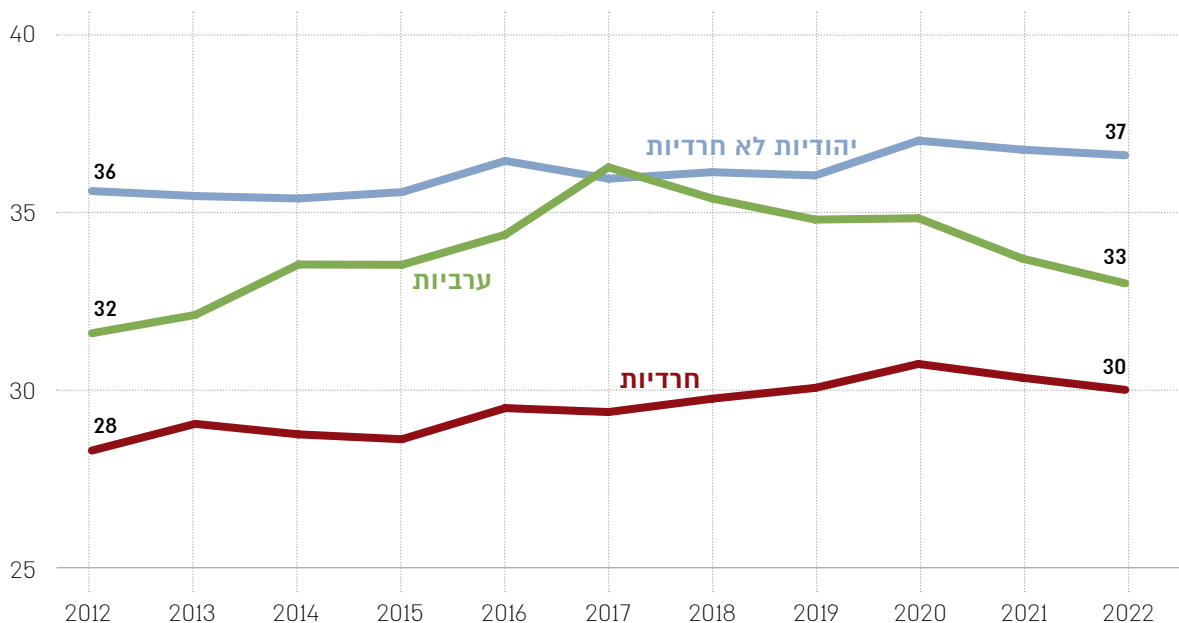

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקרי כוח אדם

לעומת זאת בקרב נשים חרדיות חלה בעשור האחרון עלייה איטית אך עקבית בשעות העבודה השבועיות, מ־28 שעות לערך ב־2012 ל־30 שעות לערך ב־2022. בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות היה מספר שעות העבודה השבועיות יציב בשנים 2012-2019, ועמד על כ־36 שעות בממוצע. החל משנת 2020 עלה היקף שעות העבודה של נשים יהודיות שאינן חרדיות ל־37 שעות עבודה שבועיות בממוצע.

בקרב נשים ערביות נרשמו בעשור האחרון שתי מגמות הפוכות: ראשית, ניכרה מגמת עלייה הדרגתית במספר שעות העבודה השבועיות, מ־32 שעות לערך ב־2012 ל־36 שעות לערך ב־2017. לאחר מכן התחילה מגמת ירידה עד ל־33 שעות בשבוע ב־2022. ייתכן כי ירידה זו במספר שעות העבודה הממוצע נובעת מכניסה הדרגתית של נשים ערביות רבות אל שוק העבודה, בתחילה במשרות חלקיות ובהמשך בהיקפים גדולים יותר.

שעות עבודה שבועיות של עובדות שכירות לפי מגזר, 2012-2022

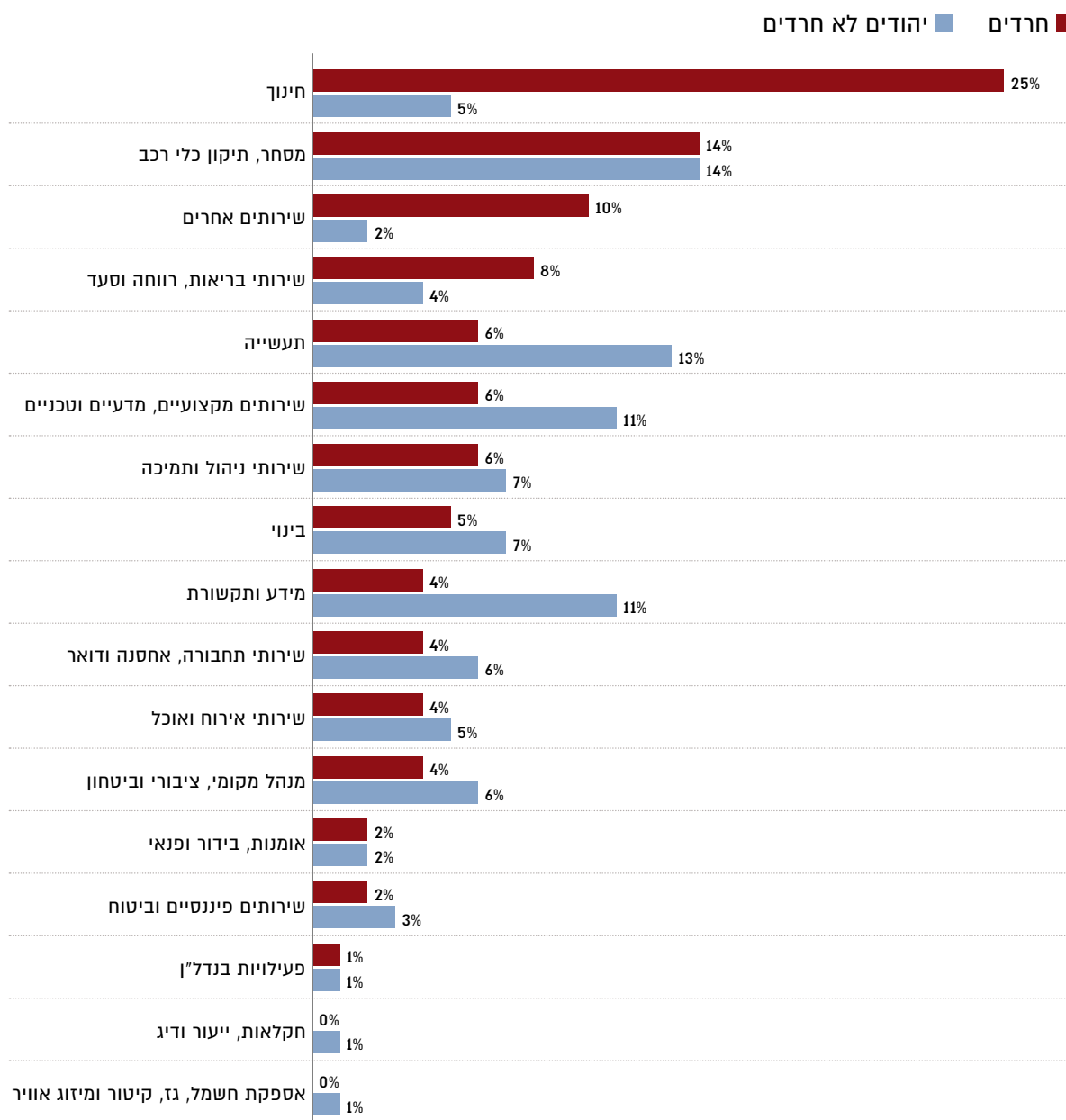
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקרי כוח אדם

התפלגות ענפית

שוק העבודה בישראל מורכב ממגוון ענפים כלכליים, ולכל ענף מאפיינים ייחודיים הנוגעים לרשימות הסף ולמיומנויות הנדרשות, לתנאי ההעסקה ולסביבת העבודה, וכמובן גם לשכר הממוצע המוצע בענף. אם כך, להתפלגות הענפית של הקבוצות בחברה הישראלית יש השפעה מכרעת על מאפייני התעסוקה שלהן.

השוואה בין ענפי התעסוקה בקרב גברים מראה שלעובדים החרדים ייצוג יתר ניכר בענף החינוך: 25% מהגברים החרדים מועסקים בענף החינוך, לעומת 5% בלבד בקרב יהודים לא חרדים. ייצוג גבוה זה נובע בעיקר מצורכי חינוך מרובים בתוך החברה החרדית בשל שיעור הילודה הגבוה ושיעור הילדים בחברה. השיעור הגבוה של גברים המועסקים בענף נובע גם ממבנה מערכת החינוך החרדית, אשר נפרדת מגדרית ומצריכה איוש של תפקידי הוראה רבים על ידי גברים לבתי הספר לבנים, בניגוד למערכת החינוך הכללית, שבה מורים ומורות נדרשים בשווה, על פי רוב ללא קשר למגדר המורה או תלמידי בית הספר. מנגד, לגברים החרדים יש ייצוג חסר בענפים המאופיינים בשכר גבוה, כגון ענפי התעשייה, שבהם מועסקים 13% מהגברים היהודים שאינם חרדים, לעומת 6% מהחרדים; ענפי המידע והתקשורת, שבהם מועסקים 11% מהגברים היהודים שאינם חרדים, לעומת 4% מהגברים החרדים, ושירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים, שבהם מועסקים 11% מהגברים היהודים שאינם חרדים, לעומת 6% מהגברים החרדים. בענפים אלו נדרשת לרוב הכשרה מתקדמת וכישורים גבוהים, אשר חסרים לגברים החרדים בוגרי מערכת החינוך החרדית, שרוב השכלתם מתמקדת ברכישת מיומנויות וידע תורניים. אם כך, פערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נובעים בין השאר מהשוני בהתפלגות הענפית-כלכלית של הגברים מהקבוצות למיניהן.

התפלגות ענפית של מועסקים לפי מגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

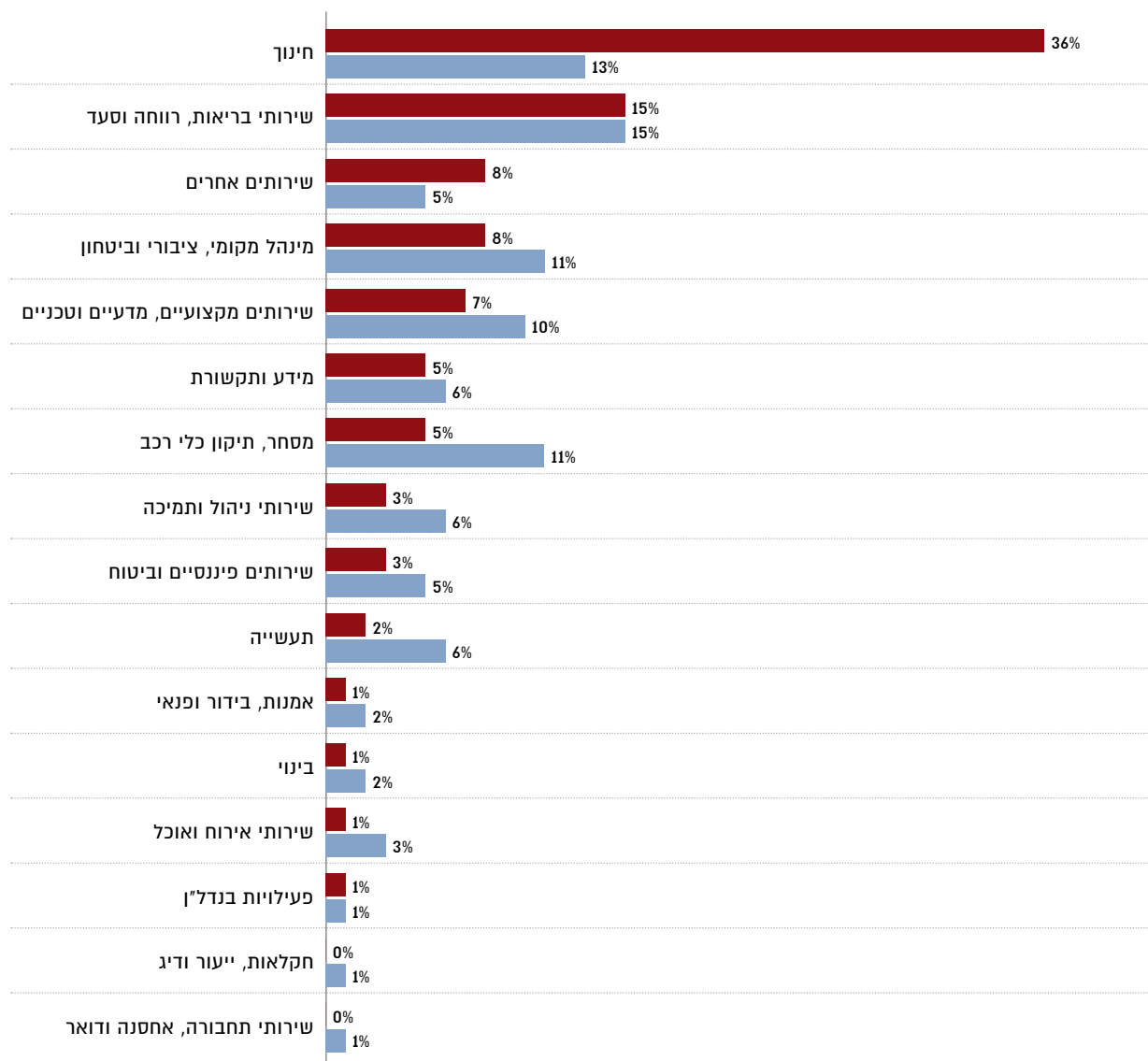
לנשים החרדיות, בדומה לגברים החרדים, יש ייצוג יתר גדול בענף החינוך: 36% מהחרדיות מועסקות בו, לעומת 13% מן העובדות היהודיות שאינן חרדיות. ייצוג היתר של נשים חרדיות בענף החינוך נובע משיעור הילודה הגבוה יותר באוכלוסייה החרדית ומצורכי חינוך ייחודיים במערכת החינוך החרדית. כמו כן שנים רבות הוצב מקצוע ההוראה בחזית התעסוקה של נשים חרדיות בשל תנאי העבודה המותאמים לנשים חרדיות: בתוך הקהילה ובסדרי עבודה המותאמים

לאימהות בשעות העבודה ובימי העבודה. לכן תקופה ארוכה הייתה ההכשרה העיקרית שהוצעה לנשים חרדיות בתחום ההוראה, והיא מסבירה את שיעור הנשים הגבוה המועסק בענף זה כיום גם מחוץ למערכת החינוך החרדית. הענפים שבהם החרדיות בייצוג חסר הם מסחר - 11% מן הנשים היהודיות שאינן חרדיות לעומת 7% מן הנשים החרדיות; מנהל מקומי וציבורי (11% לעומת 8% בהתאמה), ותעשייה (6% לעומת 2%, בהתאמה). פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות נובעים בין השאר מהשוני בהתפלגות הענפית-כלכלית של הנשים מהקבוצות למיניהן.

תרשים 48

התפלגות ענפית של מועסקות לפי מגזר, 2022

■ חרדיות ■ יהודיות לא חרדיות

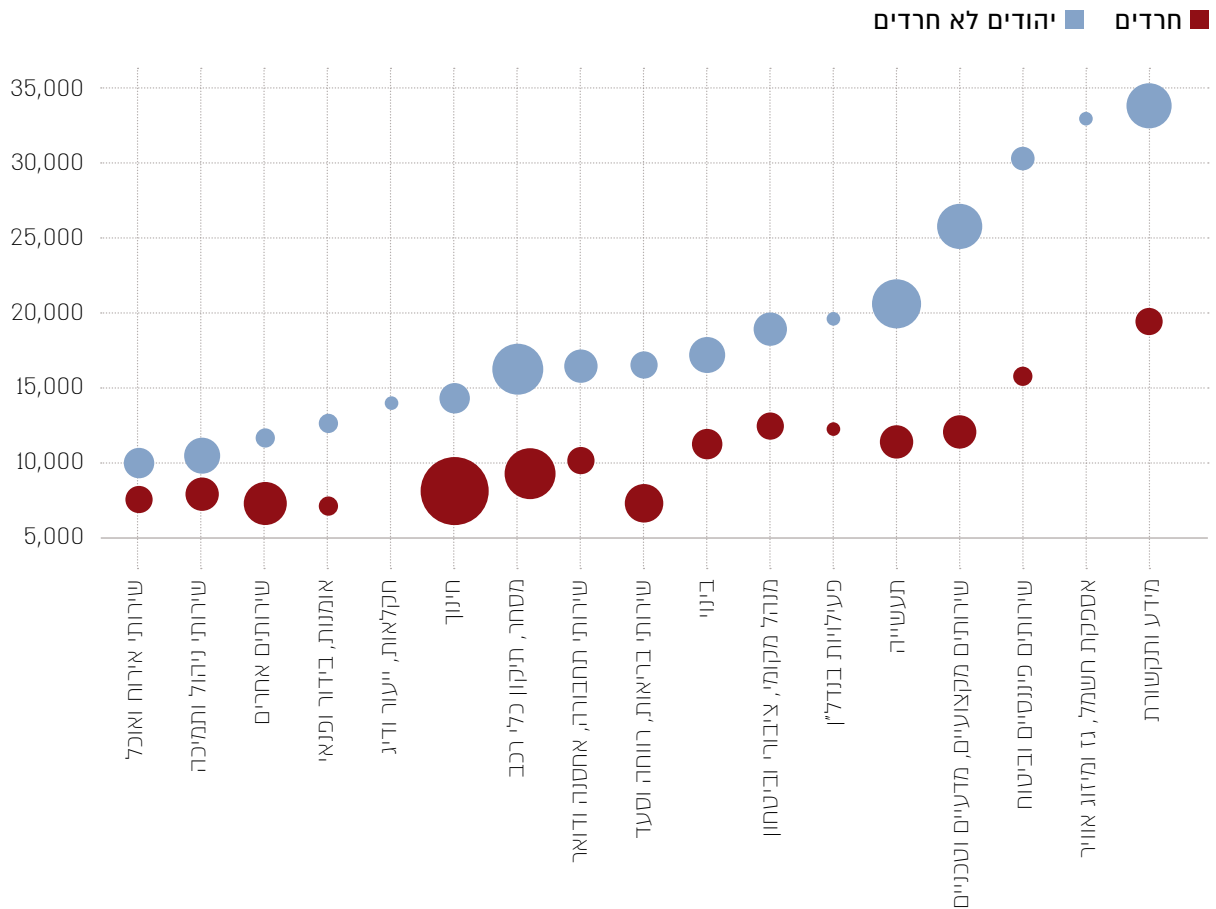
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר ממוצע לפי ענפים כלכליים

פערי השכר בין מועסקים חרדים ליהודים שאינם חרדים נובעים בין השאר מהשוני בענפי התעסוקה האופייניים לכל מגזר, אך גם בקרב המועסקים באותו ענף יש פערים בשכר הממוצע.

תרשים 49

התפלגות ענפית וגובה שכר חודשי ממוצע ברוטו (בשקלים) בקרב גברים, לפי ענף כלכלי ומגזר, 2022

* גודל העיגול מייצג את שיעור המועסקים בענף מקרב כלל המועסקים בכל מגזר. מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

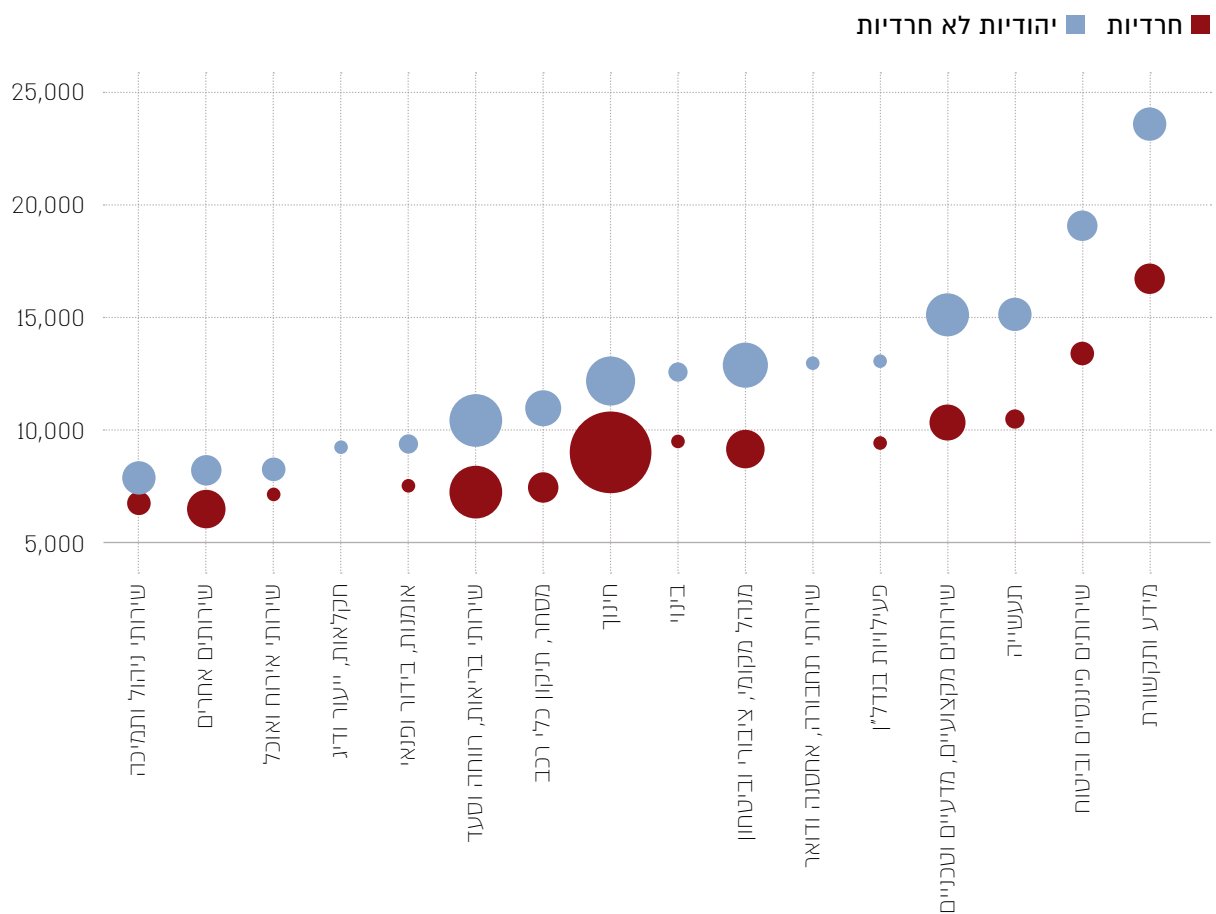
ברוב הענפים גברים חרדים משתכרים בממוצע עד כ-60% משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים. בענף הבריאות נרשם פער השכר הגדול ביותר: גברים חרדים מרוויחים כ-44% בלבד משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים המועסקים בענף. סביר להניח שפער שכר זה נובע ממשלחי היד שמועסקים בהם גברים חרדים, אשר ככל הנראה הם זוטרים יותר - תפקידי מנהל או מקצועות סיעוד - ממשלחי היד של גברים יהודים שאינם חרדים, המועסקים בתפקידי רפואה, שבהם השכר גבוה בהרבה. בענפי האוכל והאירוח ובשירותי הניהול והתמיכה נמצאו פערי השכר הנמוכים ביותר: שכרם של גברים חרדים בענפים אלו הוא כ-75% משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים. בענפי ההייטק - מידע ותקשורת ושירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים - שכרם של גברים חרדים הוא כ-58% וכ-47% (בהתאמה) משכרם של גברים

יהודים שאינם חרדים.

פערי השכר בענפים למיניהם משקפים בין השאר את האתגרים המורכבים שעומדים בפני גברים חרדים המשתלבים בשוק העבודה, ובפרט את פערי ההשכלה ואת המחסור בידע המקצועי ובמיומנויות הנדרשות בענפים בפריון גבוה. חסמים אלו מקשים על השתלבות צעירים חרדים במשרות מבוקשות בשכר גבוה יותר. גם בקרב נשים נמצאו הבדלים פנים-ענפיים גדולים בין שכרן של מועסקות חרדיות לשכרן של מועסקות לא חרדיות. בכל הענפים הנשים החרדיות מרוויחות שכר חודשי ממוצע נמוך בפער ניכר מזה שמשתכרות נשים יהודיות שאינן חרדיות. במרבית הענפים הפער מגיע ל-30% לערך, כלומר נשים חרדיות משתכרות בממוצע כ-70% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות.

תרשים 50

התפלגות ענפית וגובה שכר חודשי ממוצע ברוטו (בשקלים) בקרב נשים, לפי ענף כלכלי ומגזר, 2022

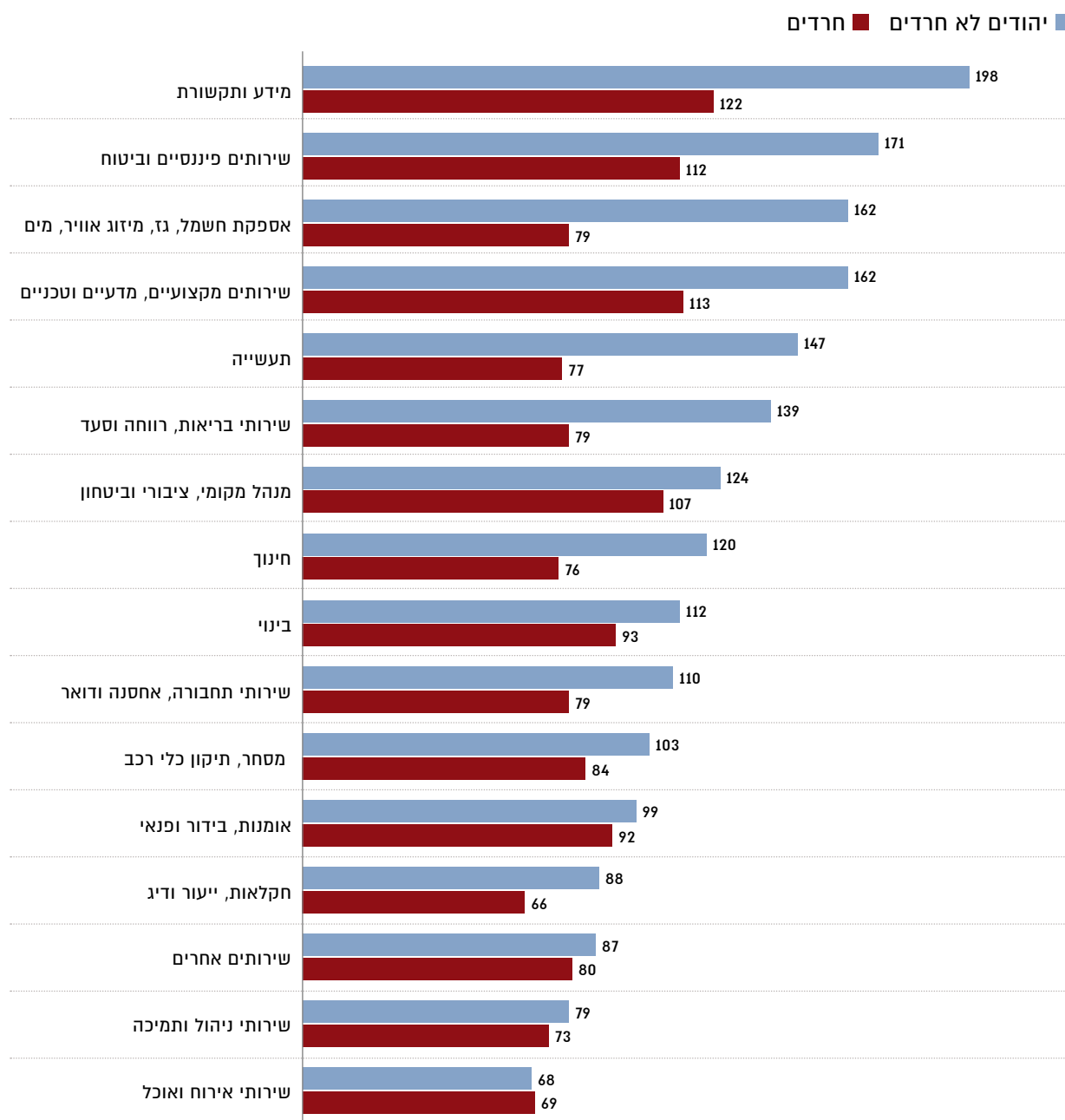
* גודל העיגול מייצג את שיעור המועסקות בענף מקרב כלל המועסקות בכל מגזר. מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בענפי התחבורה, התעשייה והמסחר פער השכר בין שתי הקבוצות הוא הגדול ביותר: נשים חרדיות העובדות בענפים אלו משתכרות כ־67% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. פער השכר הנמוך ביותר נמצא בענפי שירותי האירוח והאוכל, שבו נשים חרדיות משתכרות קרוב ל־90% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. בענפי ההייטק - מידע ותקשורת ושירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים - נשים חרדיות משתכרות כ־70% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. פערי השכר הענפיים משקפים פערים קיימים בהון האנושי בין נשים חרדיות ליהודיות שאינן חרדיות, שכן רמת ההכשרה של החרדיות אינה מאפשרת לעיתים קרובות גישה לתפקידים בכירים המציעים שכר גבוה יותר בענפים הכלכליים למיניהם. זה נוסף על הפערים בהיקפי המשרה, נוכח העדפתן של הנשים החרדיות לעבוד במשרות חלקיות יותר ובתפקידים תובעניים פחות ומתגמלים פחות, שמאפשרים להן לשלב את חיי המשפחה והטיפול בילדיהן.

שכר שעתי לפי ענפים כלכליים

בחינת פערי השכר השעתי בין יהודים לא חרדים ובין חרדים בענפים למיניהם מחדדת את הסיבות לפערי השכר החודשיים. ניכר כי בענפים המתאפיינים בפריזון נמוך שכרם השעתי של העובדים החרדים קרוב לשכרם של העובדים היהודים שאינם חרדים, ואילו בענפים המתאפיינים בפריזון גבוה ניכרים פערים גדולים בין שתי הקבוצות. לדוגמה, בענף המידע והתקשורת שכרם השעתי של גברים יהודים שאינם חרדים גדול ב־63% לערך משכרם של החרדים, ואילו בשירותי האירוח והאוכל שכרם השעתי של הגברים החרדים גבוה ב־1% לערך משכרם של היהודים שאינם חרדים. הבדלים אלו בין פערי השכר (הקטנים) בענפים המתאפיינים בפריזון נמוך לפערים הגדולים בענפים המתאפיינים בפריזון גבוה הם עדות מובהקת לפערי ההון האנושי בין שתי הקבוצות. בענפים עתירי ידע, המצריכים השכלה והכשרה איכותית, העובדים החרדים נמצאים בעמדת נחיתות, והדבר בא לידי בשכר נמוך בהרבה משכרם של העובדים היהודים שאינם חרדים, ואילו בענפים המתאפיינים בפריזון נמוך משקלה של ההכשרה והשכלה קטן יותר, ולכן גם פערי השכר בין הקבוצות קטנים יותר.

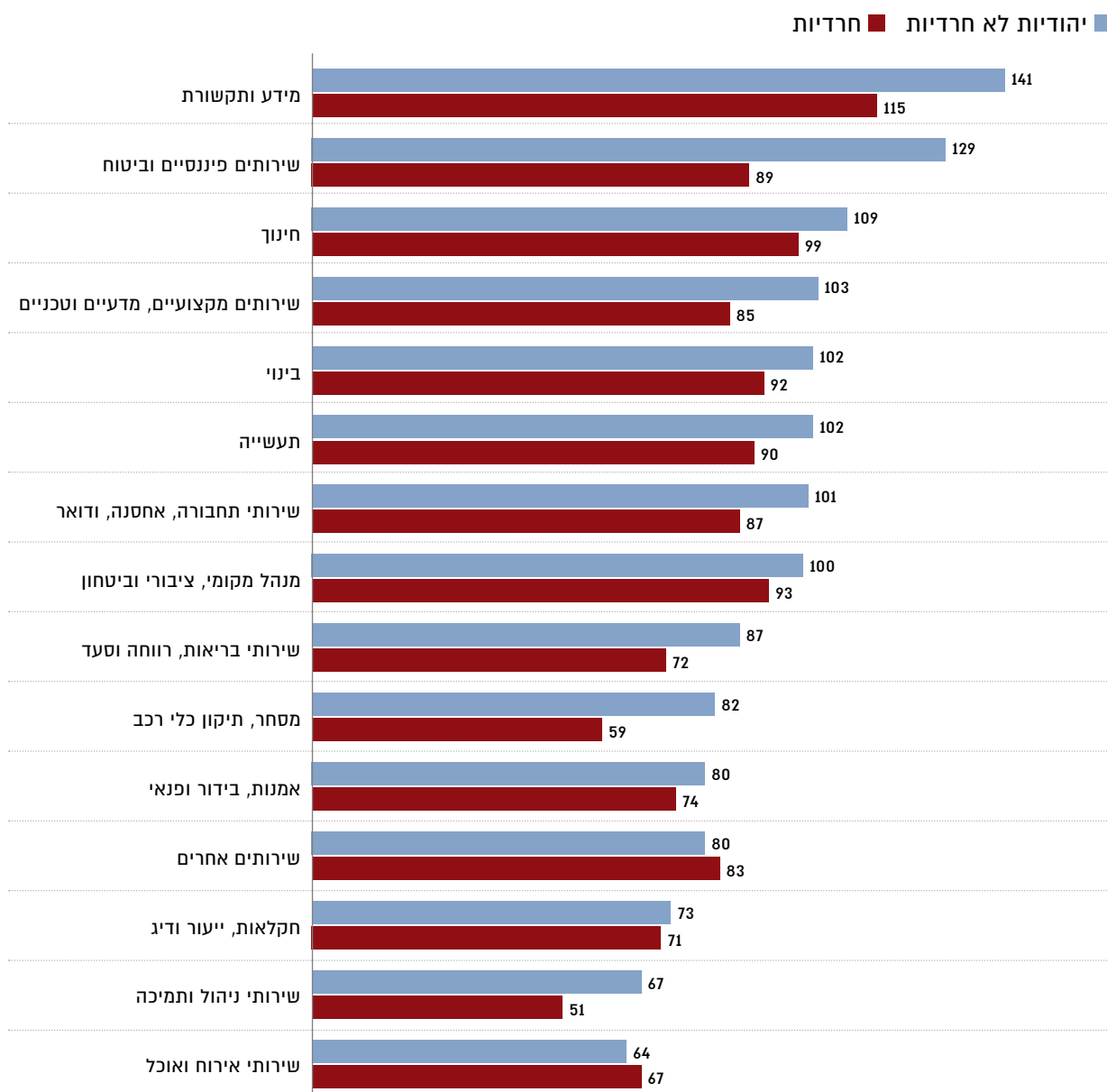
שכר שעתית של שכירים לפי ענף ומגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקר כוח אדם

לעומת זאת בקרב הנשים מצטיירת תמונה שונה למדי. במרבית הענפים שכרן השעתי של הנשים החרדיות קרוב לשכרן של היהודיות שאינן חרדיות, ופערים גדולים נמדדו רק בענפי המידע והתקשורת, השירותים הפיננסיים והמסחר. הפערים הגדולים למדי בענפי המידע והתקשורת והשירותים הפיננסיים מוסברים בחלקם בפערי איכות בהכשרה למקצועות אלו, וכן בהעדפתן של נשים חרדיות רבות להימנע מהתקדמות מעבר לדרגי הביניים בענף בגין אופיים התובעני והצורך בגמישות יחסית בשעות העבודה, שתאפשר להן לשלב בין דרישות המשרה לאילוצי גידול המשפחה. בענפי המסחר סביר כי הפערים בשכר השעתי נובעים במידה רבה מן ההבדלים בין מאפייני העסקים החרדיים לעסקים שאינם חרדיים. העסקים החרדיים (העוסקים במסחר) הם לרוב קטנים יותר, מעסיקים פחות עובדים ופונים לקהל מצומצם יותר. כ־75% מן העובדות והעובדים החרדים מועסקים בעסקים בבעלות חרדית, אשר בהם שכר העובדים הוא כמחצית משכרם של עובדים בעסקים שבבעלות יהודים שאינם חרדים. כלומר רוב הנשים החרדיות אשר עובדות בענף המסחר מועסקות בעסקים בבעלות חרדית, ולכן שכרן השעתי נמוך בהרבה משכרן של יהודיות שאינן חרדיות המועסקות בענף זה. עם זאת ניכר מן התרשים כי במרבית הענפים פער השכר בין נשים יהודיות שאינן חרדיות ובין נשים חרדיות נובע בעיקרו מהבדלים בהיקף המשרה, ולא מפערים גדולים בשכר השעתי.

שכר שעת של שכירות לפי ענף ומגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקר כוח אדם

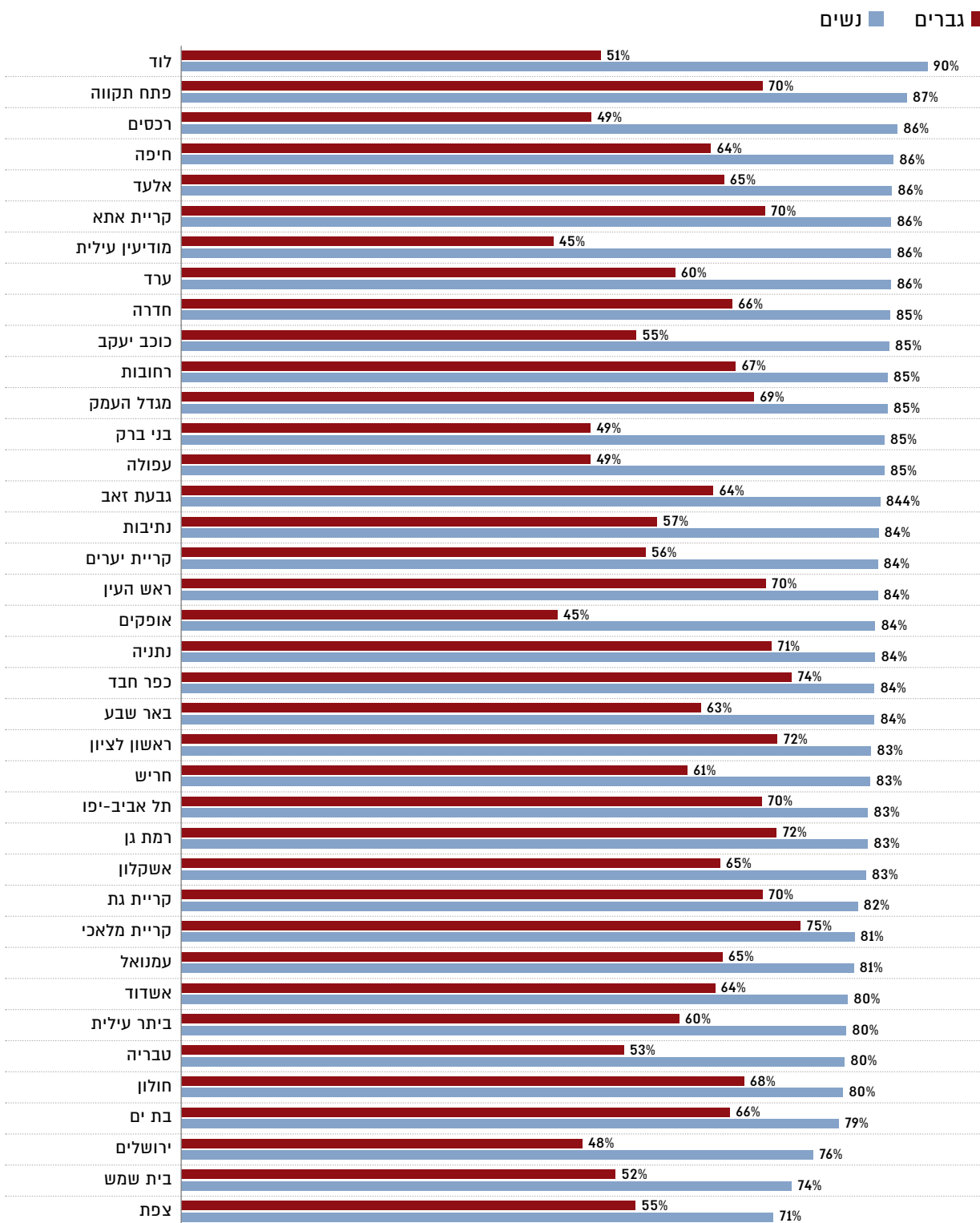
שיעורי תעסוקה לפי יישובים

החברה החרדית פרוסה במגוון יישובים ברחבי הארץ, ולקהילות המתגוררות ביישובים שונים מאפיינים שונים זו מזו, הבאים לידי ביטוי בהיבטים רבים (למשל כפריון הילודה ובהתפלגות הזרמים החרדיים ביישוב, כפי שמוצג בהרחבה בפרק הדמוגרפיה). ההבדלים הגדולים בין אופיין של הקהילות החרדיות ביישובים למיניהם משתקפים גם בשוני בדפוסי ההשתלבות בשוק העבודה. הבדלים אלו נובעים מתפיסות אידיאולוגיות שונות בנוגע להשכלה ותעסוקה וממידת הפתיחות של הקהילות להשתלבות בשוק העבודה, לרכישת השכלה מקצועית או גבוהה ולפיתוח מקצועי. לצד זאת ההבדלים במאפייני התעסוקה של הקהילות החרדיות ביישובים למיניהם נובעים גם מההזדמנויות התעסוקתיות הזמינות באזורים שונים בארץ.

ברוב היישובים שיעור התעסוקה של נשים חרדיות דומה למדי וגבוה מ-80%. מהיישובים שבהם מניין האוכלוסייה החרדית בגילי העבודה העיקריים (25-64) יותר מ-500 איש, שיעורי התעסוקה הגבוהים ביותר של נשים חרדיות נרשמו בלוד (90%), בפתח תקווה (87%) וברכסים (86%). שיעורי התעסוקה הנמוכים ביותר של נשים חרדיות נרשמו בצפת (71%), בבית שמש (74%) ובירושלים (76%). ביישובים אלו מתגוררות קהילות חסידיות, וכן זוגות צעירים המגיעים מחו"ל ומתגוררים בארץ, לרוב לתקופה מוגבלת ("חוצניקים"). קהילות אלו מאופיינות בשיעורי תעסוקה נמוכים למדי של נשים.

בקרב גברים חרדים השונות בין היישובים בשיעורי התעסוקה גדולה יותר. שיעורי התעסוקה הגבוהים ביותר של גברים חרדים נרשמו בקריית מלאכי (75%) ובכפר חב"ד (74%). ביישובים אלו מתגוררים חרדים השייכים לזרם חב"ד, שבו שיעורי התעסוקה של גברים חרדים גבוהים לעומת שיעורי התעסוקה של שאר הגברים בחברה החרדית. שיעורי התעסוקה הנמוכים ביותר של גברים חרדים נרשמו במודיעין עילית (45%), באופקים (45%) ובירושלים (48%). ביישובים אלו נוכחות גבוהה למדי של גברים ליטאים מקהילות אדוקות יותר, המאופיינות בשיעורי תעסוקה נמוכים של גברים.

שיעורי תעסוקה של חרדים לפי יישוב ומגדר, 2022

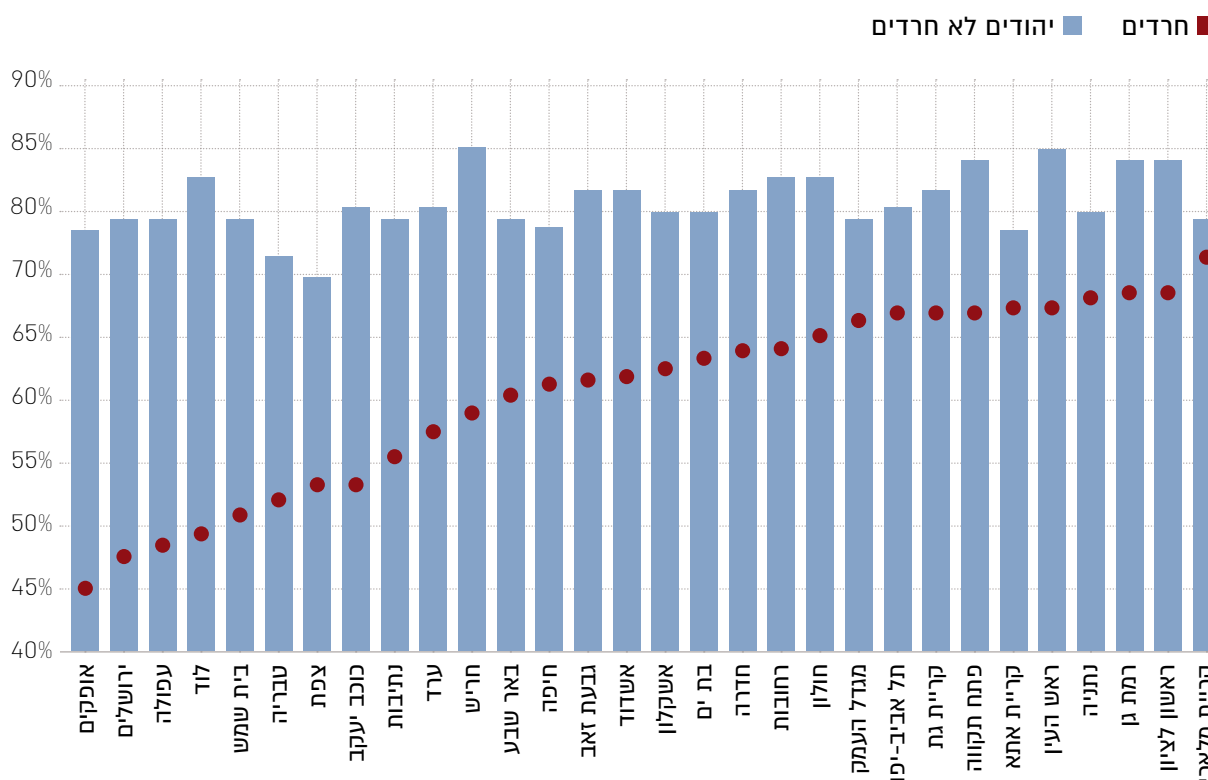
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

היות ששיעורי התעסוקה מושפעים גם מגורמים סביבתיים, כמו פריפריה לעומת מרכז או קרבה למרכזי תעסוקה, מעניין להשוות את שיעורי התעסוקה של גברים חרדים לאלו של גברים יהודים שאינם חרדים המתגוררים באותו יישוב. מההשוואה עולה כי יש פערים פנימיים לרעת החרדים בכל הערים המעורבות שנבדקו, אך פער התעסוקה הגדול ביותר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נמצא בלוד ובאופקים: כ־33 נקודות אחוז. פער התעסוקה הקטן ביותר נמצא בקריית מלאכי: כארבע נקודות אחוז בלבד.

מן הנתונים ניכר גם כי בערים צפת וטבריה שיעורי התעסוקה גם של גברים חרדים וגם של גברים יהודים שאינם חרדים, נמוכים לעומת שיעוריהם ביישובים המעורבים האחרים.

תרשים 54

שיעורי תעסוקה של גברים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, 2022

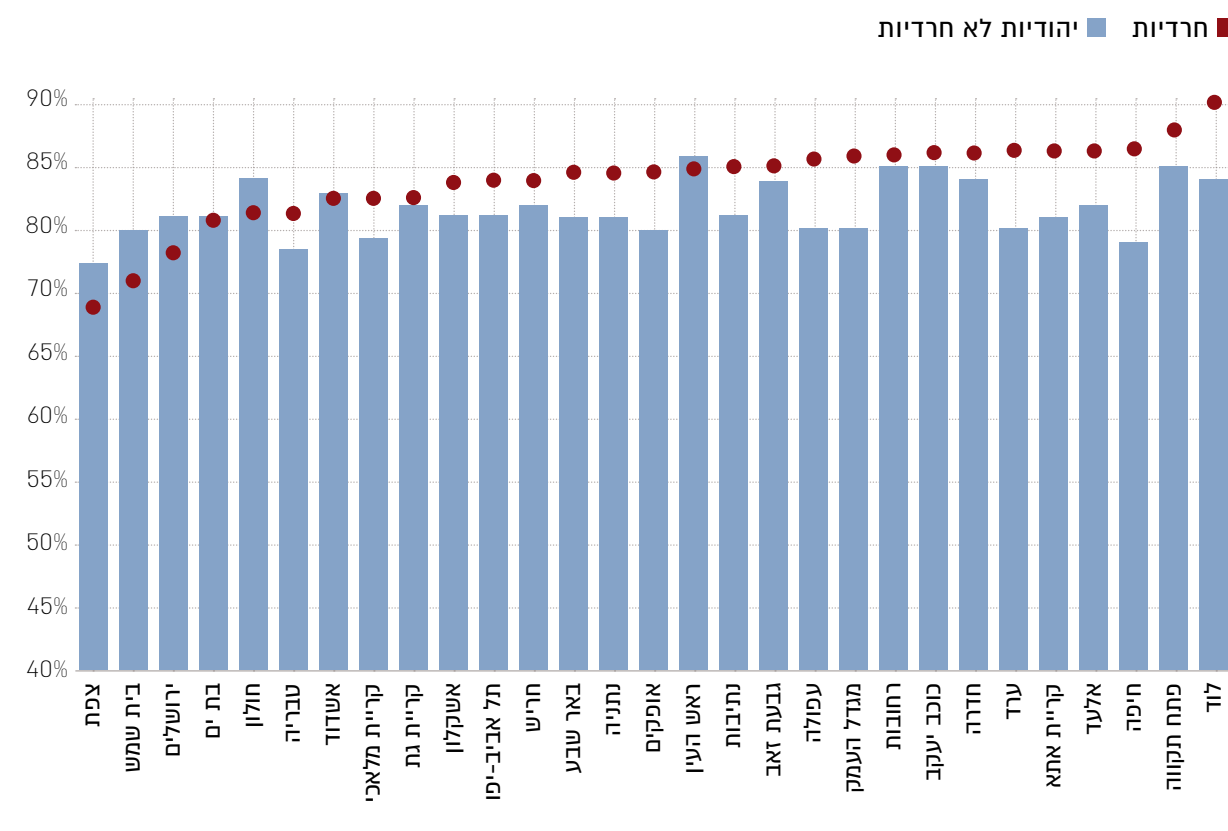

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב נשים התמונה שונה ואף מורכבת יותר: בהתאם לתמונת התעסוקה הארצית, לא נמצאו ביישובים למיניהם פערי תעסוקה גדולים בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות. מעניין שבחלק מהיישובים שיעורי התעסוקה של החרדיות אף גבוהים יותר מאלו של יהודיות לא חרדיות. פער התעסוקה הגדול ביותר בין נשים יהודיות שאינן חרדיות לנשים חרדיות נמצא בבית שמש (כ־7 נקודות אחוז), ובירושלים (כ־5 נקודות אחוז). בערים לוד, חיפה וערד שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה משיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות בפער של כ־6 נקודות אחוז.

תרשים 55

שיעורי תעסוקה של נשים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר לפי יישובים

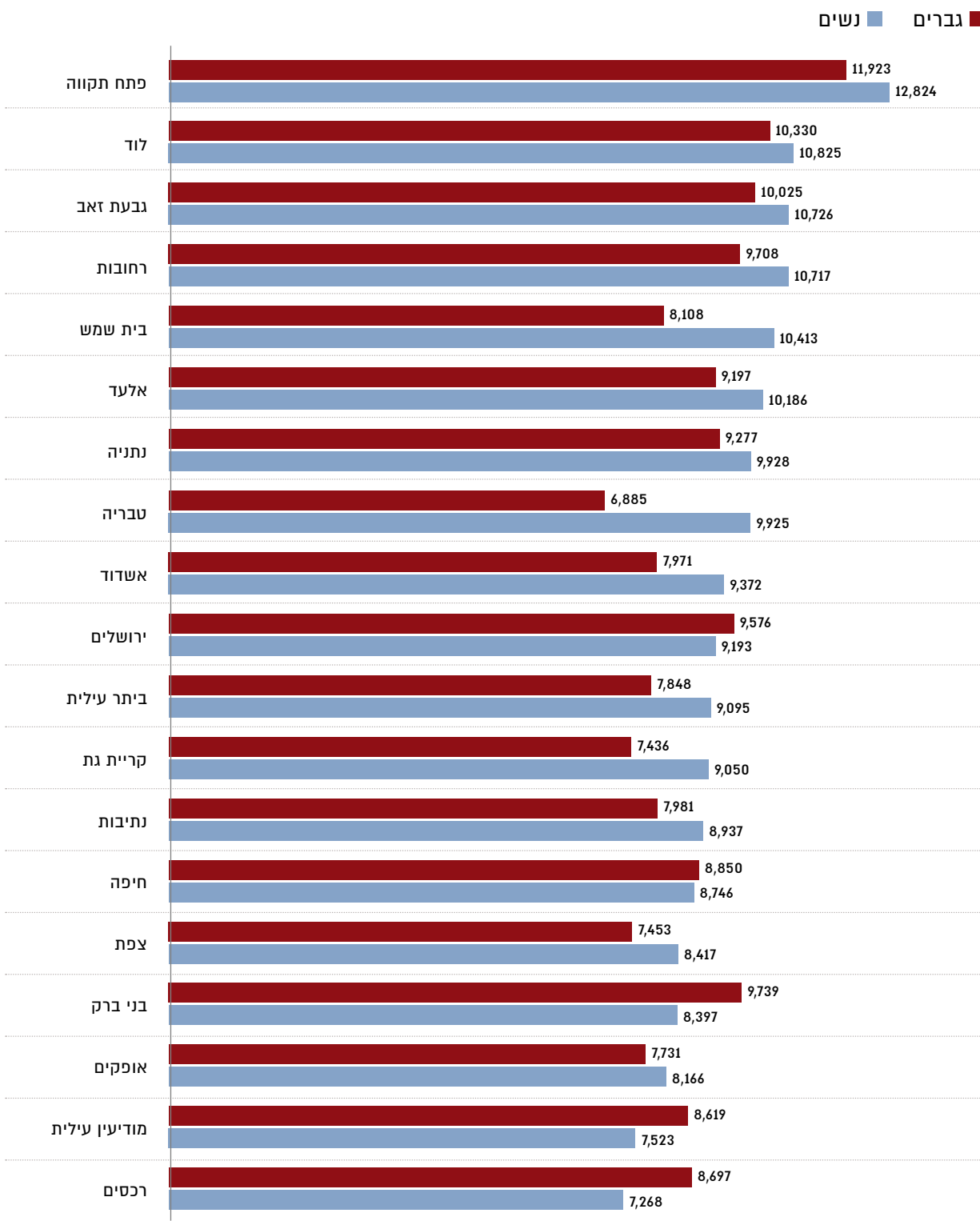
בדומה לפערים בשיעורי התעסוקה של נשים וגברים חרדים שנמצאו ביישובים למיניהם, יש גם פערי שכר שונים בין נשים חרדיות מועסקות לגברים חרדים מועסקים המתגוררים באותו יישוב.

בדומה לתמונה הארצית, במרבית היישובים גברים חרדים משתכרים שכר חודשי ממוצע גבוה משכרן הממוצע של הנשים ביישוב, אך מדובר בהפרש של כמה מאות שקלים בממוצע. בערים טבריה ובית שמש שכרם של הגברים החרדים המועסקים גבוה בהרבה משכרן של הנשים החרדיות המועסקות. בעיר טבריה גברים חרדים מועסקים משתכרים בממוצע כ־3,000 שקלים לחודש יותר מהנשים החרדיות המועסקות מן היישוב, ובבית שמש - כ־2,300 שקלים יותר. בערים אחדות נשים חרדיות מועסקות משתכרות יותר מהגברים החרדים המועסקים: ברכסים ובבני ברק נשים חרדיות מועסקות משתכרות בממוצע כ־1,400 שקלים לחודש יותר מגברים חרדים מועסקים המתגוררים ביישוב, ובמודיעין עילית - כ־1,000 שקלים יותר.

בפתח תקווה נמצא השכר החודשי הגבוה ביותר של הגברים החרדים המועסקים, עיר שבה גם שיעור התעסוקה של גברים חרדים גבוה בהרבה מהממוצע. השכר החודשי של הגברים החרדים המועסקים מן היישוב עומד על כ־12,800 שקלים. השכר הממוצע הנמוך ביותר של גברים חרדים מועסקים הוא ברכסים (7,200 שקלים) ובמודיעין עילית (7,500 שקלים).

בפתח תקווה נמצא גם השכר החודשי הגבוה ביותר של נשים חרדיות מועסקות, והוא עומד על כ־12,000 שקלים. השכר הממוצע הנמוך ביותר של נשים חרדיות מועסקות הוא בקריית גת ובצפת, ובשניהם הוא עומד על כ־7,400 שקלים לחודש בממוצע.

שכר חודשי ממוצע של חרדים לפי יישוב ומגדר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

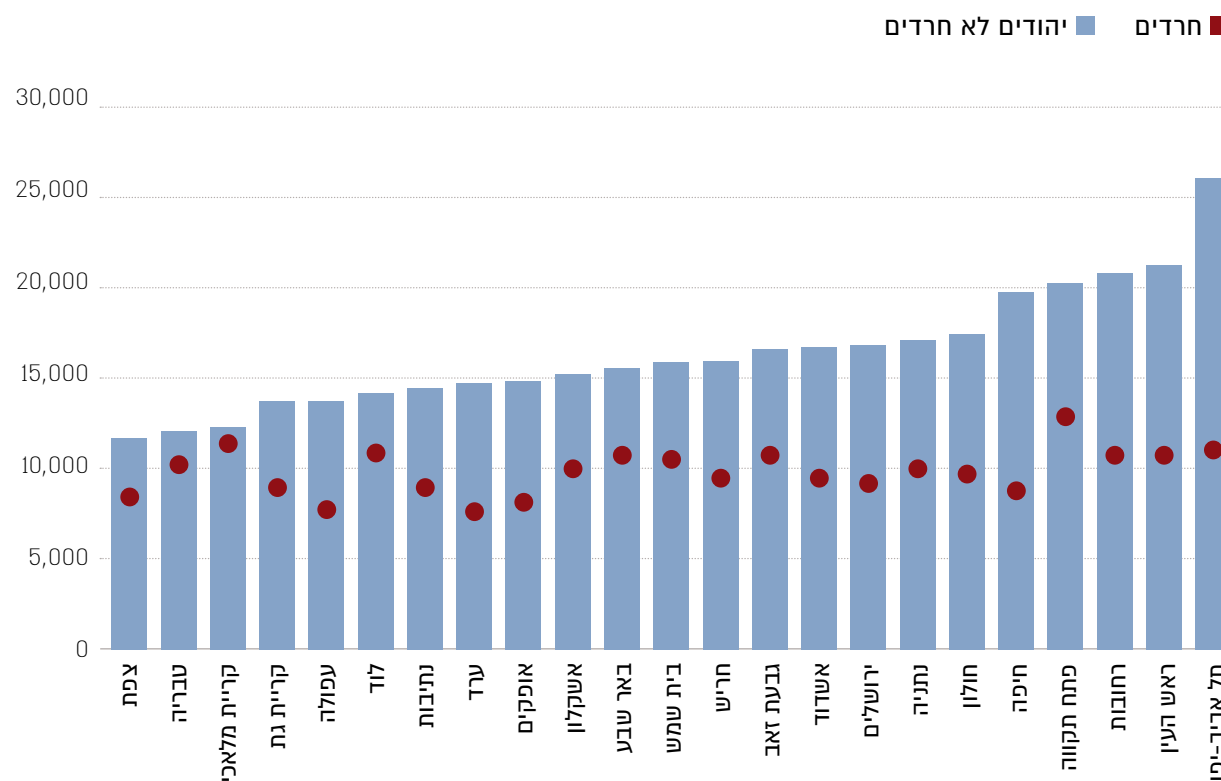
בהשוואת השכר הממוצע של גברים חרדים לזה של גברים יהודים שאינם חרדים המתגוררים באותו יישוב עולה כי חרדים מרוויחים פחות בכל היישובים, אולם שיעור הפער משתנה מאוד בין יישוב ליישוב.

בתל אביב-יפו נמצא פער השכר הגדול ביותר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים: גבר חרדי המתגורר ביישוב משתכר פחות מחצי (43%) משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי המתגורר בעיר, פער של כ־14,000 שקלים. ההסבר לפער נעוץ בממוצע השכר של גברים יהודים שאינם חרדים בעיר תל אביב-יפו, שהוא הגבוה בקרב היישובים שנבדקו וגבוה בהרבה גם מממוצע השכר הארצי.

בקריית מלאכי ובטבריה נמצא פער השכר הקטן ביותר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים: גבר חרדי המתגורר בקריית מלאכי משתכר בממוצע כ־95% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי, ובטבריה - כ־84%. ביישובים אלו השכר הממוצע של גברים יהודים שאינם חרדים נמוך בהפרש ניכר משכרם בשאר היישובים שנבדקו ומן ממוצע השכר הארצי. לעומת זאת השכר הממוצע של הגברים החרדים המועסקים המתגוררים בקריית מלאכי גבוה מן ממוצע השכר הארצי של גברים חרדים, ובטבריה - דומה לממוצע הארצי.

תרשים 57

שכר חודשי ממוצע של גברים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, בשקלים, 2022

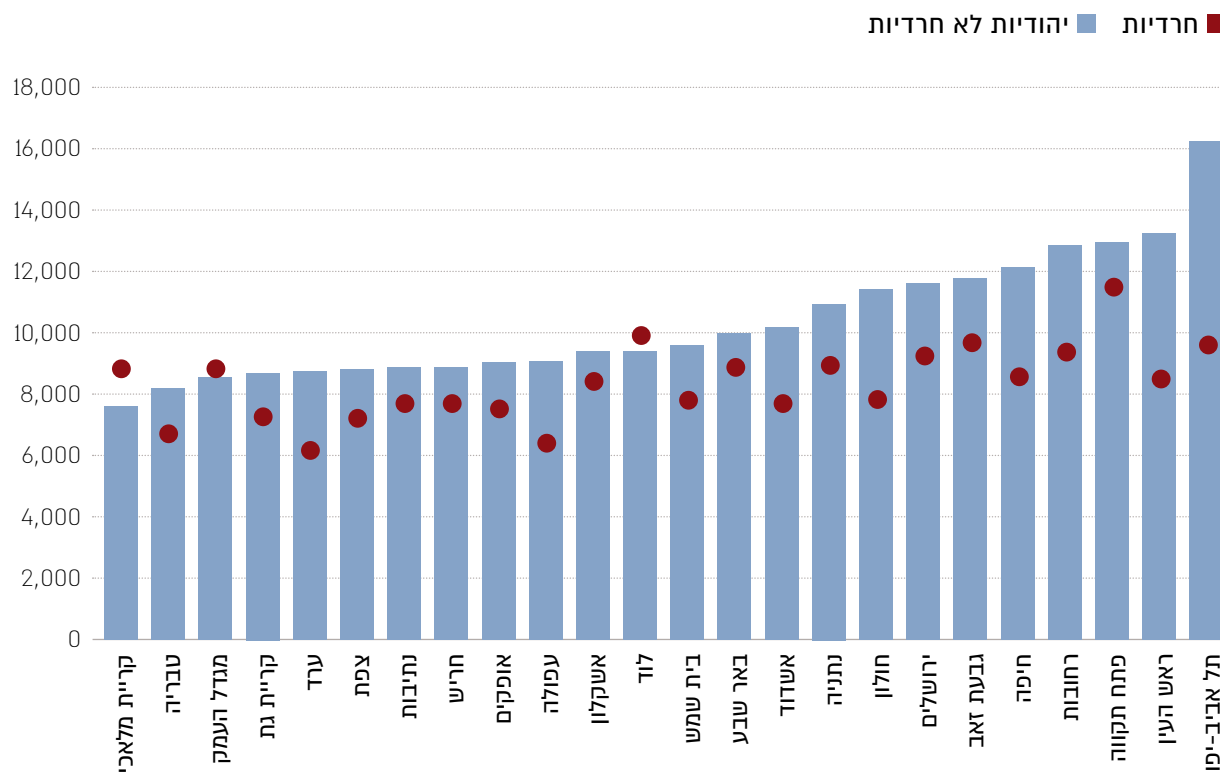

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בהשוואת השכר הממוצע של נשים חרדיות לשכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות באותן ערים לא ניכרת חוקיות ברורה הקובעת את גודל הפערים. כמו אצל גברים גם בקרב נשים פערי השכר הגדולים ביותר נמצאו בתל אביב-יפו: שכרה הממוצע של אישה חרדית המתגוררת ביישוב עומד על 60% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית מן היישוב, פער של כ־7,000 שקלים. כמו אצל הגברים, שכרה הממוצע של אישה יהודית שאינה חרדית בתל אביב גבוה בהרבה משכרן של נשים בשאר היישובים, ונתון זה מסביר את הפער הגדול לעומת שכרן של הנשים החרדיות מן היישוב. שלא כמו בקרב הגברים, יש כמה יישובים שבהם שכרן הממוצע של נשים חרדיות גבוה מהשכר הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות; למשל בקריית מלאכי שכרה הממוצע של אישה חרדית גבוה ב־16% לערך משכרה הממוצע של אישה יהודית שאינה חרדית, פער של כ־1,200 שקלים. עם זאת בעיר זו שכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות נמוך בהרבה משכרן בשאר היישובים שנבדקו. לעומת זאת שכרן הממוצע של הנשים החרדיות ביישוב דומה לממוצע הארצי בקרב חרדיות. גם בערים לוד ומגדל העמק נמצא כי שכרן הממוצע של נשים חרדיות גבוה (באחוזים אחדים) משכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות.

תרשים 58

שכר חודשי ממוצע של נשים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, בשקלים, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שיעור תעסוקה לפי זרמים

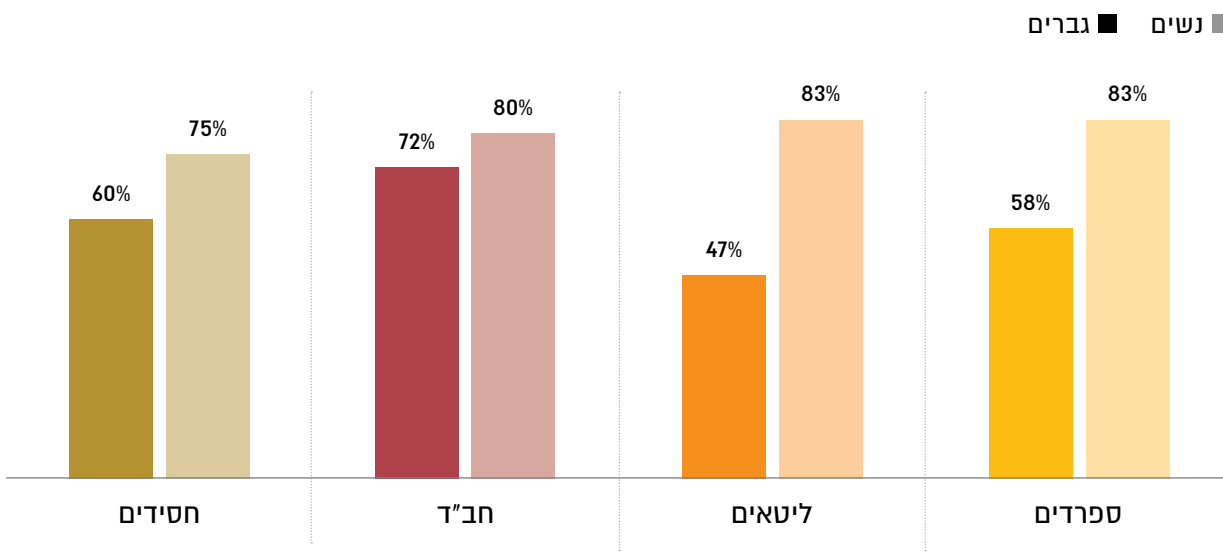
החברה החרדית מורכבת משלושה זרמים מרכזיים: ליטאים, חסידיים וספרדים, ונהוג להבחין גם את חסידות חב"ד (שלה מאפיינים ייחודיים) משאר החסידויות. הזרמים למיניהם בחברה החרדית בעלי מאפיינים ייחודיים, והם נבדלים זה מזה בהיבטים רבים המשפיעים על אורח החיים הייחודי לכל קהילה: תורניים, רוחניים, חברתיים, תרבותיים ואף כלכליים. ההבדלים בין הזרמים והקהילות בחברה החרדית באים לידי ביטוי גם באופן השתלבותם בשוק העבודה.

בשנת 2022 היה שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה משיעור התעסוקה של גברים חרדים בכל הזרמים, אולם בקהילה הליטאית פערי התעסוקה בין גברים לנשים הם הגדולים ביותר; שיעור התעסוקה של נשים ליטאיות ונשים ספרדיות הוא הגבוה בקרב הנשים החרדיות, ועומד על 83%. ואילו שיעור התעסוקה של הגברים הליטאים הוא הנמוך מבין הזרמים השונים, ועומד על 47%. זהו ביטוי לכך שהחברה הליטאית היא המובילה את עקרון "חברת הלומדים", והחלוקה הייחודית של עול הפרנסה בין הגבר לאישה בחברה זו בולט מאוד.

בקרב ספרדים שיעור התעסוקה של נשים זהה לשיעור התעסוקה של נשים ליטאיות, ועומד על 83%, אך שיעור התעסוקה של הגברים הספרדים גבוה בהרבה מזה של הגברים הליטאים, ועומד על 58%. בקהילה החסידית פערי התעסוקה בין גברים לנשים הם הקטנים ביותר בכל הזרמים הגדולים: שיעור התעסוקה של גברים חסידיים הוא הגבוה ביותר בכל הזרמים הגדולים - 60%; ושיעור התעסוקה של נשים חסידיות הוא הנמוך בקרב כלל הזרמים - 75%. נתונים אלו מעידים שבחברה החסידית מקובל יותר שעול הפרנסה מוטל על הגבר, אך עדיין נשים רבות משתתפות בשוק העבודה, ככל הנראה בשל הצורך הגובר לעזור בכלכלת משק הבית.

ניכר ששיעור התעסוקה של הגברים החרדים נמוך בקבוצות ובמשקי בית שבהם שיעור התעסוקה של הנשים גבוה. אם כן, היחס בין תעסוקת הנשים לתעסוקת הגברים בכל זרם חרדי מבטא תפיסה ייחודית בכלכלת משק הבית בחברה החרדית, ולפיה תעסוקה היא כלי נדרש למילוי הצרכים הכלכליים של משק הבית, ואינה עניין של כל אחד מהפרטים בנפרד. אם שיעור התעסוקה של הנשים גבוה יותר, ותעסוקתן מספקת חלק ניכר מן הצורך הכלכלי של משק הבית, הצורך בהשלמת פרנסה באמצעות תעסוקת הגבר יורד, וכך שיעור התעסוקה של גברים חרדים במקרים אלו נמוך יותר; וכן להפך: אם שיעור התעסוקה של הנשים נמוך יותר, שיעור התעסוקה של הגברים גבוה יותר.

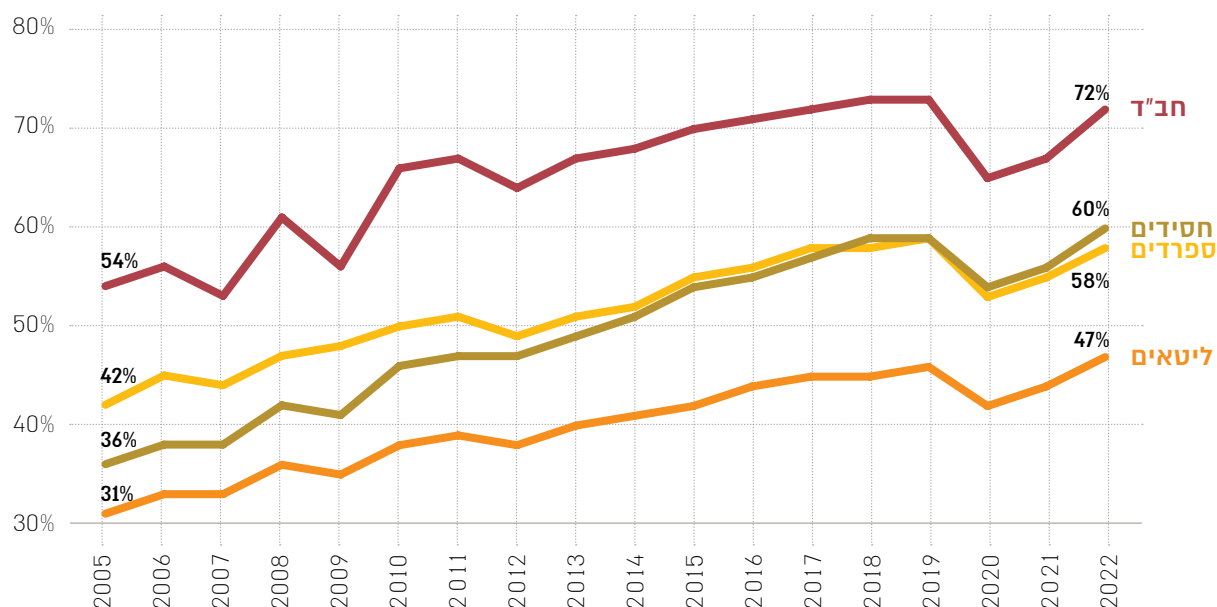
שיעור תעסוקת חרדים לפי מגדר וזרם, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

השוואה בין גברים חרדים מן הזרמים השונים לאורך זמן מגלה כי שיעור התעסוקה של הגברים הליטאים היה הנמוך ביותר בכלל הזרמים באופן עקבי. בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של הליטאים על 31%, והוא טיפס בהדרגה והגיע ל-47% בשנת 2022, גידול של כ-50% בשיעור התעסוקה שלהם. בקרב גברים חסידים נרשמה העלייה הגדולה ביותר בשיעורי התעסוקה: בשנת 2005 היה שיעור התעסוקה בקרבם נמוך משל הספרדים (36% לעומת 42% בהתאמה), אך עד שנת 2022 צומצמו הפערים, וכיום שיעור התעסוקה של החסידים עומד על 60%, גידול של 68%. שיעור התעסוקה של הגברים החסידים אף עולה כיום במעט על שיעור התעסוקה של הספרדים, שעומד על 58%, וגדל מאז 2005 ב-37% בלבד, שיעור הגידול הנמוך ביותר בתעסוקה מקרב כלל הזרמים. בשנים 2020-2021 חלה ירידה בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים מכל הזרמים בשל השפעות הקורונה על שוק העבודה בישראל, אך ניכר כי בשנת 2022 הם עלו מחדש לרמה הדומה לזו שנמדדה ב-2019.

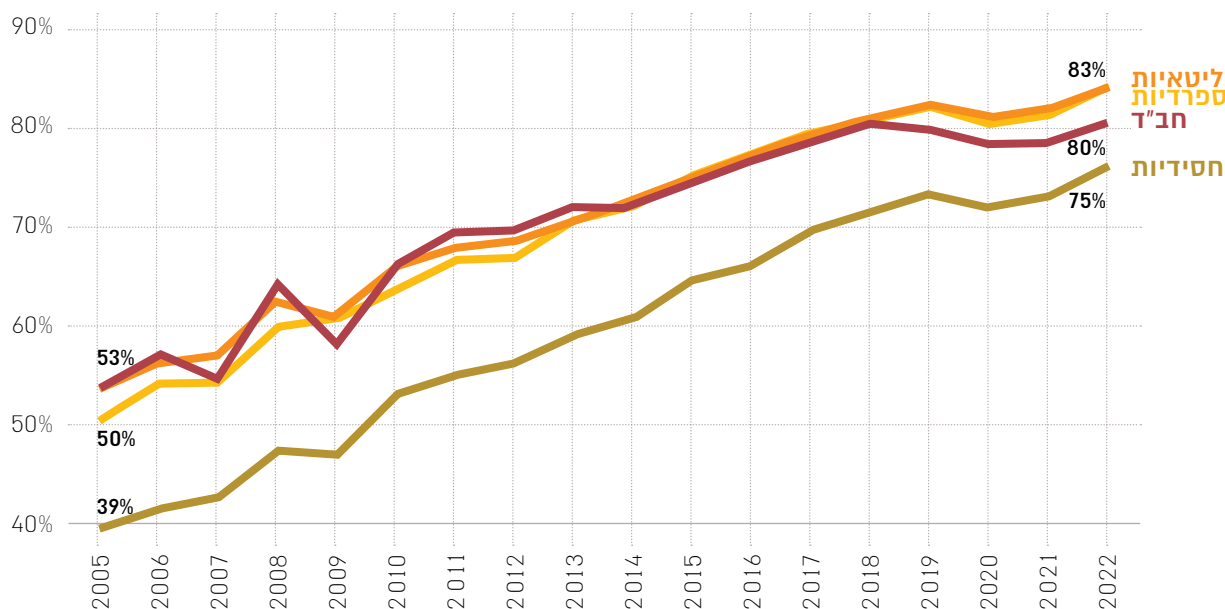
שיעור תעסוקת גברים חרדים בגילאים 25-64, לפי זרמים, 2005-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב נשים חרדיות מכל הזרמים עלה שיעור התעסוקה מאוד בין 2005 ל-2022, אך ניכרים הבדלים בין הזרמים בשיעורי הגידול. שיעור התעסוקה של נשים חסידיות היה ונותר באופן עקבי הנמוך ביותר בכלל הזרמים. בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של נשים חסידיות על 39%, נמוך באופן ניכר משיעור התעסוקה של נשים ליטאיות, שעמד אז על 53%, ושל נשים ספרדיות - 50%. עד שנת 2022 שיעור התעסוקה של נשים חסידיות כמעט הכפיל את עצמו והגיע ל-75%, גידול של 91%. בתקופה זו שיעור התעסוקה של נשים ספרדיות וליטאיות הגיע ל-83% לערך, גידול של כ-60% בשיעור התעסוקה שלהן. אם כן, הפער בין הנשים החסידיות לנשים ליטאיות ולנשים ספרדיות הצטמצם, אך שיעורי התעסוקה שלהן עדיין נותרו נמוכים בפער לא זניח.

שיעור תעסוקת נשים חרדיות לפי זרמים, 2005-2022, גילי 25-64

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר לפי זרמים חרדיים

ההבדלים בין מאפייני התעסוקה של הזרמים בחברה החרדית באים לידי ביטוי גם בפערים בשכר החודשי הממוצע. בכל הזרמים שכרם החודשי הממוצע של הגברים גבוה משכרן של הנשים, אך בחברה הליטאית פערי השכר הם הקטנים ביותר, ושכרם של גברים ונשים דומה מאוד: שכרה הממוצע של אישה ליטאית עומד על 10,504 שקלים, ושל גבר ליטאי - על 10,583 שקלים בממוצע.

שכרם של גברים ונשים מהזרם הספרדי מעט נמוך יותר: שכרה הממוצע של אישה ספרדית הוא 9,191 שקלים, ושל גבר ספרדי - 10,117 שקלים בממוצע.

בקרב החסידים העובדים שכרם של גברים ושל נשים כאחד הוא הנמוך ביותר בקרב הזרמים החרדיים, ופערי השכר בין גברים לנשים בחברה זו הם הגדולים ביותר: שכרה הממוצע של אישה חסידית עומד על 8,263 שקלים לחודש, ושכרו של גבר חסידי - על 8,263 שקלים בממוצע.

ההבדלים בשכר בין ליטאים, חסידים וספרדים, הן בקרב גברים והן בקרב נשים, נובעים מהבדלים בערכים, במבנה הקהילה ובגישה של כל קבוצה כלפי השתלבות בתעסוקה ורכישת השכלה. כפי שיוצג בפרק ההשכלה, שיעור האקדמאים בקרב גברים ונשים מן הזרם החסידי הוא הנמוך ביותר.

השכר הגבוה ביותר של גברים חרדים משלושת הזרמים הגדולים מופיע בקרב גברים ליטאים, שאצלם שיעור התעסוקה הוא דווקא הנמוך ביותר. גורמים אלו קשורים זה בזה: מאחר שמקובל פחות בחברה הליטאית שגברים יוצאים לעבוד, המחיר החברתי על יציאה לעבודה בקהילה זו הוא הגבוה ביותר, ולכן גם שכר הסף שבעבורו הם מוכנים להצטרף אל שוק העבודה הוא הגבוה ביותר. כפי שיוצג בהרחבה בפרק ההשכלה הגבוהה, גברים ליטאים רבים פונים להשתלבות

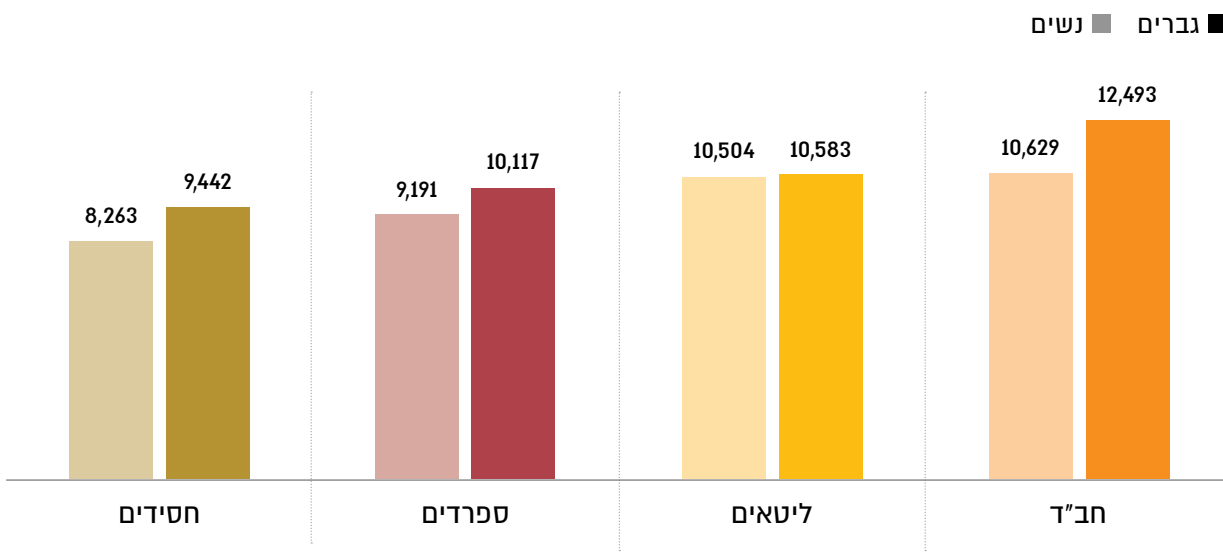
בתפקידים ומקצועות מתגמלים יותר, ובהתאם לכך להכשרה מקצועית ואקדמית בשיעורים גבוהים יותר. בחברה הספרדית יש קהילות רבות ומגוונות, אשר חלקן אימצו מאפיינים של החברה הליטאית וחלקן שמרו על מאפיינים מסורתיים יותר של הספרדיות התורנית. בהשוואה לליטאים ניכר שגברים ספרדים פונים פחות להשכלה גבוהה ומשתלבים יותר בתפקידים ועבודות פרקטיות, הדורשים עבודת כפיים, אך מתגמלות פחות ומתאפיינות בשכר נמוך למדי. לעומת זאת בקהילה החסידית מקובל יותר שגברים יוצאים לשוק העבודה, כפי שניכר מהשיעור הגבוה למדי של גברים חסידים, אך המנגנונים הקהילתיים, המאפשרים השתלבות בעבודה, שמרניים יותר, ולכן הפנייה להשכלה מקצועית וגבוהה או יציאה לעבודה בתעסוקה מחוץ לקהילה מקובלת פחות. אם כן, גברים חסידים משתלבים אומנם בשיעורים גבוהים יותר בשוק העבודה, אך במשרות ותפקידים המתאפיינים בשכר נמוך למדי.

בקרב נשים חרדיות מן הזרמים הגדולים ניכר כי הליטאיות מרוויחות שכר גבוה בהרבה מן הספרדיות ומן החסידיות. פערי השכר נובעים מכך שנשים ליטאיות פונות בהיקפים הגדולים ביותר למסלולי ההכשרה במקצועית המתקדמים, לרוב במסגרת הסמינרים, וכן להשכלה אקדמית. זאת מתוקף תפקידן בחברה הליטאית כמפרנסות העיקריות ואף הבלעדיות של משקי הבית, וצורך גדול ובעל תוקף קהילתי ברכישת השכלה גבוהה המאפשרת השתלבות בתפקידים מתגמלים בענפים בפריור גבוה במשק הישראלי, שיאפשרו הישענות של כלכלת משק הבית על הכנסת האישה.

בחברה החסידית, שבה גברים עובדים בשיעורים גבוהים למדי, יש לתעסוקת האישה מקום מרכזי פחות בכלכלת משק הבית, והגישה השמרנית יותר בקהילות החסידיות על תפקידה של האישה כמפרנסת גורמת לשיעורי תעסוקה די נמוכים. נשים חסידיות נישאות בגיל צעיר למדי, ורובן אינן ממשיכות למסלולי ההכשרה המקצועית המוצעים לבוגרות החינוך החרדי. לכן נשים חסידיות משתלבות בתפקידים קהילתיים וזוטרים יותר, ולכן שכרן הממוצע הוא הנמוך ביותר. לנשים ספרדיות, בעיקר בקהילות שבהן אומץ מודל חברת הלומדים של החברה הליטאית, יש נגישות גבוהה למדי למסלולי ההכשרה איכותיים בסמינרים וכן להשכלה אקדמית המקובלת למדי בחברה החרדית-ספרדית, אך נטל הפרנסה המוטל עליהן כבד מעט פחות בהשוואה לליטאיות (כיוון שהגברים הספרדים עובדים בשיעורים גבוהים בהרבה מן הליטאים), ולכן שכרן של הספרדיות נמוך משכרן של הליטאיות אך גבוה משכרן של החסידיות.

בזרם חב"ד, הקטן למדי, נרשם השכר הגבוה ביותר מכלל הזרמים הן בקרב הגברים הן בקרב הנשים. כפי שיוצג בפרק ההשכלה הגבוהה, בזכות שיעור האקדמאים בזרם זה, הגבוה בהרבה משיעור האקדמאים בזרמים האחרים.

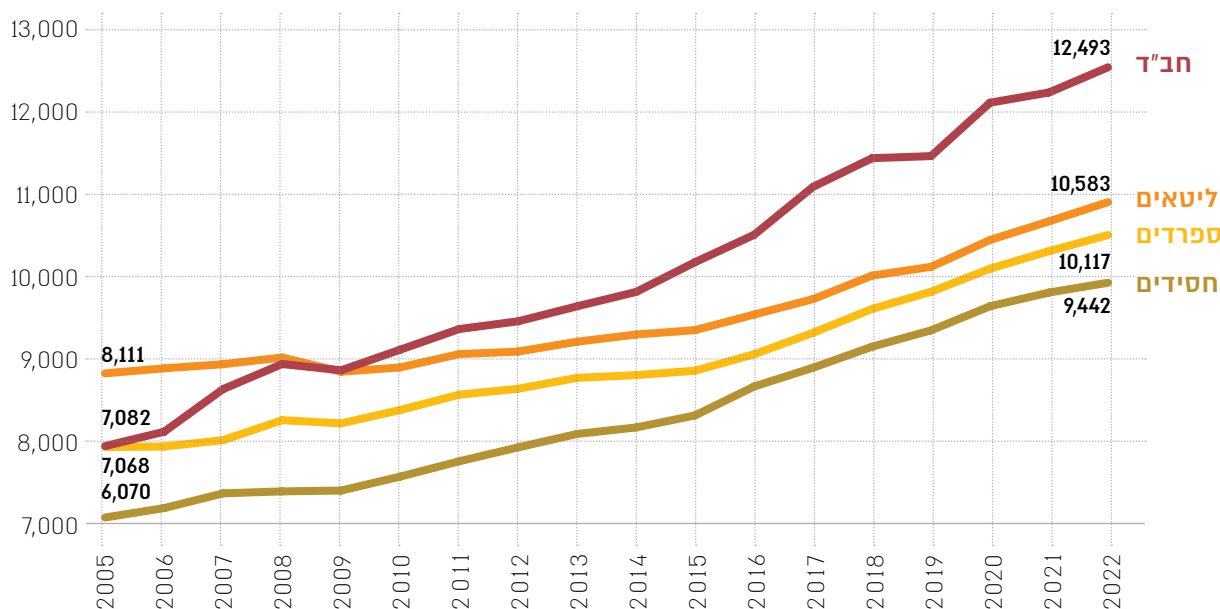
שכר חודשי ממוצע של שכירים חרדים לפי מגדר וזרם, גילי 25-64, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

המגמות החברתיות והכלכליות שאגרמו לשינויים בשיעורי התעסוקה בזרמים למיניהם בחברה החרדית מתבטאים גם במגמות השכר של המועסקים החרדים מן הקהילות למיניהן. בשנת 2005 היו פערי שכר גדולים למדי בין שכרם הממוצע של חסידים, ליטאים וספרדים. שכרם הממוצע של גברים ליטאים היה הגבוה ביותר אז, ועמד על 8,111 שקלים בממוצע, 34% יותר משכרם של הגברים החסידים, שעמד אז על 6,070 שקלים, ו-15% יותר משכרם הממוצע של גברים ספרדים, שעמד אז על 7,068 שקלים. הפער בין שכרם של הגברים הספרדים לשכרם של הגברים החסידים עמד בשנה זו על 16%. לאורך השנים עלה שכרם הממוצע של כל הגברים החרדים המועסקים, אך בקצב גידול שונה, ולכן הצטמצמו בהדרגה פערי השכר. בשנת 2022 עמד שכרם הממוצע של גברים ספרדים על 10,117 שקלים, ושל גברים חסידים - על 9,442 שקלים, אם כן, פער השכר ביניהם הצטמצם מ-16% ל-7%. שכרם הממוצע של גברים ליטאים עמד בשנה זו על 10,583 שקלים, ופער השכר בין גברים ליטאים לגברים חסידים הצטמצם ל-12%, והפער בין ליטאים לספרדים - ל-5% בלבד. לאורך כל התקופה שבין 2005 ל-2022 היה שכרם הממוצע של גברים חסידים הנמוך ביותר בקרב הזרמים הגדולים, ושכרם הממוצע של גברים ליטאים היה הגבוה ביותר. דירוג השכר בין הגברים החרדים המועסקים מן הזרמים למיניהם נותר בעינו, אך בקרב גברים ליטאים קצב עליית השכר היה האיטי ביותר: בשנים 2005-2022 חל גידול של 40% בשכרם של הגברים הספרדים, של 56% בשכרם של הגברים החסידים, ושל 27% בלבד בשכרם של גברים ליטאים. קצב גידול השכר המהיר ביותר נרשם בקרב גברים מזרם חב"ד. שכרם עלה מ-7,082 שקלים ב-2005 ל-12,493 שקלים ב-2022, עלייה של 76%. זאת כאמור בזכות גידול מהיר בשיעור האקדמאים מזרם חב"ד בעשור האחרון.

שכר ממוצע של גברים חרדים שכירים לפי זרמים, בשקלים, 2005-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

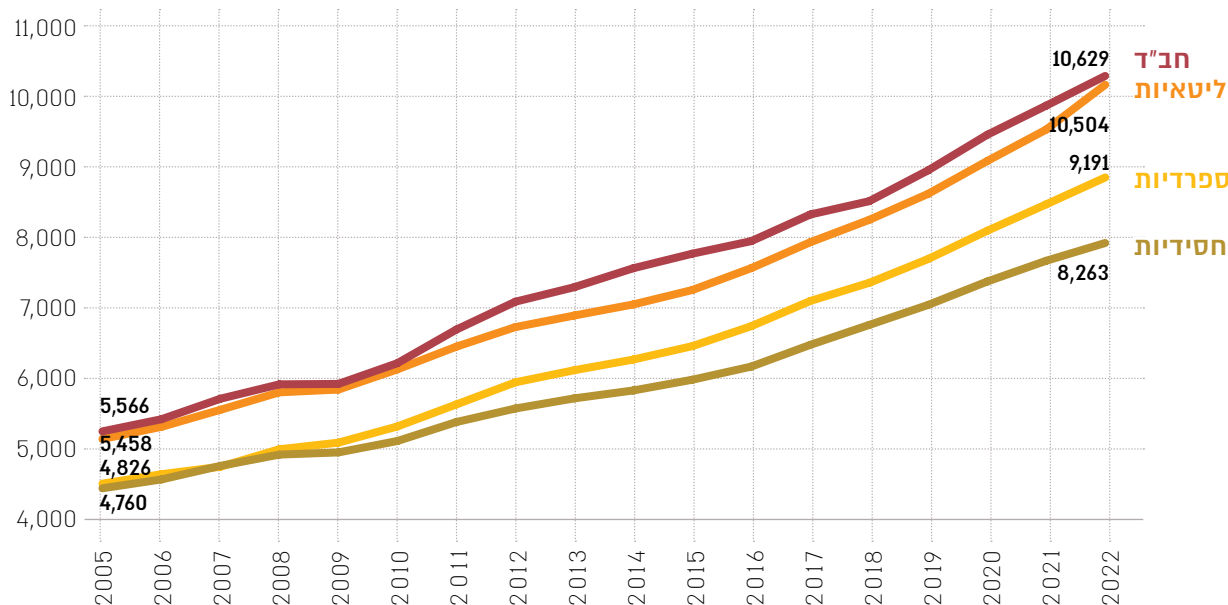
גם בשכרן הממוצע של הנשים החרדיות מן הזרמים למיניהם נרשמו מגמות שונות לאורך השנים. בשנת 2005 היה שכרן הממוצע של נשים חסידיות ושל נשים ספרדיות דומה מאוד, ונמוך משכרן של נשים ליטאיות. בשנה זו השתכרו נשים ספרדיות 4,826 שקלים בחודש בממוצע, נשים חסידיות - 4,760 שקלים, ונשים ליטאיות השתכרו 5,458 שקלים בחודש, 15% יותר מנשים חסידיות ו-13% יותר מנשים ספרדיות.

עד שנת 2022 חלה עלייה גדולה בשכרן הממוצע של נשים חרדיות מכל הזרמים, אך בזרמים מסוימים קצב הגידול היה מהיר יותר מאחרים. אצל נשים ליטאיות חלה העלייה הגדולה ביותר בשכר, ושכרן הממוצע הגיע ל-10,504 שקלים, גידול של 92% מאז שנת 2005. שכרן של הנשים הספרדיות עלה בשיעור מעט נמוך יותר: שכרן הממוצע עמד על 9,191 שקלים ב-2022, גידול של 90%. שכרן הממוצע של הנשים החסידיות עלה בתקופה זו ב-74% בלבד, ועמד בשנת 2022 על 8,263 שקלים בחודש - השכר הנמוך ביותר בקרב כלל הזרמים.

הנתונים מצביעים על התרחבות פער השכר בין הנשים הליטאיות לנשים החסידיות בהדרגה מ-15% ל-27%, וכן על התרחבות פער השכר בין הנשים הספרדיות לנשים החסידיות, מ-1% בלבד ל-11%. לעומת זאת פער השכר בין נשים ליטאיות לנשים ספרדיות נותר יציב: בשנת 2005 עמד על 13%, ובשנת 2022 - על 14%.

הגידול המהיר למדי בשכרן של נשים ספרדיות וליטאיות נובע ככל הנראה מכניסתן של הנשורות מקצועיות מתקדמות בענפים בפריזון גבוה, כדוגמת הייטק ופיננסים בעשור האחרון, ובשל הגישה הגבוהה של הנשורות מתקדמות אלה לנשים ספרדיות וליטאיות הלומדות בסמינרים החרדיים לבנות. בשנים אלו נפתחו כאמור פערים ממשיים בין שכרן הממוצע של נשים ספרדיות לשכרן הממוצע של נשים חסידיות, אשר היה דומה בשנת 2005, וכיום שכרן של נשים ספרדיות גבוה ב-11% משכרן של נשים חסידיות. כפי שיוצג בפרק ההשכלה, שיעור האקדמאיות החסידיות נמוך בהרבה משיעור האקדמאיות בזרמים האחרים, והדבר בא לידי ביטוי בשכרן הנמוך.

שכר ממוצע של נשים חרדיות שכירות לפי זרמים, בשקלים, 2005-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

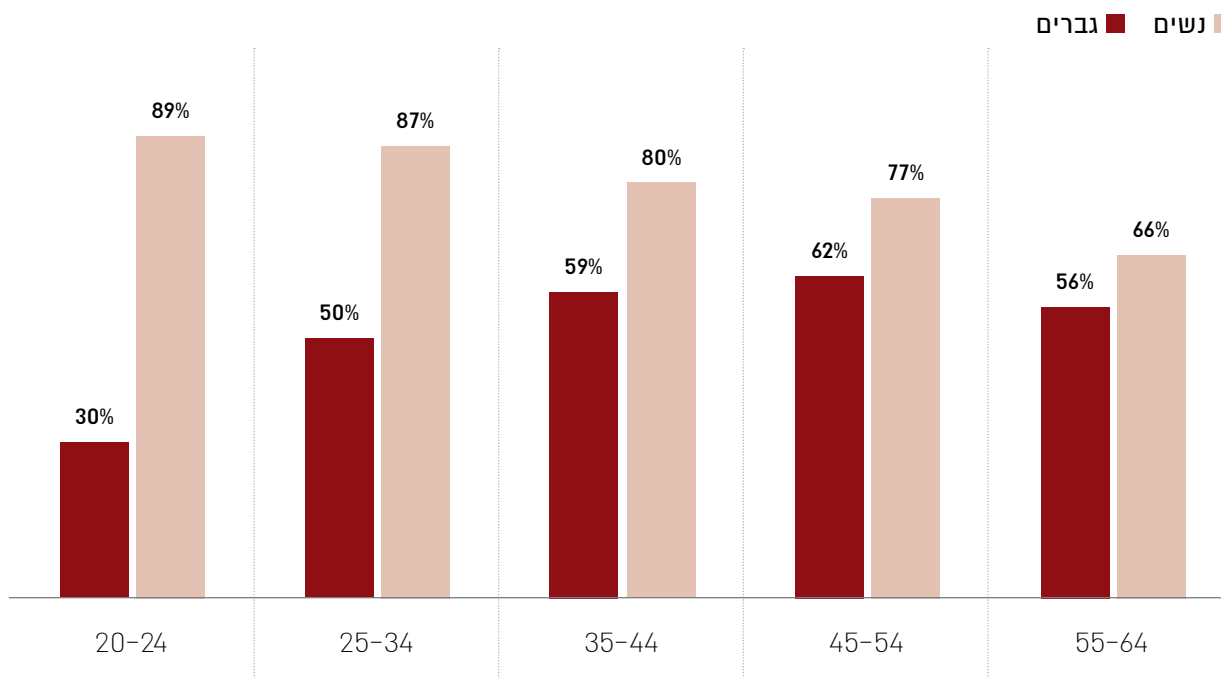
שיעור תעסוקה לפי קבוצות גיל

לאוכלוסייה החרדית מסלול תעסוקה ייחודי. הנשים, שרובן מחזיקות בעול כלכלת משק הבית החל משלב הנישואים, ממהרות לרכוש מקצוע עם סיום הלימודים במערכת החינוך החרדית, ונכנסות לשוק העבודה בגיל צעיר למדי, בנות 20 לערך. לעומת זאת בקרב הגברים מסלול התעסוקה שונה מאוד. הגברים החרדים מושקעים לרוב במסלול התורני בשנים הראשונות, והבוחרים להיכנס לשוק העבודה עושים זאת בהדרגה ובגילים מבוגרים למדי. מסלולי תעסוקה אלו גורמים להבדלים גדולים במאפייני התעסוקה של קבוצות הגיל למיניהן.

הנתונים מראים כי בין שיעור התעסוקה של נשים לזה של גברים חרדים יש יחס הפוך: שיעור התעסוקה של נשים חרדיות הולך ויורד עם הגיל, ושל גברים חרדים הולך ועולה. ניכר שעול פרנסת משק הבית מוטל בעיקר על האישה בשלבים המוקדמים, וכניסתם של הגברים החרדים לשוק העבודה המלווה בהתרחבות המשפחה בשלבים מאוחרים גורמת לירידה הדרגתית בשיעור התעסוקה של נשותיהם.

בהתאם לעיקרון זה, שיעור התעסוקה הגבוה ביותר של נשים חרדיות נמדד בקבוצת הגיל הצעירה ביותר (20-24) ועומד על 89%. בקבוצת גיל זו שיעור התעסוקה של גברים חרדים הוא הנמוך ביותר, ועומד על 30% בלבד. בקרב בני 25-34 עולה שיעור התעסוקה של גברים חרדים ל-50%, ושל נשים חרדיות יורד מעט ל-87%. בגילי 35-44 שיעור התעסוקה של גברים חרדים ממשיך לעלות, ומגיע ל-59%, ושל נשים חרדיות ממשיך לרדת, ומגיע ל-80%. בקבוצת הגיל 45-54 שיעור התעסוקה של גברים חרדים מגיע לשיא של 62%, ושל נשים חרדיות יורד ל-77%, ובקרב בני 55-64 שיעורי התעסוקה של נשים ושל גברים כאחד יורדים: אצל נשים חרדיות בגיל זה עומד השיעור על 66%, ואצל גברים חרדים - על 56%.

שיעור תעסוקת חרדים לפי מגדר וקבוצת גיל, 2022

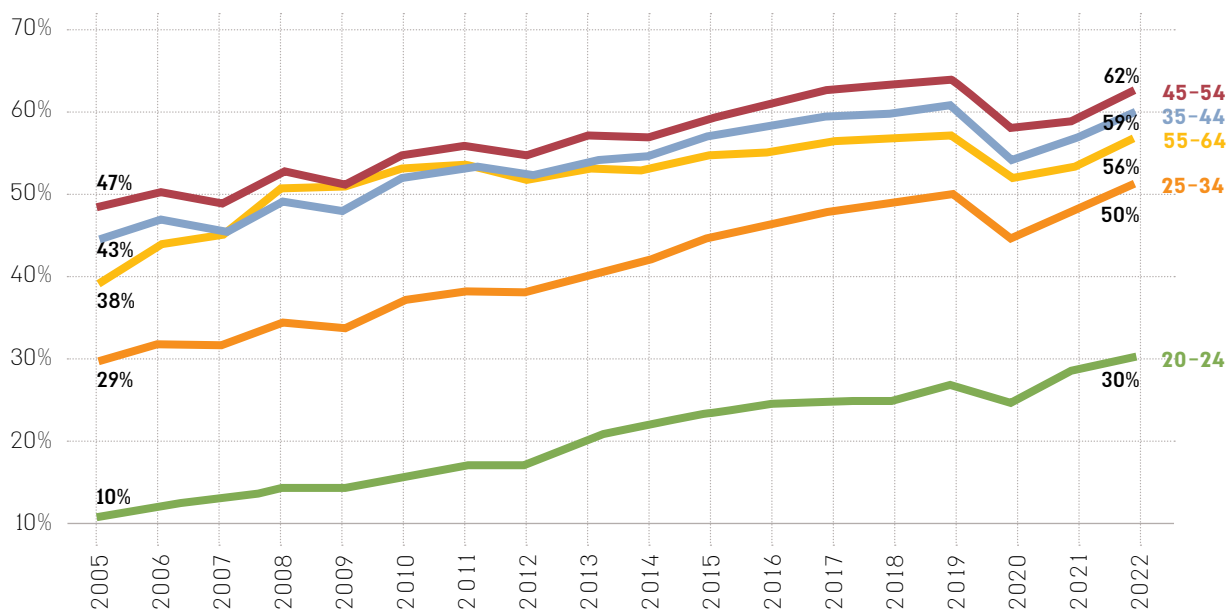

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מבחינת מגמות התעסוקה בקרב גברים בשני העשורים האחרונים, ניכר כי בכל אחת מקבוצות הגיל חלה עלייה עקבית בשיעור התעסוקה. עם זאת קצב הגידול הגבוה ביותר בשיעור התעסוקה מתרחש בקרב קבוצת הגיל הצעירה ביותר: שיעור התעסוקה של בני 20-24 שולש מאז 2005 ועלה מ-10% ל-30% בשנת 2022. קצב הגידול בשיעור התעסוקה של הקבוצה הבוגרת יותר, של בני 35-24, הוא השני בגודלו, ושיעור התעסוקה של קבוצת גיל זו עלה מ-29% ב-2005 ל-50% ב-2022, גידול של כ-73%. בקרב קבוצות הגיל הבוגרות יותר ניכר קצב גידול נמוך יותר, ושיעור התעסוקה שלהן גדל ב-30% מאז 2005.

הנתונים מעידים כי הגידול בשיעור התעסוקה של גברים חרדים בתקופה הנמדדת נובע בעיקר מגידול מהיר בשיעור הצעירים המצטרפים לשוק העבודה וכי הדור הצעיר עובד בשיעורים גבוהים מן הדור שקדם לו. מכך אפשר להסיק בסבירות גבוהה כי מגמת העלייה בתעסוקת גברים חרדים צפויה להימשך גם בשנים הקרובות בשל חילופי הדורות.

שיעור תעסוקת גברים חרדים לפי קבוצות גיל, 2005-2022

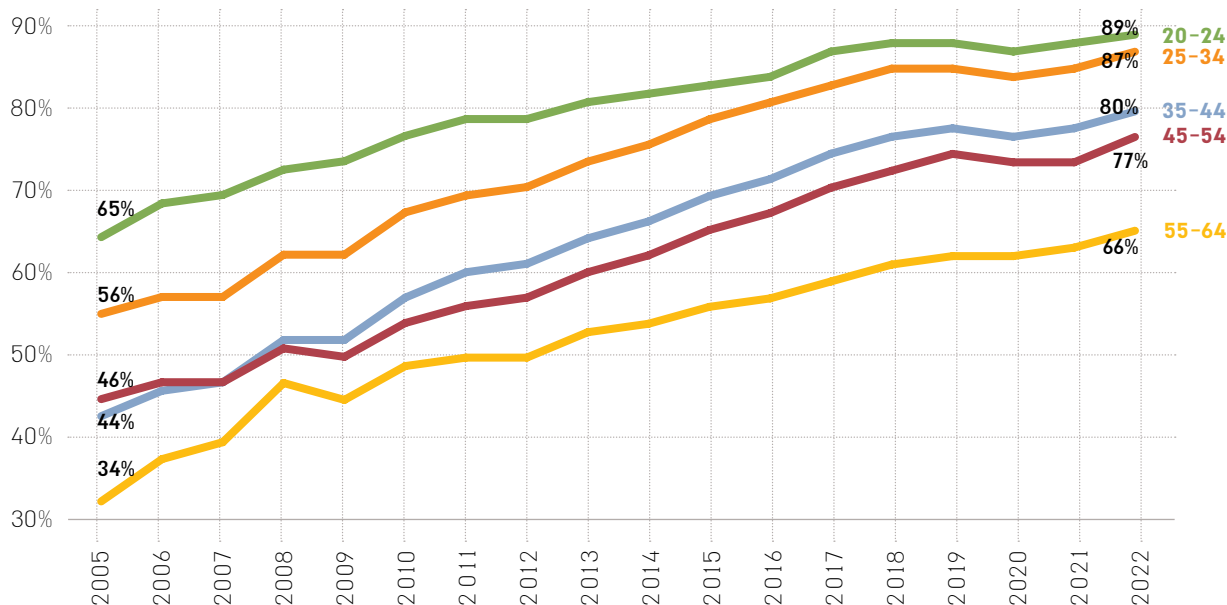

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גם בקרב הנשים החרדיות ניכרת מגמת עלייה בתעסוקה מאז 2005, אך קצב העלייה בשיעור התעסוקה שלהן היה מהיר משל הגברים. מגמות התעסוקה של הנשים בכל אחת מקבוצות הגיל שונות משל הגברים: העלייה הגדולה ביותר בשיעור התעסוקה של נשים חרדיות נרשמה דווקא בקבוצת הגיל 44-45, מ־44% בשנת 2005 ל־80% בשנת 2022, עלייה של 84%. קצב הגידול בשיעור התעסוקה של הקבוצה הבוגרת יותר, של בנות 54-45, הוא השני בגודלו, ושיעור התעסוקה של קבוצת גיל זו עלה מ־46% ב־2005 ל־77% ב־2022, גידול של כ־69%.

שיעור התעסוקה של בנות 20-24 עלה בתקופה זו בשיעור הנמוך ביותר: מ־65% ב־2005 ל־89% ב־2022, גידול של 36% בלבד. עם זאת שיעור התעסוקה שלהן היה הגבוה ביותר לאורך כל התקופה הנמדדת. קבוצת הגיל הזאת אינה נכללת בהגדרה של גילי העבודה העיקריים (25-64), אך לו הייתה נכללת, היה פער התעסוקה בין יהודיות שאינן חרדיות ובין חרדיות נסגר לחלוטין. כלומר בפועל שיעור תעסוקת נשים חרדיות זהה כנר היום לשיעור תעסוקת יהודיות שאינן חרדיות.

שיעור תעסוקת נשים חרדיות לפי קבוצות גיל, 2005-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר לפי קבוצות גיל

נוסף על הבדלים בשיעורי התעסוקה של קבוצות הגיל למיניהן בחברה החרדית, יש ביניהן גם הבדלים של ממש בשכר הממוצע. שלא כשיעורי התעסוקה, היורדים עם הגיל בקרב הגברים, השכר הממוצע של גברים ונשים נאחד עולה עם הגיל, והשכר הנמוך ביותר נצפה בקרב קבוצות הגיל הצעירות. שכרן הממוצע של נשים חרדיות בגילי 20-24 עומד על 5,652 שקלים, ושל גברים בגיל זה - על 4,794 שקלים בממוצע.

בקבוצת הגיל של בני 25-34 השכר הממוצע של נשים חרדיות עולה ל-8,831 שקלים, גידול בשיעור של 56%, ושל גברים חרדים עולה ל-8,096 שקלים, גידול של 69%. ההבדלים בשיעורי הגידול בקבוצת גיל זו נובעים ככל הנראה מכך שבגילי 20-24 הגברים עובדים בהיקפי משרה נמוכים למדי, ובגיל מבוגר יותר מגדילים את היקף משרתם.

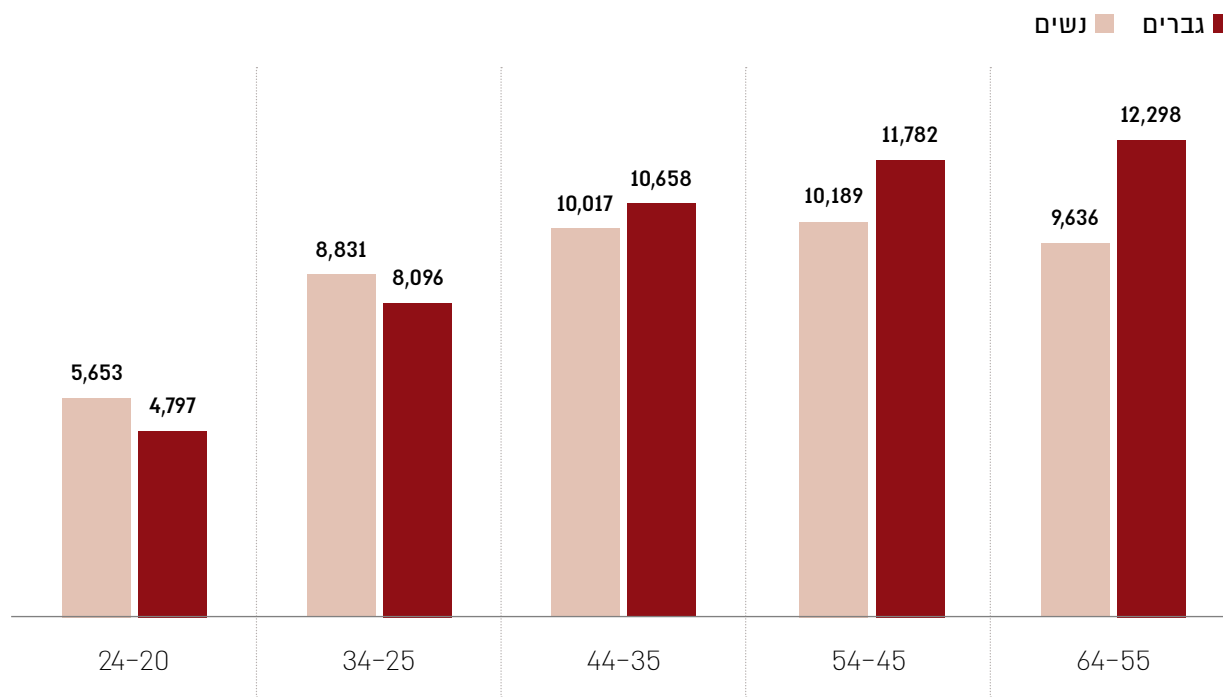
בקבוצת הגיל של בני 35-44 השכר הממוצע של נשים חרדיות עולה ל-10,017 שקלים, גידול של 13%, ושל גברים חרדים עולה ל-10,658 שקלים, גידול של 32%. בשלב זה שכרם הממוצע של הגברים החרדים גבוה לראשונה משכרן הממוצע של נשים חרדיות, ונובע מכניסה אל שוק העבודה של גברים חרדים שסיימו הכשרות מקצועיות או רכשו השכלה אקדמית ומתקדמים לתפקידים בכירים ומתגמלים יותר. הנשים החרדיות, מנגד, אינן מתקדמות בשוק העבודה בקצב דומה, ככל הנראה בשל גישה זהירה יותר כלפי פיתוח קריירה וחשש מהתקדמות לתפקידים בכירים ותובעניים יותר, המתנגש עם מקומן במשפחה ובקהילה.

בקבוצת הגיל של בני 45-54 מגיע שיא השכר של הנשים החרדיות, 10,189 שקלים בממוצע, גבוה במעט משכרן הממוצע בקבוצת הגיל הצעירה יותר. בקרב גברים חרדים השכר הממוצע ממשיך לגדול ועולה ב-11% לערך, ל-11,782 שקלים.

בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר, בני 55-64, מגיע שיא השכר של גברים חרדים וירידה בשכרן הממוצע של הנשים החרדיות. בקבוצת גיל זו עומד שכרן הממוצע של הנשים על 9,636 שקלים, ושל גברים חרדים - על 12,298 שקלים בממוצע. ירידה זו בשכרן של הנשים המבוגרות מוסברת בין השאר בירידה הדרגתית בהיקפי משרתן בגילים אלו, בייחוד במשרות הכרוכות במאמץ פיזי, כגון טיפול בילדים.

תרשים 68

שכר חודשי ממוצע של מועסקים חרדים לפי מגדר וקבוצות גיל, 2022

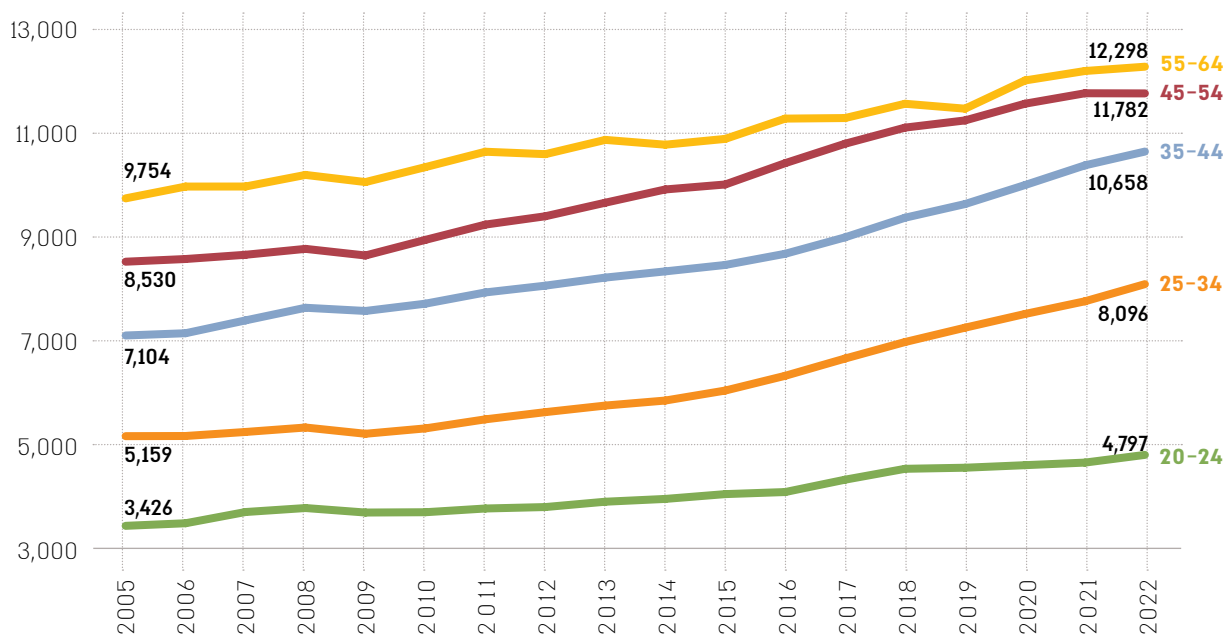

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בשנים 2005-2022 עלה השכר הממוצע בכל קבוצות הגיל, אך בשיעור שונה. שכרם הממוצע של צעירים בני 20-24 עלה מ-3,426 שקלים ב-2005 ל-4,797 ב-2022, גידול של 40%. בקבוצת הגיל המבוגרת יותר, 25-34, עלה השכר בשיעור גבוה יותר (57%), מ-5,159 שקלים ב-2005 ל-8,096 שקלים ב-2022. שכרם של בני 35-44 עלה בשיעור מעט נמוך יותר (50%), מ-7,104 שקלים ב-2005 ל-10,658 שקלים ב-2022, ואילו שכרם של הגברים החרדים בקבוצות הגיל המבוגרות ביותר עלה בשיעורים הנמוכים ביותר: שכרם הממוצע של בני 45-54 עלה בשיעור של כ-38% בתקופה זו, ושכרם של בני 55-64 עלה ב-36% בלבד.

אם כן, הגידול המהיר ביותר בשכרם הממוצע של גברים חרדים לאורך התקופה הנמדדת נצפה בקבוצת הגיל 25-34, ככל הנראה בשל מגמות גוברות ברכישת השכלה והתמקצעות בשוק העבודה בגילים צעירים יותר מבעבר, המאפשרות תגמול כלכלי גבוה יותר בגילים אלו.

שכר חודשי ממוצע של גברים חרדים לפי קבוצות גיל, 2005-2022

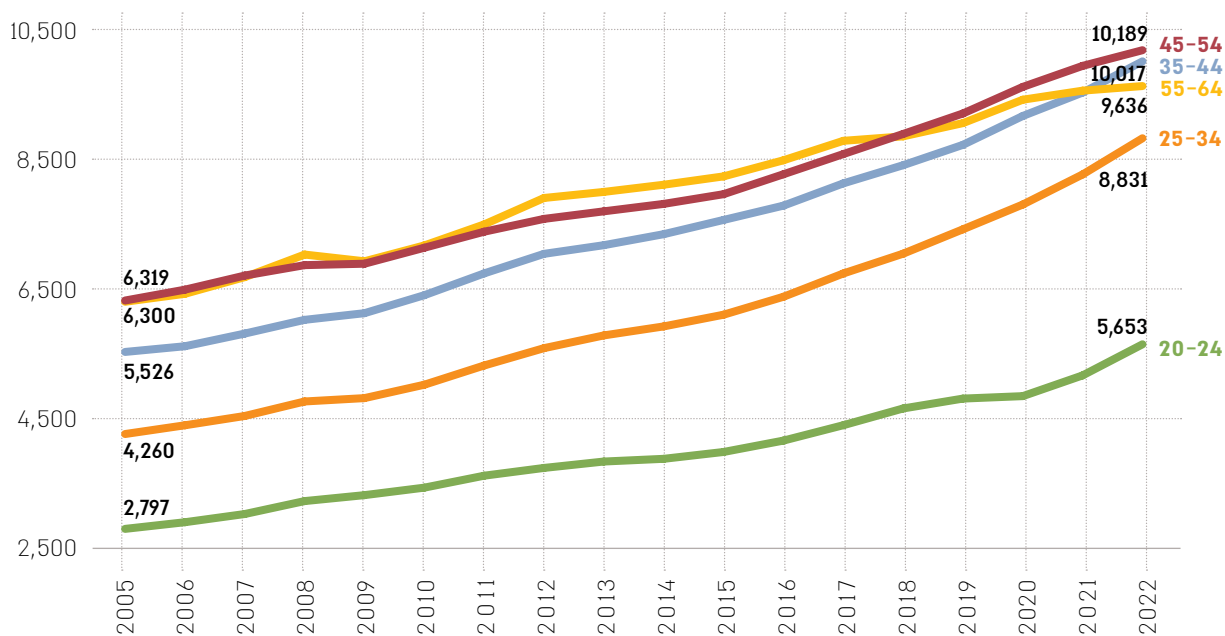

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמות השכר בקרב הנשים החרדיות שונות מאלו של הגברים. השכר הממוצע של נשים חרדיות בכל קבוצות הגיל עלה במידה רבה יותר משל הגברים החרדים; שכרם של הגברים עלה בתקופה זו ב-40% לערך בממוצע, ושכר הנשים עלה ב-80% לערך. השכר הממוצע של נשים בקבוצות הגיל הצעירות, גילי 24-20 ו-34-25 הוכפל מאז 2005: שכרן הממוצע של בנות 24-20 עלה מ-2,797 שקלים ב-2005 ל-5,653 שקלים בשנת 2022, ושכרן הממוצע של בנות 34-25 עלה מ-4,260 שקלים ל-8,831 שקלים בשנת 2022. קצב הגידול בשכרן של בנות 44-35 היה מעט נמוך יותר, ועלה בתקופה זו ב-81%, מ-5,526 שקלים ב-2005 ל-10,017 שקלים ב-2022. שכרן של נשים חרדיות בקבוצות הגיל המבוגרות ביותר, 54-45 ו-55-64, עלה ב-60% לערך בתקופה זו.

הבדלים אלו במגמות השכר של נשים חרדיות מקבוצות גיל שונות עשויים להצביע על השפעות של הכשרות חדשות בסמינרים החרדיים לבנות לצד הנגשתה של ההשכלה הגבוהה, המאפשרות לנשים חרדיות צעירות להיכנס לענפים ומקצועות בפריזון גבוה יותר בשלב מוקדם בחייהן. לעומתן הגברים, הנכנסים אל שוק העבודה בשלב מאוחר ואף רוכשים את הכשרתם או השכלתם בשלב מאוחר, כפי שיוצג בפרק ההשכלה, מגיעים לרמות שכר גבוהות יותר בגיל מבוגר בהרבה. עקב כך, ובשל מבנה פירמידת הגילים של המגזר החרדי, שכרם הממוצע של הגברים החרדים צפוי להמשיך לעלות בקצב איטי בהרבה משכרן של הנשים החרדיות, והן צפויות לעקוף את הגברים גם בשכר החודשי בתוך שנים אחדות.

שכר חודשי ממוצע של נשים חרדיות לפי קבוצות גיל, 2022-2005

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

04

ערכת החינוך היא אחד היסודות החשובים ומוקדי הליבה שסביבם החברה החרדית מתארגנת ופועלת. היא משמשת כלי מרכזי לחינוך ולהנחלת ערכים וזהות חרדיים, ומכינה את הצעירים והצעירות החרדים לקראת השתלבות כבוגרים בחברה החרדית בשמירה על המשכיותה במתכונתה הנוכחית. בשל כך פעולתה של מערכת החינוך החרדית עצמאית ושונה מאוד משל מערכות החינוך האחרות בישראל.

הסממן העיקרי של מערכת החינוך החרדית הוא הפרדה מוחלטת בין בנים לבנות. למעשה מתנהלות בה שתי מערכות חינוך נפרדות לחלוטין, אחת לבנים ואחת לבנות. ההפרדה המגדרית נובעת מטעמי צניעות אך היא מאפשרת למערכות החינוך למיניהן למלא את תפקידן בהכשרת התלמידים החרדים לייעודם הייחודי בחברה החרדית הבוגרת: מטרת החינוך לבנים היא להקנות ידע ומיומנויות בעולם התורה ולהכין אותם ללימודים תורניים ברמה גבוהה. לעומת זאת מערכת החינוך לבנות מתמקדת בחינוך לערכים חרדיים אך גם מייחדת מאמצים להענקת כלים להשתלבות בשוק העבודה ולשמירה על תפקידן העיקרי של הנשים בכלכלת משק הבית החרדי.

לפיכך מערכת החינוך החרדית היא פלטפורמה המשקפת באופן מובהק את ערכי היסוד של החברה החרדית ומביאה לידי ביטוי מאפיינים ייחודיים שלה. קצב הגידול המהיר של החברה החרדית, לדוגמה, בא לידי ביטוי בעלייה מתמשכת במספר התלמידים החרדים במערכת החינוך בישראל. בעשרים השנים האחרונות עלה שיעורם מ-13% ל-21% לערך, והמגמה הזו צפויה להימשך גם בשנים הבאות.

גם מגמת התפרסותה הגאוגרפית של החברה החרדית אל מעבר לערים החרדיות, שהוצגה בפרק הדיור, מקבלת ביטוי בנוכחותם של התלמידים החרדים ביישובים שאינם חרדיים. בעשורים האחרונים בערים בית שמש, ערד, צפת ועוד זינק בעשרות אחוזים שיעור התלמידים החרדים מכלל התלמידים ביישוב. מגמות השינוי בשיעור התלמידים החרדים ביישובים אלו מצביעות על עתידם הדמוגרפי הצפוי: בעתיד הנראה לעין תהיה הקהילה החרדית לרוב האוכלוסייה ביישובים רבים. למגמה זו השלכות רבות במובנים דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים, והם דורשים תכנון והיערכות לשינויים במרקם החברתי-קהילתי בערים רבות, התאמות נדרשות בתמהיל התקציבי, הכנת תשתיות חינוך ושטחים

חינוך

ציבוריים נוספים ועוד.

נוסף על כך מערכת החינוך החרדית היא מפה מורכבת המבטאת את הגיוון הרב הקיים בחברה החרדית, ולמסגרות החינוכיות למיניהן יש אופי משלהן המתבטא ביחסן למדינה ובהסכמה לפיקוח משרד החינוך, גישה משלהן להכנה לחיי מעשה לבנים ולבנות בחברה החרדית, ויכולת לתת שירותים בהתאם להיקף התקצוב, לרמת ההכשרה של צוותי ההוראה ולזמנינותם של שירותים חינוכיים נדרשים. בעשור האחרון נצפתה תמונת מערכת החינוך החרדית יציבה למדי, והמסגרות החינוכיות הגדולות שומרות על גודלן ועל נוכחותן: מוסדות הפטור בקרב הבנים ורשתות החינוך הגדולות בקרב הבנות. עם זאת בשנה האחרונה חלו התפתחויות של ממש בשיעור התלמידים החרדים הלומדים במסגרות החינוך הממלכתי-חרדי, ושיעורם מכלל התלמידים במערכת החינוך החרדית זינק מ-4% ל-8%.

התפתחויות אלו נובעות משילוב של כמה גורמים הפועלים בשטח זה שנים מספר, אך בשנה האחרונה באו לידי ביטוי בעיקר בשל יוזמה ממנהיגות הביניים בכמה קהילות חרדיות ומעבר של קבוצות מספר, שבהן מאות ואלפי תלמידים, אל החינוך הממלכתי-חרדי. התפתחויות השנה האחרונה עשויות להיות חד-פעמיות אם לא נראה בשנים הקרובות תנועה בהיקפים דומים של קבוצות וקהילות נוספות בחברה החרדית, אך השפעתן עשויה להוליד את תחילתה של מגמה חדשה השלכות מגמה זו עשויות להיות רבות וניכרות, ויכולות לבוא לידי ביטוי בגידול בשיעור הניגשים לבגרות, כאשר יגיעו לשלב זה בוגרי החינוך היסודי. עם זאת השלכות אפשריות של מגמת הגידול בתלמידי החינוך הממלכתי-חרדי תלויות בשני גורמים מרכזיים: האחד הוא משרד החינוך וזרועותיו הביצועיות ברשויות המקומיות והיכולת של גופים אלו למנף את המסגרות החדשות ואת תוכניות הלימודים כדי לחולל שינוי ממשי בשדה החינוך החרדי ובכלים המקצועיים שמערכת זו מקנה לתלמידיה. הגורם השני הוא החברה החרדית עצמה, הן ברמת הפרט - ההורה - והבחירה הפרטית לאיזו מסגרת לשלוח את ילדיו, אשר תלויה במקרים רבים בשיקולים כלכליים, כמו תשלומי הורים גבוהים למדי בחינוך החרדי שאינו רשמי, והן ברמת הקהילה וביכולת של קבוצות משפיעות בחברה החרדית ליזום תהליכי שינוי, כפי שנצפו בשנה האחרונה בכמה חסידויות ובזרם חינוכי בחינוך הספרדי בראשות הרב אברג'יל.

נתונים מרכזיים

39%

לומדים ברשת החינוך העצמאי.
חלק ניכר מהתלמידים החרדים בחינוך היסודי לומדים ברשת החינוך העצמאי: 63% מכלל הבנות החרדיות ו-16% מכלל הבנים החרדים

420,000

תלמידים

במערכת החינוך החרדית
שהם כ-21% מכלל תלמידי ישראל, וכ-27% מהתלמידים היהודיים בישראל

22%

לומדים במוסדות הפטור. מוסדות הפטור הם חלק ניכר בחינוך היסודי – 42% מכלל הבנים החרדים ו-2% מכלל הבנות החרדיות

18,500

תלמידות ותלמידים

בחינוך הממלכתי-חרדי
שהם כ-6% מהחינוך החרדי היסודי

18%

לומדים ברשת מעיין החינוך התורני. גם רשת מעיין החינוך התורני היא חלק ניכר מהחינוך היסודי: 21% מכלל הבנים החרדים ו-16% מכלל הבנות החרדיות

16%

מהתלמידים החרדים

זכאים לתעודת בגרות, לעומת 61%
בחינוך הלא יהודי, 84% בחינוך הממלכתי ו-86% בחינוך הדתי

7%

לומדים
בבית שמש

7%

לומדים
במודיעין עילית

15%

לומדים
בבני ברק

22%

מהחרדים לומדים
בירושלים

תקציב שנתי לתלמיד בחינוך החרדי

תקציב שנתי לתלמיד בחינוך הממלכתי-דתי עומד על 30,223 שקלים, בחינוך הממלכתי 27,766 שקלים, בחינוך הממלכתי שאינו יהודי 26,304 שקלים.

18,434
שקלים

מגמות מרכזיות

שיעור התלמידים החרדים עלה מ־13% בשנת 2000 ל־21% מכלל מערכת החינוך בשנת 2025, ונתון במגמת עלייה מתמשכת.

התלמידים
החרדים

שיעור התלמידים החרדים (הבנים) הלומדים בחינוך הממלכתי-חרדי גדל בשיעור של 100% בין שנת הלימודים תשפ"ד לשנת הלימודים תשפ"ה, מ־4% לערך ל־8% לערך.

שיעור
התלמידים
בממ"ח

מסגרות החינוך הוותיקות במגזר החרדי - החינוך העצמאי, מעיין החינוך התורני ומוסדות הפטור - שומרות בעשור האחרון על יציבות בשיעורי התלמידים בהן, אך בשנה האחרונה ניכרת זליגה ראשונית אל מסגרות החינוך בזרם הממלכתי-חרדי.

מסגרות
החינוך

שיעור התלמידים החרדים בערים מעורבות זינק בין 2000 ל־2024: בבית שמש עלה שיעור התלמידים החרדים מ־27% ל־73% מכלל התלמידים בעיר; בערד - מ־10% ל־54%; באופקים - מ־24% ל־49%; ובצפת - מ־41% בשנת 2000 ל־64% מכלל התלמידים בעיר ב־2024.

חרדים
בערים
מעורבות

שיעור הזכאיות לתעודת בגרות מקרב התלמידות החרדיות עלה בין 2015 ל־2022 מ־21% ל־25%, ובקרב הבנים השיעור כמעט הוכפל: מ־2.6% ב־2015 ל־4.7% לערך ב־2022. בין 2022 ל־2023 לא חל שינוי בשיעור הזכאים לבגרות בחברה החרדית.

זכאיות
לתעודת
בגרות

התפלגות התלמידים במערכת החינוך לפי מגזר

מערכת החינוך בישראל מתחלקת לשתי מערכות מאורגנות מרכזיות: חינוך עברי וחינוך ערבי. בחינוך העברי יש תתי מערכות המיועדות למגזרים למיניהם בחברה היהודית: חרדים, דתיים ויהודים שאינם דתיים. תוכניות הלימודים מותאמות לצרכים התרבותיים, הדתיים והחברתיים הייחודיים של כל קבוצה בחברה הישראלית.

מערכות החינוך בישראל נבדלות זו מזו לא רק בתוכני הלימוד ובערכים שהן מדגישות, אלא גם באידאולוגיה ובמטרות החינוכיות שלהן, במבנה יום הלימודים, באופי הסגל החינוכי ורמת ההכשרה שלו, ולבסוף גם במבנה תקצוב המדינה לכל מגזר ובאמצעים החינוכיים שעומדים לרשות המוסדות.

נכון לשנת הלימודים תשפ"ה³ לומדים במערכת החינוך בישראל (כיתות א'-י"ב) כ־2,020,000 תלמידים. כ־1,565,000 מהם לומדים בחינוך העברי, והם כ־77% מכלל התלמידים בישראל.

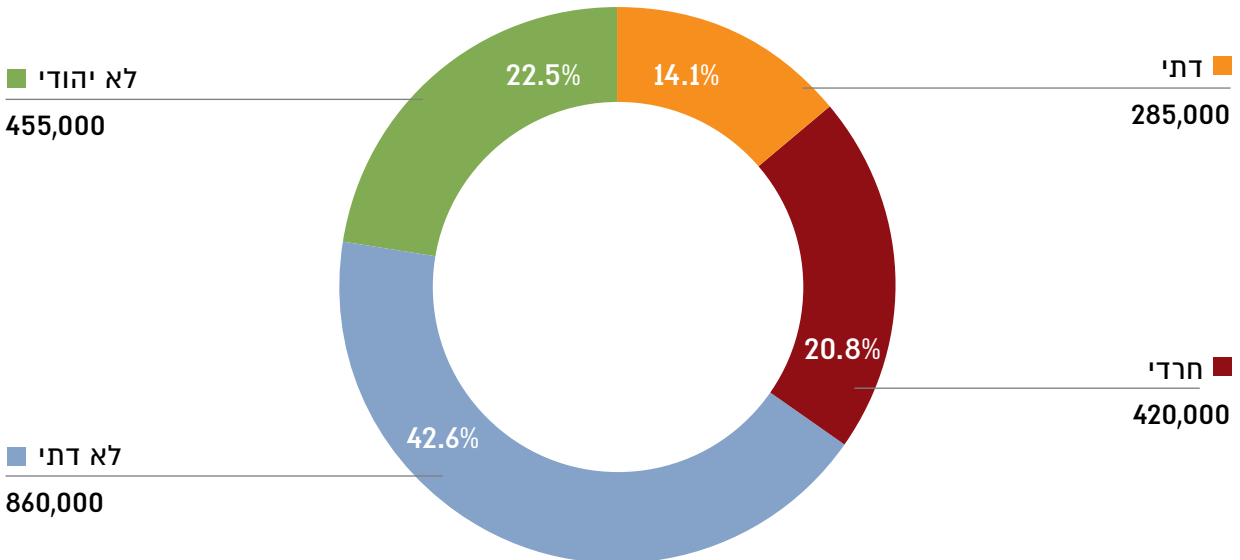
בבתי הספר המשויכים למגזר החרדי לומדים כ־420,000 תלמידים, ושיעור התלמידים החרדים הוא כ־21% מכלל התלמידים במערכת החינוך בישראל וכ־27% מכלל התלמידים במערכת החינוך היהודית.

הקבוצה הגדולה ביותר של תלמידים במערכת החינוך בישראל נמצאת בבתי ספר המיועדים למגזר היהודי שאינו חרדי, שבהם לומדים כ־860,000 תלמידים, ושיעורם הוא 43% מכלל התלמידים במערכת החינוך בישראל וכ־55% מכלל התלמידים במערכת החינוך היהודית.

במסגרות החינוך המיועד למגזר הדתי לומדים כ־285,000 תלמידים, שהם כ־14% מכלל התלמידים במערכת החינוך בישראל וכ־18% מכלל התלמידים במערכת החינוך היהודית.

תרשים ג

התפלגות התלמידים במערכת החינוך בישראל, לפי מגזר, 2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

3 נתוני שנה"ל תשפ"ה חושבו על סמך פרסומי משרד החינוך בפתיחת שנת הלימודים (ספטמבר 2024); קובץ נתונים שהועבר (לבקשת המכון) ממשרד החינוך על השינויים במוסדות הממ"ח בשנת תשפ"ה ועיבודי המכון החרדי לנתוני תשפ"ד המדווחים באתר 'מבט רחב'.

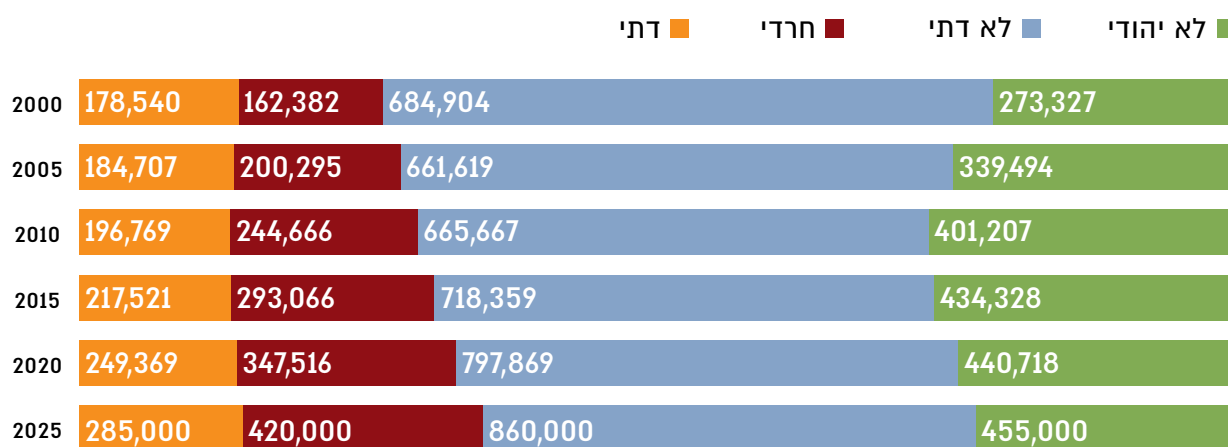
לאורך השנים חלו שינויים בהתפלגות התלמידים בין מערכות החינוך בישראל בעיקר בשל תהליכים דמוגרפיים, שכן שיעורי הילודה של המגזרים משפיעים השפעה ישירה על התפלגות התלמידים במערכות החינוך למיניהן. בקרב האוכלוסייה החרדית והערבית, לדוגמה, שיעור הילודה גבוה יותר משיעורו באוכלוסייה היהודית הלא דתית, ולכן מספר התלמידים במערכת החינוך החרדית ובמערכת החינוך הערבית גדל בקצב מהיר יותר מגידול מספר התלמידים במערכת החינוך הממלכתית.

לפיכך גדל חלקם של התלמידים בחינוך החרדי מ-13% מכלל התלמידים בשנת 2000 ל-21% בשנת 2024. גם חלקם של התלמידים בחינוך הערבי גדל מ-21% בשנת 2000 ל-27% בשנת 2011, אך החל משנת 2014 שיעורם במערכת החינוך בישראל נמצא במגמת ירידה, והגיע ל-23% מכלל התלמידים בשנת 2024.

שיעור התלמידים במוסדות חינוך בפיקוח ממלכתי-דתי נותר יציב לאורך התקופה הנמדדת (14%). חלקם של התלמידים בחינוך היהודי שאינו דתי היה במגמת ירידה בתחילת שנות האלפיים, וירד בהדרגה מ-53% מכלל התלמידים בשנת 2000 ל-43% לערך בשנת 2012, אך מאז הוא נותר יציב למדי.

תרשים 72

התפלגות התלמידים במערכת החינוך בישראל, לפי מגזר, 2000-2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

המעמד המשפטי בחינוך החרדי היסודי

מערכת החינוך החרדית מתנהלת בהתאם לחוקים ולהוראות הנבדלים בהיבטים רבים מהמעטפת החוקתית של החינוך הממלכתי בישראל, אשר תחתיו עומדות שאר מערכות החינוך בישראל: החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, והחינוך הערבי.

בשלב החינוך היסודי פועלים במערכת החינוך החרדית חמישה הסדרים משפטיים מרכזיים: (א) רשתות החינוך של החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני; (ב) מוסדות במעמד מוכר שאינו רשמי (מוכשר) שאינם ברשות; (ג) מוסדות הפטור; (ד) החינוך הממלכתי-חרדי; (ה) חרדים הלומדים במסגרות השייכות לחינוך הממלכתי-דתי. המעמדות המשפטיים למיניהם משפיעים על היקף הפיקוח מטעם משרד החינוך, על אופי תוכנית הלימודים ועל מידת התקצוב שהמוסדות זכאים לו.

רשת החינוך העצמאי היא הוותיקה והמובילה שברשתות החינוך החרדיות, ובשנת הלימודים תשפ"ה נמנו בה כ־116,400 תלמידים, שהם כ־40% מכלל התלמידים החרדים. רשת זו פונה לכמה אוכלוסיות יעד: המוסדות לבנות (ובהם בתי הספר מתנועת בית יעקב) פונים לקהל החסידי והליטאי ולמיעוט של חרדים ספרדים, והמוסדות לבנים מיועדים בעיקר לציבור החסידי והליטאי.

80% מתלמידי רשת החינוך העצמאי הם למעשה תלמידות: כ־93,200 בנות לומדות במסגרות חינוכיות השייכות לרשת, שהן כ־63% מכלל התלמידות במוסדות החינוך החרדי היסודי. מספרם של הבנים ברשת נמוך בהרבה: כ־23,200 תלמידים, שהם כ־16% מכלל התלמידים בחינוך החרדי.

מוסדות הפטור הם הקבוצה השנייה בגודלה בחינוך החרדי. למסגרת זאת שייכים מוסדות העומדים בתנאי חוק חינוך חובה, אך מפוקחים מטעם משרד החינוך פיקוח חלקי בלבד. מוסדות אלו זכאים לתקצוב מהמדינה בשיעור של 55%, וזהו גם שיעור לימודי הליבה שהם מחויבים לכלול בתוכניות הלימוד (אנגלית אינה נלמדת בהם).

בשנת הלימודים תשפ"ה למדו במוסדות הפטור כ־65,000 תלמידים, שהם כ־22% מכלל התלמידים החרדים. במסגרות אלו המגמה המגדרית הפוכה מזאת המאפיינת את החינוך העצמאי: 95% מתלמידי מוסדות הפטור (כ־62,000 תלמידים) הם בנים, ושיעורם הוא כ־42% מכלל התלמידים בחינוך החרדי. שיעור זניח מהבנות לומדות במוסדות הפטור: כ־3,000 בנות, שהן כ־2% מכלל התלמידות בחינוך החרדי.

רשת מעיין החינוך התורני, המזוהה עם הזרם הספרדי, היא המסגרת החינוכית השלישית בגודלה בחינוך החרדי. לומדים בה קרוב ל־55,000 תלמידים, שהם כ־20% מכלל תלמידי החינוך החרדי; כ־31,000 מהם בנים (21% מכלל התלמידים הבנים בחינוך החרדי), וכ־24,000 בנות (כ־16% מכלל התלמידות בחינוך החרדי).

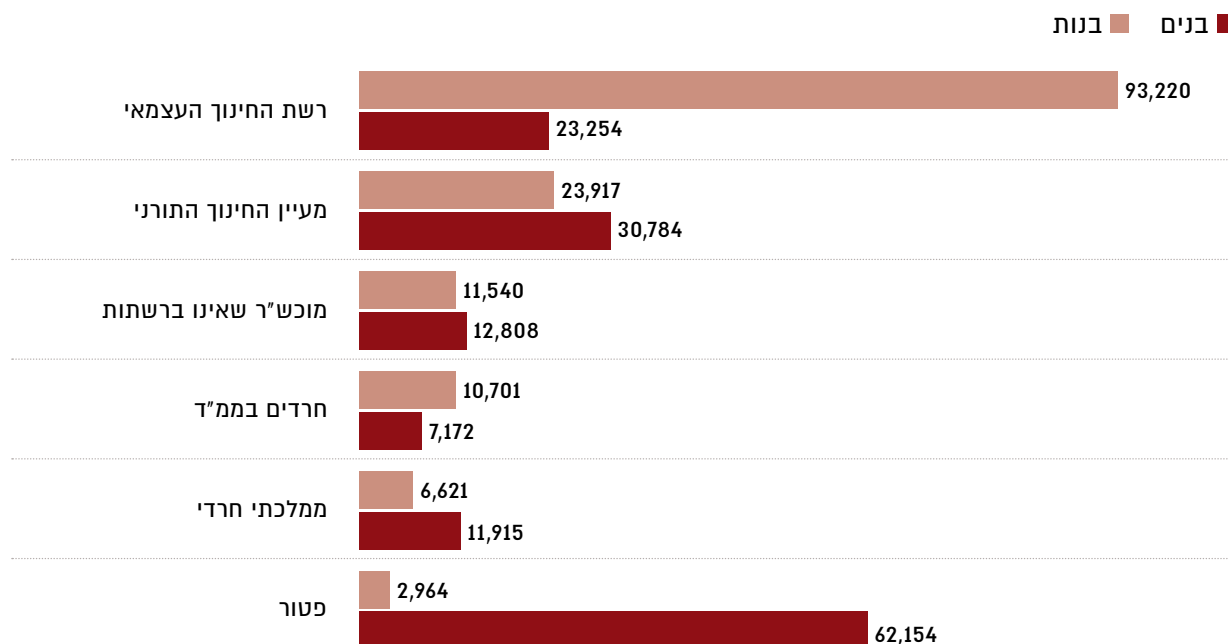
במסגרות חינוכיות במעמד מוכר שאינו רשמי שאינן שייכות לרשת החינוך העצמאי או למעיין החינוך התורני לומדים כ־24,300 תלמידים, שהם כ־8% מהתלמידים החרדים; 12,800 מהם בנים (9% מכלל התלמידים הבנים בחינוך החרדי) וכ־11,500 בנות (כ־8% מכלל התלמידות בחינוך החרדי).

החינוך הממלכתי-חרדי הוא סוג הפיקוח החדש ביותר בחינוך החרדי, ולומדים בו בסך הכול כ־18,500 תלמידים, שהם כ־6% מתלמידי החינוך החרדי - כ־12,000 בנים (8% מכלל הבנים בחינוך החרדי) וכ־6,600 בנות (4% מכלל הבנות).

מספר התלמידים החרדים הלומדים בחינוך הממלכתי חרדי קרוב לכפול ממספר התלמידות החרדיות הלומדות במסגרות אלה, ככל הנראה בשל המשמעות הכלכלית של החינוך הממלכתי-חרדי, שבו תשלומי ההורים נמוכים בהרבה מבמוסדות שאינם מתוקצבים, שבהם מימון שכר הלימוד נשען בשיעורים גדולים מאוד על תשלומי ההורים. ההבדל במספר התלמידות לעומת מספר התלמידים במסגרות הממלכתי-חרדי עשוי לנבוע גם מכך שבמוסדות החרדים לבנות נלמדים לימודי ליבה, בעוד שבמוסדות הפטור לבנים לא, ולכן יש תמריץ גדול יותר להורים לבנים המעוניינים בלימודים מקצועיים להעביר אותם למוסדות אלה. בקרב הבנים החרדים מוסדות רבים יותר, אשר בהם לומדים תלמידים רבים יותר, מצויים בתקצוב חלקי מאוד (מוסדות הפטור), לעומת הבנות, אשר רובן המוחלט לומד במסגרות חינוכיות השייכות לרשתות מתוקצבות.

בבתי ספר הנמצאים בפיקוח ממלכתי-ידי לומדים כ־17,800 תלמידים, שהם כ־6% מכלל התלמידים החרדים; כ־7,100 מהם בנים (כ־5% מכלל התלמידים הבנים בחינוך החרדי) וכ־10,700 בנות (כ־7% מכלל התלמידות בחינוך החרדי). רוב המוסדות החרדיים בפיקוח הממלכתי-ידי משתייכים לרשת חב"ד.

מספר התלמידים בחינוך החרדי היסודי, לפי מגדר ומעמד משפטי, תשפ"ה

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

התפלגות הבנים החרדים בין סוגי הפיקוח נותרה יציבה בעשור האחרון בשינויים קלים בלבד, ורק בשנה האחרונה החלה להירשם מגמה חדשה בתחום זה.

במוסדות הפטור למדו ולומדים עד היום מרבית הבנים בחינוך החרדי. בשנים 2014-2025 (שנות הלימודים תשס"ד-תשפ"ה) צמח מספר התלמידים במוסדות אלו מ-46,700 ל-62,100, אך שיעורם מכלל התלמידים החרדים נותר יציב למדי, ולכל אורך התקופה נע סביב 43%. בשנה האחרונה נרשמה ירידה קלה בשיעור הבנים הלומדים במוסדות הפטור ל-42% מכלל הבנים בחינוך החרדי.

גם שיעור הבנים ברשתות של החינוך העצמאי ושל מעיין החינוך התורני לא השתנה בהרבה. מספר התלמידים החרדים ברשת החינוך העצמאי עלה מ-17,500 בשנת 2014 ל-23,200 בשנת 2025, ושיעורם מכלל הבנים החרדים במערכת החינוך נותר יציב, ולכל אורך התקופה נע בין 16% ל-17%.

גם במספר התלמידים במעיין החינוך התורני חלה עלייה במספרים מוחלטים בשנים אלו, מ-23,700 ל-30,700, ושיעורם מכלל הבנים נותר יציב, סביב 22%-23%. בשנה האחרונה נרשמה ירידה קלה בשיעור הבנים הלומדים ברשת מעיין החינוך התורני ל-21% מכלל הבנים בחינוך החרדי.

מנגד, משקלם של מוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי שאינם שייכים לרשתות ירד בשנים 2014-2025; מספר הבנים הלומדים במסגרות אלו גדל רק במאות אחדות, מ-12,200 ל-12,800, ושיעורם ירד מ-11% ל-9% מכלל התלמידים בחינוך היסודי החרדי.

החינוך הממלכתי-חרדי הוקם ב-2014 כדי להציע לתלמידים בחינוך החרדי מסגרת חינוכית המשלבת בין חינוך לאור הערכים של החברה החרדית ובין רמת לימודים מקצועיים גבוהה יותר, מלווה בפיקוח ובתקצוב מלא של משרד החינוך.

הקמת המסלול נבעה בין השאר מהצורך לשפר את יכולתם של בוגרי מערכת החינוך החרדית להשתלב בשוק התעסוקה ולהעניק להם ידע מקצועי, כלים ומיומנויות שיאפשרו את העלאת שיעור התעסוקה של הגברים החרדים ואת שיפור איכותה. הקמת מסלול חינוכי זה לוותה בהתנגדות ממשית של הקהילה החרדית ומנהיגיה.

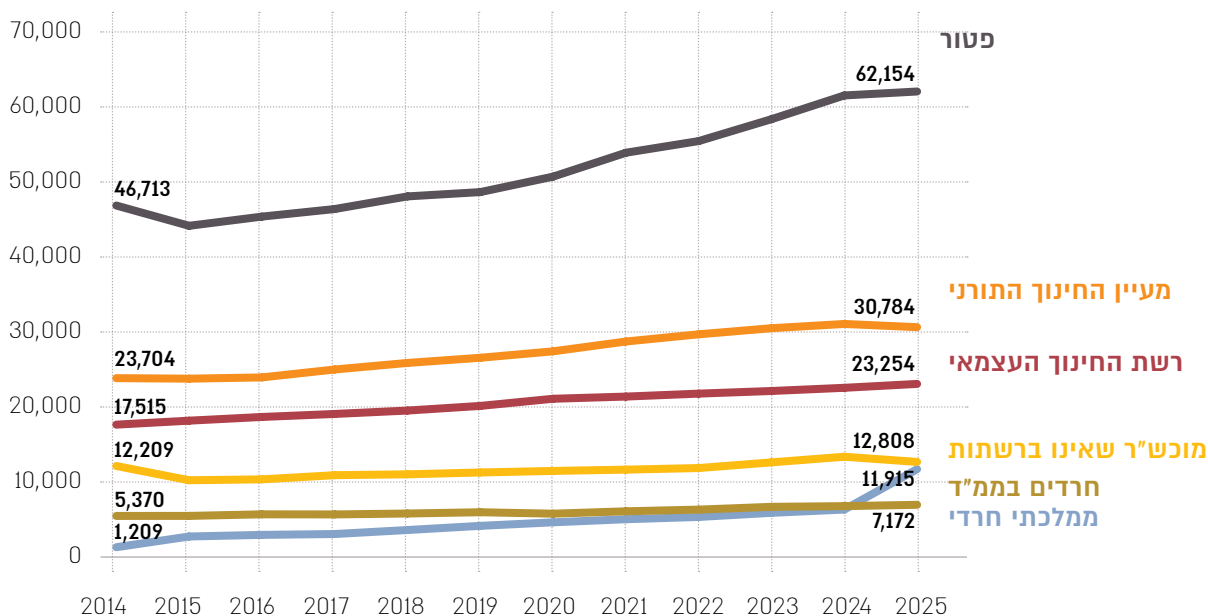
למרות התנגדות זו, והודות לתמיכה הניכרת של משרד החינוך, משרד האוצר ומגוון רשויות מקומיות, עלה מספר הבנים הלומדים במוסדות הממלכתיים-חרדיים בשנים 2014-2024 מ-1,200 ל-6,300 תלמידים לערך, ושיעורם גדל מ-1% ל-4% מכלל התלמידים החרדים. משקל החינוך הממלכתי-חרדי בכלל החינוך לבנים נותר יציב למדי בשנים 2020-2024, אך בשנת 2025 נרשמה מגמה מפתיעה, ומספר התלמידים בחינוך הממלכתי-חרדי כמעט הוכפל, וכן הוכפל משקל התלמידים במוסדות אלו מכלל התלמידים החינוך החרדי: בשנת הלימודים תשפ"ה לומדים 11,900 בנים במוסדות הממלכתי-חרדי, ושיעורם עלה מ-4% ל-8% מכלל הבנים הלומדים בחינוך החרדי.

הזינוק במספר ובשיעור של הבנים החרדים הלומדים בחינוך הממלכתי-חרדי התרחש לנוכח פתיחת כשלושים בתי ספר השייכים לזרם חינוכי זה, מספר חסר תקדים. מוסדות חינוך רבים נפתחו ברשויות מקומיות חדשות שלא היו בהן מוסדות חינוך של הזרם הממלכתי-חרדי, ובהן אשדוד, נתיבות ובני ברק. חלק גדול מהמוסדות שהצטרפו לחינוך הממלכתי-חרדי שייכים למסגרות חרדיות מהזרם הספרדי אשר יצאו מפיקוח של רשת מעיין החינוך התורני, וכמה מהמוסדות המצטרפים שייכים לחסידויות קרלין, צאנז ועוד, אשר יצאו ממסגרות השייכות למוסדות הפטור ולמוסדות מוכרים שאינם רשמיים.

בשל היציבות בשיעור הבנים החרדים במוסדות הפטור וברשתות החינוך העצמאי אפשר להעריך כי מוסדות החינוך של הזרם הממלכתי-חרדי אינם שואבים את מרבית תלמידיהם ממסגרות אלו. כמו כן נראה כי מוסדות החינוך של הזרם הממלכתי-חרדי אינם שואבים תלמידים ממסגרות חרדיות הנמצאות בפיקוח ממלכתי-ידתי: בשנים הנמדדות עלה מספר התלמידים החרדים הלומדים בבתי ספר אלו מ-5,300 ל-7,100 תלמידים, ושיעורם נותר כ-5% מכלל הבנים החרדים.

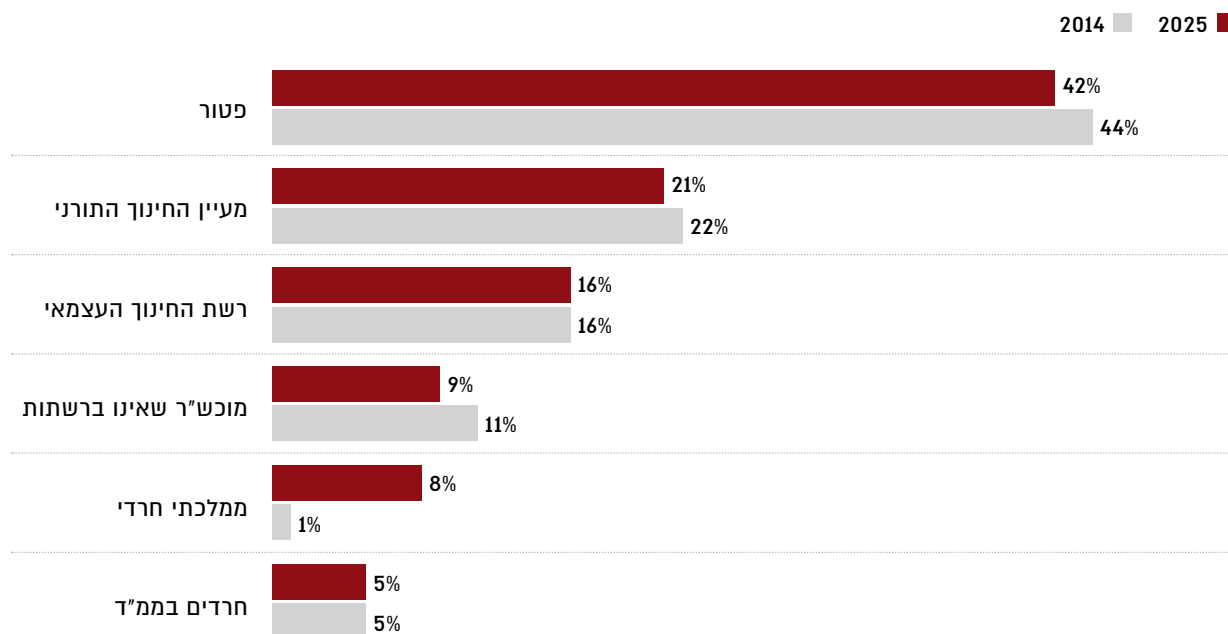
תרשים 74

מספר התלמידים בחינוך החרדי היסודי, לפי מעמד משפטי, 2014-2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

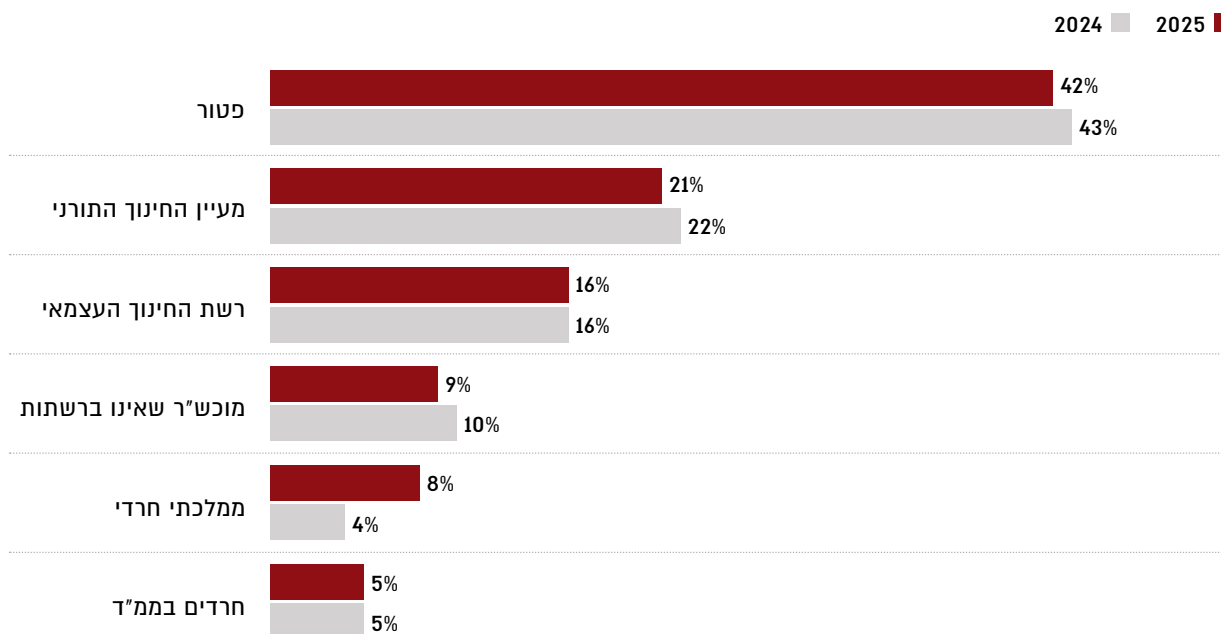
התפלגות התלמידים בחינוך החרדי היסודי לפי מעמד משפטי, 2014 לעומת 2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

זרקור על שינוי בשיעורי התלמידים במסגרות החינוך למיניהן במערכת החינוך לבנים בין שנת הלימודים תשפ"ד לשנת הלימודים תשפ"ה מאפשר לזקק את התובנה כי הגידול בשיעור בתלמידי מסגרות החינוך הממלכתי-חרדי נובע ממעבר של תלמידים בהיקף דומה ממוסדות הפטור, מרשת מעיין החינוך התורני וממוסדות החינוך המוכרים שאינם רשמיים ואינם שייכים לרשתות החרדיות.

התפלגות התלמידים בחינוך החרדי היסודי לפי מעמד משפטי, לעומת 2024

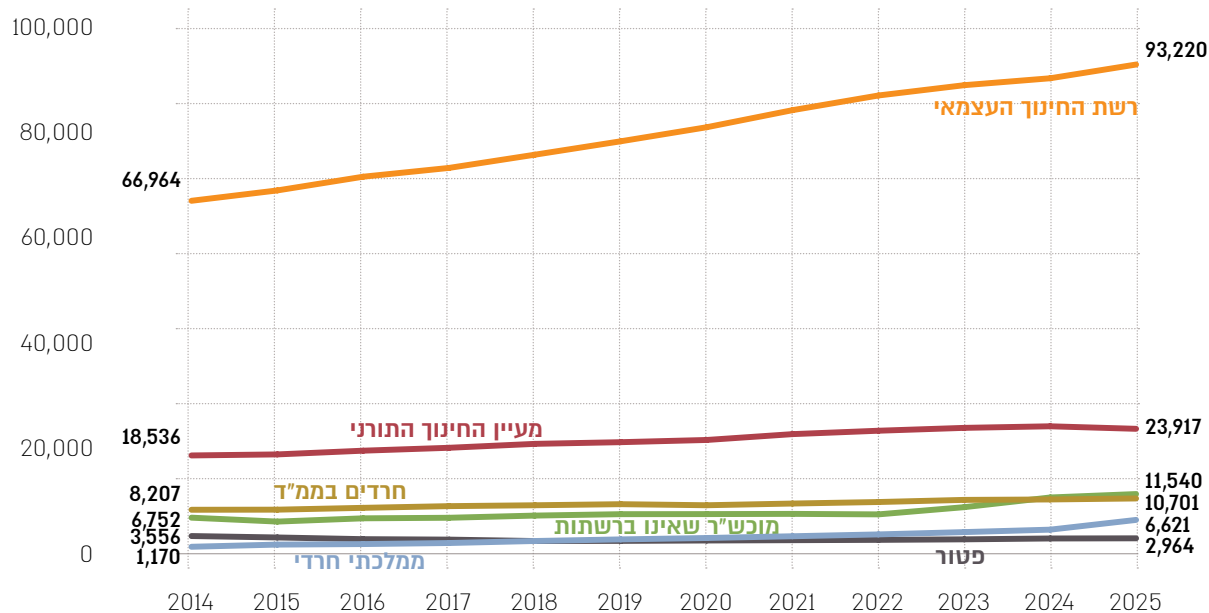
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

גם במערכת החינוך החרדי לבנות נרשמת יציבות בהתפלגות התלמידות בין המוסדות במעמדות המשפטיים למיניהם, במגמות ראשוניות ברשתות הגדולות בשנתיים האחרונות. רשת החינוך העצמאי היא המובילה בחינוך החרדי לבנות, ובשנים 2023-2014 שמרה על מעמדה: מספר התלמידות החרדיות בה עלה מ-67,000 ל-93,200, ושיעורן מכלל התלמידות בחינוך החרדי נותר לאורך השנים סביב 64%-65%. בשנת הלימודים תשפ"ה (2024/5) ירד שיעור התלמידות בחינוך העצמאי ל-63% לראשונה בעשור האחרון. רשת מעיין החינוך התורני שמרה גם היא על יציבות, ובשנים אלו עלה מספר התלמידות בה מ-18,500 ל-24,000, ושיעורן מכלל התלמידות החרדיות נותר יציב סביב 17%-18%. בשנה האחרונה נרשמה ירידה קלה בשיעור הבנות הלומדות ברשת מעיין החינוך התורני ל-16% מכלל הבנות בחינוך החרדי. במסגרות החינוך המוכר שאינו רשמי שאינן שייכות לחינוך העצמאי עלה מספר התלמידות מ-6,700 בשנת 2014 ל-11,500 תלמידות בשנת תשפ"ה. שיעורן מכלל הבנות בחינוך החרדי נותר בעשור האחרון יציב על כ-6%, אך בשנות הלימודים תשפ"ד ותשפ"ה גדל שיעורן לראשונה ל-8% מכלל הבנות בחינוך החרדי. בחינוך הממלכתי-חרדי לבנות נרשמה עלייה מתונה יותר בשנים 2025-2014: מספר התלמידות במוסדות אלו עלה מ-1,170 ל-6,600, ושיעורן מכלל התלמידות החרדיות עלה מ-1% ל-4%. לכן עד השנה האחרונה לא השפיעה רבות צמיחת הזרם הממלכתי-חרדי על מסגרות החינוך הקיימות במערכת החינוך החרדית לבנות, ונראה שצמיחה זו אינה נובעת ממעברים רחבי היקף של תלמידות ממסגרות אחרות. הסיבה לחוסר המעבר של תלמידות לזרם הממלכתי-חרדי טמונה ככל הנראה בהיבטים המקצועיים והכלכליים שהחינוך הממלכתי-חרדי מציע לבנות לעומת מוסדות החינוך החרדי שאינו רשמי. מרבית הבנות החרדיות לומדות ברשתות החינוך המתוקצבות תקצוב דומה למדי לחינוך הממלכתי, ולכן תשלומי

ההורים דומים בשתי המסגרות, והחינוך הממלכתי-חרדי אינו מציע חלופה זולה בהרבה. גם רמת הלימודים המקצועיים במסגרות הוותיקות דומה לרמת הלימודים במערכת החינוך הממלכתי. אם כן, הצורך בתחליף כלכלי ומקצועי למסגרות החינוך הוותיקות נמוך במערכת החינוך לבנות לעומת הצורך הזה במערכת החינוך לבנים.

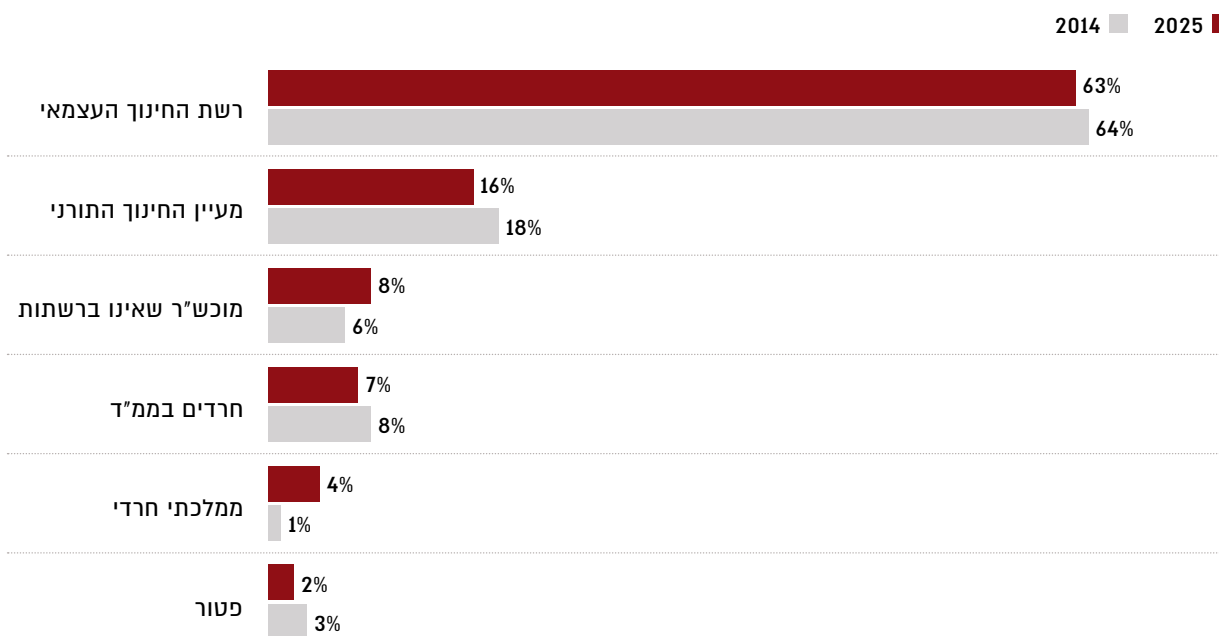
תרשים 77

מספר התלמידות בחינוך החרדי היסודי, לפי מעמד משפטי, 2014-2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

התפלגות התלמידות בחינוך החרדי היסודי לפי מעמד משפטי, 2014 לעומת 2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

התפלגות הילדים במערכת החינוך לפי יישוב מגורים

בשל המבנה הגילי הייחודי של החברה החרדית, הנובע משיעורי ילודה גבוהים, הילדים הם חלק הארי בחברה החרדית: כ־56% מכלל האוכלוסייה החרדית הם צעירים בני 19 ומטה. הלכך מעקב אחר התפרסות התלמידים החרדים ביישובים בישראל מאפשר הבנה טובה יותר של מאפייניה של החברה החרדית ושל צרכים עתידיים בתחומי החינוך, החברה והכלכלה של החברה החרדית ושל כלל החברה הישראלית.

התפלגות התלמידים החרדים במערכת החינוך בישראל ביישובים למיניהם משקפת מגמות דמוגרפיות, כלכליות וחברתיות שיש להן השפעה רחבה על החברה החרדית ועל החברה הישראלית, בראש ובראשונה בשל הצורך בהקמת תשתיות חינוך ברשויות המקומיות מתוך תכנון והתאמה יעילים של מוסדות החינוך. כמו כן התפלגות התלמידים ביישובים למיניהם היא למעשה תמונה דמוגרפית עתידית של המקום, ולכך השפעות מכריעות על כלכלת האזור בשל מאפייני השכלה ותעסוקה ייחודיים של החברה החרדית. ניתוח פריסת התלמידים החרדים יסייע בהיערכות מושכלת לצרכים הכלכליים ביישובים למיניהם ובישראל בכלל.

בשנת הלימודים תשפ"ד למדו בחינוך החרדי כ־400,000 תלמידים בסך הכול. בירושלים נמצא הריכוז החרדי הגדול ביותר בארץ, ובהתאם לכך לומד בה גם מספר התלמידים החרדים הגבוה ביותר. בירושלים למדו בשנה זו כ־229,000 תלמידים בסך הכול, שמהם כ־86,000 תלמידים חרדים. אם כך, שיעור התלמידים החרדים בירושלים הוא כ־22% מתלמידי החינוך החרדי בארץ וכ־37% מכלל התלמידים הלומדים בירושלים.

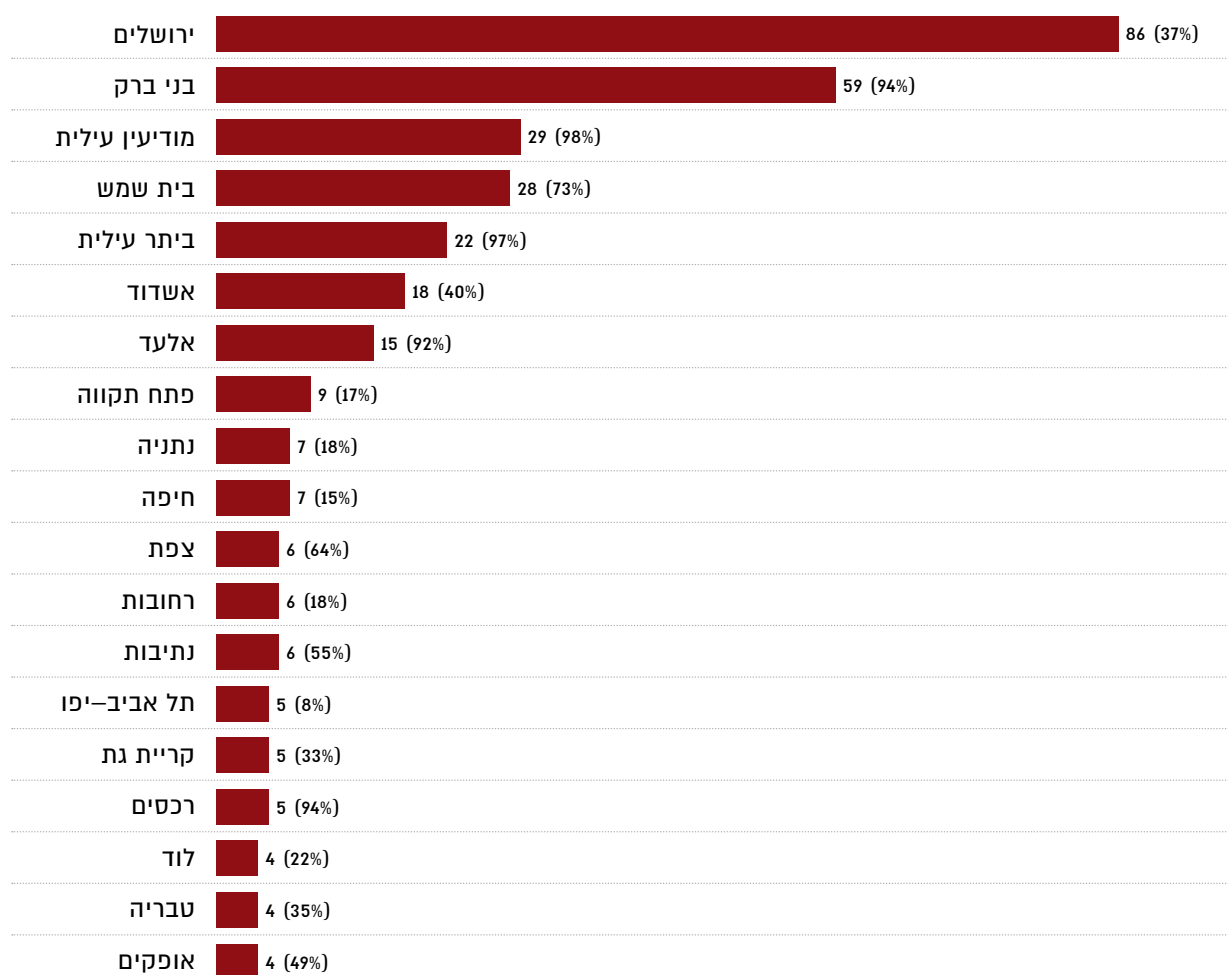
בבני ברק נמצא הריכוז החרדי השני בגודלו בארץ, וזה גם מקומה בהתפרסות הגאוגרפית של התלמידים החרדים. בשנת

תשפ"ד למדו בה כ־63,000 תלמידים בסך הכול, שמהם כ־59,000 תלמידים חרדים. אם כך, שיעור התלמידים החרדים בבני ברק הוא כ־15% מכלל תלמידי החינוך החרדי בארץ ו־94% מכלל התלמידים בעיר. במודיעין עילית ובבית שמש למדו בשנה זו מספר דומה של תלמידים חרדים, כ־29,000 ו־28,000 בהתאמה. אם כך, בכל אחת מהערים לומדים כ־7% מכלל תלמידי החינוך החרדי. כ־99% מהתלמידים במודיעין עילית הם חרדים. לעומת זאת בבית שמש שיעור התלמידים החרדים הוא כ־73% מ־38,000 התלמידים בעיר. עוד ערים שלומדים בהן תלמידים חרדים רבים הן ביתר עילית (כ־22,000 תלמידים חרדים, שהם 6% מתלמידי החינוך החרדי ו־97% מתלמידי העיר); אשדוד (כ־18,000 תלמידים, שהם 5% מתלמידי החינוך החרדי ו־40% מתלמידי העיר); ואלעד (כ־15,000 תלמידים, שהם 4% מתלמידי החינוך החרדי ו־92% מתלמידי העיר). בכל אחת מהערים פתח תקווה, נתניה וחיפה לומדים כ־2% מכלל תלמידי החינוך החרדי, ושיעורם הוא כ־16% מתלמידי העיר. גם בצפת לומדים כ־2% מכלל תלמידי החינוך החרדי, אך שיעורם הוא 64% מתלמידי העיר.

תרשים 79

מספר תלמידים חרדים ביישובים עם קהילות גדולות (אלפים), 2024

בסוגריים: שיעור החרדים מכלל התלמידים

כפי שנסקר בהרחבה בפרק הדיור, בעשורים האחרונים חלו שינויים נרחבים במגמות רכישת הדירות בחברה החרדית ונרשמה תנועה רבה בין יישובים בארץ. תופעה זאת משתקפת גם בפריסה הגאוגרפית של תלמידים במערכת החינוך החרדית בשנים 2000-2024.

הנתונים מראים כי בכמה ערים מעורבות בישראל חלה עלייה חדה במספר התלמידים החרדים במערכת החינוך. בבית שמש זינק שיעור התלמידים החרדים מ-27% מכלל התלמידים בעיר בשנת 2000 ל-73% ב-2024. עם זאת בשנת 2023 ירד מעט שיעור התלמידים החרדים בעיר ועמד על 75% מכלל התלמידים בעיר.¹ בצפת שיעור התלמידים החרדים הוא השני בגודלו בקרב הערים מעורבות, ועמד בשנת 2024 על 64% מכלל התלמידים בעיר, ללא שינוי בשנה האחרונה. בשנת 2000 עמד שיעורם על 41% בלבד.

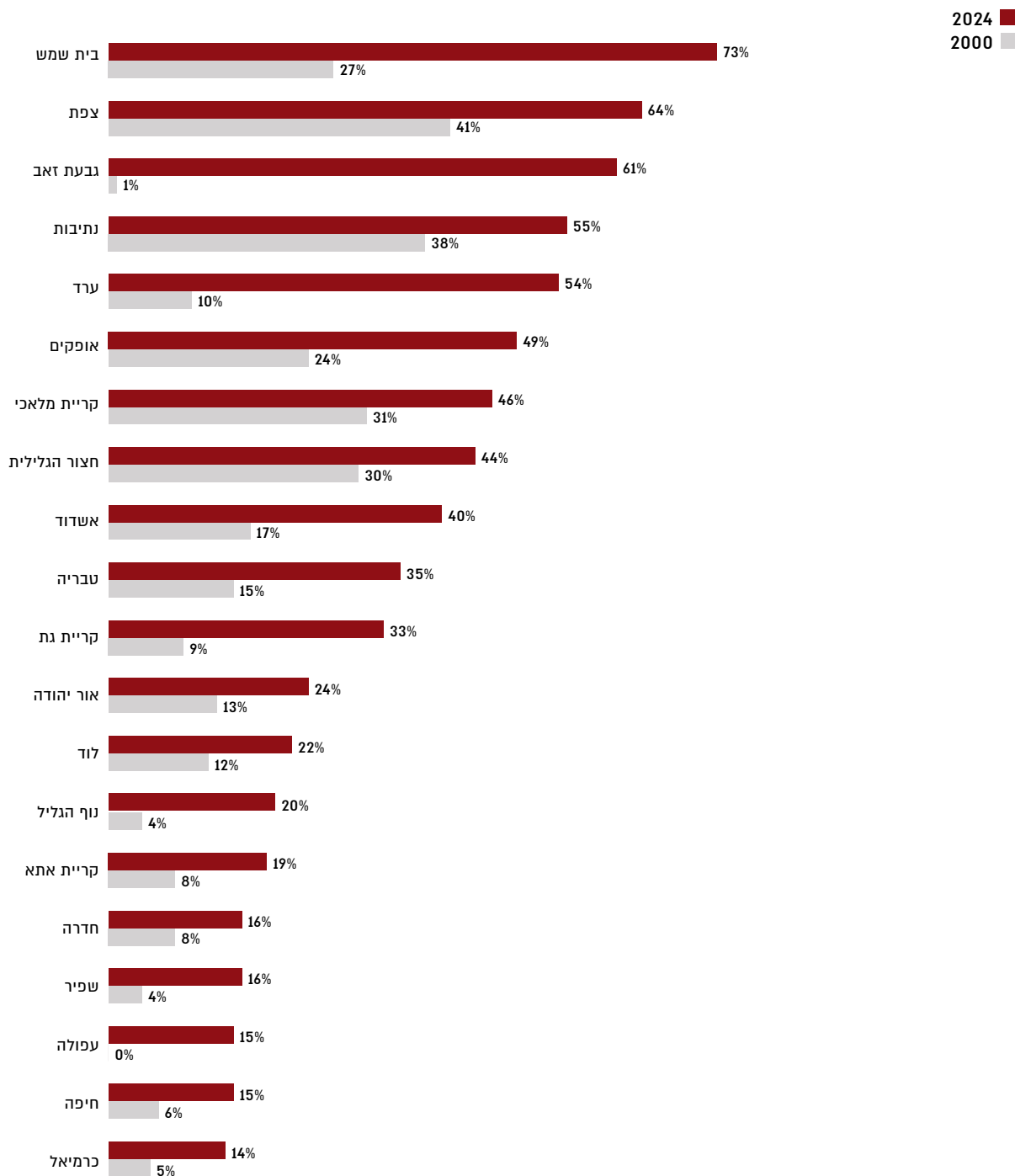
בגבעת זאב נצפתה הצמיחה הניכרת ביותר בשיעור התלמידים החרדים, ושיעורם עלה מ-1% בשנת 2000 ל-61% בשנת 2024. בנתיבות צמח שיעור התלמידים החרדים מ-38% בשנת 2000 ל-55% בשנת 2024; בערד - מ-10% בלבד בשנת 2000 ל-54% מכלל התלמידים בעיר ב-2024; ובאופקים - מ-24% בשנת 2000 ל-49% בשנת 2024. גידול נרחב מאוד בשיעור התלמידים החרדים נצפה בערים נוספות, ובהן קריית מלאכי, טבריה וקריית גת.

בשל העלייה הניכרת במספרם של תלמידי החינוך החרדי באשדוד, נכון לשנת 2024 שיעור התלמידים החרדים בעיר (40%) גבוה משיעורם בירושלים (37%). בשנת 2000 עמד שיעור התלמידים החרדים בעיר על 17% בלבד, ובשנה האחרונה לא נצפו שינויים בשיעור התלמידים החרדים בעיר.

תמונת המצב הנוכחית ומגמות השינוי בשיעור התלמידים החרדים במגוון יישובים מצביעות יחד על עתידם הדמוגרפי של יישובים אלו. ביישובים לא חרדיים רבים שחלה בהם עלייה של ממש בשיעור התלמידים החרדים צפוי חלקה של האוכלוסייה החרדית להמשיך לגדול במהירות הן בשל הריבוי הטבעי והן בשל תהליך התבססות הקהילות החרדיות ביישובים אלו, המלווה בהקמת תשתיות קהילתיות, חינוכיות וחברתיות, אשר הופך את היישובים הללו ליעדי הגירה מבוקשים למשפחות חרדיות נוספות. משמעות הדבר היא שבחלק ניכר מהיישובים הללו תהיה הקהילה החרדית רוב האוכלוסייה בתוך שנים אחדות, ולכך השלכות דמוגרפיות, כלכליות, חברתיות ופוליטיות, ובהן התאמת תמהיל התקציב העירוני והיקף המשאבים המוקצים לשירותים ומוסדות ייעודיים, כמו מוסדות חינוך ותרבות ותשתיות נוספות הנדרשות לאורח החיים החרדי; היערכות לשינויים בשוק הדיור המקומי בהיבטים של מחירי הדיור ואופי הבנייה המקומית והתאמתה לצורכי האוכלוסייה החרדית; שינויים במרקם החברתי-קהילתי המקומי וסוגיות של דוקיום במרחב הציבורי; שינויים במאזן הכוחות הפוליטי ברשויות המקומיות והשפעה של הקהילה החרדית על המדיניות המקומית ועל מרכיבי החיים ברשויות למיניהן.

1 הירידה הקלה שחלה בשיעור התלמידים החרדים בבית שמש בשנת 2024 נובעת מגידול של כ-10% במספר התלמידים שאינם חרדים בעיר, ייתכן שבגין קליטתם (הזמנית) של תלמידים שמשפחותיהם התפנו עם פרוץ המלחמה מאזורים אחרים בארץ.

שיעור התלמידים החרדים מתוך כלל התלמידים הלומדים ביישוב, 2024 לעומת 2000

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

שיעור הזכאים לתעודת בגרות

תעודת הבגרות היא אחד הכלים העיקריים שמערכת החינוך בישראל מעניקה לבוגריה. היא משפיעה במידה רבה על רכישת השכלה גבוהה לאחר סיום הלימודים ועל אופי ההשתלבות בשוק העבודה. בחינות הבגרות משמשות מדד עיקרי להערכת התלמידים, בתי הספר ומערכת החינוך כולה.

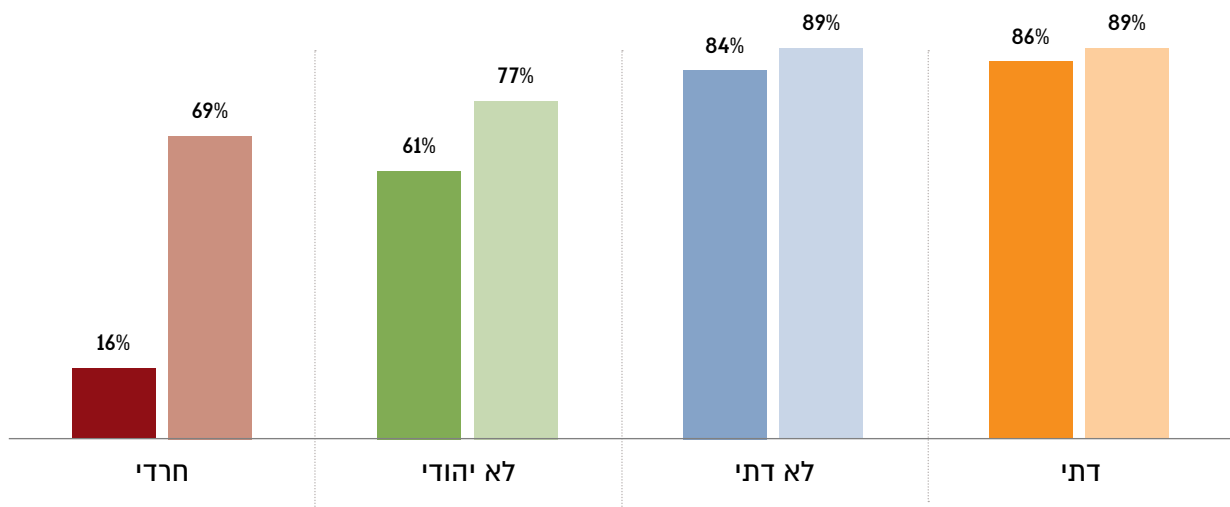
במערכת החינוך החרדית מרבית מוסדות הלימוד אינם מגישים את תלמידיהם לבחינות הבגרות. מוסדות החינוך לבנות עורכים לרוב מבחנים חלופיים, המכונים "מבחני סאלר". לפיכך בשנת 2023 רק 16% מכלל התלמידים במערכת החינוך החרדית היו זכאים לתעודת בגרות, לעומת 61% מהתלמידים בחינוך הלא יהודי, 84% בחינוך הממלכתי ו-86% בחינוך הממלכתי-דתי.

ההבדלים ניכרים גם בשיעור הזכאים מכלל הניגשים לבחינות: 69% מהחרדים הניגשים למבחני הבגרות זכאים לתעודת בגרות, לעומת 77% מהניגשים למבחנים שאינם יהודים ו-89% מהניגשים היהודים הדתיים ושאינם דתיים. הסיבה לשיעור הנמוך למדי של התלמידים החרדים הזכאים לתעודת בגרות היא ככל הנראה משום שחלק מהמסגרות החינוכיות במערכת החינוך החרדית מגישות את תלמידיהן למספר מצומצם של בחינות בגרות, ולכן גם מי שעברו בחינות אלו אינם זכאים לתעודת בגרות מלאה.

תרשים 81

שיעור זכאים לתעודת בגרות לפי מגזר, 2023

■ שיעור הזכאים מתוך הניגשים ■ שיעור הזכאים מתוך סך התלמידים

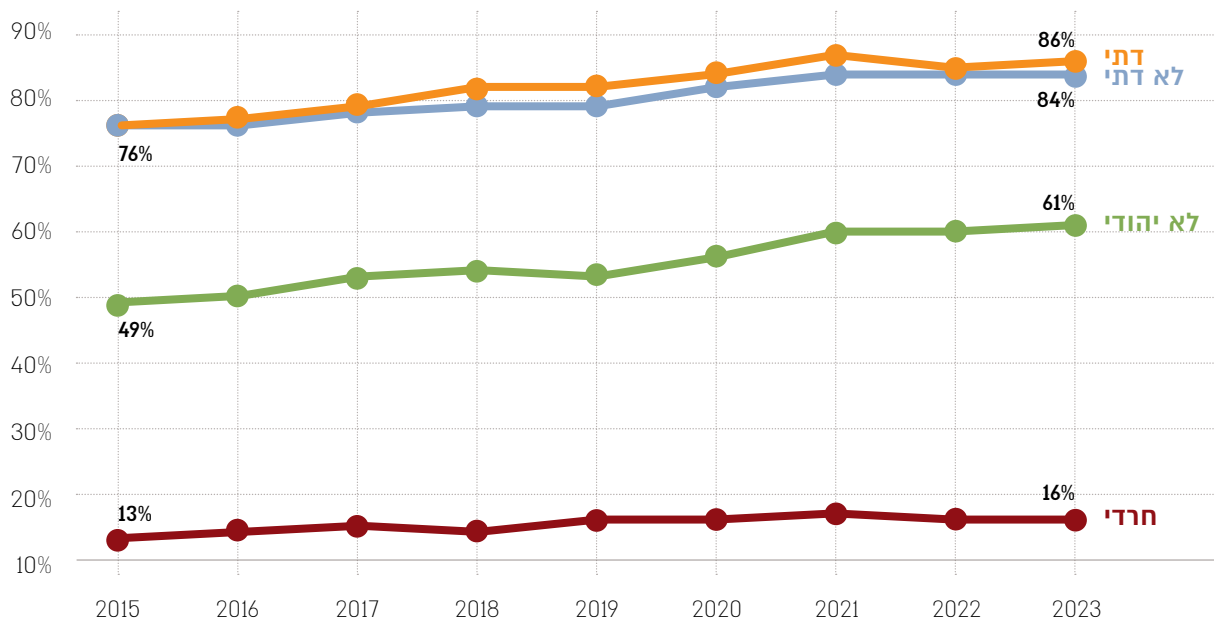

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

בשנים האחרונות חלו שינויים בשיעור הזכאים לתעודת בגרות בכל המגזרים, ובכלל זה בחינוך החרדי. בשנים 2015-2019 נרשמה עלייה בשיעור החרדים הזכאים לתעודת בגרות, מ-13% ל-16%, ושיעורם נותר יציב בארבע השנים האחרונות. בשאר המגזרים נרשמה בשנים אלו עלייה עקבית וניכרת יותר בשיעור הזכאים לתעודת בגרות. בחינוך הממלכתי-דתי עלה שיעור הזכאים מ-76% בשנת 2015 ל-86% בשנת 2023; בחינוך הממלכתי - מ-76% ל-84%; ובחינוך הערבי - מ-49% ל-61%.

העלייה המתונה של שיעורי הזכאות לתעודת בגרות בחברה החרדית מצביעה מצד אחד על מגמת שיפור מתונה ברמת ההשכלה הכללית, בעיקר בקרב החרדים הלומדים במוסדות החינוך הממלכתי-חרדי, ומצד שני על כוחות חזקים הפועלים בתוך שדה החינוך השמרני, הנמנעים מגישה ללימודי ליבה בכלל ולבחינות הבגרות בפרט.

שיעור זכאים לתעודת בגרות מתוך סך תלמידים, לפי מגזר, 2015-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך (מבט לחינוך ושקיפות בחינוך), 2015-2022

ניתוח הנתונים לפי מגדר מגלה כי שיעור התלמידות החרדיות שהיו זכאיות לתעודת בגרות בשנת 2022 גבוה בהרבה משיעור התלמידים החרדים הזכאים: 25% מהבנות לעומת כ-5% בלבד מהבנים.

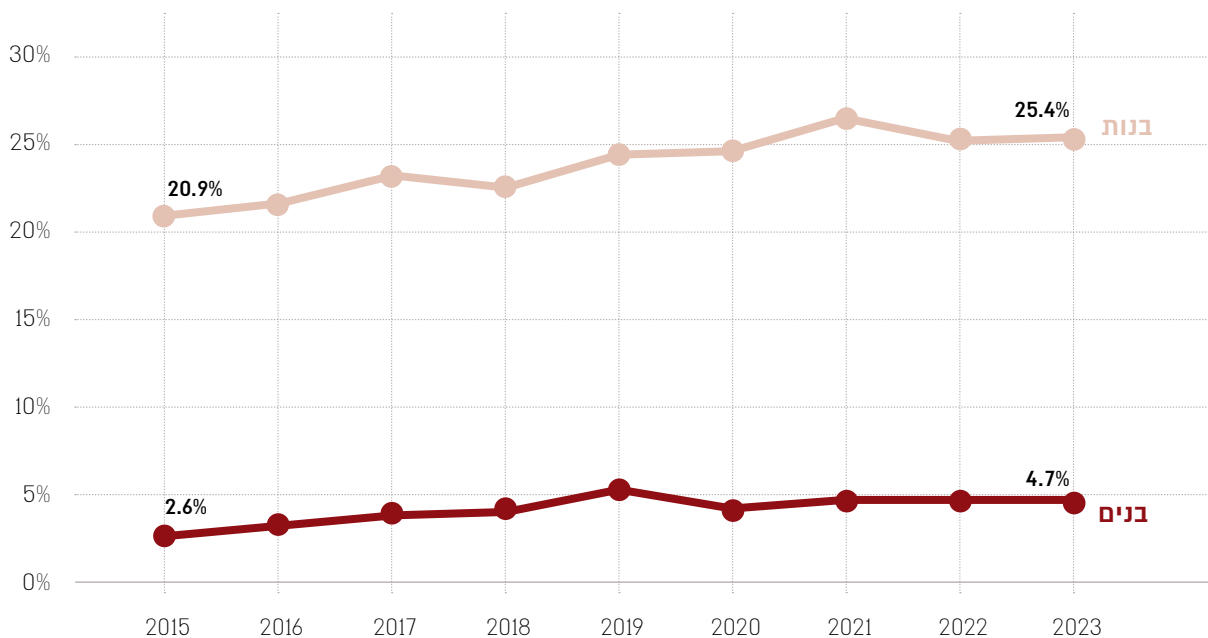
הפער בשיעור הזכאות לתעודת בגרות בין בנות חרדיות לבנים חרדים נובע ממבנה שונה של תוכניות הלימוד ומבדלים אידאולוגיים בין חינוך הבנים לחינוך הבנות בחברה החרדית. בבתי הספר החרדיים לבנות, ובמיוחד בסמינרים, יש התמקדות רבה יותר בלימודים מקצועיים, ואילו החינוך לבנים חרדים מתמקד בעיקר בלימודי קודש, וברובן המוחלט של המסגרות העליסודיות לבנים חרדים אין לימודים מקצועיים כלל. הבנות החרדיות מעודדות לרכוש השכלה כללית ולעיתים אף השכלה גבוהה כדי להשתלב בשוק העבודה ולממש את תפקידן הכלכלי כמפרנסות העיקריות ואף הבלעדיות במשפחה, ולכן לתעודת הבגרות יש מקום בתהליך החינוכי שלהן, שכן היא כלי חשוב להשתלבות בתעסוקה איכותית ולרכישת השכלה נדרשת לשוק העבודה. לעומת זאת אצל בנים חרדים הדגש המושם בלימודי הקודש נועד להכין אותם להמשך חייהם, שבהם העיסוק התורני יהיה המרכזי, ולכן יש מסגרות מעטות מאוד המיועדות לבנים חרדים בגילי התיכון הכוללות לימודים מקצועיים בכלל והכנה והגשה לבגרויות בפרט.

בשנים 2015-2023 עלה שיעור הבנות החרדיות הזכאיות לתעודת בגרות מ-21% ל-25% לערך, ובקרב הבנים החרדים עלה שיעור הזכאים מ-2.5% ל-5% לערך. גם בקרב הבנות החרדיות וגם בקרב הבנים החרדים לא ניכרת מגמת שינוי בשיעור הזכאים לבגרות לעומת השנה שעברה.

העלייה בשיעור החרדים הזכאים לתעודת בגרות, גם אם היא מתונה מאוד, יכולה לרמוז על התחלה של תהליכים הקשורים לאוריינטציה של מערכת החינוך החרדית בכלל ושל הבנים בפרט. עם זאת כאמור עדיין מדובר בשיעורים נמוכים מאוד, ו-95% מהבנים החרדים אינם זכאים לתעודת בגרות בתום לימודיהם. כפי שהוצג גם בפרק התעסוקה ובפרק ההשכלה, הדבר בא לידי ביטוי גם בשכרם הנמוך ובדשדוש בשיעור האקדמאים מקרב הגברים החרדים. מגמות חדשות הניכרות בשדה החינוך החרדי, כמו צמיחתו של החינוך הממלכתי-חרדי וקפיצה במשקלו במערכת החינוך החרדית בשנה האחרונה, עשויות להוביל לשינויים בשנים הקרובות גם בשיעור התלמידים החרדים הניגשים לבחינות הבגרות וזכאים לתעודת בגרות.

תרשים 83

שיעור הזכאים לבגרות מקרב התלמידים החרדים, לפי מגדר, 2015-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

תקצוב תלמידים במערכת החינוך

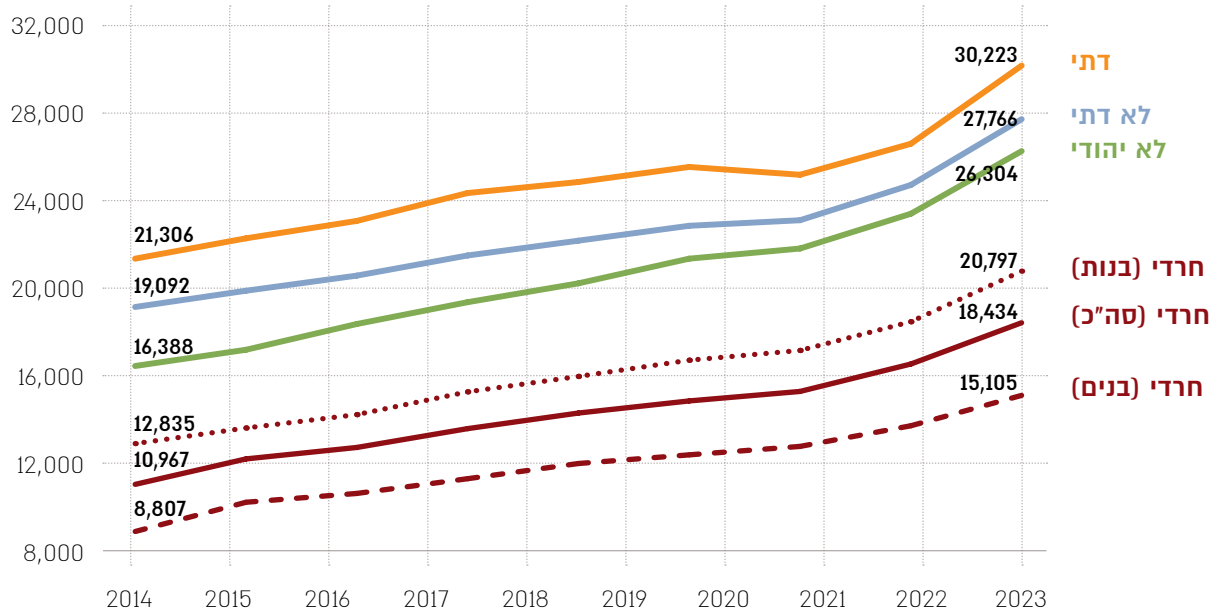
בשנת 2023 היה התקציב הממוצע לתלמידים במערכת החינוך הממלכתית-דתית הגבוה ביותר, ועמד על 30,223 שקלים בממוצע לתלמיד בשנה. בחינוך הממלכתי היהודי היה נמוך במעט התקציב השנתי הממוצע לתלמיד, ועמד על 27,766 שקלים, ובחינוך הממלכתי שאינו יהודי היה התקציב דומה ועמד על 26,304 שקלים. עם זאת התקצוב של החינוך החרדי היה נמוך בהרבה ועמד על 18,434 שקלים בלבד. אם נכ, התקצוב לתלמיד חרדי נמוך ב-34% לערך מהתקצוב של תלמיד בחינוך הממלכתי היהודי שאינו דתי וב-39% לערך מהתקצוב של תלמיד בחינוך הממלכתי-דתי.

כפי שתואר בהרחבה לעיל, מבנה מערכת החינוך החרדית לבנות שונה מאוד ממבנה מערכת החינוך לבנים. כ-80% מהבנות החרדיות לומדות במסגרות הזכאיות לתקצוב מלא, לעומת כ-40% בלבד מהבנים החרדים. פערים אלו משפיעים על התקצוב הממוצע לתלמיד חרדי, ולכן מתוארים בתרשים מטה גם תקציב ממוצע לתלמיד בחינוך החרדי לבנים

לעומת תקציב ממוצע לתלמידה בחינוך החרדי לבנות. בהתאם לכך תקצוב תלמיד בחינוך החרדי לבנים נמוך מאוד ועומד על 15,105 שקלים בלבד, לעומת תקצוב תלמידה בחינוך החרדי לבנות, שעומד על 20,797 שקלים. אם כן, התקצוב לתלמיד בחינוך החרדי לבנים הוא הנמוך ביותר, ויש פער של כ-50% בין תקצובו לתקצוב לתלמיד בחינוך הממלכתי, ופער התקצוב בין תלמידות בחינוך החרדי לתלמידי החינוך הממלכתי עומד על כ-30%. בשנים 2014-2023 התרחשו שינויים בתקצוב התלמידים, וניכרת מגמת עלייה (נומינלית) בתקצוב כלל התלמידים במערכת החינוך בישראל. עם זאת שיעור הגידול של תקצוב תלמידים חרדים הוא הגבוה ביותר לאורך תקופה זו, ולכן בעשור האחרון הצטמק בהדרגה פער התקצוב היחסי בין תלמידים בחינוך החרדי לתלמידים בחינוך הממלכתי מ-50% לערך ל-35% לערך. עם זאת במונחים אבסולוטיים התרחב פער התקצוב בין תלמידי יהודים שאינם חרדים לתלמידים החרדים מ-8,100 שקלים לערך ב-2014 ל-9,300 שקלים לערך ב-2023.

תרשים 84

תקציב לתלמיד לפי מגזר, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתוני משרד החינוך

סוגיית השתלבותם של חרדים במערכות ההשכלה הגבוהה בישראל היא ביטוי נוסף למתח המתמיד בין הצורך ההולך וגדל בהשתלבות האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה בישראל ובין המאפיינים הייחודיים של החברה החרדית והצורך לשמור על הערכים והצביון של הקהילה. ההשכלה האקדמית נתפסת בישראל חלק מובנה בתהליך ההשתלבות בתעסוקה איכותית, ותארים אקדמיים הם לעיתים קרובות תנאי סף למשרות איכותיות ובעלות אופק מקצועי. מסלול זה, המקובל בכלל החברה הישראלית, אינו עולה תמיד בקנה אחד עם התפיסות החרדיות. ההשכלה האקדמית מנגישה ערכים ותפיסות עולם שמתנגשות עם אלו של החברה החרדית, ולפיכך רכישת השכלה אקדמית מעוררת חשש עמוק בחברה החרדית מפני השפעות תרבותיות וחברתיות שעלולות לגרום לשינוי מהותי באופייה ובצביונה.

במסגרת המאמצים הממשלתיים והפילנתרופיים לעודד השתלבות תעסוקה איכותית בחברה החרדית נעשו גם מאמצים של ממש להנגיש לאוכלוסייה זו את מסלולי ההשכלה הגבוהה. מבחינת המדינה, השתלבות מוגברת של חרדים בלימודים אקדמיים הייתה ונותרה יעד חשוב אשר השגתו יכולה להביא לידי שיפור גדול בפיריון העבודה של העובדים החרדים. לפיכך הושקעו בעשור וחצי האחרונים משאבים ציבוריים רבים בניסיון להגדיל את מספרם של הסטודנטים ובעלי התארים החרדים, בין השאר באמצעות תוכניות חומש ייעודיות שגיבשה המועצה להשכלה גבוהה, הקמת מסגרות ייחודיות ונפרדות וקמפוסים מותאמים לאורח החיים החרדי, הקצאת מערכי מלגות ייחודיות לבוגרי החינוך החרדי, המסייעות בהתמודדות עם העלויות הגבוהות של הלימודים, והקמת מכינות קדם-אקדמיות להשלמת פערי ידע ולהכנה ללימודים האקדמיים. מאמצים אלו אכן נשאו פרי בכל הנוגע להגדלת מספר הסטודנטים החרדים, והוא שולש בשנים 2009-2014 (רגב, 2016).

עם זאת, כאמור, עדיין מדובר במספרים נמוכים מאוד. בה בעת בציבור הכללי יש אמביוולנטיות בנוגע למידת הגמישות שיש לגלות ולהתאמות שיש לעשות כדי להקל על חרדים להשתלב בלימודים אקדמיים, בייחוד בסוגיית ההפרדה המגדרית בלימודים.

גם במגמות ההשכלה הגבוהה, כמו בתוצאות המאמצים לעידוד תעסוקה בחברה החרדית, השפעות המאמצים ניכרות בעיקר על הנשים החרדיות, ופנייתן ללימודים אקדמיים נעשית נפוצה ומקובלת יותר מבעבר, אולם העמדות בנוגע לכניסת הגברים החרדים ללימודים אקדמיים נותרו מסויגות.

מורכבות זו מתבטאת בשיעור נמוך למדי של סטודנטים חרדים, בפער של עשרות אחוזים משיעורם בקרב יהודים לא חרדים, בעיקר בקרב גברים. שיעור הגברים החרדים בעלי התואר נותר נמוך זה שנים רבות ועלה רק במידה זניחה בשני העשורים האחרונים. לעומת זאת לאורך השנים חלו כמה התפתחויות המבשרות על רוחות של שינוי, כמו עלייה בשיעור הצעירות החרדיות בעלות התואר, ונתון זה עוד צפוי להמשיך לעלות, לפי המגמות המוצגות בפרק זה.

השכלה גבוהה משמשת כיום הזדמנות לשינוי כלכלי וחברתי לרבים בחברה החרדית, אך גם מעלה שאלות הנוגעות לתשואה על ההשכלה בחברה החרדית, שכן פערי השכר בין הקבוצות באוכלוסייה הישראלית נשמרים גם בקרב בעלי התארים, ומגמות השכר מצביעות אף על התרחבות הפערים בין אקדמאים יהודים שאינם חרדים לאקדמאים חרדים. מגמות אלו מלמדות על הצורך בהמשך פיתוח מדיניות ההנגשה וההתאמה ובגיבוש מדיניות ממוקדת שמטרתה לאפשר השתלבות אפקטיבית יותר של צעירים חרדים במערכות ההשכלה הגבוהה לצד שימור זהותם החרדית.

נתונים מרכזיים

34%

מהנשים החרדיות מזרם חב"ד אקדמאיות

שיעור האקדמאיות מזרם חב"ד הוא הגבוה ביותר. בקרב נשים חסידיות שיעור האקדמאיות הוא הנמוך ביותר - כ-6% בלבד.

4%

מהגברים החרדים אקדמאים

שיעור האקדמאים בקרב גברים חרדים בגילי 25-49 עומד כיום על 4% בלבד, לעומת 31% בקרב יהודים שאינם חרדים

7%

מהגברים החרדים בגילאי 45-54 אקדמאים

שיעור האקדמאים הגבוה ביותר בקרב גברים חרדים הוא בקבוצת הגיל הזו

15%

מהנשים החרדיות בגילי 25-34 אקדמאיות

שיעור האקדמאיות הגבוה ביותר בקרב נשים חרדיות הוא בקבוצת הגיל הזו

14%

מהנשים החרדיות אקדמאיות

שיעור האקדמאיות בקרב נשים חרדיות בגילי 25-49 עומד כיום על 14%, לעומת 45 בקרב יהודיות שאינן חרדיות

13,693 שקלים

שכר חודשי ממוצע של אישה חרדית בעלת תואר, שהם כ-73% משכרה הממוצע של אישה יהודית שאינה חרדית בעלת תואר, העומד על 18,775 שקלים לחודש.

19,343 שקלים

שכר חודשי ממוצע של גברי חרדי בעל תואר, שהם כ-60% משכרו הממוצע של גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר, העומד על 32,056 שקלים לחודש.

מגמות מרכזיות

← גברים בעלי תארים

שיעור בעלי התארים מקרב הגברים החרדים בגילי 25-49 עלה רק ב־1.8 נקודות האחוז בשני העשורים האחרונים.

↗ נשים בעלות תארים

שיעור בעלות התארים מקרב הנשים החרדיות בגילי 25-49 עלה ב־10 נקודות האחוז לערך בשני העשורים האחרונים.

← שכר אקדמאים

שכרם הממוצע של נשים וגברים חרדים בעלי תואר כמעט לא עלה בעשור האחרון, בניגוד לשכרם הממוצע של נשים וגברים יהודים שאינם חרדים בעלי תואר. שכרן הממוצע של נשים חרדיות בעלות תואר גדל ב־8% לערך בעשור האחרון, ושל גברים חרדים בעלי תואר - ב־4% לערך. שכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות גדל ב־33% לערך בתקופה זו, ושל גברים יהודים שאינם חרדים - ב־38% לערך.

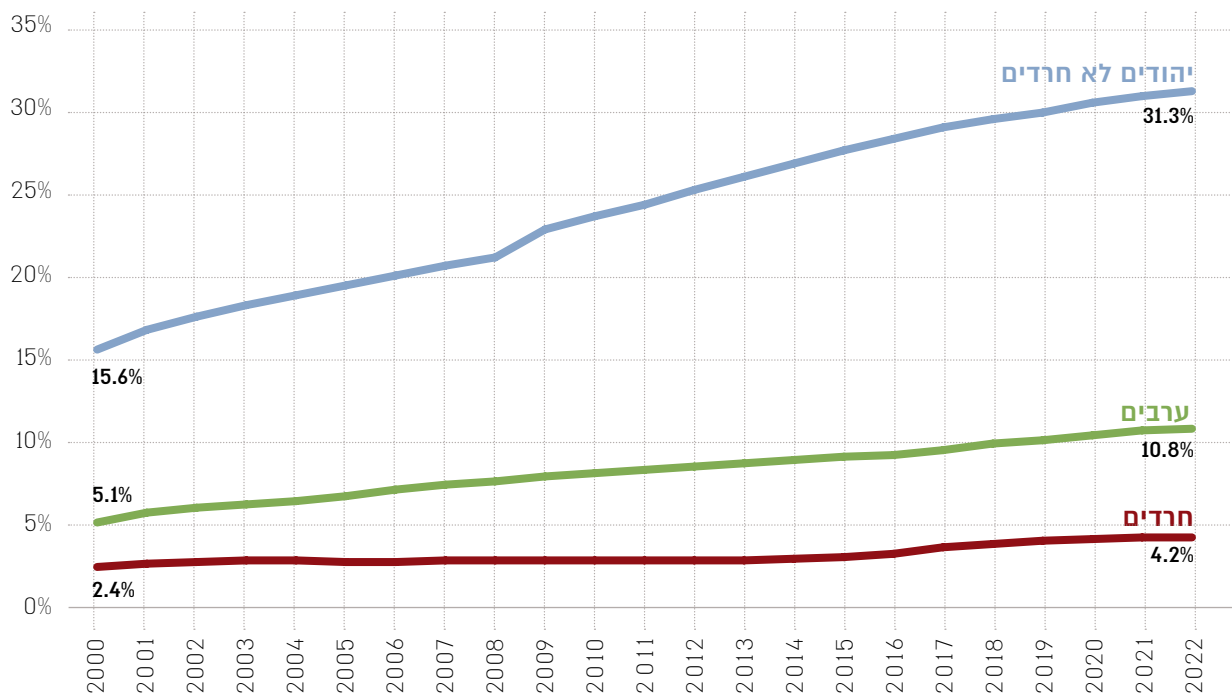
שיעור בעלי השכלה גבוהה

משאבים ומאמצים רבים הושקעו בעשור האחרון בשילובם של חרדים בלימודים אקדמיים ובהגדלת שיעור בעלי התארים במגזר. ברם נראה כי בעבור הגברים החרדים הניבו המאמצים רק עלייה צנועה בשיעור האקדמאים, והוא נותר נמוך מאוד בהשוואה למגזרים אחרים. נכון לשנת 2022, רק 4.2% מן הגברים החרדים בגילי 25-49 היו בעלי תואר אקדמי, עלייה של 1.8 נקודות האחוז בלבד בעשרים השנים האחרונות, ובלא שינוי כלל בשנה האחרונה. בתקופה זו הוכפל ויותר שיעור הגברים הערבים האקדמאים, ועלה מ-5% ל-11% לערך.

נתון זה משקף במידה רבה את הקושי שנתקלים בו גברים חרדים המנסים להשתלב בלימודים אקדמיים, הנובע מפערים גדולים בהשכלה הפורמלית שלהם (בהשוואה למגזר הכללי, לצד ביטוי להתנגדות הערכית לאקדמיה ואת ההעדפה הערכית לעסוק בלימוד תורה). פערי ידע אלו יוצרים להם קושי מוגבר לעמוד בתנאי הקבלה ללימודים אקדמיים ולסיימם בהצלחה. הקיפאון בשיעור האקדמאים החרדים בולט במיוחד לנוכח הזינוק שחל בתקופה זו בשיעור האקדמאים היהודים שאינם חרדים, מ-16% לערך ל-31% לערך. אם כן, שיעור הגברים היהודים שאינם חרדים המחזיקים בתואר אקדמי כיום גבוה פי שבעה משיעור הגברים החרדים המחזיקים בתואר.

תרשים 85

שיעור גברים בעלי תואר אקדמי לפי מגזר, 2000-2024, גילי 25-49

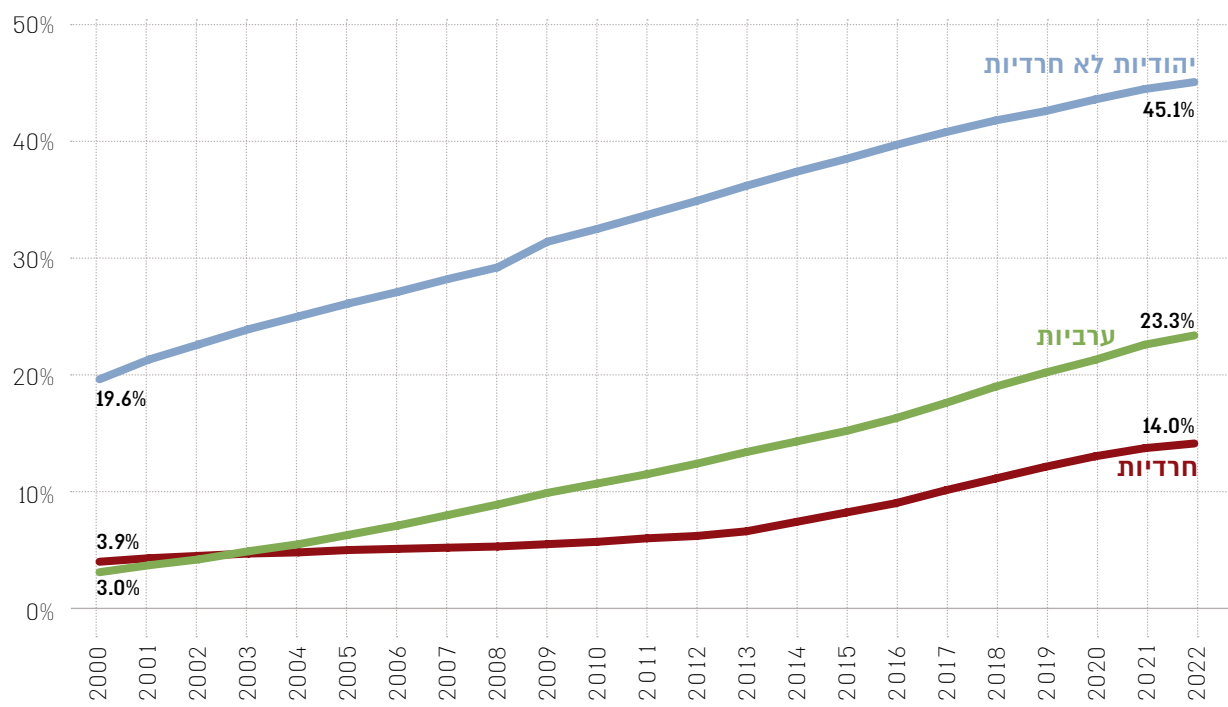
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב נשים חרדיות הנתונים גבוהים יותר. שיעור הנשים האקדמאיות החרדיות בגילי 25-49 עמד בשנת 2022 על כ-14%, עלייה של כ-9 נקודות האחוז בשני העשורים האחרונים. למעשה, מרבית העלייה בשיעור האקדמאיות החרדיות התחוללה בשמונה השנים האחרונות, ובמהלכן הוכפל שיעור זה. עם זאת שיעורי ההשכלה בקרב נשים ערביות (23%)

ובקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות (45%) עודם גבוהים באופן ניכר משיעור ההשכלה בקרב חרדיות. צמיחת שיעור האקדמאיות החרדיות מגיעה לצד מגמות חברתיות כלכליות נרחבות הנוגעות להשכלה ולתעסוקה של נשים חרדיות ולכניסתן הרחבה למקצועות וענפי תעסוקה בפריון גבוה. תהליכי האקדמיזציה של נשים חרדיות עשויים להיות בעלי השפעה על מעגלים רחבים בקהילה החרדית, ובהם מערכי ההכשרות המקצועיות בסמינרים החרדים לבנות ותחילתה של מגמת אקדמיזציה גם במסגרות שמרניות אלו.

תרשים 86

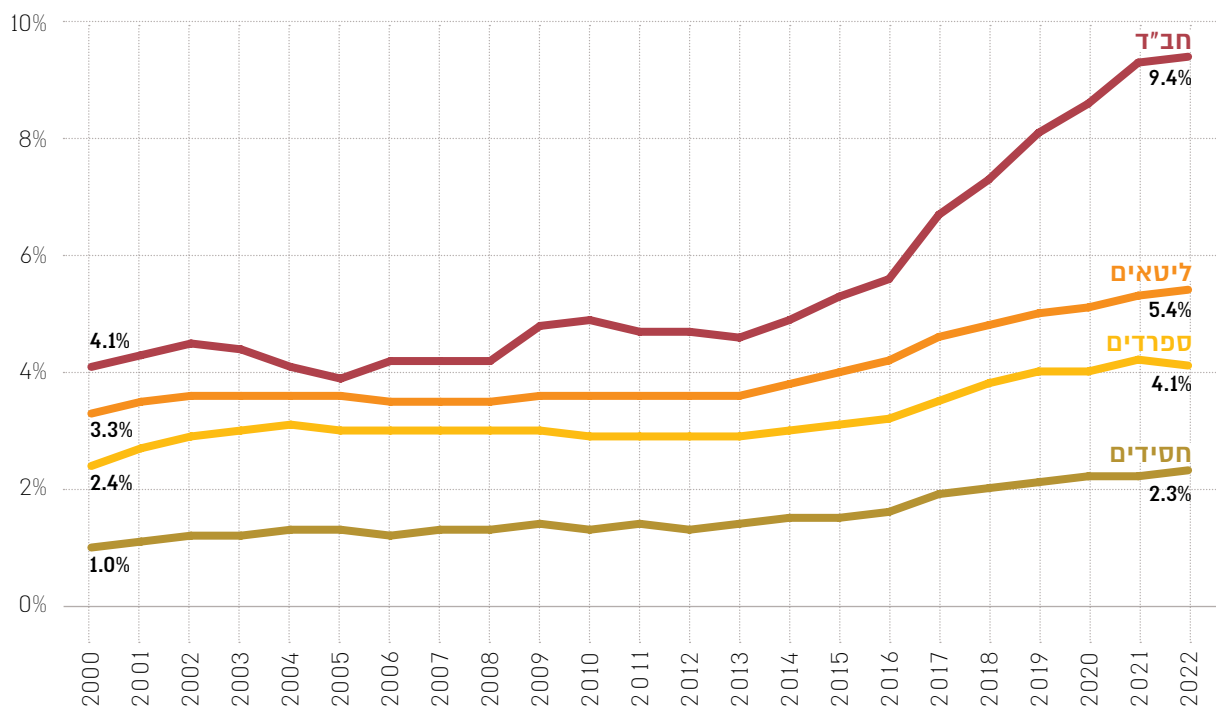
שיעור נשים בעלות תואר אקדמי לפי מגזר, 2000-2022, גילי 25-49

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת המגמות לפי זרמיים חרדיים מבליטה את ייחודיותה של חסידות חב"ד. בשלושת הזרמים הגדולים (חסידים, ליטאים וספרדים) חלה בשני העשורים האחרונים רק עלייה צנועה בשיעור הגברים האקדמאים (2-1 נקודות האחוז). לעומת זאת בזרם חב"ד חלה עלייה של כ-5 נקודות האחוז בשיעור הגברים האקדמאים, ורובה בשמונה השנים האחרונות. היות שכבר בתחילת התקופה היה שיעור האקדמאים המשתייכים לחב"ד גבוה יותר, בסוף התקופה כבר נפתח פער גדול בין הזרמים (בפרט בזרם החסידי היה שיעור הגברים האקדמאים ועודנו כמעט זניח, כ-2% בלבד).

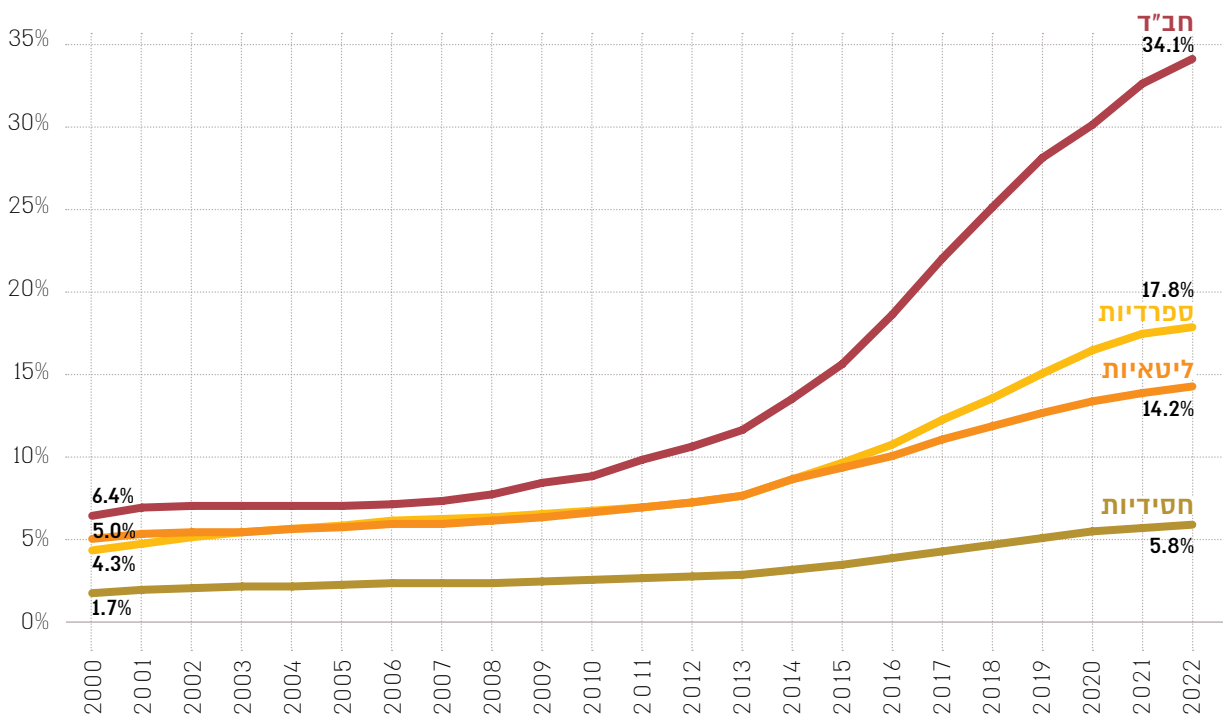
שיעור גברים חרדים בעלי תואר אקדמי לפי זרם, 2000-2022, גילי 25-49

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרוב נשים חרדיות ההבדלים בין שיעורי האקדמאיות בזרמים למיניהם גדולים הרבה יותר. בקרב נשים חסידיות שיעור האקדמאיות עודנו נמוך למדי (כ־6%), אף ששולש בשמונה השנים האחרונות. אצל הספרדיות והליטאיות היה שיעור בעלות התארים דומה שנים רבות, אך בשנים האחרונות עלה שיעור האקדמאיות הספרדיות בקצב מהיר יותר, והן פתחו פער של כ־3.5 נקודות האחוז, והוא נשמר בשנתיים האחרונות. הזינוק המרשים ביותר בשיעור האקדמאיות החרדיות נרשם בקרב נשות חב"ד: מ־6.4% בשנת 2000 ל־34% בשנת 2022. כלומר שיעור האקדמאיות מזרם חב"ד גדל פי חמישה בשני העשורים האחרונים, ועקף אפילו את שיעור האקדמאים בקרב גברים יהודים שאינם חרדים. מרבית העלייה, כ־22%, נרשמה בעשור האחרון.

שיעור נשים חרדיות בעלות תואר אקדמי לפי זרם, 2000-2022, גילי 25-49

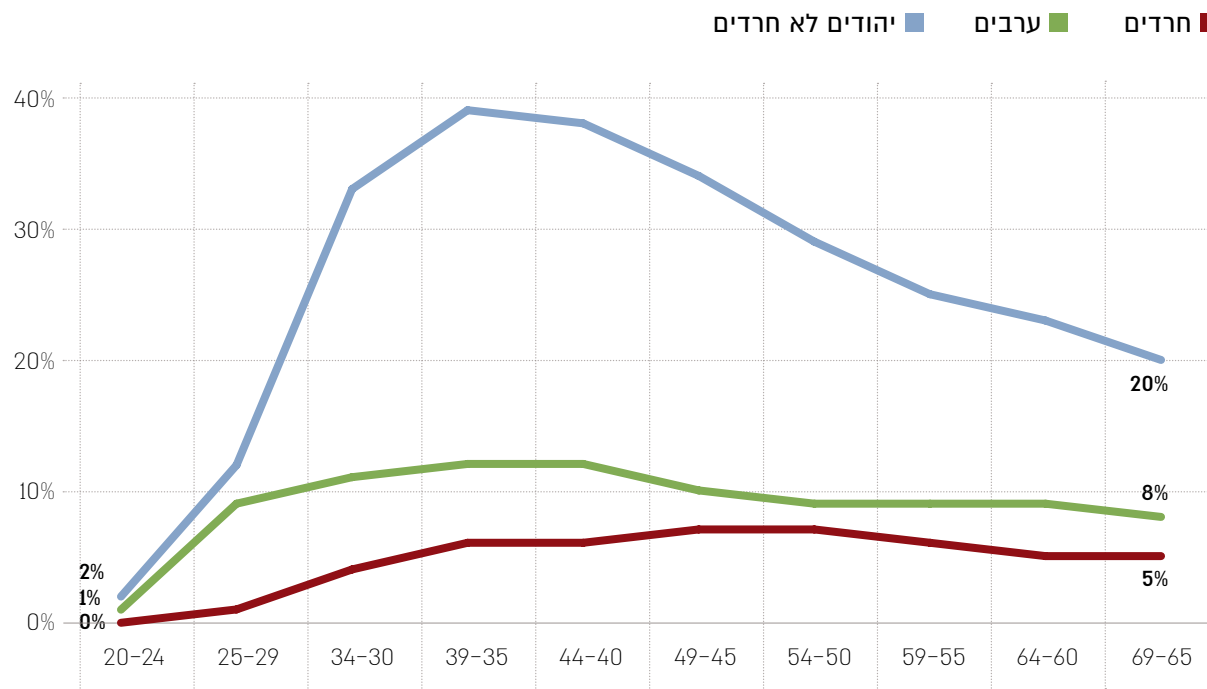

מקור: עיבודי המכון לאסטרוטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

כאשר בוחנים את שיעור הגברים האקדמאים לפי קבוצת גיל, ניכר כי אצל החרדים היה שיעור האקדמאים הגבוה ביותר בשנת 2022 בקבוצות הגיל הבוגרות, של בני 54-50 ו-49-45, ועמד בשתייהן על כ-7%. לעומת זאת בקרב ערבים ובקרב יהודים שאינם חרדים היה שיעור האקדמאים הגבוה ביותר בקרב צעירים יותר, בני 35-39 (12% ו-39% בהתאמה). שיעור האקדמאים בקרב גברים חרדים מגיע לשיאו בקבוצת גיל מבוגרת למדי ככל הנראה בשל גיל הכניסה המאוחר למדי של גברים חרדים לשוק העבודה. הבנת הצורך ברכישת תואר אקדמי לשם התפתחות תעסוקתית מתרחשת בשלב די מאוחר, ולכן שיעור לא זניח מן הגברים החרדים מצליחים להשלים תואר ראשון בגיל מבוגר למדי, בסוף העשור החמישי לחייהם.

הגם שנתונים אחרונים שפרסמה המועצה להשכלה גבוהה מבשרים על עלייה ניכרת בשיעור מקבלי התארים החרדים בשנת 2022, יש לבחון איזה שיעור מקרב מקבלי התארים הם אכן חרדים ומה היה גילם הממוצע בעת קבלת התואר. כאמור, אצל יהודים שאינם חרדים ואצל ערבים הגיע שיעור האקדמאים לשיא בקבוצת גיל צעירה יותר, וזה מעיד על עלייה בשיעור האקדמאים בשנתונים הצעירים.

שיעור גברים בעלי תואר אקדמי, לפי מגזר וקבוצות גיל, 2022

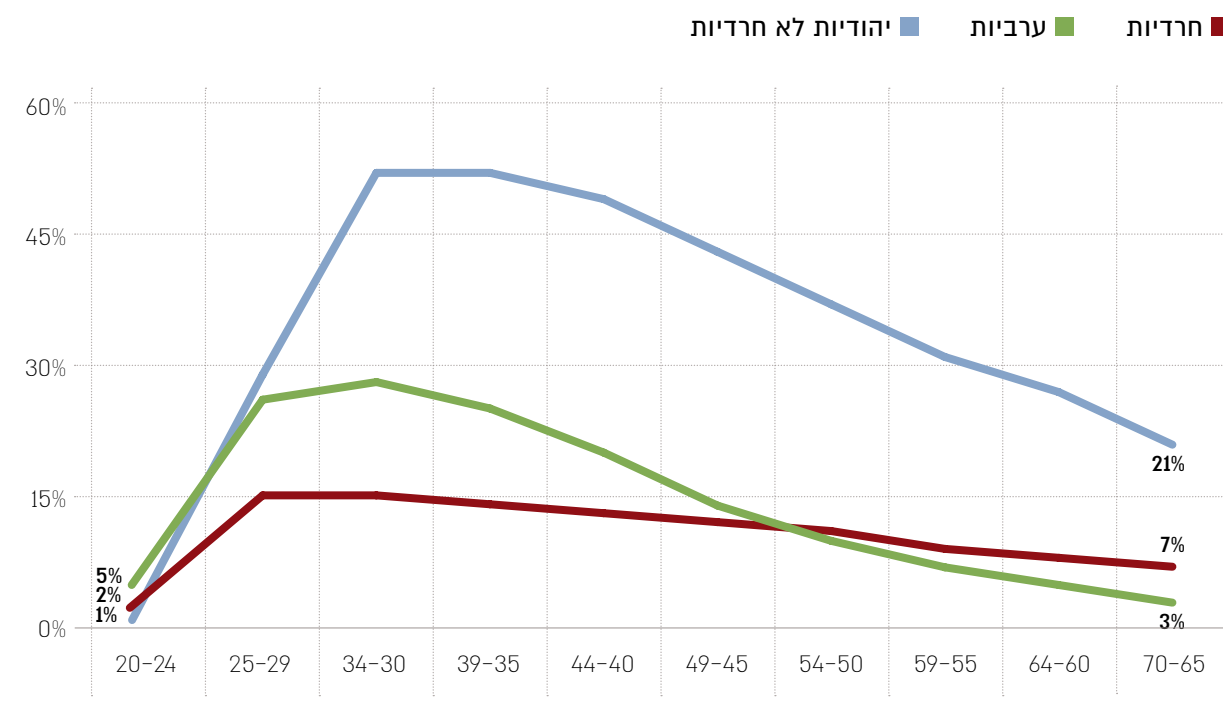

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

לעומת הגברים, אצל הנשים החרדיות שיעור האקדמאיות הגבוה ביותר (15%) נמדד בקבוצות הגיל הצעירות: בנות 29-25 ו-34-30. לעומת זאת אצל נשים ערביות ואצל יהודיות שאינן חרדיות נרשם שיעור האקדמאיות הגבוה ביותר בקבוצת הגיל 34-30 (28% ו-52% בהתאמה).

שיעור השיא נרשם אצל החרדיות בגיל צעיר כל כך משום שפניית צעירות חרדיות לאקדמיה היא הצעד הראשון במסלול התעסוקה שלהן, שנעשה מייד עם יציאתן לחיים בוגרים. זוהי עדות לחלחול ההבנה בקרב צעירות חרדיות שתואר אקדמי מאפשר פנייה למקצועות בפריון גבוה ויצירת מסלול תעסוקתי בעל אפשרויות קידום רבות.

שיעור נשים בעלות תואר אקדמי, לפי מגזר וקבוצות גיל, 2022

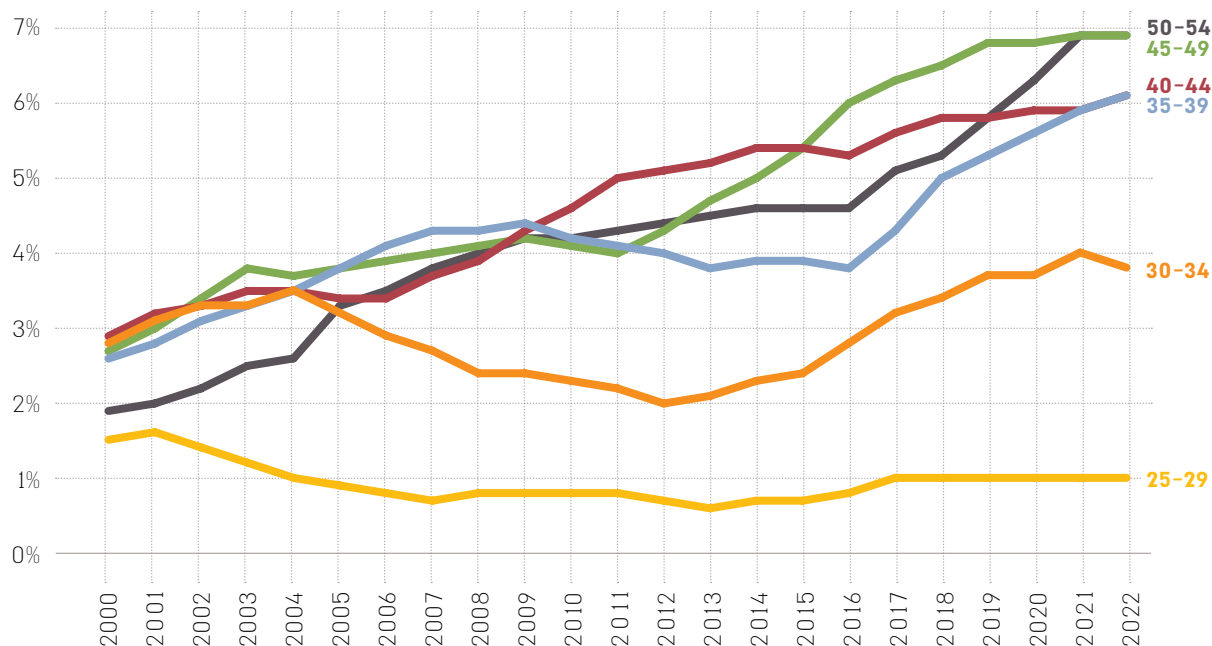

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת המגמות של שיעור האקדמאים בקרב גברים חרדים לפי קבוצות גיל עשויה להסביר מדוע שיעור השיא של האקדמאים מגיע בגיל מבוגר למדי. העלייה החדה ביותר בשיעור האקדמאים במשך השנים חלה בקרב קבוצת הגיל המבוגרת ביותר (54-50), מ-2% לערך בשנת 2001 ל-7% לערך בשנת 2022. לעומת זאת בקרב בני 34-30 חלה רק עלייה צנועה בתקופה זו, מ-3% לערך ל-4% לערך. בקבוצת הגיל הצעירה, 29-25, אף נרשמה בתקופה זו ירידה קלה בשיעור האקדמאים החרדים, מ-1.5% לערך ל-1% לערך.

משמעות הממצאים היא שרוב הגברים האקדמאים החרדים מקבלים את התואר בשלב מאוחר למדי בחייהם, ולכן התשואה על ההשכלה שיהיה ממונה בשוק העבודה קטנה מאוד.

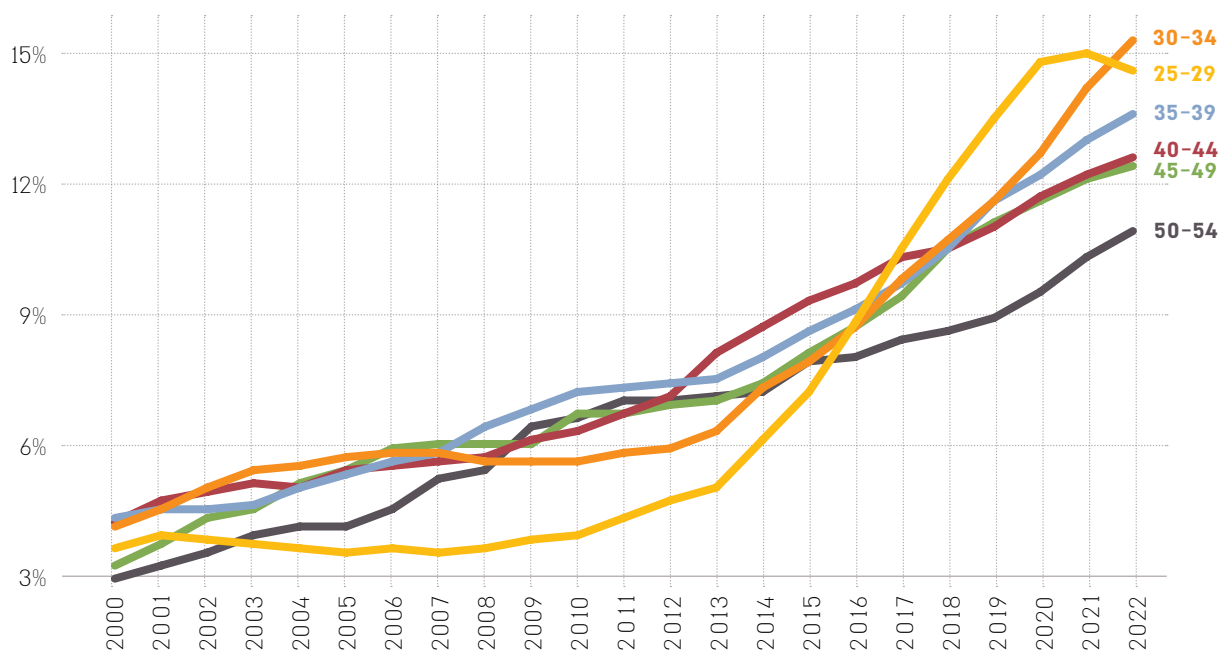
שיעור גברים חרדים בעלי תואר אקדמי לפי קבוצות גיל, 2000-2021

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בשונה מן הגברים, אצל הנשים החרדיות הזינוק הגדול ביותר בשיעור האקדמאיות חל דווקא בקבוצת הגיל הצעירה (25-29), מ-4% לערך בשנת 2000 ל-15% לערך בשנת 2022. עיקר הגידול (כ-10 נקודות האחוז) התרחש בשנים 2013-2021. הגידול בשיעור האקדמאיות החרדיות הצעירות תואם את כניסתן המוקדמת לשוק העבודה, לרוב כמפרנסות עיקריות של משק הבית בשנות הנישואים הראשונות. הגיל המאוחר למדי שבו הגברים החרדים רוכשים תואר אקדמי עולה בקנה אחד עם כניסתם המאוחרת למדי אל שוק העבודה, המלווה בירידה ההדרגתית בהיקפי התעסוקה של נשותיהן בגילים אלו, כפי שמוצג בפרק התעסוקה.

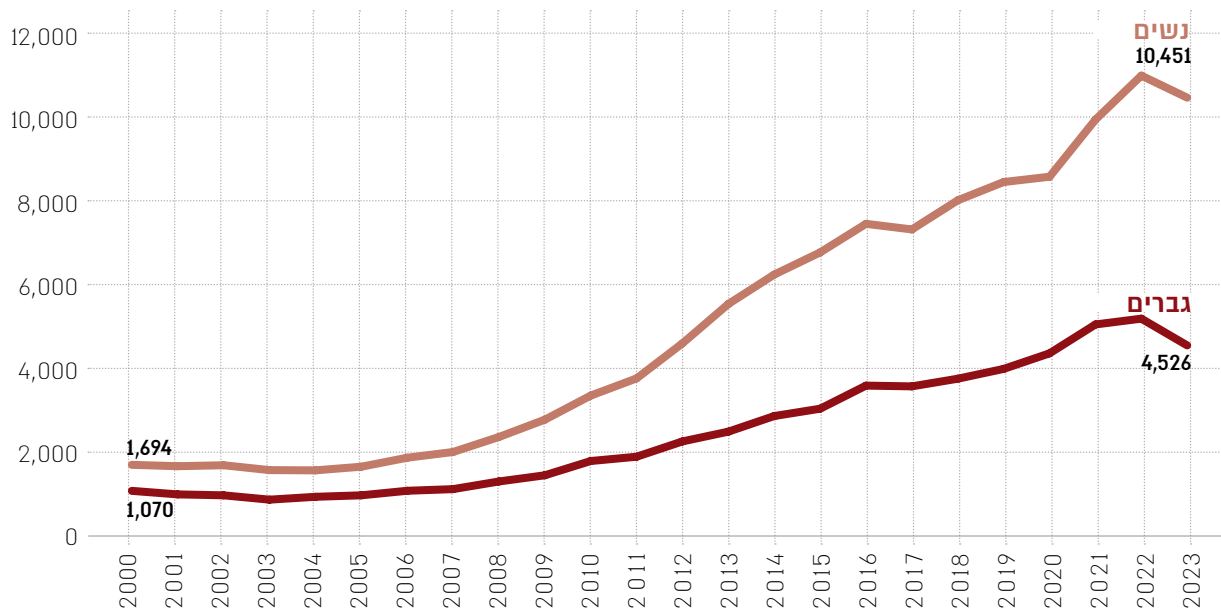
שיעור נשים חרדיות בעלות תואר אקדמי לפי קבוצות גיל, 2000-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמת העלייה המהירה למדי במספר הסטודנטים החרדים החלה כבר בשנת 2005, וקצב הגידול הוא מאוד משנת 2009 ואילך. קצב הגידול בקרב הנשים היה מהיר בהרבה מן הקצב בקרב הגברים, וכך הלך וגדל הפער בין מספר הסטודנטיות החרדיות למספר הסטודנטים החרדים, והגיע ל-6,000 נשים לערך ב-2023. מגמות השכלה מגדירות אלו בחברה החרדית נראות לצד מגמות משלימות בשיעורי ההשתתפות בשוק העבודה של נשים חרדיות ושל גברים חרדים. בשנים אלו יש מגמת עלייה מתמדת בשיעור הנשים המועסקות, ולצידה מגמת סטגנציה בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים וצמיחת פערים ניכרים ביניהם.

סטודנטים חרדים, לפי מגדר, 2000-2023

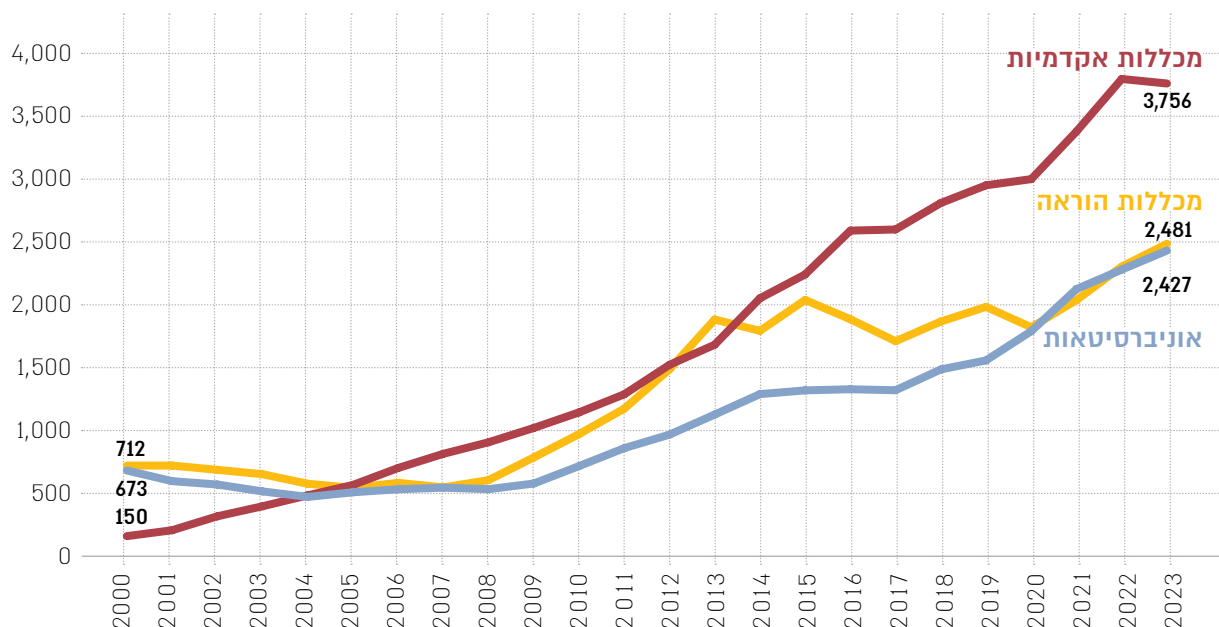

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

לצד העלייה במספר הסטודנטים החרדים מאז תחילת המאה, בתקופה זו חלו תמורות גדולות בתמהיל תחומי הלימוד והמוסדות האקדמיים האופייניים לסטודנטים חרדים. בפרט אצל הנשים נעשה מבוקש פחות בעשור האחרון תחום החינוך - שהניע את הגידול במספר הפונות להשכלה גבוהה בראשיתו. מספר הסטודנטיות החרדיות לתואר ראשון במכללות להוראה גדל פי ארבעה בשנים 2007-2015, אולם מאז חלה עצירה מוחלטת בגידול במספרן, ואף נרשמה ירידה קלה. בשנים האחרונות נצפית שוב מגמת עלייה במספר הסטודנטיות במכללות להוראה, ייתכן שבשל צמיחת הביקוש לכוח הוראה במגזר הכללי ופנייה של נשים חרדיות לתעסוקה גם מחוץ למערכת החינוך החרדית. לצד זאת מגמת הגידול של סטודנטיות הלומדות במכללות האקדמיות ובאוניברסיטאות, לרבות האוניברסיטה הפתוחה, נמשכה לאורך כל התקופה, והקצב אף הוא בשנים האחרונות.

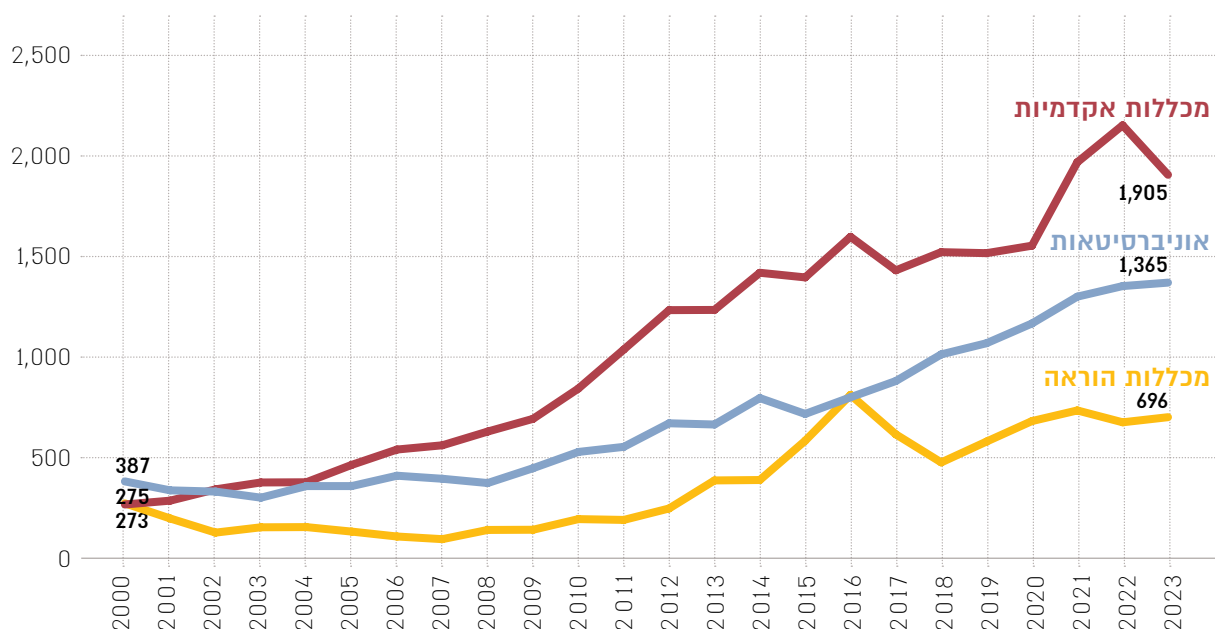
מגמות אלו משקפות את פנייתן המודעת של הסטודנטיות החרדיות למקצועות שפוטנציאל ההשתכרות בהם גבוה יותר מהוראה. עם זאת מגמת הגידול במספר הסטודנטיות החרדיות לתארים מתקדמים במכללות להוראה נמשכה עד שנת 2019, ולעומת זאת במכללות האקדמיות כמעט לא חל שינוי במספרן בעשור האחרון. כלומר בשנים האחרונות המכללות האקדמיות אחראיות לרוב הגידול במספר הסטודנטיות החרדיות לתואר ראשון, ואילו המכללות להוראה והאוניברסיטאות אחראיות לגידול במספר הסטודנטיות החרדיות לתארים מתקדמים.

התפלגות סטודנטיות חרדיות לתואר ראשון לפי סוג מוסד, 2000-2023

גם בקרב הסטודנטים החרדים לתואר ראשון נבלמה בשנת 2016 מגמת הגידול במספר הלומדים במכללות להוראה, ואף נרשמה בשנים האחרונות ירידה לא זניחה במספרם. לעומת זאת באוניברסיטאות ובעיקר במכללות האקדמיות נמשכה מגמת העלייה במספר הסטודנטים החרדים, ובשנים האחרונות סטודנטים הלומדים במכללות האקדמיות אחראים לרוב העלייה בשיעור הסטודנטים במגזר.

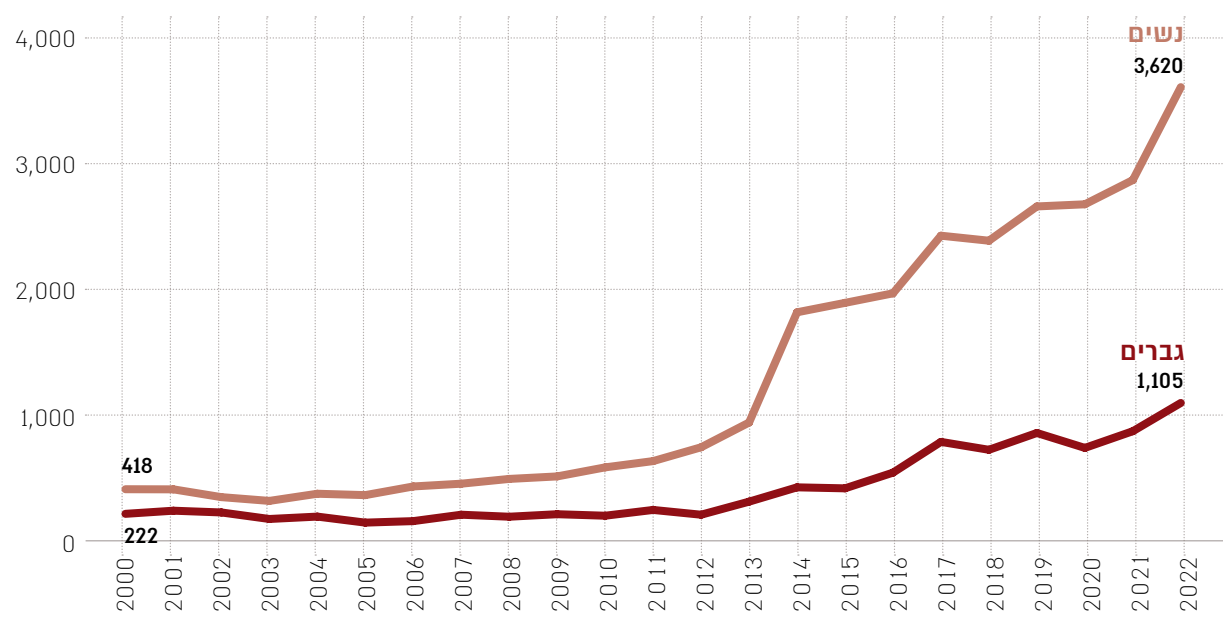
התפלגות סטודנטים חרדים לתואר ראשון לפי סוג מוסד, 2000-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

הזינוק במספר הצעירות החרדיות שפנו ללימודים אקדמיים בשנים האחרונות בא לידי ביטוי גם במספר מקבלות התארים השנתי, אשר גדל פי חמישה בעשור האחרון והגיע ל-3,600 לערך בשנת 2022. גם אצל הגברים החרדים נרשמה בשנים האחרונות עלייה ניכרת במספר מקבלי התארים, והוא הגיע ל-1,100 לערך בשנת 2022, אך כאמור, מספר זה עודנו נמוך מאוד, והפער בין מספר מקבלות התארים החרדיות למספר מקבלי התארים החרדים רק הולך ומתרחב עם השנים.

מספר מקבלי תארים חרדים לפי מגדר, 2000-2022

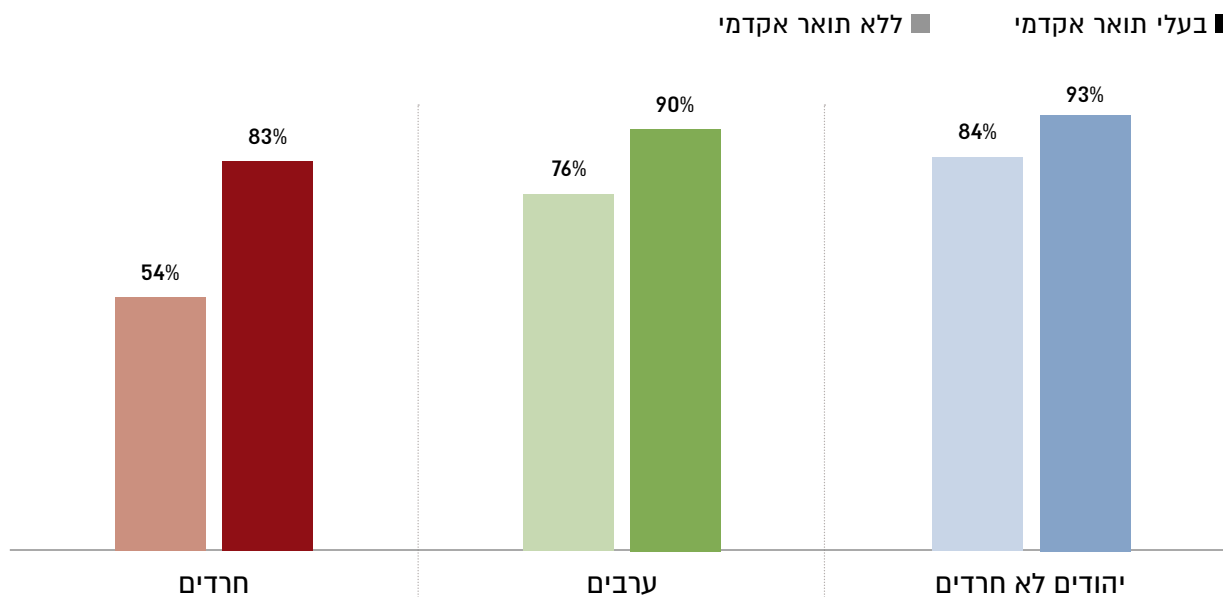

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התשואה על ההשכלה האקדמית: תעסוקה ושכר

השכלה אקדמית היא גורם עיקרי המשפיע על שיעורי התעסוקה ועל רמת השכר במשק הישראלי, מאחר שבשוק העבודה בישראל ההשכלה אינה רק כלי לרכישת ידע אלא גם נתיב לשיפור היציבות הכלכלית, איכות החיים והזדמנויות להתקדמות בשוק העבודה. על רקע הקיפאון היחסי בשיעור הגברים האקדמאים החרדים מחד גיסא והעלייה המהירה בשיעור האקדמאיות החרדיות מאידך גיסא מתחדדת חשיבותה של השכלה אקדמית בהקשר של תעסוקה ושכר. בקרב גברים מכל המגזרים יש פער גדול בין שיעורי התעסוקה של בעלי תואר לשיעורי התעסוקה של עובדים שאין להם תואר, אך בקרב החרדים הפער הוא הגדול ביותר. בשנת 2022 עמד שיעור התעסוקה של גברים חרדים המחזיקים בתואר אקדמי על 83%, ושל גברים חרדים חסרי תואר - על 54% בלבד, פער של 29 נקודות האחוז. בקרב גברים יהודים שאינם חרדים עמד הפער על 9 נקודות האחוז, ובקרב גברים ערבים - על 14 נקודות האחוז. מאחר שרק 4% מהגברים החרדים מחזיקים בתואר, ממוצע שיעור התעסוקה הכללי בקרב גברים חרדים (בעלי תואר אקדמי או חסרי תואר) מושפע בעיקר מקבוצת המועסקים חסרי התואר.

תעסוקת גברים לפי מגזר ורמת השכלה, גילי 25-65, 2022

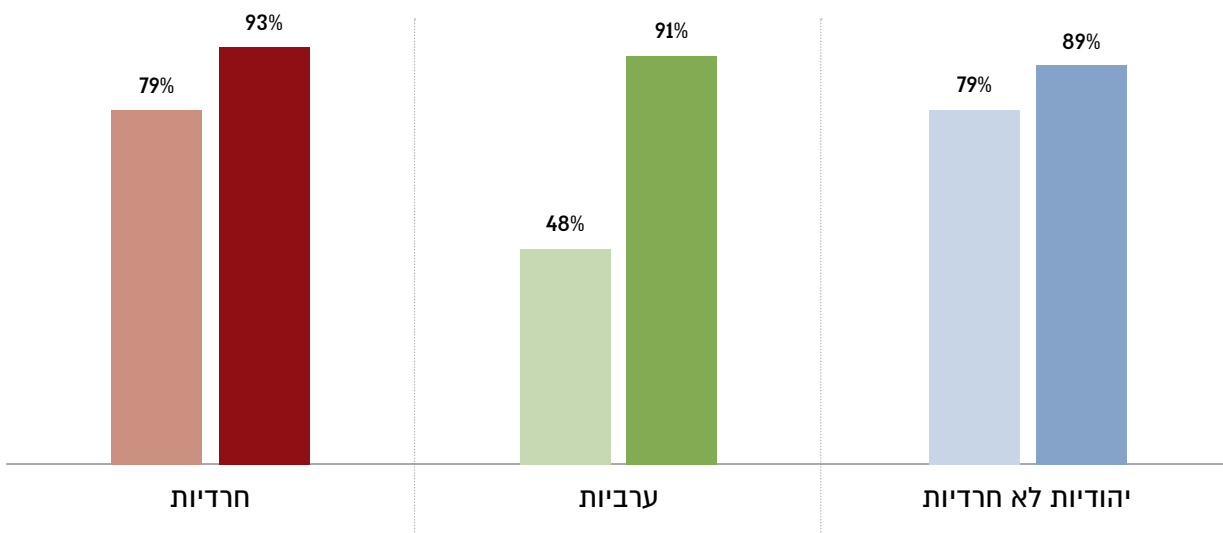

מקור: עיבודי המכון החרדי לסקר כוח אדם

גם בקרב נשים נצפה פער גדול בין שיעורי התעסוקה של בעלות תואר לשיעורי התעסוקה של נשים חסרות תואר, אך פער זה בקרב נשים חרדיות גדול במעט מן הפער בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות. בשנת 2022 עמד שיעור התעסוקה של נשים חרדיות המחזיקות בתואר אקדמי על 93%, ושל נשים חרדיות שאינן מחזיקות בתואר - על 79%, פער של 14 נקודות האחוז. בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות פער זה עומד על 10 נקודות האחוז. הפער הגדול ביותר בין שיעורי התעסוקה של אקדמאיות לנשים שאינן אקדמאיות נמדד בקרב נשים ערביות: כ-43 נקודות האחוז.

תעסוקת נשים לפי מגזר ורמת השכלה, 2022, גילי 25-64

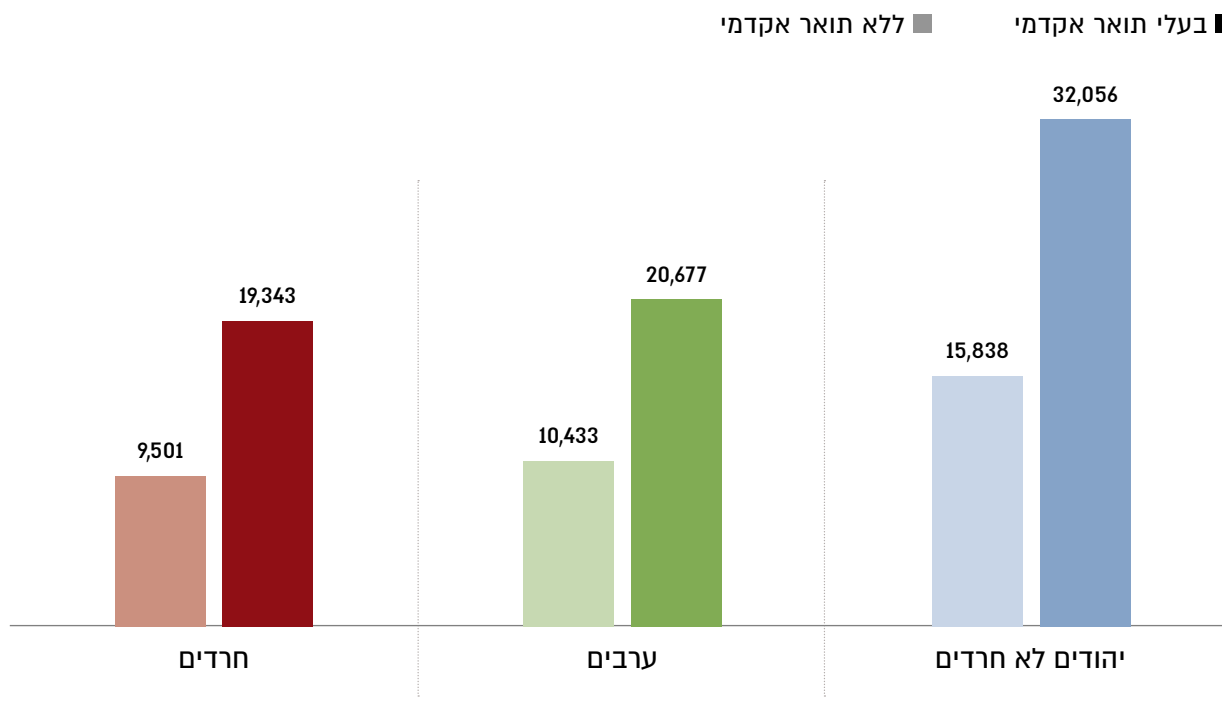
■ בעלות תואר אקדמי ■ ללא תואר אקדמי

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גם בשכר ניכרים פערים גדולים מאוד בין עובדים בעלי תואר לעובדים חסרי תואר בכל המגזרים. אצל גברים מכל המגזרים שכרם החודשי של שכירים בעלי תואר אקדמי הוא כפול (בקירוב) משכרם של שכירים חסרי תואר. גבר חרדי בעל תואר משתכר 19,343 שקלים בממוצע, לעומת 9,501 שקלים בממוצע שמשכר גבר חרדי חסר תואר; גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר משתכר 32,056 שקלים בממוצע, וחסר תואר - 15,838 שקלים. גבר ערבי בעל תואר משתכר שכר ממוצע דומה לשכרו של גבר חרדי בעל תואר - 20,677 שקלים, וחסר תואר - 10,433 שקלים. הנתונים מעידים שפערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נשמרים גם בקרב בעלי התואר. גבר חרדי בעל תואר משתכר כ-60% בממוצע משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר. המקור להבדלים גם בקרב בעלי התארים נעוץ ככל הנראה בענפי ההשכלה והתעסוקה של הגברים החרדים, אשר פונים על פי רוב למסלולים בתחומים בפריזון גבוה פחות - חינוך, חברה ורוח - ולא בתחומי המדעים, הרפואה והמשפטים. עוד סיבה לפערי השכר עשויה להיות שלב החיים שבו גבר חרדי ממוצע משלים תואר, כפי שהוצג לעיל, שכן התשואה על תואר אקדמי בגילים מבוגרים יותר, שבהם גברים חרדים משלימים תואר, נמוכה.

שכר ממוצע של עובדים שכירים לפי מגזר ורמת השכלה, בשקלים (ברוטו), 2022, גילי 25-64

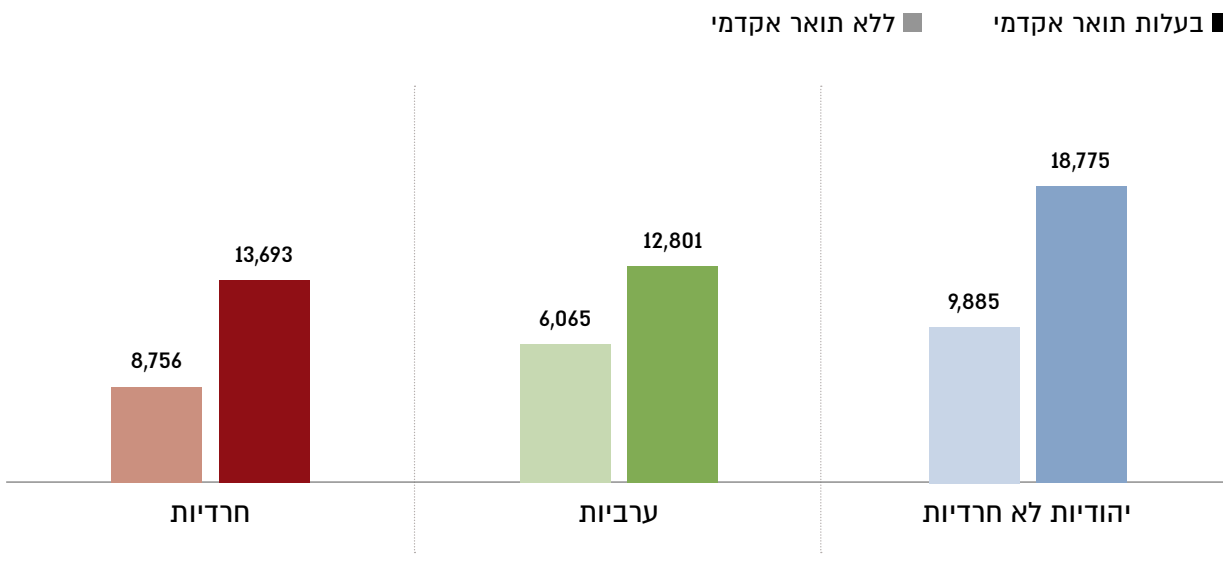

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

אצל הנשים פער השכר בין עובדות בעלות תואר לעובדות חסרות תואר משתנה בין המגזרים. בכל הקבוצות נשים בעלות תואר משתכרות שכר ממוצע גבוה יותר, אך בקרב נשים חרדיות הפער בין שכר המועסקות בעלות התואר לשכר המועסקות חסרות התואר הוא הקטן ביותר ועומד על כ־56%: שכרה הממוצע של אישה חרדית בעלת תואר עומד על 13,693 שקלים, ושל אישה חרדית חסרת תואר - על 8,756 שקלים. בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות הפער גדול יותר ועומד על כ־90%: נשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר משתכרות בממוצע 18,775 שקלים, וחסרות תואר - 9,885 שקלים. בקרב נשים ערביות פער השכר בין מועסקות בעלות תואר למועסקות חסרות תואר הוא הגבוה ביותר: כ־120%. הנתונים מעידים שפער השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות גדל בקרב בעלות התארים: מ־13% בקרב חסרות תארים ל־37% בקרב בעלות תארים. כלומר התשואה על התארים שרוכשות הנשים החרדיות נמוכה יותר מהתשואה על התארים של נשים יהודיות שאינן חרדיות ומגדילה את פערי השכר בין הקבוצות. הסיבה לכך עשויה להיות הן בשל התחומים שבהם הנשים החרדיות רוכשות תארים, שהתשואה עליהם בשוק העבודה נמוכה יותר, הן בשל חלקיות המשרה ובחירתן של נשים חרדיות להישאר בתפקידים זוטרים ולא לקבל את מלוא התשואה על השכלתן בשוק העבודה.

למראה העלייה המהירה בשיעור האקדמאיות החרדיות והקיפאון היחסי בשיעור האקדמאים החרדים, סביר להניח כי שכרן החדשי הממוצע של הנשים החרדיות יעלה בקרוב על זה של הגברים החרדים, כפי שכבר קרה בשכר השעתי.

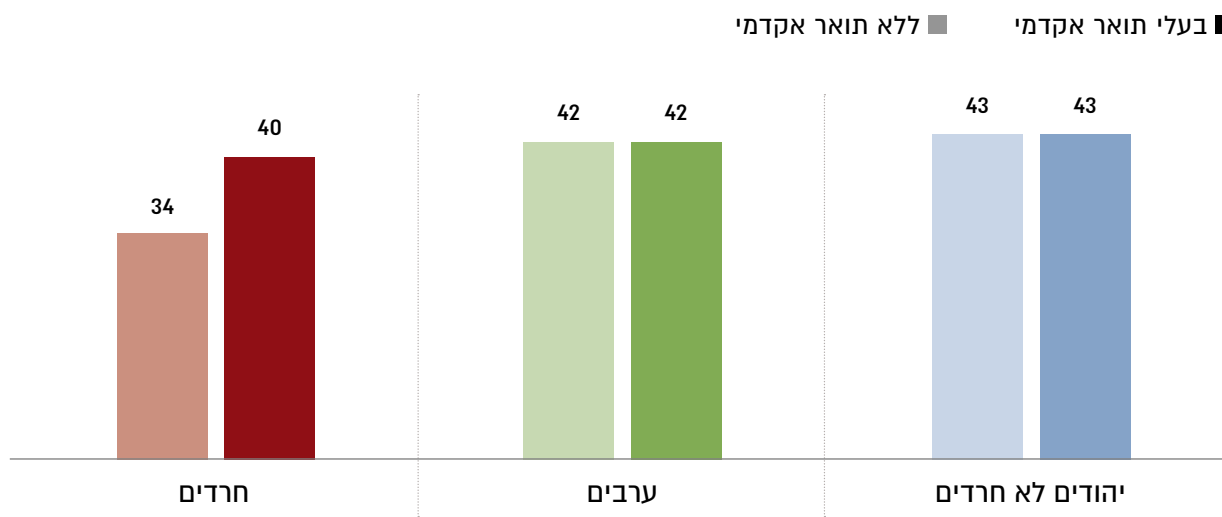
שכר ממוצע של עובדות שכירות לפי מגזר ורמת השכלה, בשקלים (ברוטו), 2022, גילי 25-64

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שעות העבודה הממוצעות של שכירים בעלי תואר ושל שכירים חסרי תואר נראות אחרת במגזרים למיניהם. בקרב גברים יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים שעות העבודה הממוצעות דומות מאוד בקרב מועסקים בעלי תואר ובקרב מועסקים חסרי תואר: גברים יהודים שאינם חרדים עובדים 43 שעות שבועיות בממוצע, וגברים ערבים - 42 שעות. לעומת זאת בקרב גברים חרדים יש הבדלים בשתי קבוצות השכלה, וגברים חרדים עובדים פחות שעות מגברים אחרים: גברים חרדים בעלי תואר עובדים 40 שעות שבועיות בממוצע, ונתון זה עשוי להסביר את פערי השכר גם בקרב גברים בעלי תארים מהמגזרים למיניהם. נוסף על כך גברים חרדים חסרי תואר עובדים בהיקף משרה קטן בהרבה מגברים בכל הקבוצות האחרות וכן מגברים חרדים בעלי תואר: 34 שעות שבועיות בלבד.

ממוצע שעות עבודה שבועיות של עובדים שכירים לפי מגזר ורמת השכלה, 2022

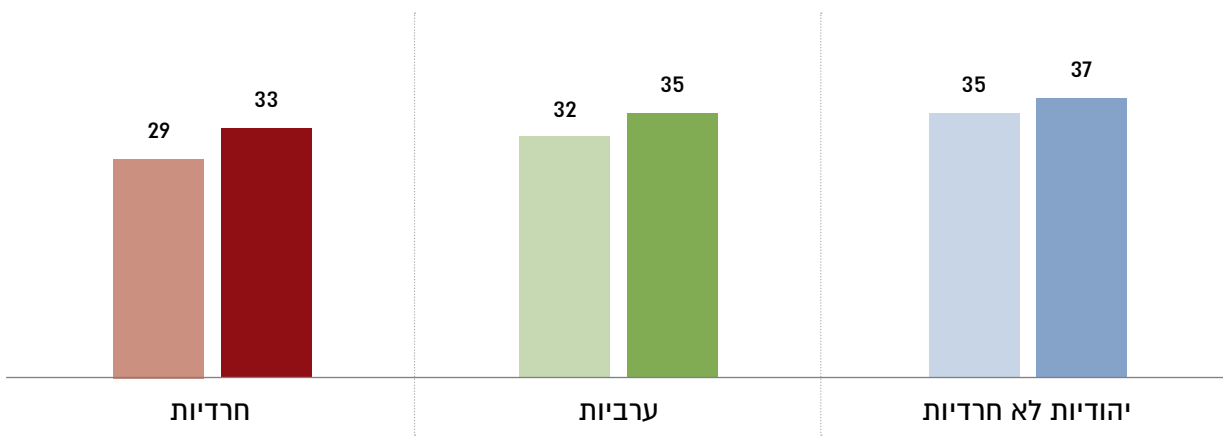

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב נשים התמונה נראית מעט אחרת. בכל המגזרים יש פער של 2-4 שעות עבודה שבועיות בין נשים בעלות תואר לנשים חסרות תואר. נשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר עובדות בהיקפי המשרה הגדולים ביותר, 37 שעות שבועיות בממוצע, ונשים יהודיות שאינן חרדיות וחסרות תואר עובדות 35 שעות בשבוע. נשים ערביות בעלות תואר עובדות 35 שעות שבועיות בממוצע, וחסרות תואר - 32 שעות בשבוע. נשים חרדיות בעלות תואר עובדות 33 שעות בשבוע בממוצע, מעט יותר מהיקף המשרה הממוצע של נשים ערביות חסרות תואר. נשים חרדיות חסרות תואר עובדות 29 שעות שבועיות בלבד, ובקבוצה זו פער שעות העבודה הגדול ביותר בין נשים בעלות תואר לנשים חסרות תואר. אם כן, נשים חרדיות בעלות תואר עובדות פחות שעות מנשים יהודיות בעלות תואר. פערים אלו בהיקף המשרה עשויים לסייע בהבנת פערי השכר בין המגזרים, וניכר שרכישת תואר אינה משפיעה השפעה רבה על הרגלי העבודה של נשים חרדיות ועל נטייתן לעבוד בהיקפי משרה קטנים.

ממוצע שעות עבודה שבועיות של עובדות שכירות לפי מגזר ורמת השכלה, 2022

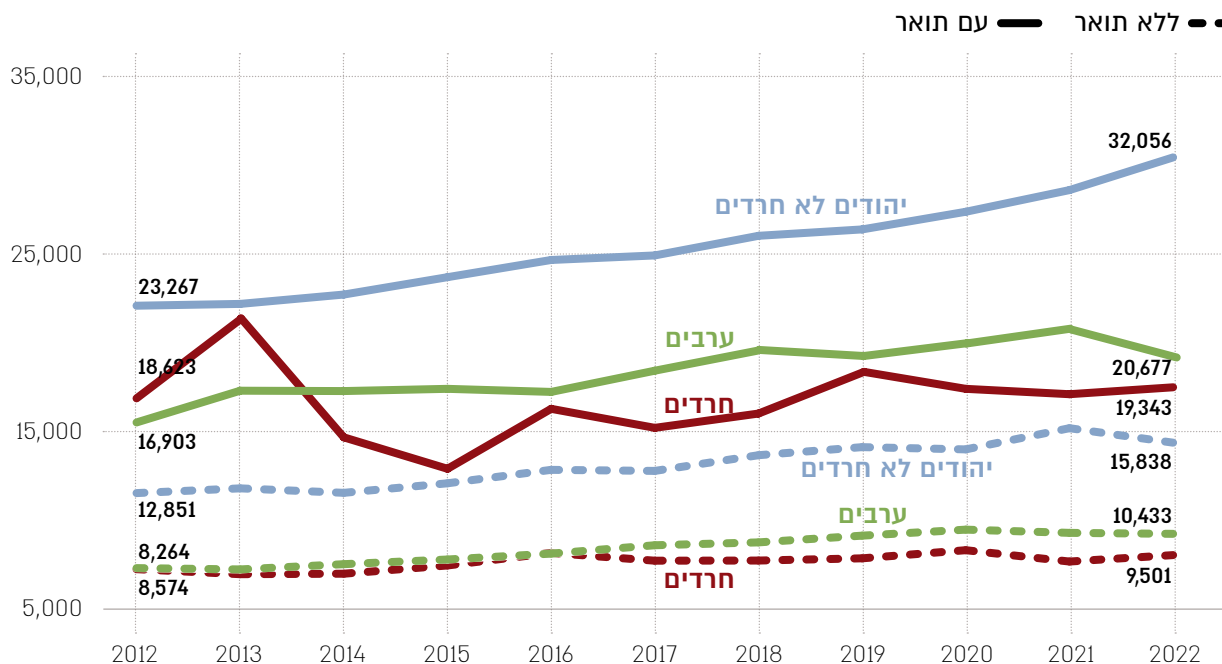
■ בעלות תואר אקדמי ■ ללא תואר אקדמי

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמות שנצפו לאורך השנים בשכרם הריאלי של מועסקים בעלי תואר ושל מועסקים חסרי תואר יכולות לסייע בהבהרת פערי שכרם של המועסקים החרדים ושל המועסקים היהודים שאינם חרדים, כפי שהוצג בהרחבה בפרק התעסוקה. בשנים 2012-2022 חלו שינויים בשכרם הממוצע של מועסקים בעלי תואר ושל מועסקים חסרי תואר: בקרב גברים יהודים שאינם חרדים חל גידול של כ-38% בשכרם הממוצע של מועסקים בעלי תואר וגידול של 23% בשכרם הממוצע של מועסקים חסרי תואר. בקרב גברים ערבים חלו מגמות גידול של כ-26% בשכרם של מועסקים חסרי תואר ושל 22% בשכרם של מועסקים בעלי תואר. לעומת זאת בשכרם הממוצע של גברים חרדים חל גידול קטן בהרבה. בשנים אלו גדל שכרם הממוצע של גברים חרדים מועסקים חסרי תואר ב-11%, מ-8,574 שקלים ב-2012 (במחירי 2022) ל-9,501 שקלים בשנת 2022. שכרם הממוצע של גברים חרדים מועסקים בעלי תואר כמעט לא עלה בתקופה זו וגדל ב-4% בלבד, מ-18,623 שקלים ב-2012 (במחירי 2022) ל-19,343 שקלים בשנת 2022. אם כן, הנתונים מראים שהתשואה הריאלית על תואר בקרב גברים יהודים שאינם חרדים הולכת וגדלה לאורך השנים. לעומת זאת בקרב גברים חרדים התשואה על התואר עלתה לאורך השנים רק בשיעור זניח. ההבדל בין הקבוצות טמון ככל הנראה בפניית גברים חרדים לתארים מתגמלים פחות בשוק העבודה, כמו בתחומי חינוך וחברה, ובעוד התשואה על תארים במדעים ומחשבים בענפים שבפריון גבוה הלכה וגדלה בשנים האחרונות בשל עליית השכר הממוצע בענפים אלו, התשואה על התארים שאליהם פונים הגברים החרדים נמוכה, והשכר הממוצע בענפי העיסוק המרכזיים של הגברים החרדים בכלל, ובעלי התואר בפרט, לא עלה בקצב דומה, ונוצרו בין הקבוצות פערים הולכים ומתרחבים.

שכר חודשי ריאלי של עובדים שכירים לפי מגזר ורמת השכלה, 2014-2022 במחירי 2022

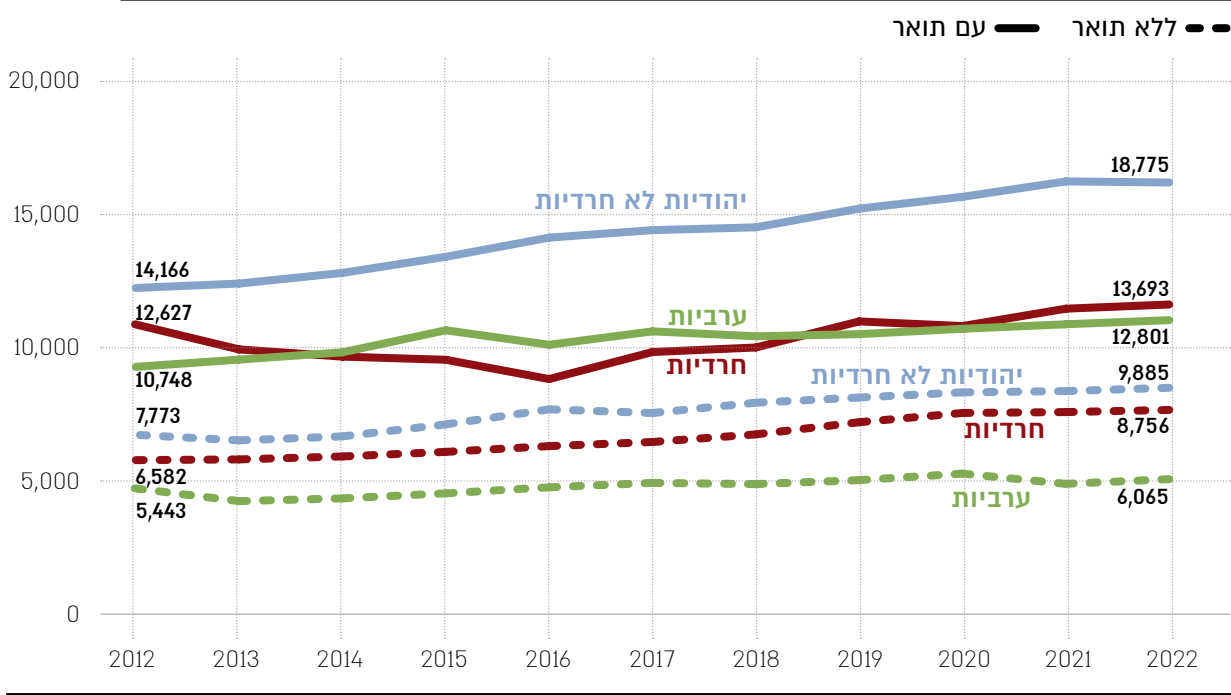

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

תמונה דומה עולה ממגמות השכר של נשים. בשנים 2012-2022 חל גידול של כ-33% בשכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר וגידול של 27% בשכרן הריאלי הממוצע של יהודיות שאינן חרדיות וחסרות תואר. בקרב נשים ערביות חלו מגמות גידול קטנות יותר, של כ-19% בשכרן הריאלי של מועסקות בעלות תואר ושל כ-11% בשכרן של מועסקות חסרות תואר. בדומה לשכרם של גברים חרדים, בשכרן הממוצע של נשים חרדיות בעלות תואר חל גידול קטן בהרבה מהגידול שחל בשכרם של שאר המגזרים - 8% בלבד. בשנים אלו גדל שכרן הממוצע של נשים חרדיות מועסקות חסרות תואר ב-33%, מ-6,582 שקלים ב-2012 (במחירי 2022) ל-8,756 שקלים בשנת 2022. לעומת זאת שכרן הריאלי הממוצע של נשים חרדיות בעלות תואר עלה כאמור רק במעט, מ-12,627 שקלים ב-2012 (במחירי 2022) ל-13,693 שקלים בשנת 2022.

אם כן, למרות הצמיחה בשיעור האקדמאיות בקרב נשים חרדיות, פערי השכר בין נשים חרדיות בעלות תואר לנשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר רק הלכו והעמיקו עם השנים. צמיחת פערים אלו נובעת ככל הנראה מפנייה של נשים חרדיות לרכוש תואר אקדמי בענפים ומקצועות מתגמלים פחות, וכן מחוסר מיצוי פוטנציאל השכר שלהן בשוק העבודה גם בענפים בפריון גבוה.

שכר חודשי יראלי של עובדות שכירות לפי מגזר ומת השכלה, 2014-2022 במחירי 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרוטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

כלכלת משק הבית החרדי היא סוגיה מורכבת ומרתקת לבחינה ולעיון. מאפייניה הייחודיים של החברה החרדית כוללים בין השאר שיעורי תעסוקה ורמות הכנסה נמוכות למדי, כפי שהוצג בהרחבה בפרק התעסוקה, ושיעורי פריון גבוהים ומספר נפשות גבוה בכל משק בית, כפי שהוצג בהרחבה בפרק הדמוגרפיה. שילוב שני גורמים אלו מעלה על פי רוב תהיות על התנהלות כלכלת משקי בית חרדיים והתמודדותם עם הוצאות צריכה מרובות ויוקר מחיה הולך ומאמיר בישראל.

בחינת כלכלת משקי הבית החרדיים מגלה מבנה הכנסות והוצאות ייחודי לחברה החרדית, המשקף מאפיינים תרבותיים דתיים רבים ומגלם את סדר העדיפויות וסולם הערכים באידאולוגיה החרדית. מבנה ההכנסות של משקי הבית החרדיים מבטא את מאפייני התעסוקה הייחודיים של המגזר החרדי: ההכנסות מעבודה של משק בית חרדי עומדות בממוצע על כ־50% מהכנסות מהעבודה במשק בית יהודי שאינו חרדי. זהו ביטוי למבנה הכלכלי של משקי בית חרדיים רבים, הנשען לרוב על מפרנסת יחידה או עיקרית, ומאופיין בפריון עבודה נמוך למדי של מועסקים חרדים, בהימנעות מרכישת השכלה גבוהה ובהעדפת עבודה במשרה חלקית או בתוך הקהילה מתוך אידאולוגיה של התבדלות ושמרנות. מבנה ההוצאות הייחודי של משקי הבית החרדיים מבטא ערכים של החברה החרדית כמו הסתפקות במועט וחסכנות, וכמעט בכל קטגוריות הוצאות הצריכה משק הבית החרדי מוציא את הסכום הנמוך ביותר, אף שמספר הנפשות הממוצע בו גדול בהרבה מן הממוצע בקבוצות האחרות. עוד ערך המתגלם במבנה ההוצאות של משק הבית החרדי הוא מרכזיות

החינוך בחברה החרדית וחשיבות השמירה על עצמאות: להוצאות על חינוך שיעור ניכר במערך הוצאות הצריכה של משקי בית חרדיים, והן גבוהות בהרבה מהוצאות של משקי בית אחרים בישראל בגין תשלומי הורים די גבוהים למוסדות החינוך החרדיים, אשר אינם שייכים למערכת החינוך הרשמית בישראל ומתוקצבים תקצוב חלקי. המחיר הכלכלי הגבוה שמשפחות חרדיות מוכנות לשלם בעבור חינוך לילדיהן ממחיש את חשיבות הבחירה של משפחות חרדיות בחינוך עצמאי המותאם לערכיהן.

כלי עיקרי המאפשר למשק הבית החרדי לאזן בין ההכנסות המעטות להוצאות צריכה מרובות הוא התמיכות והקצבאות, אשר שיעורן מסך ההכנסות במשק הבית החרדי כפול משיעורן במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים. התמורות שהחברה החרדית עוברת, בין השאר בכל הקשור להשתלבות המוגברת בשוק העבודה ובכלכלה הישראלית, מקבלות ביטוי בעלייה הניכרת בגובה ההכנסות מעבודה וכן בגובה תשלומי החובה שחרדים משלמים כיום לעומת העבר. כמו כן בשנים האחרונות הייתה העלייה בגובה הקצבאות והתמיכות שחרדים מקבלים מתונה לעומת עלייתה בקבוצות אוכלוסייה אחרות. התמורות הללו באות לידי ביטוי גם בירידה בשיעורי העוני בחברה החרדית. עם זאת שיעור העוני בחברה החרדית עדיין גבוה בהרבה מהשיעור בחברה הכללית. כדי לצמצם פערים אלו נחוצה מדיניות הממוקדת בהגדלת פיריון העבודה של העובדים החרדים, שתאפשר איזון ועצמאות בהתנהלות הכלכלית של משקי הבית החרדיים גם בטווח הארוך.

נתונים מרכזיים

10,730

שקלים

הכנסות נטו מעבודה של משק בית חרדי.
כ-52% מההכנסות מעבודה של משק בית
יהודי שאינו חרדי, העומדות על 20,670 שקלים

15,324

שקלים

הכנסת משק בית חרדי: 58% מהכנסתו של משק
בית יהודי שאינו חרדי, העומדת על 26,532 שקלים

כמעט בכל קטגוריות ההוצאה (למעט
חינוך) ההוצאה של משק הבית החרדי
נמוכה משאר המגזרים, אף שהוא
מונה מספר נפשות גדול בהרבה.

70%

חלקן היחסי של ההכנסות נטו מעבודה
במשק בית חרדי, לעומת 78% במשק בית
יהודי שאינו חרדי ו-78% במשק בית ערבי

537

שקלים בחודש

תרומה ממוצעת במשק בית חרדי.
חרדים תורמים סכום כספי גבוה בהרבה
מאחרים: 104 שקלים במשק בית יהודי
שאינו חרדי ו-23 שקלים במשק בית ערבי

15,191

שקלים

ההוצאה הממוצעת לצריכה של משק
בית חרדי. במשק בית יהודי שאינו
חרדי – 18,096 שקלים, ובמשק
בית ערבי – 17,239 שקלים

שיעור העוני של ילדים בחברה החרדית והערבית עומד על כ-48%.
48% בחברה הערבית ו-13% בחברה היהודית שאינה חרדית.

מהוצאות הצריכה של משק הבית
החרדי הן לחינוך ותרבות, לעומת
11% במשק בית יהודי שאינו
חרדי ו-8% במשק בית הערבי

15%

מהוצאות הצריכה של משק בית
חרדי הן לדיור - 4,127 שקלים,
לעומת 4,822 שקלים במשק בית
יהודי שאינו חרדי.

27%

ממשקי הבית
היהודיים
שאינם חרדיים

11%

ממשקי
הבית
הערביים

39%

ממשקי הבית
החרדיים מתחת
קו העוני

40%^כ

מגמות מרכזיות

ההכנסה הממוצעת של משק בית חרדי מקצבאות ומתמיכות ממשלתיות גדלה בשיעור הנמוך ביותר בכל קבוצות האוכלוסייה - עלייה של 26% בשנים 2014-2022, לעומת 32% במשק בית יהודי שאינו חרדי ובמשק בית ערבי.

קצבאות ותמיכות

בשנים אלו גדלה ההכנסה הממוצעת נטו מעבודה של משק הבית החרדי ב־57%, לעומת גידול של 46% בהכנסות מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי.

הכנסה ממוצעת

גם תשלומי החובה של משק בית חרדי גדלו בשיעור הגבוה בכל המגזרים: 65% בשנים 2014-2022, לעומת עלייה של 64% בתשלומים של משק בית יהודי שאינו חרדי ועלייה של 62% במשק בית ערבי.

תשלומי החובה

מבנה ההכנסות של משק הבית

בבואנו לבחון את התנהלותו ואת מאפייניו הכלכליים של משק הבית החרדי אנו מסתמכים במידה רבה על סקר הוצאות והכנסות משקי בית, שהלמ"ס מפרסמת מדי שנה. בשנים האחרונות, בגין אילוצי תקציב, צומצם מאוד גודל המדגם של הסקר, ולכן גדלה טעות הדגימה. לדוגמה, בשנת 2018 נדגמו בסקר כ־9,000 משקי בית, וכ־800 מהם היו חרדיים, ואילו ב־2022 נדגמו בסקר רק כ־5,500 משקי בית, וכ־600 מהם חרדיים. לפיכך נצפתה בשנים האחרונות תנודתיות גדולה מבעבר בכמה מן המדדים הנמדדים בסקר. נוסף על כך החל משנת 2019 המענה לסקר ממוחשב, ושינוי זה עלול להשפיע על חלק מהתוצאות. לכן נדרש משנה זהירות בבחינת המגמות לאורך זמן. בפרט נמצא כי בגודל המדגם הנוכחי בחינת השינויים בהכנסות מעבודה, בתשלומי החובה ובשיעורי העוני בחברה החרדית - אינה מהימנה דייה. לכן בעבור מדדים אלו נעשה השנה שימוש בעיבודי המכון לנתוני רשות מיסים ובאומדני הביטוח הלאומי, המתבססים אף הם על קבצים מנהליים.

ההיקף והמבנה של הכנסות משק הבית החרדי ייחודיים בקרב קבוצות האוכלוסייה בחברה הישראלית. מבנה ההכנסות וגם מבנה ההוצאות של משק הבית החרדי משקפים את מערך הערכים הייחודי ומבטאים את האידאולוגיה העומדת בבסיס התקיימותה של החברה החרדית, ובהם הרגלי עבודה ייחודיים, הכוללים שיעור תעסוקה נמוך של גברים חרדים ושכר נמוך למדי גם לגברים וגם לנשים. שיעור התעסוקה וגם השכר נובעים מהעדפות תעסוקתיות כמו עבודה במשרה חלקית, עבודה בתוך הקהילה ורמת הכשרה די נמוכה. לפיכך חרדים רבים פונים לענפי תעסוקה בפריון נמוך ולמקצועות שאינם דורשים השכלה ומיומנויות גבוהות. לרשת הקהילתית החזקה ולמערך הקצבאות ואפשרויות הסבסוד שמדינת ישראל מעניקה לתושביה יש חלק נכבד במבנה ההכנסות של משק הבית החרדי.

הכנסתו החודשית נטו של משק בית חרדי עמדה בשנת 2022 על 15,324 שקלים בממוצע, שהם כ־58% מההכנסה של משק בית יהודי שאינו חרדי, שעמדה על 26,532 שקלים בממוצע. הכנסתו של משק בית ערבי ממוצע הייתה נמוכה יותר, ועמדה על 12,953 שקלים.

למשקי הבית יש ארבעה מקורות הכנסה עיקריים: (א) עבודה; (ב) תמיכות וקצבאות (כגון קצבת ילדים או השלמת הכנסה); (ג) רווחי הון; (ד) הכנסות מפנסיות, מקרנות השתלמות ומקופות גמל. בין משקי הבית הממוצעים בכל קבוצת אוכלוסייה יש הבדלים הן בהתפלגות ההכנסות והן בסכומיה.

ההכנסות מעבודה של משק בית חרדי, 10,730 שקלים בממוצע, עומדות על כ־52% מאלו של משק בית יהודי שאינו חרדי, כ־20,670 שקלים בממוצע. ההכנסות מעבודה של משק בית חרדי גבוהות מאלו של משק בית ערבי, העומדות על כ־10,310 שקלים בממוצע בחודש.

משקלן של ההכנסות מעבודה מסך ההכנסות של משק הבית נמוך בקרב חרדים יותר מבקבוצות האוכלוסייה האחרות: במשק הבית החרדי ההכנסות מעבודה הן 70% מסך ההכנסות, ואילו במשק הבית היהודי שאינו חרדי - 78% מסך ההכנסות. במשק הבית הערבי חלקן של ההכנסות מעבודה מסך ההכנסה נטו הוא הגדול ביותר: 80% מסך ההכנסות.

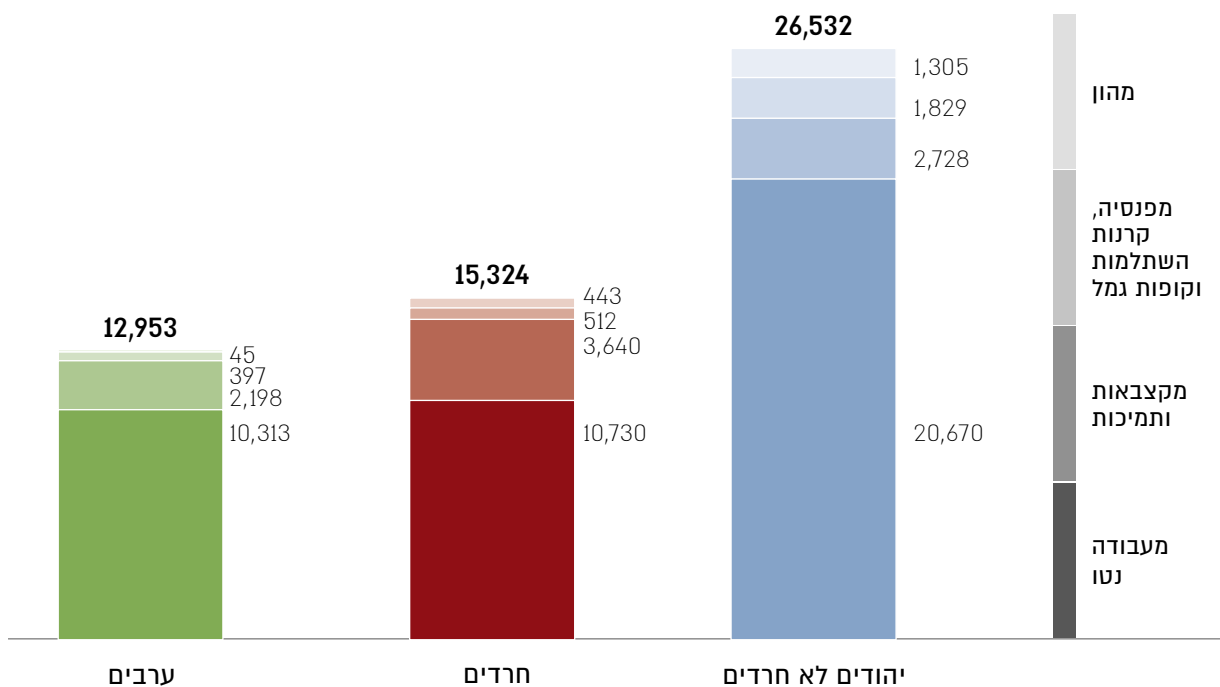
מנגד, סכום ההכנסות של משק הבית מקצבאות ומתמיכות, וכן משקלן בהכנסה הכוללת של משק הבית, גבוהים יותר במשק בית חרדי: סכום התמיכות עומד על 3,640 שקלים, שהם 24% מסך ההכנסות של משק בית חרדי, ואילו במשק בית יהודי שאינו חרדי ההכנסות ממקור זה עומדות על 2,728 שקלים בממוצע (10% מסך ההכנסות), ובמשק הבית הערבי על 2,198 שקלים בממוצע (17% מסך ההכנסות). כלומר משקל ההכנסות מקצבאות ומתמיכות בתקציבו של משק בית חרדי גדול פי 2.4 ממשקלן בתקציב משק בית יהודי שאינו חרדי.

ההכנסות של משק הבית החרדי משאר הקטגוריות - הכנסות מהון והכנסות מפנסיות, מקרנות השתלמות ומקופות גמל - נמוכות בפער גדול מאלו של משק בית יהודי שאינו חרדי. במשק הבית החרדי ההכנסות מהון עומדות על כ־443

שקלים בממוצע, ובמשק הבית היהודי שאינו חרדי - על כ־1,305 שקלים בממוצע. ההכנסות מפנסיות, מקרנות השתלמות ומקופות גמל של משק הבית החרדי עומדות על כ־512 שקלים בממוצע, ובמשק הבית היהודי שאינו חרדי הן גבוהות יותר מפי שישה: 1,829 שקלים בממוצע.

תרשים 105

מבנה הכנסות למשק בית לפי מגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית ולנתונים מנהליים

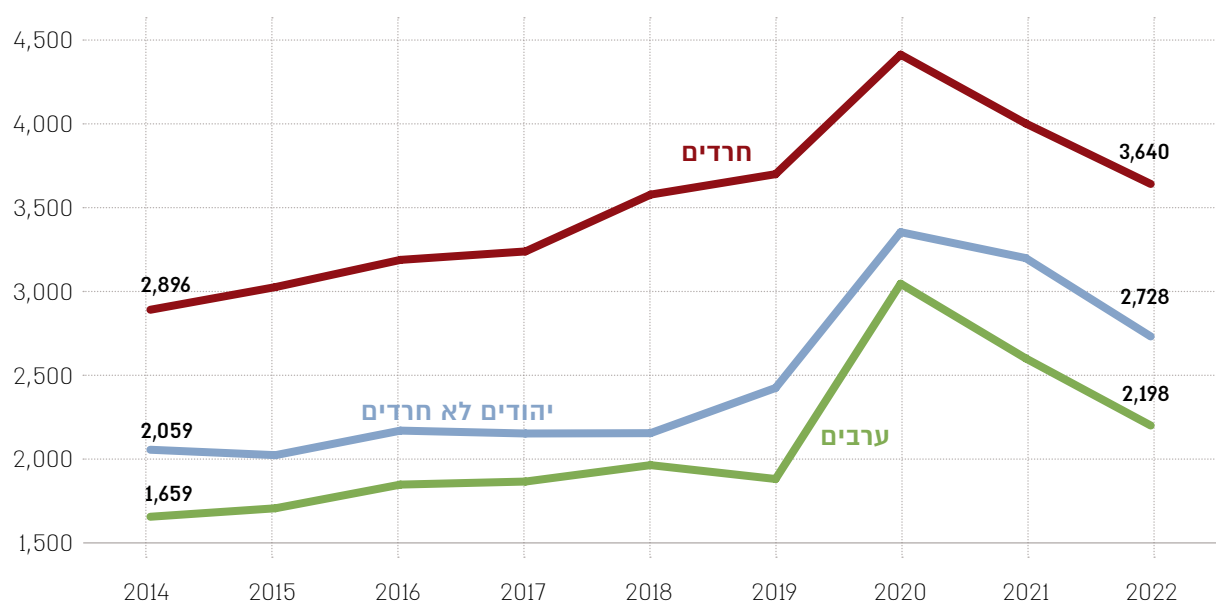
היקף התמיכות והקצבאות המוענקות למשקי הבית השתנה לאורך השנים בשל שינויים במדיניות ובשל תהליכים חברתיים וכלכליים, וכן בשל עדכון אוטומטי של הסכומים בגין האינפלציה. בשנים 2014-2019 נרשמה עלייה מתונה בהיקף ההכנסות של משקי הבית החרדיים מקצבאות ותמיכות, ואילו בקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים נרשמה בתקופה זו יציבות בגובה ההכנסות ממקור זה (במונחים ריאליים).

בשנת 2020, בעקבות משבר הקורונה, חלה בכל המגזרים עלייה חדה בהיקפי התמיכה הממשלתית: במשק הבית החרדי עלתה בשנים אלו ההכנסה הממוצעת מקצבאות ותמיכות מ־3,700 שקלים לערך ל־4,400 שקלים לערך; במשק הבית היהודי שאינו חרדי חלה עלייה מ־2,400 שקלים לערך ל־3,300 שקלים לערך; ובמשק הבית הערבי - מ־1,900 שקלים לערך ל־3,300 שקלים לערך. עלייה זו נבעה ברובה ממענקים ומקצבאות שחולקו לעובדים בחל"ת ולעצמאים שנפגעו בשל הקורונה. עם התאוששות המשק ממשבר הקורונה וחזרתם לעבודה של עובדים רבים שיצאו לחל"ת ב־2020, ניכרה התמתנות בהיקף התמיכות הממשלתיות, ובשנת 2021 חלה בכל משקי הבית ירידה קלה בהכנסה הממוצעת מקצבאות ותמיכות. המשך מגמת ירידה זו נצפה גם בשנת 2022, ובמשקי הבית החרדיים והיהודיים שאינם חרדיים חזר סכום ההכנסה מקצבאות ותמיכות לרמה דומה לזו שנצפתה בשנת 2019, טרם הקורונה.

אף שבכל תקופת המדידה הייתה ההכנסה הממוצעת של משק בית חרדי מקצבאות ומתמיכות הגבוהה ביותר, הלך והצטמצם הפער בין חרדים ובין שאר קבוצות האוכלוסייה בישראל. ככלל, בשנים 2014-2022 גדלה ב־26% ההכנסה הממוצעת (הנומינלית) מקצבאות ומתמיכות של משק בית חרדי, ובמשק בית ערבי וביהודי שאינו חרדי - ב־32%.

תרשים 106

הכנסה חודשית מקצבאות ותמיכות, לפי מגזר, בשקלים, 2014-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

לאורך תקופה זו חלו שינויים גם בהכנסות מעבודה של משקי הבית למיניהם. הנתונים מראים כי ההכנסה מעבודה של משק בית חרדי עלתה בהדרגה מ־6,827 שקלים בממוצע בשנת 2014 ל־10,730 שקלים בממוצע בשנת 2022. יש לציין כי בסקר הוצאות והכנסות משקי בית של הלמ"ס נמדדה בשנים 2018-2019 ירידה חדה בהכנסותיהם של משקי בית חרדיים מעבודה. סביר להניח שמגמה זו נובעת מטעות הדגימה ומן השינויים שבוצעו בסקר, ואינה נובעת מירידה אמיתית בהכנסתם של חרדים מעבודה. כפי שהוצג בפרק התעסוקה, בשנים 2018-2019 נמדדו בקרב החרדים שיעורי תעסוקה ורמות שכר גבוהות יותר מ־2017, ולכן לא ייתכן שבשנים אלו חלה ירידה בהכנסתם מעבודה. כאמור, ירידה מלאכותית זו בהכנסות המדווחות בסקר (אשר נמדדה גם בקרב יהודים שאינם חרדים) נבעה כנראה מן המעבר למענה ממוחשב. לפיכך בחרנו להציג בפרק זה (לראשונה, ומעתה ואילך) נתוני הכנסות מעבודה נטו, וכן נתוני מיסים, המתבססים על קבצים מנהליים של רשות המיסים, ולא על סקר הוצאות והכנסות משקי הבית. בחישוב על סמך נתונים מנהליים, ההכנסות הממוצעת של משקי הבית החרדיים מעבודה נטו בשנת 2022 גבוהות בכ־500 שקלים בהשוואה להכנסותיהם הממוצעות בסקר.

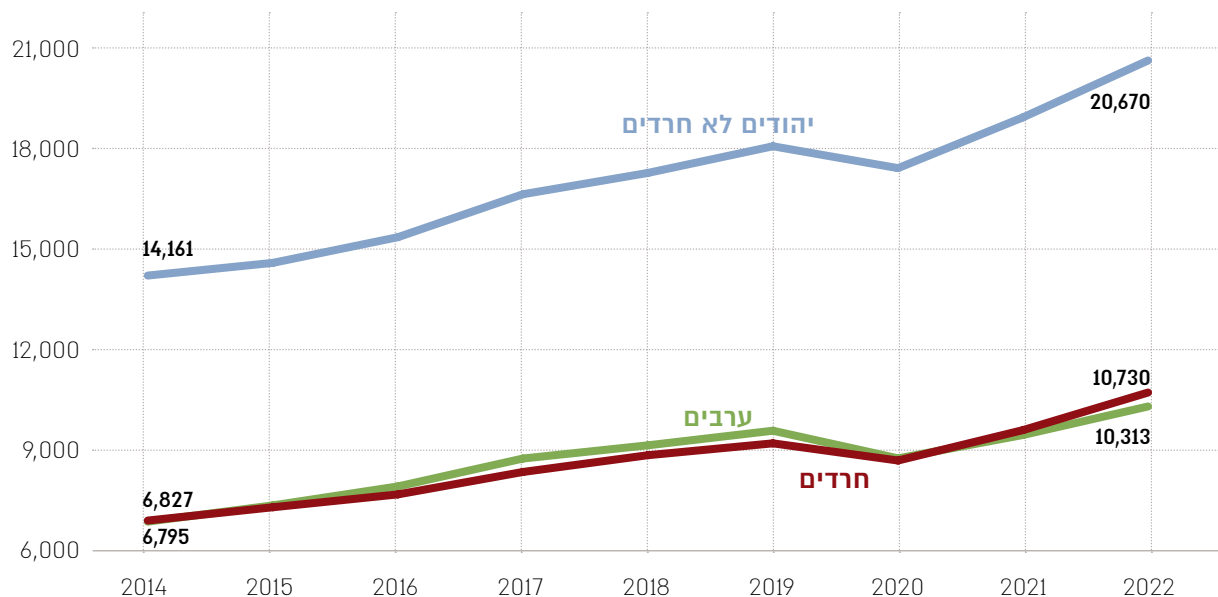
גם במשקי הבית היהודיים שאינם חרדיים נמדדו בנתונים המנהליים הכנסות ממוצעות נטו גבוהות בהרבה מאלו הנמדדות בסקר (פער של כ־2,000 שקלים ב־2022). בשנים 2014-2019 עלתה ההכנסה הממוצעת מעבודה מ־14,160 שקלים לערך עד ל־18,070 שקלים. בשנת 2020 בשל מגפת הקורונה חלה ירידה קלה בהכנסותיהם ל־17,400 שקלים

לערך, ובשנתיים הבאות גדלה בקצב מהיר והגיעה ל-20,670 שקלים לערך ב-2022. גם במשקי בית ערביים נמדדה מגמה דומה. ההכנסה מעבודה עלתה בעקביות בשנים 2014-2019, והגיעה ל-9,570 שקלים בממוצע. בשנת 2020 ירדה הכנסתם הממוצעת ל-8,730 שקלים, ובשנתיים הבאות עלתה שוב והגיעה ל-10,310 שקלים ב-2022.

מהתבוננות במגמה הכללית ניכר כי בעשור האחרון היו הכנסותיהם הממוצעות של משקי בית חרדיים וערביים מעבודה (נטו) דומות מאוד והפערים בינן קטנים מאוד. עם זאת שיעור הגידול בהכנסותיהם של משקי בית חרדיים מעבודה (נטו) בשנים 2014-2022 היה מעט מהיר יותר (57%) לעומת גידול של 52% בהכנסותיהם של משקי בית ערביים בתקופה זו. בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים נרשם בתקופה זו שיעור גידול נמוך יותר בהכנסות מעבודה נטו (46%), אך במונחים אבסולוטיים הכנסתם מעבודה עלתה בסכום הגדול ביותר (כ-6,500 שקלים), לעומת גידול של כ-3,900 שקלים בהכנסותיהם של משקי בית חרדיים בתקופה זו. את קצב הגידול המהיר למדי בהכנסותיהם הממוצעות של משקי הבית החרדיים מעבודה בשנים 2014-2022 אפשר לייחס בעיקר לעלייה המהירה שחלה בשיעורי התעסוקה של הנשים החרדיות בשנים אלו, לצד שינויים נוספים בשוק העבודה, כמו העלאת שכר המינימום.

תרשים 107

הכנסה חודשית נטו מעבודה, לפי מגזר, בשקלים, 2014-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מבנה ההוצאות

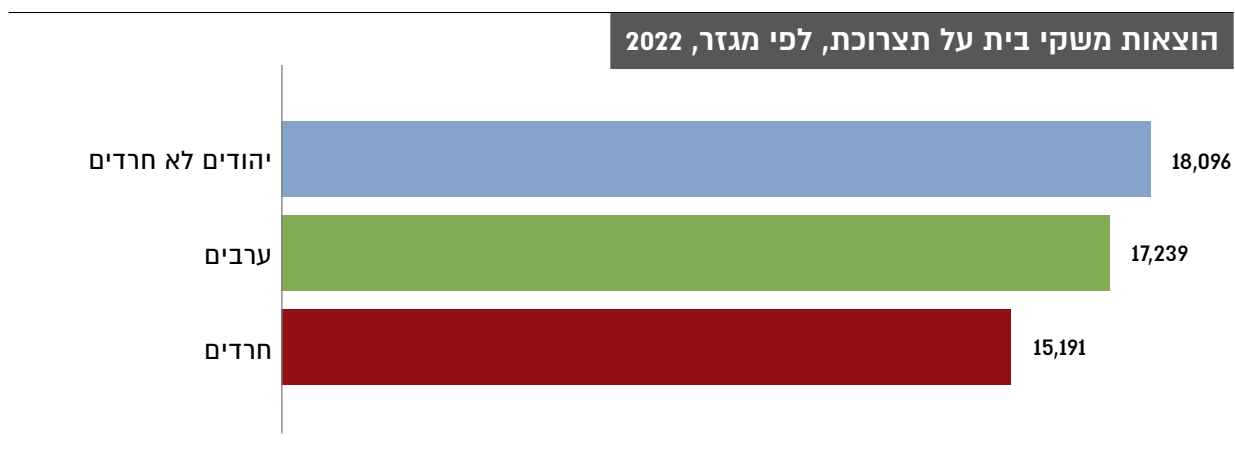
מהכנסותיהם של משקי הבית נגזר התקציב למימון הוצאותיהם, אך מבנה ההוצאות של משק הבית החרדי הוא מקור נוסף לביטוי סדר העדיפויות הנגזר מסולם הערכים הייחודי של החברה החרדית, ובהן הסתפקות במועט וחסכנות, הנגזרות מרמת ההכנסה הנמוכה, כפי שמתבטא בהוצאת על מזון; וחשיבות החינוך ועצמאותו, כפי שמתבטא בהוצאות

על חינוך, שכן מרבית התלמידים החרדים לומדים במערכת שאינה רשמית ונשענת על תשלומי הורים גבוהים למדי, בעיקר בחינוך העל-יסודי.

כמו ההכנסות גם ההוצאות במשק הבית החרדי נמוכות בהרבה מההוצאות במשק בית יהודי שאינו חרדי. ההוצאה הממוצעת של משק בית חרדי על צריכה עמדה על כ־15,100 שקלים בשנת 2022, של משק בית יהודי שאינו חרדי - על כ־18,000 שקלים בממוצע, ושל משק בית ערבי - על כ־17,200 שקלים בממוצע.

הנתונים מעידים כי יש שוני גדול בין קבוצות האוכלוסייה ביחס שבין ההוצאות להכנסות של משקי הבית: משק בית חרדי מוציא בחודש כ־200 שקלים בממוצע פחות מהכנסותיו נטו, ואילו משקי בית ערביים מוציאים על צריכה כ־4,300 שקלים יותר מהכנסתם נטו, אך ייתכן שתוצאה זו נובעת מתת-דיווח של המגזר הערבי על תעסוקתו והכנסותיו. לעומת זאת במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים ההוצאה הממוצעת על צריכה נמוכה ב־8,500 שקלים מההכנסה הממוצעת נטו בהקשר זה חשוב לציין כי ההוצאה הממוצעת על צריכה אינה כוללת את תשלומי המשכנתה, אשר מוגדרים חיסכון בסקר הוצאות משקי הבית שהניתוח מבוסס עליו. עם זאת רק רכיב תשלומי הקרן במשכנתה (סכום ההלוואה המקורי) הוא אכן חיסכון, ואילו תשלומי הריבית הם למעשה הוצאה. לכן הפער בין הכנסותיהם להוצאותיהם של משקי הבית שיש להם משכנתה קטן יותר מכפי שמשקף מן ההוצאות לצריכה בלבד, בייחוד כאשר הריבית גבוהה, כמו בעת הנוכחית.

תרשים 108

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

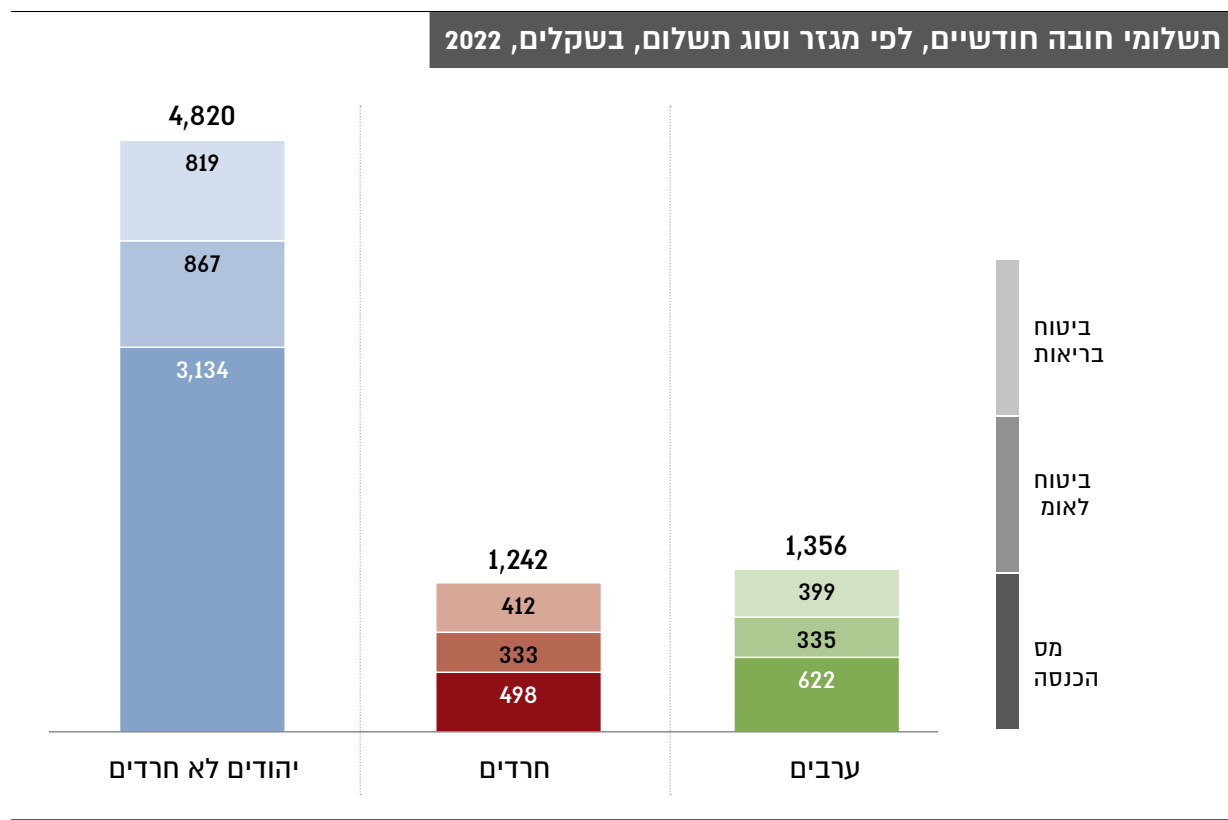
תשלומי מיסים

לצד הצריכה ניצבים בסעיף ההוצאות של משקי הבית תשלומי החובה, ובהם נכללים מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס בריאות. כפי שצוין לעיל, נתוני המיסים המוצגים להלן מתבססים לראשונה על קבצים מנהליים של רשות המיסים ולא על הדיווח בסקר הוצאות והכנסות משקי הבית. המעבר למדידה מנהלית מלמד כי בעשור האחרון חלה עלייה עקבית בגובה תשלומי החובה של משקי הבית החרדיים, ובשונה מן התוצאות המתקבלות בסקר הוצאות משקי הבית, לא נרשמה בהם כל ירידה שהיא בשנים 2018-2022. עם זאת סך תשלומי החובה של משק בית חרדי עודנו הנמוך ביותר בקבוצות האוכלוסייה למיניהן ועומד על 1,242 שקלים בממוצע לחודש. במשק בית ערבי סך תשלומי החובה עומד על 1,356 שקלים בממוצע, ובמשק בית יהודי שאינו חרדי - על 4,820 שקלים בממוצע. כלומר תשלומי החובה במשקי בית חרדיים ובמשקי בית ערביים הם כרבע מתשלומי החובה של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים. הסיבה לפער זה היא שתשלומי חובה בישראל הם תלויי הכנסה, כלומר גובהם נקבע בהתאם לרמת ההכנסה של הפרט. לפיכך מאפייני

התעסוקה הייחודיים של משק הבית החרדי, כגון הישענות על מפרנס יחיד או על מפרנס עיקרי, רמות הכנסה נמוכות למדי ומספר נפשות גבוה בכל משק בית, גורמים לתשלומי חובה נמוכים בהרבה משל משקי בית יהודיים שאינם חרדיים המרכיב העיקרי בהוצאות משקי בית בישראל לתשלומי חובה הוא מס ההכנסה. במשק בית חרדי התשלום החודשי הממוצע למס הכנסה עומד על 498 שקלים, לעומת 622 שקלים במשק בית ערבי ו-3,134 שקלים במשק בית יהודי שאינו חרדי. במילים אחרות, משק בית חרדי משלם מס הכנסה בשיעור של כ-16% בלבד מזה של משק בית יהודי שאינו חרדי הפערים הגדולים בין גובה התשלומים למס ההכנסה שיהודים שאינם חרדים משלמים ובין גובה התשלומים שחרדים וערבים משלמים נובעים מפערי תעסוקה, וביתר שאת מפערי שכר ברוטו בין מגזרים אלו. הכנסתם של עובדים רבים מן המגזר החרדי ומן המגזר הערבי אינה מגיעה לרף המס או מגיעה למדרגת מס נמוכה. גם הטבות מס, כגון נקודות זיכוי בגין כל ילד מתחת לגיל 12, מקטינות במידה רבה את חבות המס של משפחות חרדיות ושל משפחות ערביות, יותר מבקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות.

ההוצאה הממוצעת על ביטוח בריאות עומדת על 412 שקלים במשק בית חרדי, על 399 שקלים במשק בית ערבי ועל 819 שקלים במשק בית יהודי שאינו חרדי. גם ההוצאה על תשלומי הביטוח הלאומי במשק בית חרדי היא הנמוכה ביותר במשקי בית בישראל, ועומדת על 333 שקלים בממוצע. ההוצאה על תשלומי הביטוח הלאומי במשק בית ערבי עומדת על 335 שקלים, ובמשק בית יהודי שאינו חרדי היא הגבוהה ביותר, ועומדת על 867 שקלים בממוצע. בסעיפים אלו פערי ההוצאה בין המגזרים קטנים יותר, מכיוון ששיעור התשלום משכרם של המועסקים קבוע (שלא כבמס הכנסה, שבו שיעור המס פרוגרסיבי), וכן מכיוון שגם הבלתי מועסקים אינם פטורים מתשלום מס בריאות ודמי ביטוח לאומי.

תרשים 109

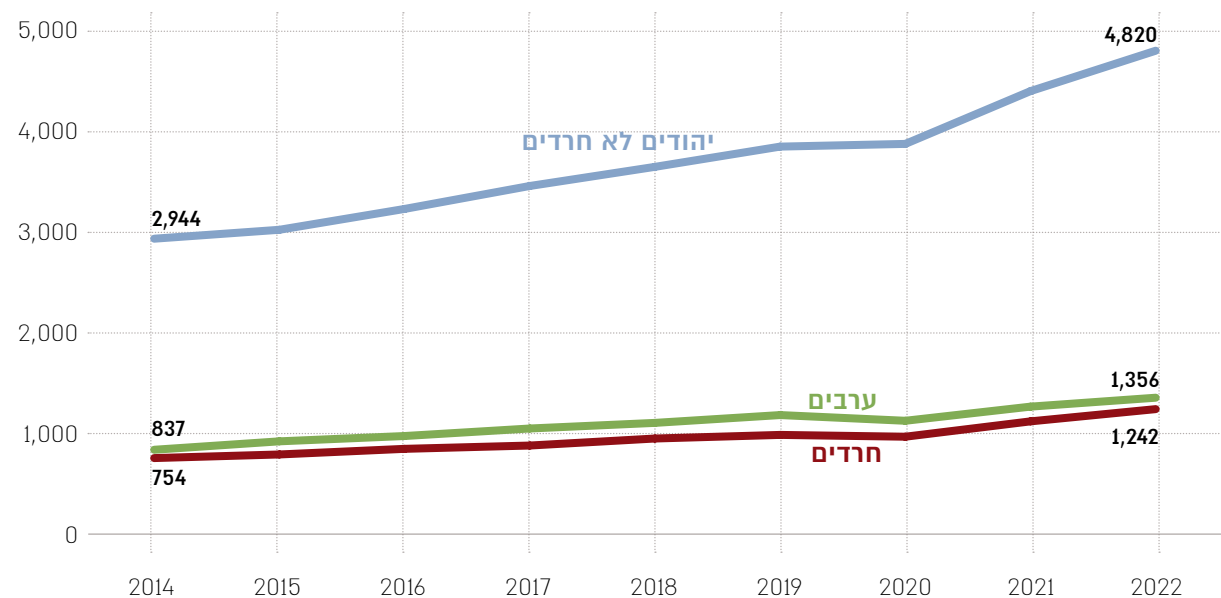

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

אף שההוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה נמוכה למדי, עם השנים היא עלתה בשיעור הגבוה ביותר: מ-754 שקלים בשנת 2014 ל-1,242 בשנת 2022, עלייה של 65%. בשנים אלו עלו תשלומי החובה של משק בית ערבי מ-837 שקלים ל-1,356 שקלים, עלייה של 62%; התשלומים של משק בית יהודי שאינו חרדי עלו בשיעור דומה לעלייתם במשקי בית חרדיים, מ-2,944 שקלים ל-4,820 שקלים - עלייה של 64%. את העלייה המהירה יותר בהיקף תשלומי החובה שמשלמות משפחות חרדיות אפשר לייחס לגידול בשיעורי התעסוקה במגזר זה, וכן לעלייה בשכר הממוצע, בעיקר בקרב הנשים החרדיות.

תרשים 110

תשלומי חובה למשק בית, לפי מגזר, בשקלים, 2014-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התפלגות ההוצאות על צריכה

משק הבית החרדי הוא הגדול בכל קבוצות האוכלוסייה, 5.11 נפשות בממוצע, לעומת 4.13 נפשות בממוצע במשפחה ערבית ו-2.8 נפשות בממוצע במשפחה יהודית שאינה חרדית. למרות זאת ההוצאה של משקי הבית החרדיים על צריכה היא הנמוכה ביותר במרבית הקטגוריות, למעט הוצאותיהם על חינוך, שהן דווקא הגבוהות ביותר. ההוצאה על דיור היא הגבוהה ביותר מכלל ההוצאות לצריכה במשקי בית מכל המגזרים. הוצאה זו מגלמת גם הוצאה בגין בעלות על דירה, כלומר למשקי בית בעלי דירה נזקפת בסקרי ההוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוצאה היפותטית השווה (בקירוב) לשכר הדירה שהיו נדרשים לשלם לו היו צריכים לשכור את הדירה שבבעלותם (כאמור, תשלומי המשכנתה המשולמים בפועל אינם נחשבים הוצאה אלא חיסכון). לכן משקי הבית החרדיים, ששיעור הבעלות על דירות בהם גבוה למדי, מוציאים על דיור סכום גבוה למדי: כ-4,100 שקלים בממוצע. משקי בית יהודיים שאינם חרדיים מוציאים על דיור סכום גבוה במעט, כ-4,800 שקלים, ומשקי בית ערביים מוציאים על דיור את הסכום הנמוך ביותר, כ-2,400 שקלים בממוצע בחודש. עם זאת בבחינת סך ההוצאות של משקי הבית למיניהם, משק בית חרדי ומשק

בית יהודי שאינו חרדי מוציאים שיעור דומה על דיור, 27%, לעומת משק בית ערבי, המוציא על סעיף זה כ־14% בלבד מסך הוצאותיו.

עוד סעיף הוצאה גדול של מרבית משקי הבית בישראל הוא תחבורה, אך במשק הבית החרדי ההוצאה נמוכה באופן ניכר מהוצאה זו בקבוצות האחרות: כ־1,300 שקלים, 9% מסך הוצאותיו, לעומת הוצאה של כ־3,100 שקלים במשק בית יהודי שאינו חרדי (17% מהוצאותיו) ושל כ־2,400 שקלים במשק בית ערבי (18% מהוצאותיו). סכום ההוצאות הנמוך למדי על תחבורה במשק הבית החרדי ומשקלו הנמוך מאוד מסך ההוצאות שלו נובעים ככל הנראה ממאפייני תחבורה ייחודיים של החברה החרדית: שיעור נמוך של בעלי כלי רכב פרטיים והישענות רבה יותר על הליכה ברגל ועל תחבורה ציבורית, הזולה בהרבה מהחזקת רכב.

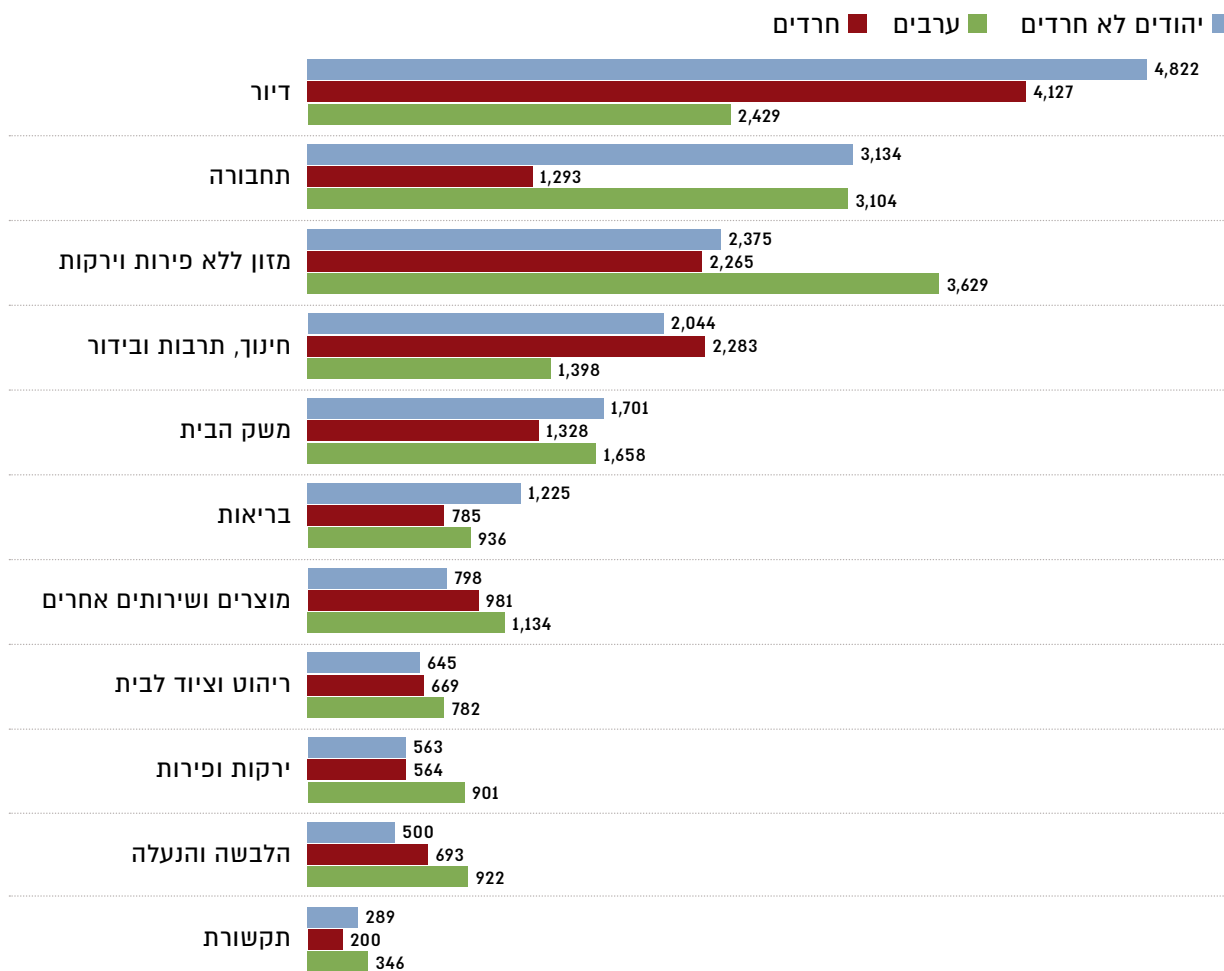
לסעיף הוצאות על חינוך, תרבות ובידור במשק הבית החרדי מאפיינים שונים משל שאר תחומי ההוצאות: רק בסעיף זה משק בית חרדי מוציא את הסכום הגבוה ביותר במשקי הבית בישראל, ומשקל הוצאות בסעיף זה הוא הגדול ביותר בקרב משקי בית חרדיים. משק בית חרדי מוציא בממוצע כ־2,283 שקלים על חינוך, תרבות ובידור, שהם כ־15% מסך הוצאות הצריכה שלו. משק בית יהודי שאינו חרדי מוציא כ־2,044 שקלים בממוצע על סעיף זה, ומשק בית ערבי מוציא 1,398 שקלים בממוצע בלבד.

הוצאות החינוך הגבוהות של משקי בית חרדיים לעומת משקי בית אחרים בישראל מצביעות על מרכזיות ערך החינוך בחיי המשפחה החרדית ונובעות משתי סיבות מרכזיות: האחת טכנית - מספר הילדים הממוצע במשק בית חרדי גבוה ממספר הילדים במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים, ולכן ההוצאות על חינוך לכל ילד מצטברות לסכום נכבד, שכן כל ילד נדרש לשכר לימוד, לציוד לימודי ולתשלומים נוספים. הסיבה השנייה להוצאה הגבוהה על חינוך במשקי בית חרדיים נובעת ממעמדם המשפטי של מוסדות חינוך רבים בחברה החרדית: מרבית התלמידים החרדים לומדים במערכת החינוך החרדית, שאינה רשמית בהגדרתה ואינה שייכת למערכת החינוך הממלכתית. מעמד זה מזכה במימון חלקי של המדינה בהוצאות מוסדות הלימוד, והמימון המשלים בא מתשלומי ההורים. לפיכך מרבית משקי הבית בחברה החרדית נדרשים לשלם שכר לימוד גבוה בהרבה ממשקי בית יהודיים שאינם חרדיים.

ההוצאה הגבוהה על חינוך במשק הבית החרדי ממחישה את מקומו הגבוה של החינוך בסדר העדיפויות של משפחות חרדיות, ומשקי בית רבים מוכנים להוציא סכומים גדולים כדי להבטיח חינוך המתאים לערכים שלהם, ולעיתים יעדיפו לצמצם הוצאות אחרות כדי לקבל את החינוך שהם שואפים להעניק לילדיהם.

הוצאה בהיקף דומה של משק בית חרדי מוקדשת למזון (בלא פירות וירקות). ההוצאה בסעיף זה עומדת על כ־2,300 שקלים בממוצע, 15% מסך ההוצאות של משק בית חרדי. משק בית יהודי שאינו חרדי מוציא בקטגוריה זו היקף נמוך מעט יותר, של 13% מסך הוצאותיו, שהם כ־2,400 שקלים בממוצע בחודש. משק בית ערבי מוציא על סעיף זה סכום גבוה בהרבה מדי חודש, כ־3,600 שקלים, שהם 21% מסך הוצאותיו.

הוצאה חודשית ממוצעת לפי סעיף צריכה ומגזר, בשקלים, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטטוטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

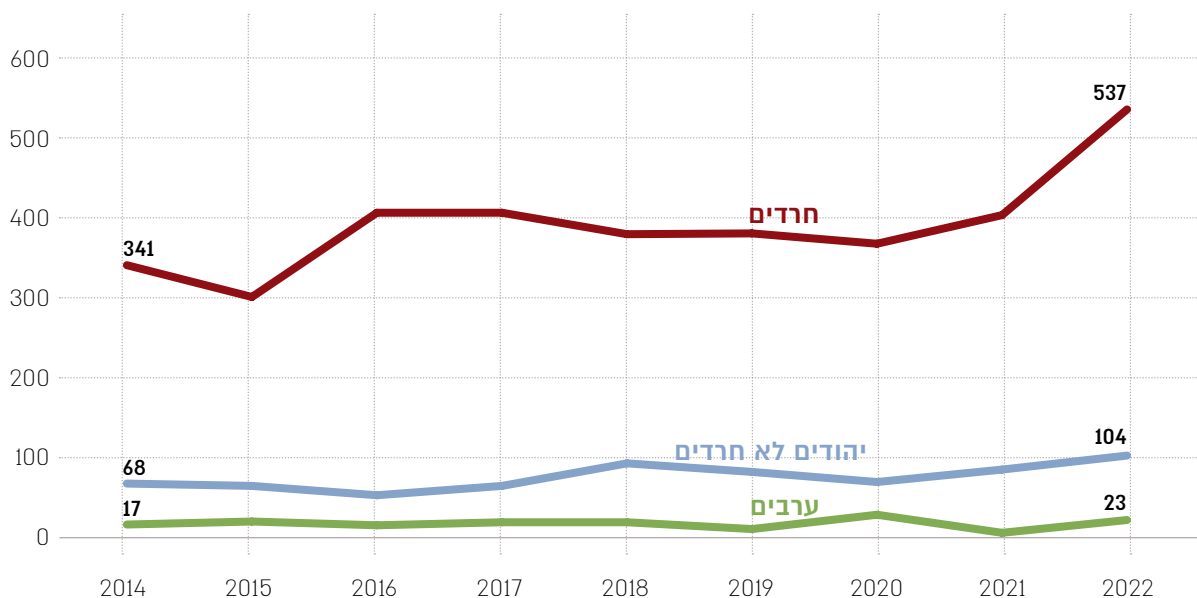
תרומות

תרומות ותמיכה באחרים הן חלק חשוב מאורח החיים החרדי. בחלק מהמקרים התרומה נעשית על סמך רגש חובה אישי, כחלק מציווי דתי וקהילתי, ובמקרים אחרים התרומות מועברות למוסדות המאפשרים את קיומו של אורח החיים החרדי. לפיכך לא מפתיע שמשקי הבית החרדיים מוציאים על תרומות חלק גדול יותר מנספס משאר קבוצות האוכלוסייה. בשנת 2022 תרמו משקי הבית החרדיים 537 שקלים בממוצע בחודש, לעומת 104 שקלים שתרם משק בית יהודי שאינו חרדי, ו-23 שקלים שתרם משק בית ערבי. כאשר בוחנים את מגמות השינוי בשיעורי התרומות לאורך השנים ניכר כי סכום התרומות הממוצע במשק בית חרדי היה הגבוה ביותר מאז 2014 (ועמד אז על 341 שקלים), ועם השנים צמח בשיעור הגבוה ביותר, 58%, לעומת שיעור גידול של 54% במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים ושל 40% במשקי בית ערביים. בשנת 2020 ניכרה ירידה בסכום התרומות של משקי בית חרדיים ויהודיים שאינם חרדיים, ככל הנראה בשל השפעות

משבר הקורונה, כיוון שבשנה זו חוו משפחות רבות חוסר ודאות כלכלית ואובדן הכנסות. המשבר הכלכלי והחשש מהשלכותיו הכלכליות והבריאותיות גרמו ככל הנראה למשקי בית רבים להקטין תרומות לזמן מה כדי לשמור על הוצאות הכרחיות. בשנת 2022 ניכרה עלייה של ממש בסכום התרומות של משקי בית חרדיים, וכן בסכום התרומות של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים. ייתכן שעלייה זו נובעת משיפור יחסי ביכולתן של משפחות חרדיות לתרום לאחר סיום משבר הקורונה.

תרשים 112

תרומה חודשית ממוצעת למשק בית, לפי מגזר, בשקלים, 2014-2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

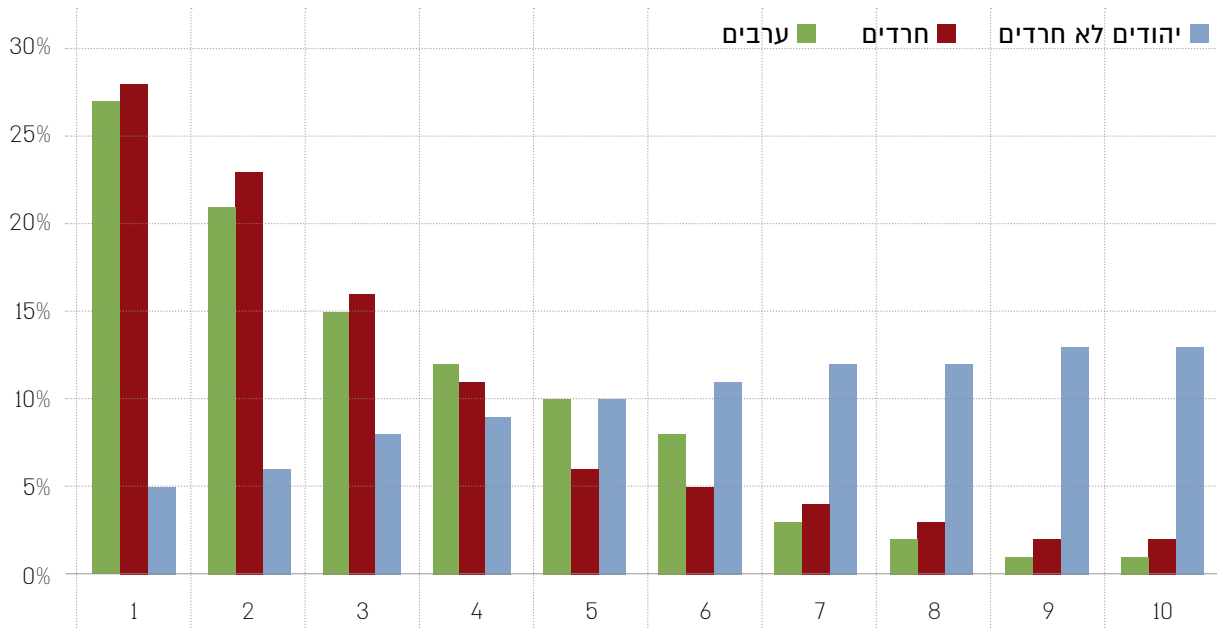
חלוקת משקי הבית לפי עשירוני הכנסה

שיטת עשירוני ההכנסה, המקובלת בישראל ובעולם, מדרגת את משקי הבית לפי עשר שכבות כלכליות: בעשירון 1 (התחתון) משק הבית שהכנסתו היא הנמוכה ביותר, ובעשירון 10 (העליון) - משק הבית בעל ההכנסה הגבוהה ביותר. הייצוג של משקי הבית מהמגזרים למיניהם בכל עשירון איננו שוויוני כלל. משקי הבית החרדיים מרוכזים בעיקר בעשירונים התחתונים, וככל שעולים בעשירונים שכיחות משקי הבית החרדיים הולכת ויורדת. מרבית משקי הבית החרדיים (67%) נמצאים בשלושת העשירונים התחתונים; בעשירון 1 נמצאים 28% ממשקי הבית החרדיים, בעשירון 2 - 23%, ובעשירון 3 - 16%. בעשירונים 6 ומעלה נמצאים רק 16% ממשקי הבית החרדיים. במגזר הערבי ההתפלגות דומה: 63% ממשקי הבית נמצאים בשלושת העשירונים התחתונים, ורק 16% נמצאים בעשירון 6 ומעלה. במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים התמונה הפוכה: 19% ממשקי הבית בלבד נמצאים בעשירונים 1-3, ומרבית משקי הבית (61%) נמצאים בעשירון 6 ומעלה. הבדלים אלו מדגישים את פערי ההכנסה הגדולים, וכן את פערי התעסוקה בין משפחות יהודיות שאינן חרדיות ובין משפחות חרדיות ובין משפחות ערביות. התפלגות החברה החרדית בעשירוני ההכנסה נובעת ממאפייניה הייחודיים של החברה החרדית בתעסוקה, בהשכלה

ובמבנה המשפחתי: ממאפייני התעסוקה של גברים ונשים חרדים, ובהם הישענות משקי בית רבים על הכנסה של מפרנס יחיד או מפרנס עיקרי ופריון עבודה נמוך למדי של מועסקים חרדים בשוק העבודה בישראל, וכן ממאפייני משק הבית החרדי: שיעור הילודה הגבוה במגזר החרדי גורם להכנסה הנמוכה למדי של משקי בית חרדיים להתפרס על פני מספר נפשות גדול מאוד לעומת משקי בית יהודיים שאינם חרדיים.

תרשים 113

התפלגות משקי הבית בין עשירוני ההכנסה לפי מגזר, 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

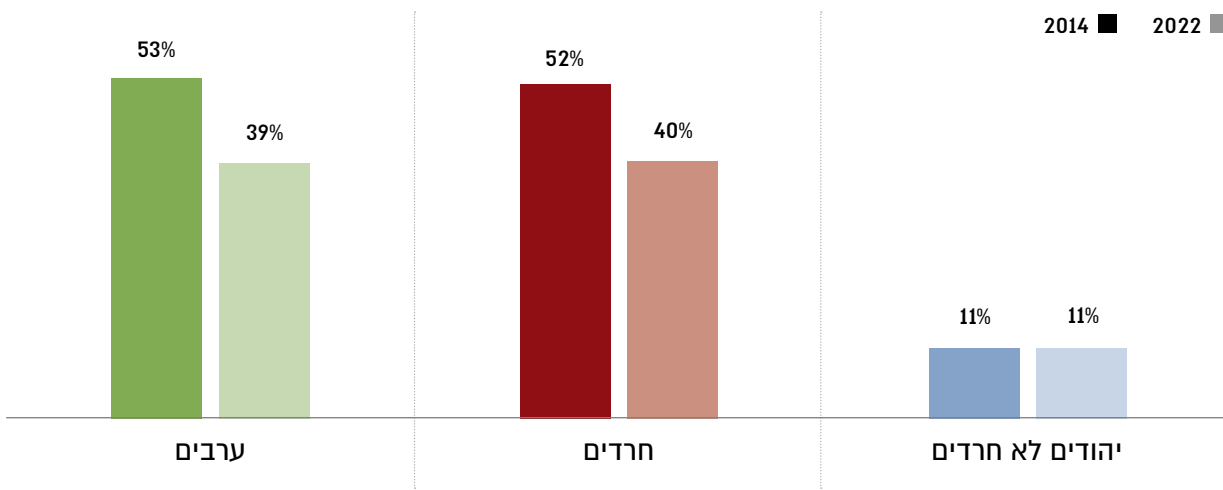
שיעור העוני⁴

שיעורי העוני במגזרים השונים משלימים את התמונה שהוצגה בהתפלגות משקי הבית בין עשירוני ההכנסה. כ־40% ממשקי הבית החרדיים ו־39% ממשקי הבית הערביים נמצאים מתחת לקו העוני, לעומת 11% בלבד ממשקי הבית של יהודים שאינם חרדים. עם זאת מהשוואת שיעורי העוני בשנת 2022 לשיעורים שהיו בשנת 2014 ניכר כי בקרב החרדים והערבים חלה בשנים האחרונות ירידה ניכרת בשיעורי העוני: בחברה החרדית ירד שיעור העוני בשנים אלו ב־12 נקודות האחוז, ובחברה הערבית - ב־14 נקודות האחוז. בחברה היהודית שאינה חרדית לא חל בשנים אלו שינוי בשיעור העוני, והוא נשאר יציב על 11%.

ירידה זו בשיעורי העוני בחברה החרדית נובעת ככל הנראה משינויים בדפוסי התעסוקה בחברה החרדית: מההשתתפות המוגברת של חרדים בשוק העבודה ומהעלייה בשיעור משקי הבית שיש בהם שני מפרנסים. כדי שמגמות אלו יימשכו ושיעורי העוני יוסיפו לרדת, נחוץ שיפור גדול גם בפריון העבודה של העובדים החרדים ושל העובדים הערבים.

⁴ בחישוב שיעורי העוני לשנת 2022 על סמך סקר הוצאות והכנסות משקי הבית של הל"מ, התקבלו פערים גדולים ובלתי סבירים בנוגע לשיעורי העוני שהתקבלו ב־2021. לדוגמה, בסקר של 2021 עמד שיעור העוני בקרב ילדים חרדים על 48%, ואילו בסקר של 2022 התקבל שיעור של 64% (זינוק בלתי סביר בתחולת העוני). לכן בעבור שנת 2022 יוצגו בפרק זה שיעורי העוני שפורסמו בדוח ממדי העוני והאי-שוויון של המוסד לביטוח לאומי, המחושבים (בשנים האחרונות) על סמך קבצים מנהליים ולא על סמך הסקר.

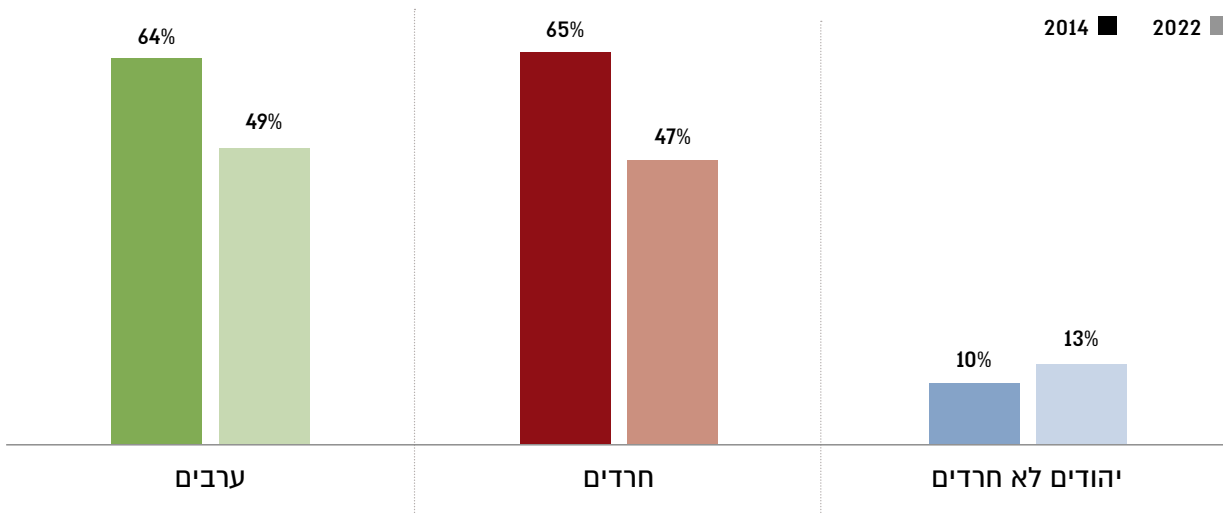
שיעור משקי הבית העניים לפי מגזר, 2014 לעומת 2022

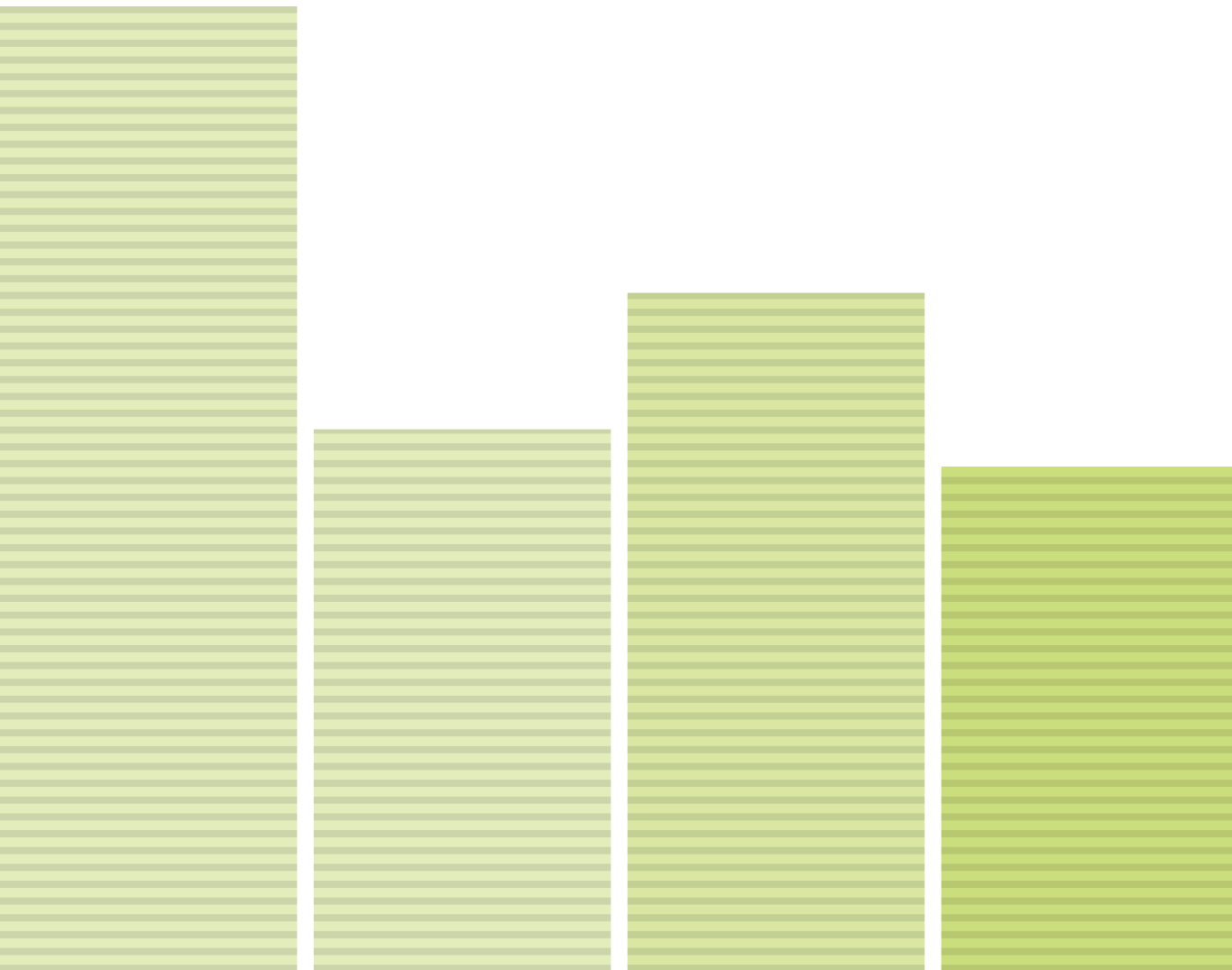
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית (2014); דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות, הבטי"ל (2022)

גם שיעור העוני בקרב ילדים בחברה החרדית והערבית עדיין גבוה מאוד: בשנת 2022 עמד שיעור זה בחברה החרדית על 47% ובחברה ערבית על 49%, לעומת 13% בחברה היהודית שאינה חרדית. מהשוואה לאורך השנים עולה כי מגמת הירידה בשיעורי העוני ניכרת גם בקרב ילדים: בשנת 2014 עמד שיעור העוני בחברה הערבית על 64%, ובחברה החרדית - על 65%, כלומר בשמונה השנים האחרונות הוא הצטמצם בחברה החרדית ב־18 נקודות האחוז, ובחברה הערבית - ב־14 נקודות האחוז לערך.

שיעור העוני בקרב ילדים לפי מגזר, 2014 לעומת 2022

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית (2014); דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות, הבטי"ל (2022)

החברה החרדית, בהיותה שמרנית ומתבדלת, נוקטת עמדה זהירה כלפי השימוש ברשת האינטרנט. בבסיס ההתנגדות לשימוש בשירותים אינטרנטיים עומד חשש מחשיפה לתכנים אשר אינם הולמים את עולם הערכים של החברה החרדית ועלול להשפיע לרעה על המשתמשים החרדים. גם תפיסת ניצול הזמן עומדת בבסיס ההתנגדות לאינטרנט, המשמש פלטפורמה לתרבות פנאי אשר עלולה לגרום לביטול תורה ולבזבוז זמן של צעירים ומבוגרים כאחד.

לאורך השנים התמתנה ההתנגדות הנחרצת של ההנהגה החרדית לשימוש באינטרנט וגברה ההכרה בנחיצות השימוש בשירותים המוצעים בו, בעיקר לצורכי לימודים ופרנסה. התמתנות הממסד החרדי לוותה בהתפתחות שירותים דיגיטליים המותאמים לצורכי החברה החרדית ומספקים את הצורך בסינון ובבקרה על התכנים הזמינים ברשת. מגמה זו התחזקה בתנאי הסגר והריחוק החברתי בימי משבר הקורונה. בנסיבות אלו נאלצה הקהילה החרדית להתמודד עם ההכרח להשתמש באינטרנט, ואכן, חל גידול בהיקף השימוש ברשת בד בבד עם מתן לגיטימציה מוגבלת לשימוש

מבוקר. השירותים המותאמים שהתפתחו (למשל ספק אינטרנט המסנן תכנים לפי בחירה) אפשרו למרבית משקי הבית החרדיים להיות מחוברים לאינטרנט ולהשתמש בו בשיעור גבוה מבעבר.

עם זאת בהיבטים רבים מאפייני השימוש באינטרנט של החברה החרדית ייחודיים ומצביעים על גישה זהירה לשירותים המוצעים בו. לדוגמה, השימוש באינטרנט בקרב חרדים רבים נעשה במחשבים ולא בטלפונים חכמים, כי המחשב מאפשר בקרה ופיקוח טובים יותר על אופי השימוש באינטרנט ועל היקפו. גם אופי השימוש של חרדים בשירותים האינטרנטיים למיניהם מצביע על גישה זהירה ופרגמטית כלפי האפשרויות המוצעות ברשת: מרבית החרדים משתמשים באינטרנט לצרכים בסיסיים ופרקטיים, כמו שימוש בדואר אלקטרוני וחיפוש מידע, ובמידה ניכרת פחות לצורכי תרבות ופנאי, כגון משחקים ופעילות ברשתות החברתיות.

כיום הדיגיטציה היא כלי חשוב בשיפור איכות החיים ונדרשת הן בתעסוקה והן בתחומים כמו פנאי וביטחון, ולכן לפערים הדיגיטליים בין קבוצות בחברה הישראלית יש השלכות חברתיות כלכליות רבות. התאמת השירותים והנגשת התשתיות לצריכת שירותים אינטרנטיים חיוניים מותאמים לצורכי החברה החרדית עשויה לסייע בצמצום פערים אלו.

נתונים מרכזיים

61%

מהמשפחות החרדיות
מחזיקות מחשב בביתן

לעומת 71% מהמשפחות
הערביות ו-85% מהמשפחות
היהודיות שאינן חרדיות.

71%

מהחרדים
משתמשים באינטרנט

שיעור נמוך ביחס למגזרים אחרים: 80%
מהערבים ו-91% מהיהודיים שאינם חרדיים.

* הנתון אינו כולל גלישה בטלפון חכם

39%

מהחרדים משתמשים
בווטסאפ

לעומת 72% מהערבים
ו-88% מהיהודים
שאינם חרדים.

52%

מהמשפחות החרדיות
מחוברות לאינטרנט

לעומת 91%
מהמשפחות היהודיות
שאינן חרדיות ו-83%
מהמשפחות הערביות.

46%

מהחרדים משתמשים
באינטרנט כל יום

לעומת 84% מהיהודים
שאינם חרדים
ו-69% מהערבים.

השימושים הנפוצים ביותר באינטרנט בקרב חרדים

57%

חיפוש מידע

66%

שימוש בדואר אלקטרוני

השימושים הנדירים ביותר באינטרנט בקרב חרדים

8%

משחקים

20%

רשתות חברתיות

מגמות מרכזיות

גישה לאינטרנט

הגישה לאינטרנט בחברה החרדית הונפלה בעשור האחרון: בשנת 2014 השתמשו באינטרנט רק 39% מהחרדים, ובשנת 2023 השתמשו בו 71% מהחרדים.

חיבור לאינטרנט

שיעור המשפחות החרדיות המחוברות בביתן לאינטרנט עלה בשנים האחרונות ב־20% לערך: מ־43% בשנת 2020 ל־52% בשנת 2023.

שימוש במחשב

שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בביתן עלה בעשור האחרון ב־18% לערך: מ־53% בשנת 2014 ל־62% לערך בשנת 2023.

שימוש בווטסאפ

החרדים ממשיכים במגמת העלייה בשימוש בשירותי ווטסאפ, לעומת הערבים והיהודים שאינם חרדים, שאצלם נרשמה ירידה בשיעור המשתמשים באפליקציה זו.

השימוש באינטרנט

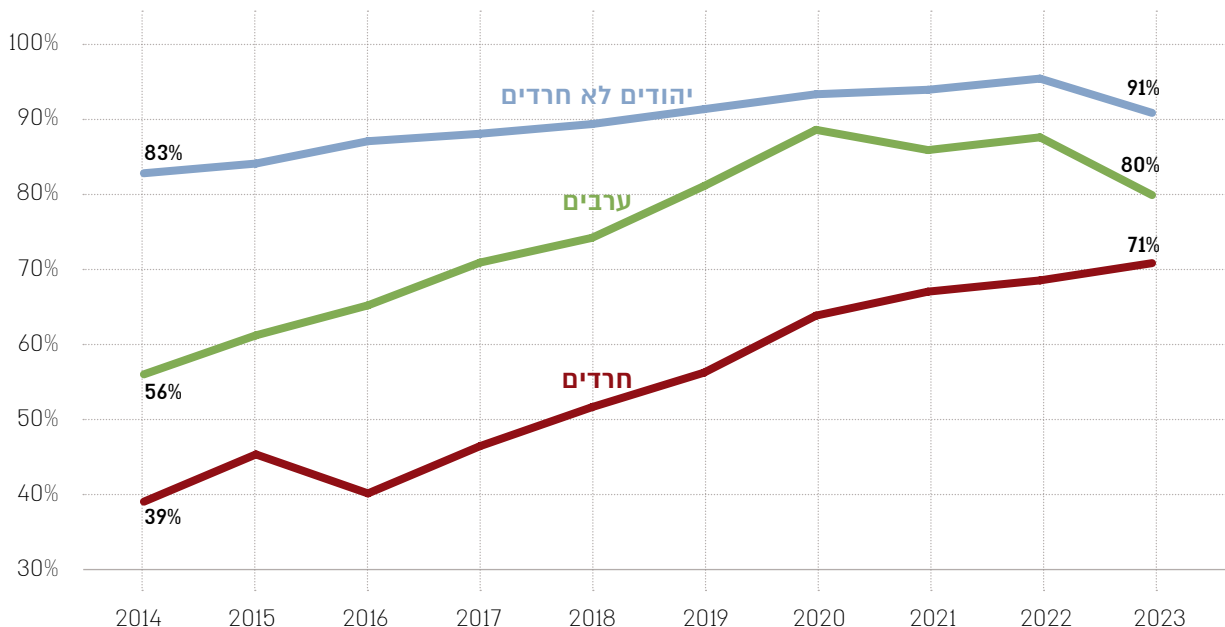
כיום רשת האינטרנט היא הפלטפורמה המרכזית לשימוש בשירותים חיוניים כמו עבודה, לימודים, שירותי בריאות ושירותי בנקאות. במהלך העשור האחרון נעשה השימוש באינטרנט לכלי הכרחי ביכולת התפקוד של פרטים בכלכלה ובחברה, והנתונים אכן מצביעים על מגמת עלייה בשיעור המשתמשים באינטרנט בכל המגזרים בישראל. עלייה זו בשימוש באינטרנט גדולה במיוחד בקרב חרדים: בשנת 2014 רק 39% מהחרדים השתמשו באינטרנט, לעומת 56% מהערבים ו-83% מהיהודים שאינם חרדים. ואולם בשנים האחרונות הצטמצמו בהדרגה הפערים בין החרדים ליהודים שאינם חרדים בשימוש באינטרנט, ובשנת 2022 הגיע שיעור החרדים המשתמשים באינטרנט ל-69%, לעומת 88% מהערבים ו-95% מהיהודים שאינם חרדים.

בשנת 2023 נמדדו בסקר החברתי שיעורי שימוש נמוכים יותר בקרב הערבים (80%) ובקרב היהודים שאינם חרדים (91%). ירידה זו נובעת ככל הנראה מהחרגת השימוש בטלפון חכם בסקר החברתי החל משנת 2023.

בשונה משאר האוכלוסיות, בקרב משיבים חרדים נמשכה מגמת העלייה גם בשנת 2023 בשימוש ברשת האינטרנט, על אף החרגת הגלישה בטלפון חכם. ובשנת 2023 עלה ל-71% שיעור החרדים המשתמשים באינטרנט. הסיבה למגמת עלייה ייחודית זו היא ככל הנראה שעיקר השימוש באינטרנט של האוכלוסייה החרדית נעשה באמצעות מחשב ולא באמצעות מכשירים חכמים. השימוש במחשב בטוח ומפוקח יותר מהשימוש במכשיר חכם, מאחר שהגישה למחשב נעשית במרחב ציבורי תחום וגלוי לעין, לעומת השימוש במכשיר חכם, אשר עשוי להיות אישי ופרטי בשל נידותו הגבוהה. אם כן, הבקרה על אופן השימוש באינטרנט באמצעות המחשב ועל היקפו גבוהה יותר מבמכשיר חכם, אשר השימוש הפרטי בו מקשה פיקוח ושליטה.

תרשים 116

שיעור המשתמשים באינטרנט לפי מגזר, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

תדירות השימוש באינטרנט

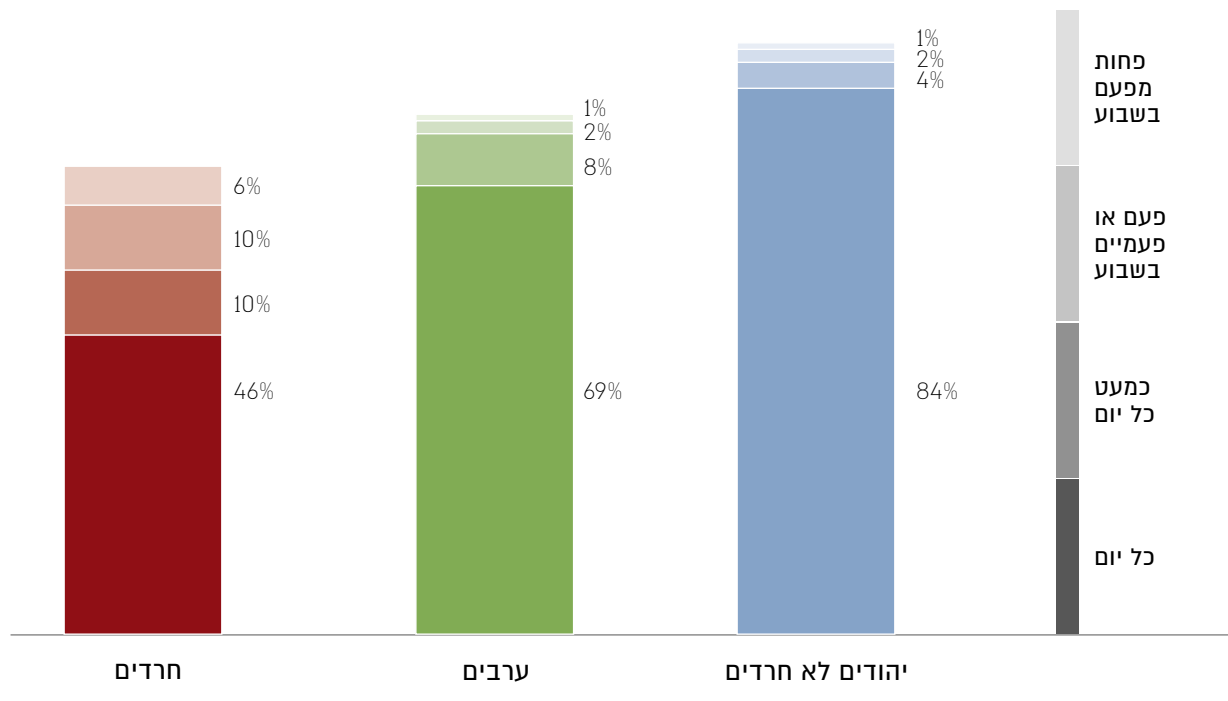
נוסף על שיעור המשתמשים באינטרנט נבחנה תדירות השימוש באינטרנט בקרב הקבוצות למיניהן. בכל הקבוצות מרבית המשתמשים באינטרנט גולשים בו על בסיס יומיומי, אך יש הבדלים בשיעור המשתמשים באינטרנט בתדירות זו: 46% מהחרדים משתמשים באינטרנט בכל יום, שיעור נמוך בהרבה משיעורים של יהודים שאינם חרדים, אשר 84% מהם משתמשים באינטרנט כל יום, ומשיעור הערבים, 69%.

שימוש באינטרנט בתדירויות נמוכות, פעם-פעמיים בשבוע או פחות מפעם בשבוע, נפוץ בעיקר בקרב החרדים: 10% משתמשים באינטרנט פעם או פעמיים בשבוע, ו-6% משתמשים בו פחות מפעם בשבוע. בתדירות זו כמעט אין משתמשים בקרב הערבים (2% פעם-פעמיים בשבוע, ו-1% פחות מפעם בשבוע) ובקרב היהודים הלא חרדים (2% פעם-פעמיים בשבוע, ו-1% פחות מפעם בשבוע).

נתונים אלו מראים שתדירות השימוש באינטרנט בחברה החרדית נמוכה ככל הנראה בגין הבקרה והפיקוח הקיימים על אופי השימוש באינטרנט, וכן בשל מאפייני השימוש הפרקטיים (בעיקר לצורכי עבודה ולימודים), שאינם מצריכים בהכרח שימוש תדיר מאוד באינטרנט כמו צפייה בתכנים או פעילות ברשתות החברתיות. השימוש באינטרנט התדיר למדי של יהודים שאינם חרדים מעיד על אינטגרציה רבה יותר של האינטרנט בחיי היומיום ובתרבות הפנאי שלהם.

תרשים 117

תדירות השימוש באינטרנט לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

חיבור לאינטרנט בבית

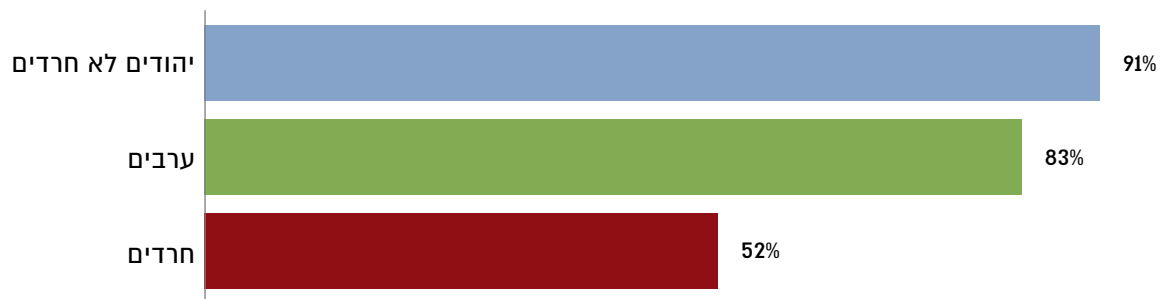
החיבור הביתי לאינטרנט הוא כלי עיקרי לשימוש בשירותים דיגיטליים המוצעים באינטרנט, אך גם כאן נמצאו הבדלים בין הקבוצות בחברה הישראלית. רובן הגדול של המשפחות בחברה היהודית שאינה חרדית (91%) ובחברה הערבית (83%) מחוברות לאינטרנט, אך רק 52% מהמשפחות החרדיות מחוברות לאינטרנט בביתן.

הפער בין שיעור החיבור לאינטרנט הביתי ובין שיעור המשתמשים באינטרנט בחברה החרדית מלמד כי למשתמשים חרדים רבים אין חיבור לאינטרנט בביתם. משתמשים אלה ככל הנראה גולשים באינטרנט במקום העבודה או במקום הלימודים או בשירותי אינטרנט מבוקרים ומפוקחים בקהילה, חדרי אינטרנט, הפזורים בשכונות החרדיות ונפוצים בהן מאוד.

נתונים אלה מחזקים את ההנחה כי השימוש באינטרנט עדיין נחשב איום על הזהות ועל הערכים של החברה החרדית בכלל ועל חינוך הילדים בפרט, וכי למרות הצורך הרב בשימוש באינטרנט משפחות רבות נמנעות מחיבור ביתי לאינטרנט ומעדיפות לצרוך שירותים דיגיטליים חיוניים מחוץ לביתן.

תרשים 118

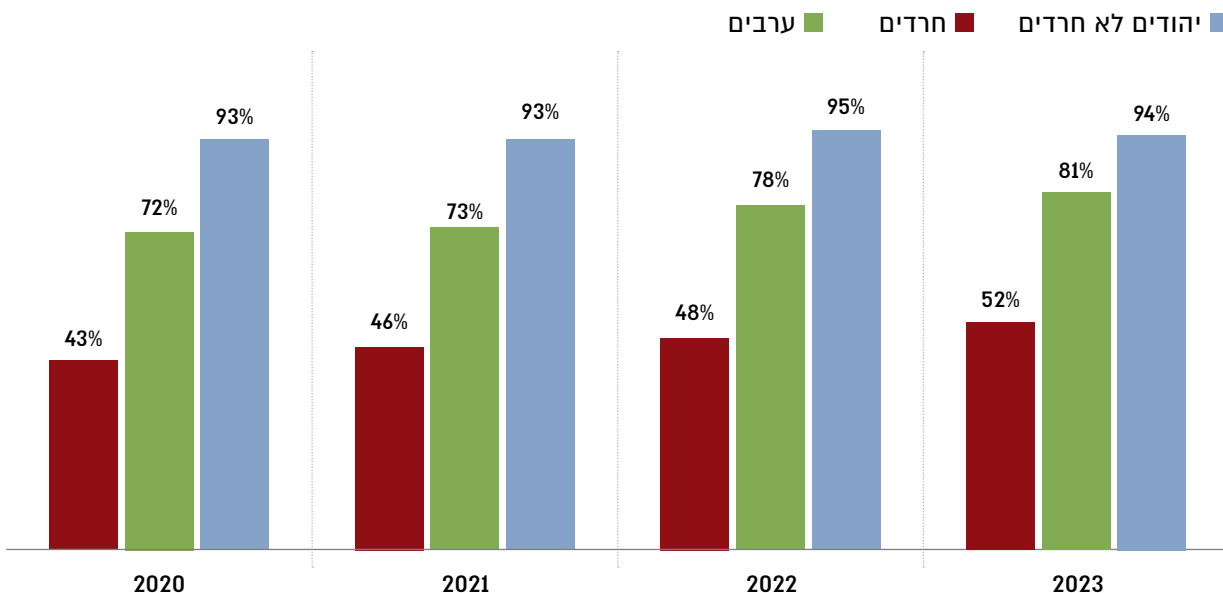
שיעור המשפחות עם חיבור לאינטרנט בבית, 2023 (כולל תשתיות וספק שירות)

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

השוואה לאורך השנים של שיעור המשפחות מקבוצות האוכלוסייה השונות בישראל המחוברות לאינטרנט בביתן מציגה מגמת עלייה מתמשכת בקרב משפחות חרדיות: שיעור המשפחות החרדיות שיש להן חיבור ביתי לאינטרנט עלה מ-43% בשנת 2020 ל-53% בשנת 2023, עלייה של כ-22%. בתקופה זו עלה שיעור המשפחות הערביות שלהן חיבור לאינטרנט, אך באופן מתון יותר: מ-72% בשנת 2020 ל-81% בשנת 2023, עלייה של כ-11%. בקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות ניכרת יציבות, ושיעור המשפחות היהודיות שאינן חרדיות המחוברות בביתן לאינטרנט נותר דומה: 93% בשנת 2020, ו-94% בשנת 2023.

שיעור המשפחות עם חיבור לאינטרנט, 2022-2023, כולל תשתיות וספק שירות

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

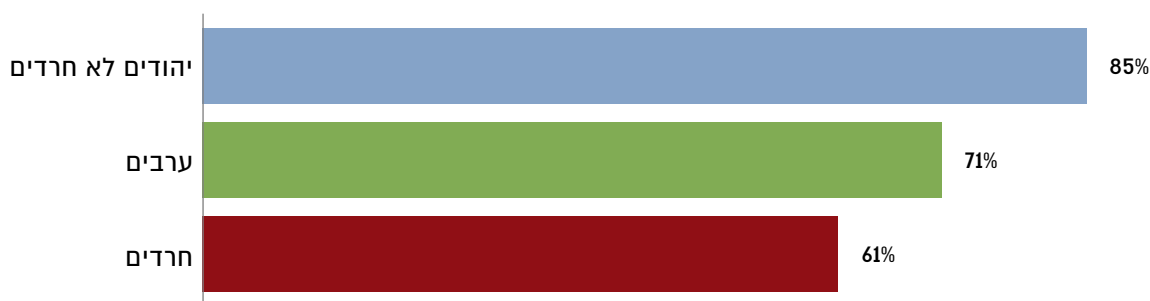
החזקת מחשב

שיעורי החזקת מחשב בקבוצות האוכלוסייה למיניהן מספקים הצצה לרמת הנגישות הדיגיטלית ולאופן שבו כל קבוצה מאמצת טכנולוגיה בחיי היומיום. החזקת מחשב משפיעה על תחומי חיים רבים, ובהם חינוך, עבודה ונגישות לשירותים ממשלתיים ואחרים, ומשמשת מדד נוסף לבחינת הפערים הדיגיטליים בין הקבוצות. הנתונים מראים כי גם בהיבט זה יש הבדלים בין הקבוצות בחברה הישראלית: שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בביתן עמד בשנת 2023 על 61%, לעומת 71% מהמשפחות הערביות ו-85% מהמשפחות היהודיות שאינן חרדיות.

השיעור הנמוך למדי של משפחות חרדיות המחזיקות מחשב בביתן עשוי לנבוע מכמה סיבות. ראשית, מצבן הכלכלי של משפחות חרדיות רבות עשוי להגביל את יכולתן לרכוש מחשב ביתי. כמו כן ערכים חינוכיים של החברה החרדית נוטים להגביל גישה של צעירים וילדים למגוון טכנולוגיות, ובהן גם מחשב, מחשב ששימוש בו יפגום באיכות החינוך של הילדים, כי הוא יאפשר להם גישה לתכנים ולעולם ערכים שאינם הולמים את ערכי החברה החרדית. ראוי לציין כי מסגרות חינוכיות חרדיות רבות מתנות לא פעם את קבלת הילדים למוסד החינוכי על סמך התחייבות של ההורים שלא להחזיק מחשב בביתם.

שיעור ההחזקה הנמוך של מחשבים ביתיים בחברה החרדית מעיד הן על יכולת מוגבלת מאוד של התשתיות הנדרשות לחיבור לאינטרנט ביתי במשפחות חרדיות רבות, הן על גישה מוגבלת מאוד למחשב של צעירים וילדים בחברה החרדית, המשפיעה על יכולתם לרכוש מיומנויות נדרשות ושליטה ביישומי מחשב בסיסיים.

שיעור המשפחות המחזיקות מחשב בביתן, 2023 (כולל לכטופ וטאבלט, לא כולל טלפון נייד)

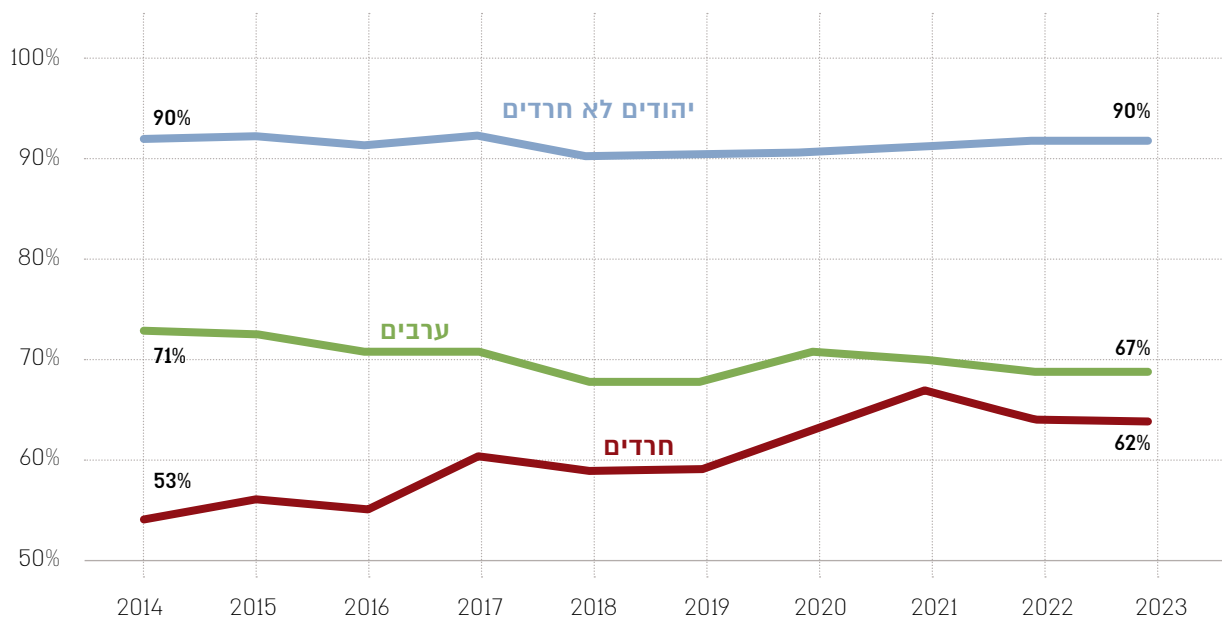

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

מבחינת מגמות לאורך השנים בהחזקת מחשבים בקרב משפחות מקבוצות האוכלוסייה השונות היום בישראל נראה כי רק בקרב החרדים ניכרת עלייה מתמשכת לאורך השנים בשיעור המשפחות המחזיקות מחשב בביתן. בשנת 2014 עמד שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בבית על 53%, שיעור נמוך בהרבה משיעור המשפחות המחזיקות מחשב במגזר היהודי שאינו חרדי (90%) ובמגזר הערבי (71%), אך לאורך השנים עלה שיעור זה בהתמדה. נתון שיא נרשם בשנת 2021, שאז הגיע שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב ל-65%, ככל הנראה עקב השפעות הקורונה והעלייה החדה בצורך במחשב ביתי לצריכת שירותים בסיסיים, וכן בשל אפשרות העבודה והלמידה מרחוק. בשנים שלאחר מכן ירד מעט שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בביתן ל-62%, אך נותר יציב בשיעור זה. בתקופה זו לא השתנה שיעור המשפחות היהודיות שאינן חרדיות המחזיקות מחשב, והוא נותר דומה ועמד על כ-90%. בקרב משפחות ערביות ניכרה בתקופה זו מגמה הפוכה למשפחות החרדיות, ולאורך כל התקופה נרשמה מגמת ירידה מתמשכת בשיעור המשפחות הערביות המחזיקות מחשב בביתן, עד ל-67% בלבד, שיעור גבוה רק מעט משיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב. סיבתה של מגמת ירידה זו היא ככל הנראה שבמגזר זה הטלפונים החכמים והטאבלטים משמשים תחליף למשתמשים במקום מחשב ביתי. לעומת זאת במגזר החרדי שימוש במחשב נחשב מתון ומתאים יותר לערכי התרבות החרדית, מאחר שהשימוש בו פומבי יותר מהשימוש בטלפונים חכמים ובטאבלטים, וקל יותר לפקח על אופן השימוש בו ועל היקפו.

שיעור המשפחות המחזיקות מחשב בביתן, 2014-2023

כולל לפטופ וטאבלט, לא כולל טלפון נייד

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

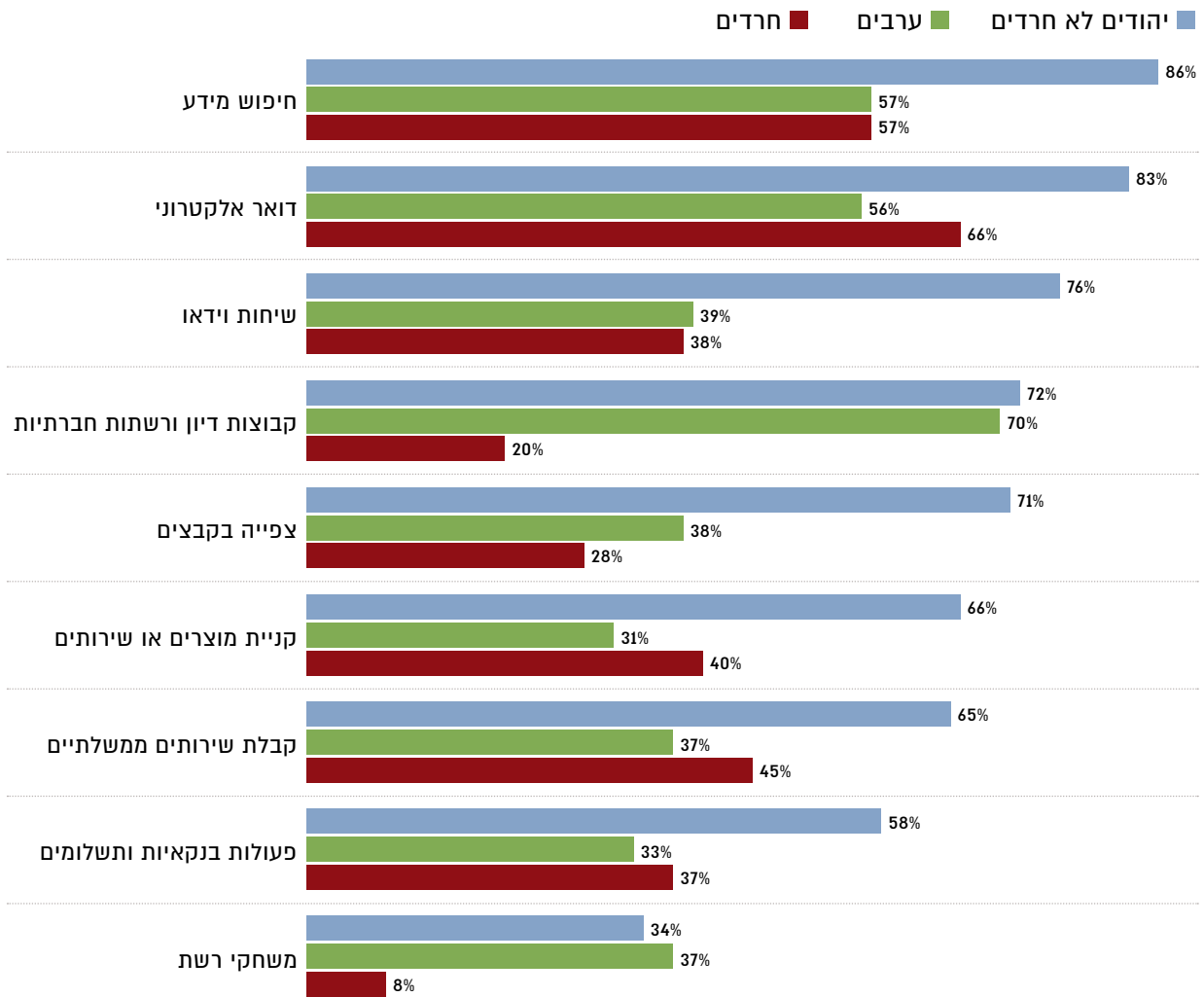
סוגי השימוש באינטרנט

רשת האינטרנט היא פלטפורמה רחבה לשימושים רבים ומגוונים, אך דפוסי השימוש באינטרנט ותמהיל השימושים בכל מגזר שונים זה מזה. בחברה החרדית ובחברה היהודית שאינה חרדית השימושים הנפוצים באינטרנט דומים: שימוש בדואר אלקטרוני וחיפוש מידע. עם זאת שיעור המשתמשים בשימושים אינטרנטיים אלו נמוך מאוד בקרב חרדים: 66% מהחרדים משתמשים באינטרנט לצורך שימוש בדואר אלקטרוני, לעומת 83% מהיהודים שאינם חרדים, ו-57% מהחרדים משתמשים באינטרנט לצורך חיפוש מידע, לעומת 86% מהיהודים שאינם חרדים. לעומת זאת בחברה הערבית השימושים הנפוצים ביותר הם קבוצות דיון ורשתות חברתיות, ו-70% מהערבים מדווחים שהם משתמשים פעילים ברשתות החברתיות.

כפי שהוצג בסעיף הקודם, היקף השימוש באינטרנט גבוה בהרבה בקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים. עם זאת בפילוח לפי סוג השימוש נראה כי בשירותים מסוימים שיעורי השימוש בקרב חרדים גבוהים מאלו של הערבים, לדוגמה שימוש בדואר אלקטרוני, קניות ברשת וקבלת שירותים ממשלתיים. לעומת זאת בשימושים כגון רשתות חברתיות, משחקי רשת ושיחות וידאו שיעורי השימוש של הציבור החרדי הם הנמוכים ביותר בהפרש ניכר. אלו השימושים הנדירים ביותר בקרב משתמשי האינטרנט החרדים: רק 8% מהם משתמשים באינטרנט לצורך משחקי רשת, ו-20% גולשים ברשתות חברתיות או בקבוצות דיון.

עובדת היותם של שימוש בדואר אלקטרוני וחיפוש מידע השימושים הנפוצים ביותר של משתמשי האינטרנט החרדים מלמדת על מאפייני השימוש הייחודיים בחברה החרדית. שימושים אלו ממלאים צרכים מעשיים כגון עבודה, לימודים ועניינים מנהליים ומעידים על אופיו הענייני של השימוש באינטרנט בחברה החרדית, המבכרת שימושים פרקטיים על

שיעורי שימוש באינטרנט לפי סוג שימוש ומגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

השירותים המקוונים של קופות חולים

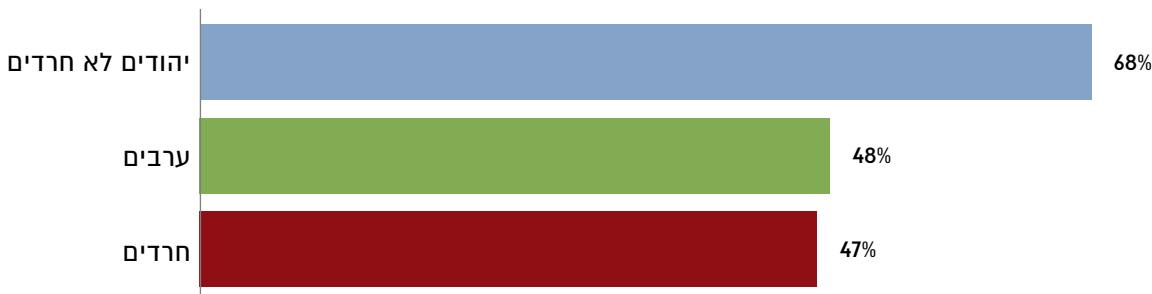
מכלל השירותים המוצעים ברשת האינטרנט נבחנו לעומק היקפי השימוש של כמה קבוצות בחברה הישראלית בשירותים המקוונים של קופות החולים. שירותים אלה מספקים צרכים בסיסיים וחיוניים ביותר: הנגשת שירותי בריאות ומידע רפואי. אם כן, הם אינם מספקים אך נוחות טכנולוגית אלא משמשים מרכיב חשוב בשיפור הנגישות והיעילות של שירותי הבריאות לכלל אזרחי ישראל.

הנתונים מלמדים כי גם ברמת שירותים חיוניים אלו שיעור המשתמשים בחברה החרדית נמוך בהרבה משיעורם בחברה

היהודית שאינה חרדית. שיעור החרדים המשתמשים בשירותים המקוונים של קופות החולים עמד בשנת 2023 על 47%, דומה לשיעור הערבים המשתמשים בשירותים אלה (48%) ונמוך בשיעור ניכר משיעור היהודים שאינם חרדים (68%).

תרשים 123

שימוש בשירותים מקוונים של קופות החולים, 2023

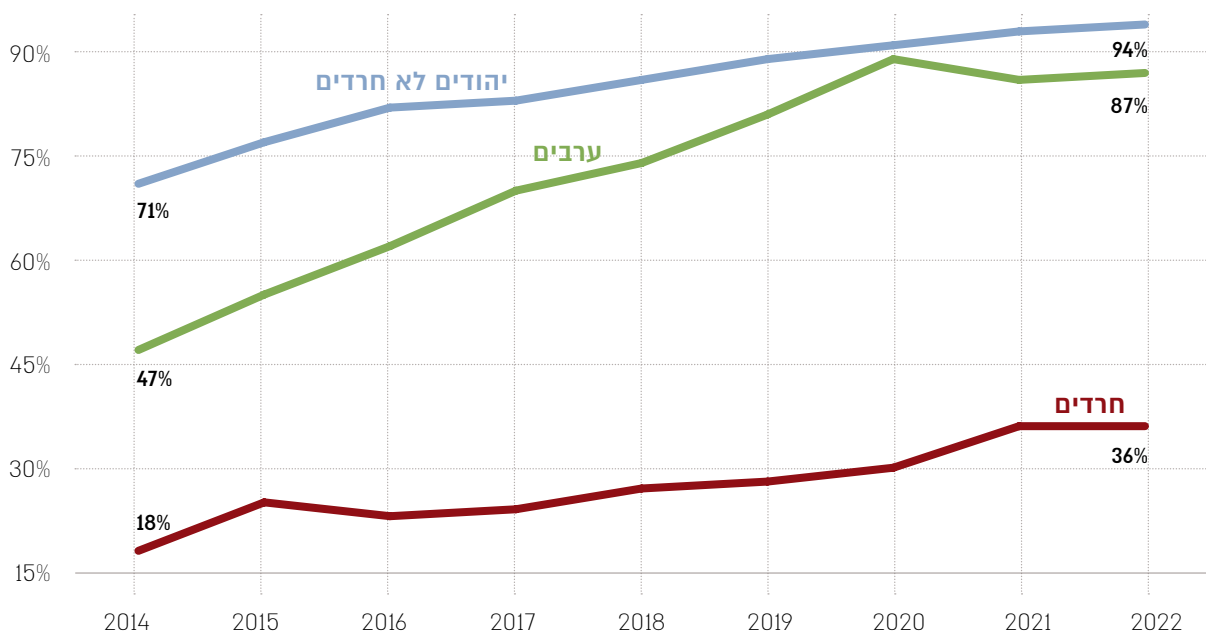

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

החזקת טלפון חכם

הטלפון החכם הוא עוד פלטפורמה המאפשרת גישה לאינטרנט ושימוש בשירותים הדיגיטליים למיניהם. שיעורי הבעלות על טלפון חכם בחברה החרדית קטנים בהרבה משיעורי הבעלות על מכשירים אלה בחברה היהודית שאינה חרדית. בשנת 2022 החזיקו רק 36% מהחרדים במכשיר טלפון חכם, לעומת 87% מהערבים ו-94% מהיהודים שאינם חרדים. שאלה זו לא הופיעה בסקר החברתי בשנת 2023, וככל הנראה אינה צפויה להיכלל בסקרים הבאים. למרות השיעור הנמוך של בעלי טלפון חכם בחברה החרדית, בבחינת המגמות לאורך זמן ניכר כי הנכונות להחזיק טלפון חכם הולכת וגוברת: בשנת 2014 החזיקו בטלפון חכם רק 18% מהחרדים, לעומת 47% מהערבים ו-71% מהיהודים שאינם חרדים. כלומר בתוך פחות מעשור הוכפל שיעור המחזיקים בטלפון חכם בחברה החרדית ובחברה הערבית. הפער בין שיעור המשתמשים באינטרנט לשיעור המחזיקים טלפון חכם בחברה החרדית נובע ככל הנראה מאופני שימוש ייחודיים באינטרנט, כפי שתואר לעיל. תפיסת השימוש באינטרנט כאיום על הזהות ועל הערכים הנוהגים בחברה החרדית, לצד ההכרה בצורך הקיים בשימוש בו לצרכים חיוניים רבים ומגוונים, גורמות למאפייני שימוש ייחודיים המאפשרים פיקוח ובקרה מרביים על השימוש באינטרנט. השימוש הפרטי והאישי בטלפון חכם מאתגר תהליכי פיקוח ושליטה על ההיקף ועל אופן השימוש של הפרט באינטרנט, ולכן הוא מקובל פחות בחברה החרדית. לכן גם שיעור המחזיקים בטלפון חכם בחברה החרדית נמוך מאוד הן לעומת שיעור המחזיקים בטלפון חכם בשאר הקבוצות בחברה הישראלית, הן לעומת שיעור הבתים המחוברים לאינטרנט בחברה החרדית.

שיעור המחזיקים טלפון חכם, לפי מגזר, 2014-2022

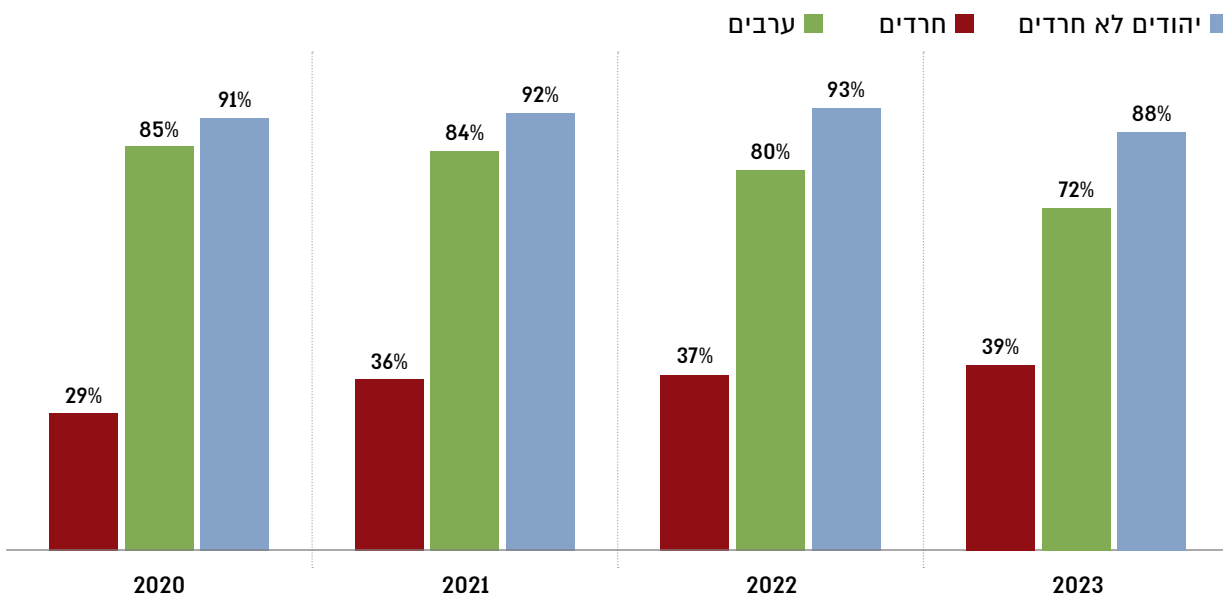

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

שימוש בווטסאפ

בהתאם לשיעורים הנמוכים של החזקת טלפון חכם בחברה החרדית, גם השימוש באפליקציית המסרים ווטסאפ הוא הנמוך ביותר מכלל המגזרים. בשנת 2023 דיווחו 39% מהחרדים על שימוש בווטסאפ, שיעור דומה לשיעורם של מחזיקי הטלפון החכם. בחברה הערבית שיעור השימוש בווטסאפ עומד על 72%, ובחברה היהודית שאינה חרדית - על 88%. בהשוואה לאורך זמן של שיעור המשתמשים בווטסאפ ניכרת מגמה תנועתית למדי. בקרב החברה החרדית עולה כי שיעור המשתמשים בווטסאפ עולה בעקביות, מ-29% ב-2020 ל-39% ב-2023. העלייה המתמשכת מצביעה על מגמות חברתיות כלכליות המתרחשות בחברה החרדית, הנוגעות בעיקר להשתלבות גוברת בתעסוקה ובאקדמיה בקרב נשים וגברים חרדים, המולידות שינויים גם בתהליכי דיגיטציה, ולכן גם בשיעור השימוש בווטסאפ. בשנים אלו נותר דומה שיעור המשתמשים בווטסאפ בחברה היהודית שאינה חרדית. הוא עלה רק במעט, מ-91% בשנת 2020 ל-93% בשנת 2022, ובשנת 2023 ירד שוב ל-88% לערך. ייתכן שירידה זו נובעת ממגמות חדשות הנצפות בכל העולם, המצביעות על שימוש הולך ופוחת בווטסאפ בקרב צעירים. בחברה הערבית נרשמה בשנים אלו ירידה מתמשכת בשיעור המשתמשים בווטסאפ, מ-85% ל-72%. מגמה ייחודית זו מצביעה על הבדלים בדפוסי תקשורת בין קבוצות בחברה הישראלית. ייתכן שהירידה בשיעור המשתמשים בווטסאפ בחברה הערבית נובעת ממגמה של מעבר לאפליקציות תקשורת אחרות, כמו טלגרם, המציעות פרטיות רבה יותר ושליטה רבה יותר בקבוצות ובערוצי תקשורת.

שיעור משתמשים בווטסאפ לפי מגזר, 2020-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

מקורות

קובץ נתונים מנהליים: הורכב ביחידה להנגשת מידע למחקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה,

מורכב מאיחוד של הקבצים הבאים:

מרשם האוכלוסין 1990-2022

מפקד האוכלוסין 1972, 1983

קובץ תלמידים (משרד החינוך) 1990-2021

קובץ הכנסות (רשות המיסים) 2000-2022

קובץ משרות (רשות המיסים) 2000-2022

קובץ עסקאות נדל"ן (רשות המיסים) 1997-2022

קובץ מקבלי תארים (המל"ג) 1980-2022

קובץ סטודנטים (מוסדות אקדמיים) 2000-2023

רשימת בתי הספר החרדיים לפי זרמים (המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית) 2012-2022

קובץ מזהה אוכלוסייה חרדית על בסיס למידת מכונה (המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית)

2023

סקרי כוח אדם (הלמ"ס) 2012-2023

סקרי הוצאות והכנסות משקי הבית (הלמ"ס) 2014-2022

הסקר החברתי (הלמ"ס) 2014-2023

קובץ יעדי ממשלה (הלמ"ס) 2024

נתוני משרד החינוך - אתר "מבט רחב" 2014-2024

נתוני משרד החינוך - אתר "שקיפות בחינוך" 2014-2023

קסיר, ניצה, רינה פינס ונתנאל פלאם (2023), **דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות - 2022**,

הביטוח הלאומי, מינהל המחקר והתכנון

רגב, איתן (2016), "אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים", **דוח מצב המדינה - חברה,**

כלכלה ומדיניות 2016, (הלמ"ס) מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

רגב, איתן ואליה יכין (2024), **מדידה מהימנה של שיעורי תעסוקה באמצעות נתונים מנהליים,**

המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

דוח
מצב
החברה
החרדית
2024

